

શ્રી ગુજરાત

સ્વેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ત્રિમાસિક

૭૪૨

The Gujarat Agricultural & Industrial Quarterly.

વર્ષ ૧૧ સુ.]

એપ્રિલ ૧૯૨૮.

[અંક ૧ લા.

પાસ્ટોરીંગ કમિટી.

- ૧ સર્જોડ રા બા ગાતાલાલ યુનીલાલ દેશાઈ, ભરૂચ.
- ૨ મી ગુલાબસાઈ એન દેશાઈ
૩ સુ ચોક એગ્રીકલ્ચર, ઉત્તર વિજાપ અમદાવાદ.
- ૩ મા નંદરી દે દેશાઈ બી જી એસીસ્ટન્ટ માસ્ટર
ડાઉરકુલ, અમદાવાદ
- ૪ મી કાચીલાલ દામોદરદાસ ખાધોઆ
બા જી એલએચ બી ભરૂચ
- ૫ મી નરવાલ કે અનન્વાલા, બી જી ગુબાઈ
- ૬ મા યુનીલાલ નંદલાલ દેશાઈ,
વેટનીનરી આમિસ્ટન્ટ, ભરૂચ

સાચાર્થ—જેસ રેપર એડ્વ પેલે બલે એફ ની તે. તે
ચાલે ગોડી છે પરનું બે પોલે તેના ઉપર નાનર નદી - ૫ તે
ગિઆળે એવુ રૂપિન-પ્લસ્ટી મારાસા નાવિ રૂંદે ૪

લેવાળમ-મડાળા લાઇફ મેકેઅરને મફત-મડાળા સમાસદોને મફત
ગાન્ય ગુફગ્યો માટે વાર્ષિક રૂ ૧-૦ ૦ ચેસ્ટન રૂ ૦-૦-૦

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ.

ત્રિ માસિક.

વર્ષ ૧૧ મું.]

એપ્રિલ-૧૯૨૪.

[અંક ૧ લો.]

“સેવા” વાવેતરનું મહત્વ.

ખેતીની ખેતીના હાલના બી જોડાની પદ્ધતિમાં એક મોટા ફેરફાર થવા સલામ છે બીજા દેશોની પેઠે ખેતીમાં પણ જોરવાને માટે તબક્કા નક્કી બાતનાં જોડાને ઉપયોગ થાય છે. પણ હાલની જોડાની પદ્ધતિમાં કુપ્રદેશ કરવા માટે એવું જોડાંય તેવાં જોડાને વધુ ઉપયોગ થય તેવી દ્રઢ માન્યતા છે, જે કે આ દિશામાં પ્રયત્ન થાય છે, અને તેના અંગે એક ખેડુ કે જેને ૧૬ એકરના ખેતરનો સરાસરી પાક એક એકરે ૪ કર્લાઈર થઈની ઉત્પન્ન થઈ હતી તેને જ બીજા સાલ મુખરેતા હમની જોડાની જોડાની ૬-૮ વાઈર થઈ મેળવી શકે.

કદાચ એમ કહે છે કે અનાજને એવું જોડા તે જોડાની નવિન પદ્ધતિ છે પરંતુ, તેમ કંઈ નથી. મતલબ કે જોડાની આ રીત જોડાની હોવી જોડાને તેવી કુદરતી છે. જે એક થઈના છોડને એમને જોડા રહેવા દેવામાં આવે, અને લલુવામાં ન આવે તો એવું જાણે કે તે જ છોડના દાણા જમીન ઉપર પોતાની મેજે વેરાઈ નથી, અને કુંક મુદતમાં તેના ઉપર માટી નું એક થર બાકાં ગયેલું જલુએ. આ પ્રકારનો જેલું પુરેપુરો વિચાર કરેલો.

* ઈમ્પ્રીમેન્ટ અને મશીનરી રીન્ડુના વાલ ૧ જુન ૧૯૧૩ માં આવેલા એક લેખ ઉપરથી અનુવાદ કરનાર મી. ટી. નમરોલ અને મી. બી. આર. સાહુ.

છે એવી એક પ્રમાણભૂત વ્યક્તિનો એવો અભિપ્રાય છે કે દાણાના અતઃમુળ જે તેનાં ખરેખરાં મુળીઆં છે તેનું પલ્લવ હંમેશા જે જગ્યાએ રહીને પોતે ઉગે છે તે જગ્યા તરફ દાણાને ખેંચી જવાનું છે. અને તે ઉગવાની જગ્યા જમીનથી લગભગ અડધો ઇંચ જ ઉડી હોય છે. -કોઈ પણ ઉગતા અનાજના છોડને જો બારીકાઈથી તપાસીશું તો ખુદશી રીતે જણાય કે દાણા જો કે જેથી ત્રણ ઇંચ જમીનમાં ઉડા દાટવામાં આવે તો પણ તેનું મુખ્ય મુળીઉં (main root) એજ હાલતમાં હંમેશા ઉગે છે, અને તે જમીનથીજ ફક્ત અડધોજ ઇંચ ઉડા હોય છે. ઉડા જોરેલા બીજાથી એક ફુલગો કુટે છે, અને આ ફુલગામાંથીજ છેવટે અસલ મુળીઉં કુટે છે પરંતુ આ ફુલગો કુટવામાં જ ખરચાયેલી છોડની શક્તિ નકામી જાય છે અને તેટલા અશે આરંભમાંજ છોડને આગળ વધે એ અટકાવે છે. સામાન્ય પદ્ધતિ મુજબ બીને આશરે બે થી ત્રણ ઇંચ ઉડુ જોરવામાં આવે છે, અને આનું પરીણામ એ આવે છે કે બીને ફુલગો જમીનના એજથી ઉપર આવેલા રહે છે, અને અસલના મુળ (main root) બીના મુળની (kernal root) સાથેજ ઉગી ગાંઠે છે ખચીત, કેટલાકની માન્યતા મુજબ બીનાં મુળીઆ, મુખ્ય મુળ બને છે અને છોડને ઉગવામાં મદદ કરે છે, જ્યારે ઉડા જોરાયલા બીના મુળ મરી જાય છે. આ મુખ્ય મુળો કે જેને ઉગતાં તાર લાગતી નથી, તે એકદમ સેજ સુધી પહોંચી જાય છે અને આરંભથીજ સારો આધાર મેળવી લે છે ઉડા જોરેલા બીના છોડને બાજેજ બેથી ત્રણ ફુલગા જોવામાં આવે છે પરંતુ સપાટી, ઉપરજ જોરેલા બીને કેટલીક વખત ૧૮ સુધી બાજુના પીલા આવેલા જણવાં છે. અને સાધારણ સંયોગોમાં ૧૫ થી ૨૦ તો તદ્દત સામાન્ય રીતે જોવામાં આવે છે. વળી ખરાબર સપાટી પરનું જોરણ કરવામાં આવે તો બે હારો વચ્ચે ૩-૪ ઇંચ અંતર રહે છે. અને આવી દરેક છોડને પાંદોળી બાજુમાં પીલાં કાઢવાને તેમજ સારામાં સારી રીતે ઉગવાને પુરતી જગ્યા મળે છે આ બાબત નીચેના શબ્દોમાં મુકવાથી વધુ સ્પષ્ટ થશે નવ દાંતાવાળા જોરણથી ૩૧૧ ઇંચ સુધી જમીન પર જોરાયડે. જ્યારે ૧૨ દાંતાવાળા જોરણી ૬-૧૨ ઇંચ જમીન ઉપર બી વેરી રહે છે. વળી સપાટી પરની જોરણીથી બીમાં ઘણી ઠરકસર થાય છે કારણ કે, તળીઆ ઉપર અનાજને બહુજ ધીચોધીય રાખવા માં આવે તે એક એવો ગેરલાભ થાય છે કે પાંક વધે નથી એટલુંજ નહીં પણ બી પવ વધારે પ્રમાણમાં વપરાય છે પરંતુ સપાટી પર આવેલા બી, જો કેટલાક રાગો, અતિનશ્વિત અથવા તે શરદીના લેખમથી ખચી જાય છે.

નોર્થ ઈસ્ટ ઇસેક્શનના ખેતરમાં ઘણા વર્ષો ઇગી સંપાદી ઉપરના વાવેતર સંબંધી વ્યવસ્થા અખતરાઓ કરી એનાં આ સિધ્ધાંતનું મહત્વ એટલું બંધુ સંગ્રીત થયું છે કે આ રીતના વાવેતરથી પાક પુષ્કળ વધવા લાગ્યો અને ફળોનો વધારો મજબુત, ઠઠણ અને પ્રતિકુળ સંયોગોમાં ઉછરી શકે તેવા રહી શક્યા ૧૯૨૧ માં એક ૨૬ એકર જમીનના ખેતરમાં, સંપાદીપરના વાવેતરની પદ્ધતી મુજબ એક એકરવામાં ચાલ્યા હતા તેના રોપાઓના ફળમાં છ કુટ કરતા વધારે ઉત્પાદન હતું અને તે વખતના સખન અપટા અને તોફાની પવનો છતાં પાક બીલકુલ નષ્ટ નહોતો. આથી વીરૂધ્ધ સાથેનાજ ખેતરોમાંજ માત્ર માત્રમ પડતું હતું તેના પાક કે કુટથી વધારે ઉત્પાદન થયો નહોતો અને તે નથી ગયો હતો એટલુંજ નહિ પરંતુ તેની ઉભીમાના દાણા પણ ઉભી નીચા હતા.

આ તળીઆપુરે વાવેતરનો ખાસ પ્રયોગ ઇસેક્શનના મેનીંગરૂ આગળ આવેલા પ્રિન્સીપલના મેસર્સ બી. ડી. સી. ના બનાવેલા ખાસ દાંતા દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો. આ દાંતા ઠાંધ પણ એવણને લગીડી શકાય છે. અને એની યોજના એવી રીતની છે કે તેની આગળના નાળના ઘાટનો વાગ જમીન ઉપરના ઢેકાને દુર ખસેડી નાખે, અને તેની અંદરનો વાગ જમીનને બહુ સરસ રીતે ખેડે છે. બી ઉપરના વાગમાં થઈ દાંતાના પાછલ આવેલાં ઝીણા દાંતા વાટે જમીન ઉપર વેરાય છે. આથી બી મોટા વીસ્તરમાં પથરાય છે. દાંતાની પાછલના વાગમાં એક એવી યોજના કરવામાં આવી છે, જેથી બી વધારા પછીથી તે ઉપર માટી પડી તેને ઢાંકી દે છે.

આવા ખાસ બનાવેલા દાંતાના પ્રાત્યક્ષીકા પ્રીટનમાં ઘણી જગ્યાએ કરી બતાવ્યા હતા એકસફૂલ યુનવર્સિટીના રેમોનસ્ટ્રેશન ફાર્મ ઉપર પણ પ્રયોગ કર્યો હતો. એ દાંતાને મારે એવું કહેવામાં આવે છે કે તેના ઉપરથી ગથી બીનો ગંચાવ થશે અને પુલ સારી રીતે જેવું જોઈએ તેવું ઇગી નીકળશે અને જોરવાર થશે.

T. V. NAGARSHETH,

B. R. SHAH,

હૃદય પલટો.

આજે વસતપચમી છે, જેથી તમામ પ્રેમ લેખિ હિત્યામમાં છે દરેક ખેડુ પોતાના ખેતરમાંથી ઘઉંના શોક, નરીન આંધામજરી, શ્રીફળ, ગુલાબ વગેરે લઈને કૃષ્ય પરમાર્થને ધ્યાનવા દેવમિદિરામાં નરીન વાંચો પરિમાન કરીને જન છે ત્યાં વસનોત્તમ કરી પ્રવચન ચતા ચતા પોત પોતાના ઘરે જાય છે આજનો માગવિક વિષમ દોવાથી દલનિક કાચો ક્યાં પછી સોં પોતપોતાના ખેતરમાં નિત્યના કામેજવળમે છે જ્યારે કેટલાક નોકરીઆત લોકો તથા ગામના એકી લોકો ગામના પાદરે આવેલા ચોંગામાં ખેતી ગામ ગપાટા ભારે છે, એવામાં ત્યાં યથ રકુલના માસ્તર જતા હતા.

માસ્તરને જતા એક ગામના તનાડી સાહેબ ગોળ્યા.—કમ, માસ્તર સાહેબ, આવો આવો, કંઈ તરફ જાઓ છો ?

માસ્તર બોલ્યા—ભાઈ જાણો છો ને આજકાલ લોકોને બહુવચા પ્રત્યે ખીનકુચ બદલાય નથી. છોકરો નિશ્ચયે મોકલતા નથી, ને ખેતરમાં લઈ જાય છે, આવી છોકરા કુશિ વગરનાં રહે છે ને પાસ પછી ચતા નથી આ છોકરા પછી પોતાનું ગુજરાન શી રીતે ચલાવવાના હતા જેથી છોકરાનું બવિધ સુધરે ને કંઈ નોકરી આકરીએ વળગી બે પૈમા કમાય એના સલાહ આપવાને તેમના માયાપોને કહેતા જઈ હુ.

એક સાચુમ—માસ્તર સાહેબ, ખરું કહો છો અમારા પાડારીનો છોકરો બીલકુલ લપચો નથી તે દરેગજ ખેતરમાં મજુરી કરવા જાય છે, ને અવગને મંથગને દોર આવે છે આખો વિષમ પુષ્કળ વૈતર કરે છે, પરંતુ બિચારને પુરૂં આવવાનું મળતું નથી, ને દેવામાં કુબેલો રહે છે. તે ધણાજ પરતાય છે કે જે લપચો હોત તે સાફ કે નિગતિ નોકરી કરત ને ટાલ તડો વેકરો ન પડત.

બીજો—અરે માસ્તર સાહેબ, હું કહુ. લખ્યા વગરના છોકરા દોર જેવાં કેસી રીતે ખેમલુ, ઉલુ, સોરા સારા લુગડા પહેરવા, ઢાની ગાયે કેવી રીતે વાત કહી તે તે તેમને આવડેલ નહિ. એવો વધારા કરી કરે.

ત્રીજો—ભાઈ, તમે કહો છો તે વાત ખરી. પણ લખેલો માણસ દોષ, સ્વસી રીતે વાગી લખી જાણુતો હોય, વિદ્વાન હોય, બીજો યોગેલો હોય પરંતુ જે તે નોકરી ન કરે તો કંઈ નાહ. જુઓને અમારા નાયાવાસ બી.એ ચપા છે. તે બેકમ કારકુન છે. પચાસ તો ૩-૫૦ મળે છે, પણ આપણા કરતા જેવું શુષ્ય બોંમરે છે આખો વિષમ ધેગના ને વૈતકે નામે નહિ ગાડીમાં ખેસીને જાય છે ને ગાડીમાં આવે છે, જ્યારે મોતીવાન બી.એ. યથા છે. પરંતુ નોકરી કરતા નથી તેઓ ખેતરમાં પડી ગયે છે તેને દબાર લોકોની આશીર્વાદી, આખો દહાડો કામકરે, બે સાથે બેઠા હયા કંઈ નહિ. જ્યારે ગામમાં આવે ત્યારે પણ હડકાળા કુતંગની પેઠે તેમને હું ધણુ કહુ છ ભાઈ જુઓને નાયાવાસ દેવા સુખી છે અને તમારે તો કામ કામને કામ આજે સાચું ખેતર નિંવાણ છે તો વર્ણ કાલે ફાલો નોખ નાથી ચપો છે એવી રીત જુઓ પાડળા કરી છે. ત્યારે તે

ભારતર સાહેબને પણ અન્ધ નોકરીઆનોની પેઠે દુક પગમાં પૂર કરતું મુશ્કેલ
ધમ્મ પામુ શરીરમાં નીચે જાતના ગમ નાખનાર યથા એટલે મુજાવા લાગ્યા ત્કે હવે
કરતું શુ ! શો ધધો કરવો ! વેપાર કરવો ! વિચાર કરના લીધું કે વેપાર માટે પદ્મો
નેહ્યો, તે તે મારી કને નથી. વળા આમાં પણ લોકોને ધુતવનો ધધો નેમજ ને બધા
લોક વેપાર કરે તો તેમાં કમ નહિ ને વળા ખેત્ર નવ સ્વતંત્ર ધધો કરીએ તો નીક
જમીન છે તો ખેતી કરે. પરંતુ શરીર વાના આખા જેવું ધધું છે તેથી લગીર વિચાર
જેવું, ખરું.

ઉપર પ્રમાણે ભારતર વિચાર કર્યા કરે છે તેવામાં દુર દેશ ગયેલા પોતાના દેશ
નાયક દેશમાં આવ્યા તેમના પ્રમુખપણા નીચે લોકોએ કળવંથી પશ્ચિદ્ધ શરી. તેમાં આ
ભારતર પોતાની મુશ્કેલી જણાવી. માથે સાથે કહ્યું કે “દેશમાં ઠેકાણે ઠેકાણે જમીન
પડતો રહે છે. લોકો લાણીને નોકરી જામે છે. પરંતુ નોકરી મળતી નથી” બજેલા કરે.
વાના હોવાથી પોને અતેડા રહે છે ભત મહેનતને છુટ્ટ મળે છે. આવી દેશમાં શરીર
ધ ધધી છે લોકોનાં શરીર માંરા જેવા થયા છે. પ્રજા દિવસે દિવસે નળગા પડતી નવ
છે રોગો દિવસ દિવ નવી નવી જાતના, ઉત્પન્ન થયા છે પણ લોકો શી.એ.એમ.એ.
સકીના બેરિસ્ટર થાય છે. આ લોકો એટલા બધા થયા છે કે દેશને બારે થક પડ્યા
છે હવે આપ એવા ઉપાય બતાવો કે જેથી અમારી આર્થિક મુશ્કેલી ટળે ને, લવિષ્ય
ની પ્રજા તદુરત ને શુખી થાય.”

ભારતના કહેવા, ઉપર પગિત્રે વિચાર કર્યો ને કરાવે કર્યો કે શાશના સંધિ નિર્ધે
ધધો ખેતી છે જેનાથી પોતાનું ગુજરાન થશે તેમજ સાથે માથે મળેલાનું પૂરે થશે.
તેમજ કાલ જે કપી, મિથ્યા અભિમાન અત્યાપણ છે તે ટળશે

પ્રમુખ સાહેબે કહ્યું કે હાલ કળાથી શું વળ્ય. તેને અમલમાં મુકવો નેહ્યો. લ
સ બીડો, એને. વગેરે થયેલા છે તેમજ ખેતી સમૃદ્ધી બેખતગ કરવા. તેમજ લોકોને
સમજવવા આપણે તો બગડ્યા પરંતુ અવિશ્યની પ્રજા ને બગડે તેને માટે ખેતીનું શિ
દાણુ દાખલ કરવું નેહ્યો. આને માટે ગવર્મેન્ટને અરજ કરો કે અમારા બાળકોને ગ્રામ
મિક શાળામાં ખેતીનું શિક્ષણ આપો તેમજ ધધાદારીના જીવનને ખધાનું શિક્ષણ
આપો કે જેથી અમારા ઉદય થાય છે પછી મારો ધધો ખેતી જણાવીશ

ગવર્મેન્ટ નોકરીઓની અછતોથી કટાળતી હતી જેથી તેણે દગવ કર્યો કે લોકો
ની અજીબ બેગવર છે હવેથી આપણે સંલેખમાં ધધાદારીનું શિક્ષણ આપવું તેમાં લાભ
જોખ્યતે ખેતીની જગ છે એટલે ખામ ખેતીનો વિષય સદ કરવો, આનું શિક્ષણ આપવા
ને દેનાક શિક્ષક તરફાર કરવા,

ભારતર પોતાને મરકાર આ પોતાનો અભ્યાસ કરવા મોકલે તો સાહે એમ દરેક
જ વિચાર કરના હતા. ઇન્દરૂપાથી તેમનેજ મન્દર તન્દથી આમત્રણ મળ્યું. વિચાર
શિક્ષણ લેવા નાખત તો થયા. પરંતુ આનો તન્ન જુદુ અકી આ ભત મહેનત કરવી પડે
સારમાં સાત વાને હકુ પડે. લાતણ પાણી કર્યા પડી બળને લળ. લલ ખેડવા જેવું.

પરે ત્યાં બધી વાત તેમને ક્યારી આવી નહીં અધુરામાં પૂર એવી જમીનમાં મુક્યા કે ત્યજ ખરાબ તેમનું મન મુક્યા સાચું તેવામાં ચોખ્ખા અગ્નિ સર્વત્ર લીના શ્રધ્ધાથી દેહાલે દેહાલે ખાંડ ખાંગોળીઆ બરાબા આવા વખતે માસ્તર ખેતરમાં દળ લાઇ જાય છે. સાથે વરસાદ પડે છે. પગ જમીનમાં ઢળી જાય છે હુમ્મર બમડે છે. માક મુકે છે. છતાં કામ ચરે કહ્યું. જોયેરે ઘેર આવ્યાને ખાધ પી પાણી સિંચણું ફેલાવું મુક્યામાં જામ છે સાંજના ખેતરમાં જાય છે, પોતાના વાવેલા તુલસુ દરે રોજ અવલોકન કરે છે. તુલસા પડતા રોજે તથા જીવ જંતુઓનું નિરીક્ષણ કરે છે. તેમનો ઉપાયો શ્રદ્ધાથી કાઢે છે વજેરે દિને ચર્ચા કરે છે તુલ પશુ જનને તેમનું મન લો લાવા કમ્પાઉ હોય તેમ જ પાટીબધ મીઠું, કામ છે, રંગ પંચ મળકતો લીંગો ધારણ કરે છે આથી તેમના મનને અલુ જ આનંદ થવા લાગે. તેની સાથે ખેતી તરફ અભિ રૂચી થવા લાગી. પહેલાં જે ખેતીને ધીકારતા હતા તેને, શાહે વખાણવા લાગ્યા. એક હજ નદી-પગ પડમોતમાંની અકલ કળાનું જ્ઞાન થતા સાચું તેથી જીવન બ્યવહારમાં ખુબ ફેરફાર કરવા લાગ્યા.

એક દિવસ માસ્તર દળ દેડે છે, તે ત્યાં ચડને જતા એક અમલદારના જોવામાં આયા તેમને જળ દાસતા નેષ ઉમા રહ્યા ને જોવા લાગ્યા

અમલદાર-તમે માસ્તર, આ શું કરે છે ?

માસ્તર-સાહેબ, જુઓને દળ હાક છું.

અમલદાર-માસ્તર તમે તો ખુશીઓ જોવી રહેનારા. એક માલિ આલણું પરે નો દેસાસનાગ, તાપ, દાદ વરસાદથી ખીનાચ, ડારીરીક મલુરીને તુચ મળનારા તે આ લાક્ષ્ય મને છે

માસ્તર-સાહેબ, જાપને શું કહ્યું, પહેલાં જે રાટલી ખાનો હતા તેને ખદલે દવે ખારી છે ખાલે છું. ખૂબ પશુ એવી દેહીને લાગે છે કે કોચા ચોખ્ખા પશુ ખાઈ જાહેરે રોજનું તો નામ નહીં. પહેલાંને મર્યાનામાં જે ચાગ વખતે ડાક્ટર કે વેદને ઘેર જતો. દવે તો ડાક્ટર બીઆરા જોવાવે છે પશુ કુ જતો નથી શરીર પશુ પહેલાં દેસતા ખાઈ શેર વધુ છે. પહેલાં આવાથી દેસાના ને અપચો થવાથી રાત્રે સ્વપ્ના પશુ આવતા. અત્યારે તો ચાલવામાં ગમમનું પડે છે મને એવો ઉધુ છું કે પછાડે નંગાગ વાગતા હોય પશુ જાય નહીં. જંગલનાં ઝાડનાં સુગ, ચડ, પાંડા ફુલ, ફળ વગેરેનું અવલોકન કરવામાં એવી ગમ્મત પડે છે કે વખતે પશુ ખજાર પડતી નથી. પહેલાં જાત મહેનત કરતાં દેસાસતો પશુ દવે તો ખેતરમાં ખાતર પશુ મારી જાતે નાણું છું તેમાં બીછી હોય તો તે પકડીને ફેંકી દઉં છું માથથી પશુ ખીતો નથી. મુગ તો મુંદલ બહી નથી સાહેબ આપ પશુ આ ધૂધામાં જોડાઓ તો શાં.

અમલદાર-માસ્તર તમારો જાતો દલ્લ પસરા નેષ કું ખુશ થયો છું. તમે તમારો કામમાં ફળીલુત થાઓ ને જાવિબની મગ્ગને તે રસ્તે વાળો એવી કું પ્રશ્ન પ્રત્યે પ્રાર્થના કરે છું.

મારનર—સાહેબ, આપનો ઉપકાર માનુ છું

એમ કરતાં કરતાં દિવાળીની મોસમ આવી મારનરે પાક લીધો તો બીગતના જેવડાં કરતાં પોતાનામાં સારું પાકયું એકનો અગત્ય જાણીને તેમના વળી દુકાન ખતી સારું પાકયું. આથી માત્ર પુરુષ યથ ગણ પરંતુ નોકરી છોડવી કે નહિ તે વિચારમાં મુગ્ધ દિશાય ગણી નેધો. તો હુક પગારમાં બે માણુમનુ પુરુ કર્યું ને પ્રગણો દાદવા મુઠકલ યથ પડ્યા. તેને જાહેર આ ધધામાં વધારે માણુમનુ લગણુ પોષણ ધાન વળી પ્રમગો જો સારી રીતે કાઢી શકાય એમ લાગ્યું તેમજ નફામાં મળુએને રીઠવી આથી મકાવ ને પસોપકાર છુધિ સુજે. આવી રચીતિ આવે જેથી માત્રા પુરુષ થયા.

હવે તો ને ગણે તેને કહેવા લાગ્યા કે લાખ જેતી કરો. પગલુ વેઈ ઉતાર નહિ મેમજીને સારાં બી જોગર ને જાત દેખરેખ રાખોને. તેમાંજ તમાર ને દેખનું એવ રે નોકરી કરવાથી કાયદો નથી તેનાથી વિચાર સંકુચિત થયે પરંતુ રખણુ પડશે. વળી જાહેરાયો છે તેની સાથે કેળવણીની દિશા જમુ જલસવી નેજીએ કેળવણી સિસાય પ્રગતિ નથી પગલુ કેળવણી પણ જમાનને અનુગરી હોવી નેજીએ કેળવણી અસ્કાર જેવા પાડશે તેવા પડશે કળિયુ કે તે જાણાય છે. સારા સરકારનું ફળ સારું આવશે જુમોને લેમજ મહેલાંની ને આજની દેશની અધીનિતો અમમાન જાણીતો ફેર પડ્યો છે. પહેલા કરતાં મજુરીના દર આર પાત્ર ગણા વધી ગયા છે. બે આના મજુરના આકઆના, આકઆના કડીઆના તે પણ બે ફીપીઆ જાર આવે, સુધાર આવનો તેને જાહેરે હવે. તથા આર ફીપીઆ લેઈ જવારે જાત મહેનત-શિવાંગની કેળવણીની દિશત વધવાને જાહેરે ધરી છે. જાર ફીપીઆમાં કરકુન ગળશે પણ મજુર ગળશે નહિ. આજ હુથીની કેળવણીમાં ને નોકરીના સંસ્કાર હતા તેનુ પગિણામ આવુ આંચુ છે હવે નો જાત મહેનતની કેળવણીની જરૂર છે. તેના વગર જે અધોગતિએ જરો જાત મહેનતની કેળવણીમાં જેતીને પ્રમાન પડે ગણવાની જરૂર છે કારણ કે અમણુ બે, તે કંઈ વાણીનં બેનુનો સાદ અવન ગાળી થકે છે એવો મારો મોકમ વિચાર બધાયો છે કે આપણા દેશમાં કેળવણીમાં તો જેતીના મગ્ગા અવશય હોવા નેજીએ. ચીનનો રાજ્ય પણ લુગમમાં એક વખત હજી દાકિઈ ને આપણા વેદની અચામાં પણ જેતીને સગતા અસ્કાર છે.

પ્રિયવાચક—હવે પ્રમાણુ જેતીનુ શિક્ષણે લેત આસ્તન્નાં પનદાયેનાં વિચાર છે. હાથે તો શિક્ષણુ બે છે. એસે પોતાના જાનનો લાભ હવે પડી આપશે.

૧૦-૨-૨૪.

-સલાખાઈ શનામાઈ પરેલ

જેતીવાડી સ્કુન (ગોવરા)

ઈંગ્લાંડની ખેતીના સુધારો.

લેખક:—મુખલસાઈ ત્રિકમસાઈ પટેલ.
ગજેશ (જામુગ-)

ઈંગ્લાંડની અસહની રીયતિ હાલ છે તેના કરતા જુદી હતી ત્યાં દરેક ખેડુને પાસે જમીન છુટે. છુટી-હટી દરેક ખેડુન ગામમાં એક જગ્યા રહેતા ખેતરોને વાડ પણ નહિ રાખી હતી. મજુરો પણ ગામમાં રહેતા, ચોર છુટારા નો ભય હતો. દોરને માટે ચરણીમાં પણ ન હતો, બધાં દોર એક મામદાં એકજ જગ્યાએ ચરતાં, આખા ગામમાં એકજ આખલાથી દોરની પેદાસ લેવાતી, આથી દોરની સ્ત્રોત્થાન બગડતી. ખેતી માટે પુરતા મજુરો મળતાં નહિ. વિદ્યાનો પણ ફેલાવો ન હતો. જમીન દરેક કુટુંબમાં વહેંચાઈ જતી જેથી તેના જાતો નાના ટુકડા પડતા અને રોટીમાં ભોજન તોટતો લગભગ મળતો નહિ. પ્રમા નિર્ધન રહેતો.

આ બાબત સરકાર તરફથી ધ્યાને થયો કે જમીનના ટુકડા પાડવા નહિ અને સહીય વડીલને એ હક મળવો જોઈએ જેની બીજા હિસ્સેદારને જામ નહિ મળવાથી શુભરાત માટે બીજો ધર્મ કરવાની જરૂર પડો. જેથી દિવસે દિવસે બીજા ધર્મની ખીલવણી પણ માથે સાથે વધી વળી દરેક ખેડુને એકજ જગ્યાએ જમીન કરી આપી. તે સાગને ફારમ કહેતા. આથી દરેક ખેડુત મેલતાના ફારમમાં પોતાને ભોજન મળતો સાથે મકાન ભાંપી રહેવા લાગ્યા. દરેક પોતાના ફારમની વાડ, પોતાના દોર માટે પોતાના ફારમમાં જ ચરણીમાં દોરની સ્ત્રોત્થાન સુધારવા દરેક પોતાનો જુદો આખલો વગેરેની ગોઠવણ કરી. વળી ફારમમાં જુદેવાથી બધી રેખરેખ જાતપર રહેવાથી ચોર છુટારાનો ભય તથા સ્થિરતા દોરતું કુકસાન થતું અટકી ગયું. પોતાના દોર છુગ નહિ સુક રાં પોતાના ચરણીમાં ચરે અને એકજ આખલાથી દોરની સ્ત્રોત્થાન પણ સુધરી. વળી મજુરની ખોટા સ્ત્રોત્થાન અને ખેડુના ચોરીસે કલાંજ ફારમ પર રેખરેખ રહેવાથી કયા નકાસુ વાસ વધી ગયું છે; પાણી ક્યાં લેવાય રહેતું છે, પાણીની ક્યાં જરૂર છે એ વગેરે ધ્યાનમાં રહેતું અને તે પર જોઈ એ તેવું કામ થતું વળી વિદ્યામાં જેમ જેમ વધતો ગયો, તેમ તેમ સુધરતા ગયો. અને સુધરતા ગયા તેમ જરૂરીઆનો વધતો ગયો જેની એ જરૂરઆનો પુરો પાડવાને લોકોને ખેતીમાં આગળ વળવાની જરૂર પડી. અને ખેતીમાં સુધારો કરવાની જરૂર પડી. ફારમ કે દરેક બંદના મોજ વેતન પુર પાડવા

જતાં તંગી પડવા લાગી તેમ તેમ જમીનમાથી વધારે હિતવન્ન કેમ-હમ
 શકાય, તે માટે નવા નવા અખતરા શુક્રી, નવા નવા ઓખર, ખતર
 વગેરેની શોધ ખોળ કરી અખતરા સિધ્ધ કરવા લાગ્યા અને દિવસે દિવસે
 હિતશાહમાં આગળ વધતાજ આદ્યા જેને પરીણામે આજે ઉત્તરમાં ઉત્તમ
 લાભ મેળવી શકે છે.

આપણા ત્યાંની હાલની સ્થિતિ ત્યાંના અસલ વખત જેવી છે: અહીં
 પણ લોકો ગામમાં એક જથ્થે રહે છે. તેથી મંજુરની ખોટ અને ચોર લુપ્ત
 રા, રખડતા ટોર વગેરેનો ભય વધારે છે. છુટી છુટી અને દુર જમીન હોય
 થી દેખરેખ રહી શકતી નથી. આગી સાર્થવવા માટે ખાખા ગામ તરફથી કે
 દરેક ખેડુને પોતાનો જુદો માણસ રાખવો પડે છે. છતાં તેથી દેખરેખ
 રહી શકતી નથી. ઠોર છુટાં ચરે છે. તે બધાં વચ્ચે એક આખલો હોય છે.
 આથી ઠોરની ઓલાદ બગડે છે. આપણો જે ઠોર પર ખેતીનો ખાસ સાધાર
 છે તેની જાત સુધારવા તે જનતો પ્રયત્ન કરીએ જોઈએ, વિદ્યા અને જમીન
 ના અભાવે લોકો હજી સુધર્યા નથી, દરેક કુટુંબમાં જમીન, પહેંચાંઈ કુદરત
 પડે છે. આથી જમીનની પણ ખોટ પડે છે. જેથી પોતાના કુકુતું વારણ
 પોમણ કરવાને વીટખણા લોગવથી પડે છે અને ગરીબ જનતા ભય છે,
 જેથી સુધરેલા ઓખરો તથા ખાતરો જે બધું મોંઘાં છે તે પણ વાપરી શકતા
 નથી વીધાના અભાવે નવા અખતરા કરી શકતા નથી અને અસલ વુની
 હમને વળગી રહ્યા છે, હાલમાં ગાયાળુ સરકાર માળખે આ ઉપર બધું
 ધ્યાન આપવા માંડ્યું છે, અને ખેતી પાછલ સારો ખર્ચ કરવા માંડ્યો છે,
 ઠોરેને અને ખેતીવાડી સ્કુલો કંહાઈ છે, વળી હાલમાં પ્રાયશીક શાળાઓમાં
 પણ એ વીધવ દાખલ કરવા વીચાર ચલાવે છે, જે પલ્લેખ અને દક્ષીણમાં
 દાખલ થઈ ગયો છે, શુજરાતમાં પણ બે સ્કુલો સરકારના ખર્ચે ગોંડરા અને
 સુરતમાં ગાંધી છે વળી આહુ સાડે પાંચ જીલ્લામાં પ્રથમથી શીક્ષણ સાથે,
 ખેતીવાડી જ્ઞાન મળે જોડી પાંચ સ્કુલો ચલાવવા મોટે ગોધરા ખેતીવાડી
 સ્કુલમાં પાંચ શીક્ષક તઈયાર કર્યા છે, આ વીધવની કેળવણીપર વધુ ધ્યાન
 અપાય અને લોકો પણ રસ લેતા થાય તો આશા છે કે ખેતીમાં સારો
 સુધારો થવા સાથે જાત મહેનતુ થઈ સ્વાસ્થ્ય શુચી કેળવાવા ખાંસ સનાવ છે,
 ગારા આ લેમગી પ્રીય વાચક જંધુ ખાપણી હાલની સ્થિતિને સુધારવા યતિ-
 ચિત્ત પ્રયત્ન આદરશે તો હું આ લેખની સંદગતા માનીશ.

ખેતીવાડી સ્કુલ ગોધરા.

તા ૧૫-૩-૨૪,

૩

“ ખાતર ”

—*****—

લેખક:—લલ્લુભાઈ છીતાભાઈ પટેલ.

અન્ધોણ (સુરત)

ખાતરની આવશ્યકતા:—

“ એક ખતર ને પાણી કર્મને લાવે તાણી ” એ કહેવત ઉપરથી પ્ર-
સ્થાપના થાય છે કે એ ત્રણે પરતુ જેતી માટે જરૂરી છે. એક દુધની લેંચ
છે, તેને કપાસીઆ, ખેાળ, શુગર વગેરે આપવામ આવે તો તેથી તે વધારે
દુધ આપે છે અને તે ન આપીએ તો દુધ ઘટે છે, શરીર લેવાતું બાંધ છે;
એજ રીતે જમીનને ખાતર ન આપવાથી તુલ સારા થતાં નથી. અને જમીન
નો કસ ઘટે છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ મમળાય છે કે ખાતરની ખાસ જરૂર છે.
લેઇને સારો ખોરાક આપી વધારે દુધ મેળવવાની આશા રાખીએ છીએ.
એથી પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરી શકે છે. એજ પ્રમાણે જમીનને ખાતર
આપી વધારે પાક ઉત્પન્ન કરી પોતાનું અને જીવનનું પોષણ કરી શકીએ.
દાખલ રાખી જેતી કરવામા આવે ને જે હિંદ ગરીબી દશા ભોગવે છે તે
દસકા સોધા થાય તો કંડો લોકોને એમાં છવન મળે. જેતીમાર પણ મુખી
સ્થિતિ ભોગવે. હવે દેશમાં જમીન છે એ ને એજ, વસ્તીનું પ્રમાણ વધે
છે એ વસ્તીનું ભેમ અને તેમ એમાથીજ પોષણ કરવું એ તેમનો આશય છે.
જમીનને સારી રીતે ડેળી પુરતુ ખાતર અપાય તો વધારે પાક ઉત્પન્ન થા
ય. એ રીતથી ત્યાના લોકોએ કુદરતી ખાતરો એવા હોવાથી બનાવટી ખા
તરો બનાવ્યા. હિંદુસ્થાન જેવા દેશમાં નકામા ગણાતાં હાડકાને પોતાના દેશ
માં લઈ બધું ખાતર તરીકે તેણે કામમાં લીધાં એ શુ જતાવે છે ! ખાતર
ની જરૂરીઆત જાણનાં, પણ ખાતરને ઘણું કિમતી ગણે છે. તેમને ત્યા કોઈ
મેશાન તરીકે જાય અને તે મેશાન તેમ સહાયમા મળ ન નાળે તો તે લોકો
પોતાનું અધમાન કહ્યું એમ માને છે. પોતાના ખેતરોની ચારે બાજુએ જાજ
રે રાખે છે. તે પર પાટીઈ ચોટી ને એ મુજબ લાગે છે.

“ વટેમાળુઓ ! ગહેરોખાણીની રાત્રે આ જાજરમાં પોતાનો અમુલ્ય મળ
નાખી ખેતરના ઘણી પર ઉપકાર કરશે. ” ખીજ દેશોમાં ખાતરને આટલું
બધું મહત્વ અપાય છે, ત્યારે હિંદુસ્થાન જેવા દેશમાં એનો દરૂપયોગ થાય
છે. વિશાળ જમીન હોવાં છતાં દેશને ઘણો બાજ ગરીબી સ્થિતિમા સડે છે.
એ અટકાવવા હરેક મનુષ્યેએ પ્રયત્ન કરવા જોઈએ ખાતરનો સહયોગ કરી
જમીન આથી વધારે પાક ઉત્પન્ન કરી ગરીબી દશામા વહાડો કરશે એમ
હું કહ્યું છું.

ખાતરનાં માધનો:—

‘વનસ્પતિને ૧૪ પેષક તત્વોની જરૂર છે. એકસિઝન, હાઈડ્રોજન, નાઈટ્રોજન, કાર્બોનિક એસિડ ગ્લાસ, ક્લોરિન, ગંધક, પોટાશ, ફોસ્ફરસ, સુના, લોહ, સોડા, મેગ્નેશિયમ, મેગ્નેશિયમ અને સિલિકા પ્રથમના પાંચ વાયુરૂપ છે. બીજાં બીજાં તત્વો છે ખાંડીજ તત્વો જમીનમાં કુદરતી રીતે હોય છે એકસિઝન અને કાર્બોનિક ગ્લાસ હવામાંથી, એકસિઝન તથા હાઈડ્રોજન પાણીમાંથી ક્લોરિન ક્ષાર રૂપે જળી મળે, નાઈટ્રોજન હવામાં પુરુષ છે પણ આ દુનિયામાં કોઈ પણ વનસ્પતિ એવી નથી કે જે તે વાયો લઈ શકે તેથી નાઈટ્રોજન તત્વ સેન્ટ્રીય બાર્ગ નાખી આપવામાં આવે છે. પોટાશ, ફોસ્ફરસ વનસ્પતિને જોઈએ તેટલો ન મળે તેવાથી તેની ખોટ પણ ખાતર થી પુરી પાડવામાં આવે છે. વનસ્પતિ દર વર્ષે જમીનમાંથી ઉગર પ્રમાણેના ખોરાક લે છે. એ ખોરાકની ખોટ પુરી પાડવી જોઈએ, નહિ તો જમીનના રસેશ તરત્તો ઘણે વર્ષે નાબુદ થઈ જઈ તુલ ઘણાજ નમળા થાય છે પાક પ્રથમ ઠગતા હવામાં ટેટલો ઉતરે છે, તે ગીચના આકડા પછી જલ્દી

અન્યાર પાકમાંથી વળતેના ટોડમાંથી લાગલગાટ આગળીમ વર્ષના પાકનો હિમાળ મ્હારી તે ઉપરથી તેથી પ્રમાણે દર વર્ષેના સત્તાસરી પાક કાઢી આપને અકબરીમાં તપાય છે

અનાજનું નામ.	અકબર પાકમાંથી વળતેના ટોડમાંથી (દર એકરે)	આગળીમ વળતેના ટોડમાંથી (દર એકરે)
ડાંગર	૧૧૩૮ શેર	૮૦૦ શેર
ધઉ	૧૧૧૧ શેર	૮૬૦ શેર
રૂ	૨૨૩ શેર	૫૨ શેર

સને ૧૮૨૮ માં ભરૂચ જિલ્લામાં મેનીઅર વીનીઅરસ સાહેબ હતા, ત્યારે ત્યાં દર એકરે ૧૨૮ શેર રૂ અને ૧૮૮૪ માં ડાકટર ગારન્ટ સાહેબે ઘાણીજ મંલાવણી, વાવેતર, કૃત્રી અજમાયશ કરી. તે દર એકરે ૮૮૩ શેર રૂ નો પાક થયો હતો. એ ઉપરથી સમજશે કે એ ખોટ પુરી પાડવા મોટેજ ખાતરની ખાસ જરૂર છે.

ખાતરના વર્ગો છે. (૧) કુદરતી અને (૨) જનાવડી. કુદરતી ખાતર ના પાક એ વર્ગ પહીં શકે છે. (૧) સામાન્ય અને (૨) ખાસ ખાતર. સામાન્ય ખાતરમાં વનસ્પતિને જે ઘણા ઉપયોગી તત્વો નાઈટ્રોજન, પોટાશ અને ફોસ્ફરસ છે, તે એમાં આછાવનતા પ્રમાણમાં છે. ખાસ ખાતરમાં એ ત્રણમાંથી એક તત્વ વધારે હોય છે. ખાસ ખાતરો જેવા કે હાડકાં, માછલા વગેરે હાડકામાં ફોસ્ફરસ વધારે અને માછલામાં નાઈટ્રોજન વધારે છે. કુદરતી ખાતરો

સુન, મનુષ્ય મળ, ગજરા ઘેટાની હીડી, તથા તેનું સુત્ર, પશુઓની હાં તમામ જાતના પોખો, જાનવાનું લોહી, હાડકાં માછલી વગેરે ગણાય છે.

(તમામ બનાવટી ખતરો શિવાય)

આપણે ત્યાં દરેક જગ્યાએ સામાન્ય રીતે રોગનુ, બક્ટરિયા ધેરાનું તમામ જાતના ખેતી ખાતર તરીકે વપરાય છે પરંતુ બીજા ખાતરોનો ઉપયોગ યોગ્ય નથી બીજા ખાતરોનો ઉપયોગ યોગ્ય નહોતાયો બનાવટી ખાતર વાપરના પડે છે બનાવટી ખાતરોમાં મોડીઅમ નાઇટ્રેટ તથા એમોનિઅમ સલ્ફેટ, (નિટ્રોજન તત્વ આપનાર) પોટેશિઅમ સલ્ફેટ (પોટાશ તત્વ આપનાર) અને સુપરફોસ્ફેટ (ફોસ્ફરસ તત્વ આપનાર) એ મુખ્ય છે એ વજુજ મોઘા મુગે છે એટલે મૂરીમુ બેકુનો એનાવામ લાઇ શકતા નથી ખાતરન અભાવે પાક પશુ ગાયએ તેલો યોગ્ય નથી જેથી અવકાર ચલાવના પુગતી પશુ આવક થતી નથી. બનાવટી ખાતરે તો ફક્ત ફક્ત ખાતરોની ખોટા પુરી પડે છે બનાવટી ખાતરોથી વનસ્પતિને બેઝએ તેવી જમીનની સ્થિતિ બનતી નથી ફક્ત ઉત્પત્તિ લાભ મળે એટલે પાક સારો બનરે બનાવટી ખતર મિશ્રણ તો આશરો પશુ ફક્ત ખાતરો વિના જમીનની સ્થિતિ વનસ્પતિને બેઝએ તેવી થશે નહિ એ ખાતરથી જમીન અને મુશ બનેને લાભ મળે છે.

સામાન્ય ખાતરના ફાયદા નીચે મુજબ છે.

- (૧) સીકણી જમીનને પોચી બનાવે છે, અને રેતાળ જમીનને ઘટ બનાવે છે
- (૨) જમીનમાં પોષક તત્વો ને કાચી સ્થિતિમાં હોય છે, તે એથી વનસ્પતિને લાગક મને છે
- (૩) અમલુ સુધારે છે વધારે ઝાડી જગુ હોય તો તેની બેજ ધારણ શક્તિ વધારે છે
- (૪) ઠંડી જમીનને ઉષ્ણ બનાવે છે.

આ ઉપરથી સામાન્ય ખાતર ઘણુ ઉપયોગી છે પણ લોકો ઝાણનાં ઝાણાં બળતણ તરીકે બાળે છે. તેથી ખાતરની ખોટ પડે છે. એ ઉપરથી ધણાં બાળવાનુ કામ બોણુ કરાએ તો ખાતરની ખોટ કમય

બીજુ મનુષ્ય મળતુ ખાતર જે નોકામુ જાય છે, તેનો પણ ઉપયોગ ચવાથી ખાતરનાં ખોટ પુરાય મનુષ્ય મળતા ખાતરનો ઉપયોગ ન કરનાથી રેશને કેટલુ નુકસાન થાય છે તે નીચેના આલેખ પરથી સમજાશે

અમેરિકાનો જ્યોન વોશિંગ્ટન કહે છે કે ઇંગ્લેન્ડ દેશની વસ્તી જ્યારે ૨૦ લાખ માણુમની હતી તે વખતે દરમિયાન મનુષ્ય મળતે ખાતર તરીકે ઉપયોગ ન કરનાથી રા. ૨૮૦૦૦૦ નુ નુકસાન થનુ હતુ હિંદુસ્તાનમાં રામદાસ નામના એક એજેન્સીના મનુષ્ય મળતા ખાતરન પૃથક્કરણ કર્યુ તો તેનો મા. ૫૩૫ કે. ૨૨ નો એક માણુસ મા મનુષ્ય મળતો ખાતર તરીકે ઉપયોગ ન કરનાથી મા. ૩૦ નુ નુકસાન થાય છે એ હિસાબે દર વર્ષે ૮૦ લાખ નુ નુકસાન થાય છે આ ખાતરના ઉપયોગ

વનારે જાનીનાના ખેડનો પોતાની ઓડી ચો ૧ જમીન વામવ રાગે નો તેથી પશુ ખેટ પુરાશે

સીંગ વર્ગના તુલે ૬ વાથી ૪ મીનમા નેટોજનન પ્રમાણ વધે છે અને એવા તુલે કીલા પાડવામા આવે તો તેથી પશુ ૬ નિમ્ન નિમ્ન ન વધે અને જમીનની ગિચ્છિત મુદરે છે માટે એથી પણ ખાતરની ખોટ પુરો

ફેળા ની કવાથી પશુ લક્ષ્ય થા છે કયામ । મુળ હયા જલ્ય છે, તે હરોથો ખોગક સે જે બીજા વર્ગ જલ્ય કવામા આવે છે, જગના મુળ હયા થી ખોગક લે છે, પ્રાણ જલર ॥ મુળ અતર્યા છે એથી પશુ ખાતરની ખોટ ઓછી થો ફેળાથી મુળની તેમજ પોષક ક્રિયાએ થવાથી ખાતરની ખોટ પુરાશે.

૬૫૨ પ્રમાણે દરેક મધુમે ખાતરનો ઉપયોગ કરનો જોઈએ એ મુજબ ઉપયોગ મધુ એટલે ખાતરની ખોટ જણાશે નહિ.

જેતી ૫૨ રાજ અને પ્રજાનો આધાર છે માટે જેતીની ખીલવણી સારી રીતે કરી જોઈએ જેતી ૧ ખાલવણી થશે ત્યારે જ અમા પશુ વધારા થશે પ્રથમ જોઈશે પાક દાવમા અને નથી તેથી જ દાવ અતરની મોવારી છે છતાં મધુમે જલ મહનતાના અભાવે એ રિપતિ પ્રાપ્ત થઈ છે જલમહેનન કરી અમલની રિપતિ થા રીતે પ્રાપ્ત કરીએ તે તરફ દરેકનુ લક્ષ્ય દોષુ જોઈશે પ્રાણીમાનના શરીર નિલાવવા માટે અમ જળ અને નામુની જરૂર છે જ્યો અમ નેમ, ૭૦ તેમ વધારે પદ્ધતિના જરૂર છે. વધારે અમ પદ્ધતિ માટે જેતીના ખાતરની ખાસ જાહે છે આશા છે કે વાચકો આ પ્રાપ્ત થવામા ને તે માટે પ્રયત્ન સફળ થશે એમ માનીશ છત્તલમ.

જેતીવાડી રકુવ ગોધરા.

તા. ૧૨-૩-૪૪,

૩

ગુજરાતી જેતીવાડી રકુવ.

જેકુતના હોકરાઓને માટે સને ૧૯૦૦ થી સ્થાપન કરેલી ગોધરા જેતીવાડી રકુવનુ નવુ વર્ષ ૬૦ વર્ષે તા. ૧ થી જુનથી શરૂ થાય છે તે માં ધારા અને માહિતી નીચે પ્રમાણે છે —

૧. આ વિશાળમા નજર થતા છત્તલા હોરલાની પ્રાવેગિક પરીક્ષા નથી, ૫૨૫ ઓગામા ઓછુ મુજબની માથુ પોગણુ (એથી વધારે અતર્યા હોર તો આ) તેણે પાક કરેલુ દોષુ જોઈએ અને તે જલ્ય જે ગુજરાતી રકુવમા તેણે અતર્યા હોર તે રકુવનુ કીરીગ સર્વિશીટ (નીચાલ હોરમા જલ્યનો રીતમગનો દાખલો) અતર્યા સામેલ કરેલુ દોષુ જોઈએ. આ રકુવનો અભ્યાસ ક્રમ જે વર્ગનો છે.

૨. ઉમેદવારના વાલીને ધધો ખેતીનોજ હોવો જોઈએ, અને તે જાતેજ ખેતી કરતા હોવા જોઈએ, કારણ કે આ નીશાળમાં ખેતીને કમતુ તમામ કામ ઉકિમઓના દાશેજ કમતુ પડે છે

૩. આ શાળામાં ભણના પછી જે ઉમેદવારનો ખેતી કરવાનોજ નિશ્ચય હોય તેણેજ આવવુ. જેનો નોકરીનોજ નિશ્ચય હોય તેને માટે આ રકુલ નથી.

૪. ઉમેદવારની ઉમર ૧૫ થી ૨૦ વર્ષની હોવી જોઈએ.

૫. આ નિશાળમાં પ્રાપ્ત થવા હચ્છના ઉમેદવારના નામ ઉપર જમીન નહિ હોય તો તેના પાપ, કાકા વગેરે કાષ્ટપણુ વચ્ચેના સગાના નામ ઉપર પણ હોવી જોઈએ અને તે જમીન કેટલી છે મરકામાં મહેસુલ કેટલુ કારે છે વગેરે બાબતનો દાખલો પાપ તલાશી તરફથી અરજી માથેજ મોકલવો જોઈએ

૬. દરેક વિદ્યાર્થીને શણવાતુ, ખાવાનુ અને ઝેલવાનુ જેટલુ ખર્ચ માય તેટલી રકાસરશિષ સરકાર તરફથી આપવામાં આવે છે એટલે વિદ્યાર્થીને ખાવાપીવા વગેરેનો ખર્ચ ખીલકુલ કરવો પડતો નથી; પરંતુ અભ્યાસક્રમ પુરો થતા પહેલાં (અધ્યયન) કાષ્ટપણુ વિદ્યાર્થી નિશાળ છોડે અથવા ગૌરવર્તણુક અલાયવા બદલ તેને કાઢી મુકવામાં આવે તો હોય તો જેટલો વખત તે નિશાળમાં રહ્યો હોય તેટલા વખતને માટે દર માસના રૂ. ૧૦ પ્રમાણે તેની પાસેથી દર તરીકે વસુલ કરવામાં આવે છે

પ્રસ્તુત, લાપચેરી વગેરે પંચગુણ ખર્ચ, વિદ્યાર્થીના પંદરનો હોય છે. તે ખર્ચ (લગભગ વર્ષના રૂ. ૧૦) બદલ વિદ્યાર્થીના વાલીએ પ્રાપ્ત થવી વેળા રૂ. ૧૦ અનામત તરીકે આપવા પડે

૭. આ નિશાળમાં બીજી નિશાળો પ્રમાણે જાર તહેવારની રજાઓ મળશે, સિવાય દિવાળી ઉપર એક મહિનો, અને ઉનાગામાં દોઢ મહિનો રજા પડશે, અને તે એક રજા વેળા વિદ્યાર્થીને ઘેર જવા દેવામાં આવશે. આ નિશાળ કાલવાનો મરકારનો હેતુ એ છે, કે જે વર્ષ શિશુથી લીધા પછી વિદ્યાર્થી મોક્તાના માયાપને ખેતીના કાષ્ટમાં વધારે મદદમાર માય અને ખેતી પણ વધારે ફાયદાકારક રીતે કરે દરવર્ષે, પદર કરતાં વધારે નવા ઉકેરા દાખલ કરવામાં આવતા નથી

આ શાળામાં નીચે પ્રમાણે વિષયો શાખાન્યામાં આવે છે:—

(૧) કૃષિવિદ્યા, (૨) અગ્નિજ્ઞાન, (આ વિષયમાં વનખપની અને જંગલ સંબંધી વ્યાવહારિક જ્ઞાન આપવામાં આવે છે) (૩) ખતીસારીને લગતી ભુગોળ (૪) ખેતીસારીને લગતુ અદર્શાદન અને જમીનની માપણી (૫) આરોગ્યવિજ્ઞાન (૬) પેટા ધંધા (૭)

માન્ય અને હટ્ટેરી કલન (ખેતુને ઉપયોગી કામના વગેરેનુ ઉપયોગી શિક્ષણ જેમકે જમીન મહેસુલનો એકદ, તમામ એટ કયા એકદ, લોકન ખોડ એકદ) (૮) વાચન અને લખાણ. (૯) ખેતી અને જમીનવાતુ કામ (૧૦) આદત એકિન ફા રીતે ગણાવવું, તેના દરમજના ઉપયોગી કામ કરવાનું માફ કરી ફા રીતે ખેતમકારા વગેરે (૧૧) ખતી માં ઉપયોગી માગતના કામ બાને ગુરુ ત્યાં ફા રીતે દુરસ્ત કરવા એ. લગતુજ સુધારી હુકારી કામ (૧૨) વખાદાગ.

૮ આ સ્કુનમાં લખાયેલા હતા ઉમેશ્વારે ગોધરા (હાલે પચમહાન) ખેતી
વારી સ્કુનમાં હેડ મારતીને જેમ અને તેમ જનની પોતાની અગ્ર મોહવા તમા તામ
ખત વધો, ઉમર, તાલુકા, જિલ્લો, પોષ્ટ મોરીમ વગેરે સ્પષ્ટ જણાવી ગુરુગીમાં અ
ગ્ર કર્યા અગ્ર ઉમેશ્વારના લાચનીજ દેવીને જોઈએ. ઉમેશ્વારને લખાવ કરવાની, અ
ધ્યાયકમ પુરો થતા સુધી રહેત રેવાની, અને સ્કુન છોડવા પછી તેને ખેતીના કામે લગા
ડવાની હજી છે એ બદલની કબુલત લખી તેની નીચે વાનીની સહી હોવી જોઈએ.

૯ જે ઉમેશ્વારને લખાવ કરવાનું નક્કી થયે તેને તે પ્રમાણે કાગળથી ખપ
આપવામાં આવશે જે તારીખે હાજર થવા લખ્યું હોય તે તારીખે તેણે નિશાળમાં આ
વી હાજર થવું જોઈએ.

૧૦ આ શાળાનો વ્યવસ્થાકમ પુરો કર્યા પછી જે વિદ્યાર્થીઓને ખેતી કરવી હતી
તેમને લાગી મુદતને પટે પછી મારી સરને નિશાળની નજીકમાં ૧૦ થી ૧૫ એકર જમી
નની સરક કરી આપવામાં આવશે.

૧૧. વધુ વિગત માટે નીચેના શિરનામે પરવ્યવહાર કરવો.

હેડ મારતર.

ખેતીવાડી નિશાળ-ગોધરા.

સુચના.

લેખક—પરાગજી રાણોદેશી દેશાધી.

ખેતીવાડી આવરશીખર—આસેદવાડ.

(૧) આ સાર્વ આ હદમાં વચ્ચેનાં પ્રશ્નોગ ચોક્કસ છે. માટે જ્યાં જ્યાં બની
શકે ત્યાં કુવામાં અત્યાંધી ખેતીગ મુકવી પાણીના જલો વચે તેમ કરવું, અને સુધીયું,
મંકેષ, શાક લાગુ વાગેરે પાણી પીંછું. ઉંડરમાં કપામો કુવ ભગર્ગ આવતા મર્યા છે
માટે પંદરેક દીવમમાં જ્યાં કુવામાં પાણીનું સાધન તેજ ત્યાં કપામમાં પાણી પાવાનું
લાલાકાંડ થયે તેરીજ રીતે માનવજી જીવાને પશુ પાણી પાવાથી લાભ થયે નહી
દીનારે આવેલી લાલાની જમીનમાં પાણી આકાંડમાં પુટી ઉડાઈએ જ્યાં જ્યાં મળી
આવતા હોય ત્યાં જમીનને ખેડી કાંડે, જુવાર, ઘાંપ આરે, શાક પાણીનું વાગેરે થાપ
તો સારું. વળી કુવામાં કચરો કાંચ હોય નવે મળ્યામાં માફ કરાવી પાણી થોડાં હોય તો
ખેતીમ કરાવી પાણીના જલો વધારી દોળને માટ પીવ ના પાણીમાં સાધન વધાવવા.

(૨) ગાંધી સાહેબ આજીવન મધીએ અમર શાકરીઆ નામના રોગે થયુંજ નુક
સાન-કષ્ટ હોય. આ રોગના રોગર નાશના દવા ૬ દવા (પદ્ધતી) દર્શાવવા થાય છે

જામ દરમ્યાન જુની જુની મોસમમા એ દેખાવ આવે છે. અને મોઠ આવે ત્યારે અને ધનુરજતા મળી આવે તો એ બદલેલા પ્રમાણમા વધી જાય છે અને નુકસાન કરે છે. એને માટે આપના ગાંઠની નીચે ખસ ધાસ હોય તો ખોદી ચોખ્ખા રાખવા જાડ નીચે ગોડ ચવી જોડએ આખાવાડીકે હોય તો તેમા આડી ઉભી ખેડ કરી અગર ગપવતી ચવી જોડએ અને જાડનો ખાલુ બાલુ બાલુએ હાથ મારાળી અગર ત્રીકમથી ગોડ ચવી જોડએ આખાના જાડ પર વાદા હોયતો તેને કાપી નાખવા જોડએ કાપ સીધા અને માફ દોવા જોડએ-સુકે ડોળાને પણ કાપી નાખવા જોડએ-અને કાપ પર ડામર લગાડવો.

જાડને ઉધાઈતો ત્રાસ માસમ પડેગે હોયતો મે-ડીકામાર્ણી ત્યાં હીગતુ મિત્રણ કરી જાડના ચડની આજુબાજુએ લગાવવુ અગર તો પાતલ ડામર લગાવવો અથવા તો ઇન્ડોસોપાય ને અળમી ત્યાં કાંજીઆ તેવ મચિ મેળવી ચોપડવુ. ત્યાં દોવર માટે દવા છાંવતો મચો મચી આવે ત્યાં સુધી આખાના જાડ નીચે યધી છેડે થોડે થોડે અતરે ૬ ઇંચ ઉડા અને એ ૫૮ ઇંચ ખાડા ખોદી તેમા મુઠા ત્યાં સીલો પાલો અગર કચરો નાખો મળમાવી ધુમાડની ધુણી કરી એને એની રીતે સળગાવવા કે શરૂ કરી ન થવા ધુમાડો થાય ને વખતે પવન હોય તે વખતે સળગાવવુ-આ પ્રમાણે મોઠઆવે તે દરમ્યાન આઠ આઠ દીવસને અંતરે મોઠા પ્રમાણમા કાંવાથી ધણી હાથડો માથ એમ છે- મોઠ આખા પહેલાં છત્ર જતુ માસમ પડતાં હોય તો ઉપર મુઠાઆ મુજબ ધુણી કરવાથી હાથડો થશે.

(૩) ચોમામાર્મા ગુલાંજના છેડ અમદાવાદમા વેચાતાં મળે છે મોઠક વખત આખાના છે એમ કહેવામા આવે છે. જે છોડને કાટા નગક નજીક હોય, ડાળ પાતળા હોય અને પાતળા બારીક અને છોટા હોય તેવા છેડ વાજીઆ અગર વાંઝ નીકળે છે- માટે ગુલાંજના રોપ ખરીદતા પહેલાં આવા છેડ વેચાતા લગ રોપવા નહીં વટવા નીજ રાં ૫૦ પન્સોલ્તમ ગળાવતે ત્યાં ત્રણેક વગમ પર ગુલાંજના 'છેડ બગીચામાં રોપેલાં તેમાંના આખા ઉપરાંત વાજીઆ નીકળ્યા છે અને તે તેણે ખોદવી ન ખાયા છે- જેપુર તરફના ગુલાંજ અમદાવાદ તરફ ઠીક માફક આવતા કહેવાય છે.

(૪) આ જુલામાં જંગલી મોરડી ને 'ધાપી' તે પર સારી નતનતી બોગની કાંઈ જાડનાંય કામ હાલમાં ધણી જાગળા પ્રમાણમાં થાય છે અને તેથી 'એ રૂબરૂ'માં ખડી બોગડીના બોગ વાવી ઉઠેરી નેના પર કામ કરવાનુ પડુ ગાં છત્રવચાય પડીત જેવા ઉભાવી ખડુતે શરૂ કર્યું છે-ધડ ઉઠેરી તેને ૨૦ હાથને છેડે છેડે આ સાગ-છોડને સોડે જા મામમા રોપવામા આના હતા તેમાથી કામ દાડ જાડ રોપ લાગ્યા છે-એમ કહેવા કરતાં ઉંદાળામા ૨૦ હાથો છેડે ખાડા ખોદી વગાદ યવા પહેલા દરેક ખાડામાં સાત આઠ મોરડા હોગ્યા રોપ્યા હોય તો તેમાથી ધણી ખાડામા છેડ ઉગેલા જણામે, તેમાથી બે ત્રણ સારા ભગવદર રહેવા દષ્ટ બાળના ને ઉપાડી મેવા ચેન વેઇસાખ માસમાં, રહેલા છોડમાથી ગળાજન ને જમીનથી ચાત ઇંચ રહેવા દષ્ટ કાપી નાખવાથી પીયા પુદરો-તેના પર જેજ મોસમાં અગરેરી મોરડી આખ ચડાવવાયા આખ હાથુ થશે.

આપ આખી પશુ ચડી રહે છે અને ગીરીને સમાવી દોય તો તે પણ થાય છે ગીરી ને ચલાવવામાં સુગમતા પડે છે કારણ કે આખી આંખ કઢાડતા તેમજ ચલાવવાનું કામ સુરોક્ષ પડે છે. ગીરીની આંખે એક માંયુસ દરેક સફેદાથી ૫૦ થી ૭૫ ચલાવી શકે છે રંગોલી તંરક જેવી રીતે જાડની વચ્ચે ખેડ અને જાડની આંખ આંખને ગોડ થવી જોઈએ. ગોડ અને ખેડ ફસાઈ જાડનાં દરેક બગીચામાં અવસર રીતે થવાં જોઈએ.

(૫) આ સાલ લીજોઈ તેમજ શેરડીમાં (અસલાલી તરફ) મરી નજીક હતી. શેરડીમાં તે ગદુ નુકસાન નથી થયું પણ માર્ગ રોડ નજીક લીજોઈમાં વધુ નુકસાન થયું છે. જે લીજોઈ છેડે છેડે રોપવામાં આવેલી તેમજ જેમાં નીચમમર પાણી, ખેડ, ખાતર તથા ગોડ ધક હતી તેમાં નુકસાન ઓછું થયું હતું જુન માસમાં પાણી બીજકુલ મળેલું નહીં. તેવાં જોડમાં મરીજા રોગ છેક જુન પ્રમાણમાં નજીકો હતો. આ સાલ આલોદીયાં મામે ગાં ઝનામણ નેરામાં અને ત્યાં લીજોઈમાં મરી વધુ પ્રમાણમાં નજીક હતી તેમજ જુન જુન અજમાવસ કરી જેવા સુચવેલું હતું. તેમાંની જે રીત એમને ઉપયોગી નજીક દોય તે જે આ ત્રિમાસીકમાં બપો નજીકવશે તે તેમને અનુભવ બીજને ઉપયોગી નજીક.

પરાગળ રણકોંડલ દેસાઈ.

ખેતીવાડી ઓવર પીઅર—અમદાવાદ.

“ આનંદ પર્યટન ”

લેખક:—લડલુભાઈ છીનાશાઈ પટેલ.

ખેતીવાડી નિશાળ—ગોધરા.

ગોધરા ખેતીવાડી સ્કુલ સને ૧૯૨૦ માં સ્થાપન થયું છે. સ્કુલનો અ. વ્યાસક્રમ બે વર્ષનો છે. એમાં ખેડનેતા છોકરાઓને દાખલ કરવામાં આવે છે, રહેવાનું ખાવાનું અને મજાનું મફત છે. નવું વર્ષ જુનની ૧ લી તારીખે દર વર્ષે શરૂ થાય છે. આ નિશાળમાં જેને દાખલ થયું હોય તેને મે મહીન ની આખર તારીખ સુધીમાં નિશાળના હેડમાસ્ટરને અરજી કરવી પડે છે. અહીંથી દર વર્ષે બીજા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓને સુજરાતની મુલાકાતે લઈ જવા માં આવે છે. આ વર્ષે એટલે સને ૧૯૨૩ માં નાગદાર સરકારે પ્રાથમિક શાળાઓમાં ખેતીનો વિષય શીખવવા માટે નિવૃત્તાવાર એકેક શિક્ષકને અહીં દિપ્તિ લેવા મોકલ્યા છે. પર્યટનનો લાભ સુમારવે અમને પણ મળ્યો.

તારીખ ૨૧-૧૨-૨૩ ને રાજ સાજે પાંચ વાગે ગહેરબાન સેકે માસા સાહેબ તથા સહાયથી શિક્ષક બંધુઓ તથા બીજા વધેના વિદ્યાર્થીઓની સાથે અમારો એક નાનકડો સ્વંય કૃતિજોતોનું અવલોકન કરતાં માટે ગે. ધન સ્ટેશન તરફ રવાના થયો. એ વખતે દરેક હૃદય ઉત્તેજાસભર હતાં, ગાડીની શરૂ જોતા હતા, ટાઈમ થઈ ગયો પણ ગાડી આવી નહિ, જેથી અમે અપીન થઈ ગયા. એવામા અર્ધા કલાક પછી ગાડી આવી તમાં અમારા બીરામ સામાન વગેરે ગેઠવી બેઠા અને વડોદરા તરફ પ્રયાણ કર્યું.

વડોદરા સ્ટેશને અમે રાતના સાડાં નવ વાગે પકામ્યા સ્ટેશન પર વડોદરા મોડલ ક્ષરમ તરફથી પ્રીટકમેન મી. મણીભાઈ લેતા માટે પધાર્યા હતા તેમની સાથે અમે મુકામે ગયા. સવારે પાંચ વાગે ઉડી દાનજી તથા નાહચે ના કામથી પરવારી સાત વાગે ક્ષરમ સુપ્રિન્ડેન્ડન્ટ સાહેબને જાગવે ગયા તેમના તરફથી ક્ષરમનો વાર્ષિક રિપોર્ટ વાંચી સભાગોષ્ઠીમાં આવ્યો. રિપોર્ટની હકીકત ટુકમાં નીચે મુજબ છે.

ક્ષરમનું કુલ ક્ષેત્રફળ ૧૪૭ વીંધાનું છે તેમાં દર સાલ ૧૧૬-૧૭ વીંધા વાવેતર થાય છે. કળાઈ જટા જેવી કે જામદેવ, સવરા, લીમુ, આના અંશર દ્રાક્ષ, દારૂમ ચીકુ વગેરે પણ થોડા થોડા પ્રમાણમાં કરવામા આવ્યાં છે. પાણી માટે એક બોરીંગ હારેલો કુરો છે. એ જાનથી પાણી કાઢવામાં આવે છે. રાહડા આઠ દોસ પાવરનું એ જાન છે. દર કલાકે ૬-૭ હજાર જેવન પાણી નીકળે છે. પંપની સાથે જાન, ઘડી, કડગ કાપનાનો સચો પૂજી ચકાવવામા આવે છે.

ક્ષરમમા નીચે મુજબ પાકની ફેનલની કરવામા આવે છે.

અ	ખ	ક	હ
(૧) બાજરી	(૧) બાજરી	(૧) પડંતર	(૧) કપાસ
(૨) કપાસ	(૨) કપાસ	(૨) બાજરી	(૨) બાજરી
(૩) સુદીડ	(૩) તંગાકુ	(૩) કપાસ	
(૪) નીંબલા	(૪) સુદીડ	(૪) સુદીડ	

બુદા બુદા અતરે વાવેલા કપાસ બાજરીની ૩ વખતેની સરાસરી ઉપજ.

કપાસ.

બાજરી.

અંતર	દર વીંધે રતલ ઉપજ કપાસ	કુટ	દર વીંધે ઉપજ બોરી
૨ કુટનો	" ૪૧૦	૧	" ૫૪૨
૩	" ૩૬૦	૧૧	" ૫૭૮
૪	" ૪૭૦	૨	" ૫૩૨
૫	" ૪૭૬		

•

એણે છે. લોકો આરવા અગાઉ જમીન હળવી ખેડે છે ખેડે. જમીનમાં પાણી વધે પથે છે પછી ચોગવાનું કામ શરૂ કરે છે “ ખેડ, પાનને પાણી કર્મ ને લાવે તોણી” માટે દરેક ખેડુનોએ વાવણી પહેલાં અને વાવણી પછી જોગ અને તેમ સારી ખેડ કરવા ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

કોમીજ, નોલકોલ, કોલીકલાવનું ધરૂ રાખ્યા પછી એ જો અદી માંસે વર્ધવાર થાય છે.

ગોરાડુ, રેતાળ ગોરાડુ વગેરે પ્રકારની જમીન હોવાથી અદી વમર પાણીએ ઘડે થતા નથી, પણ પીપત ઘણું થાય છે. પુના ૪ અને ૫૨૦૦, વાવેતર કરવામાં આવ્યું હતું પુના ૪ ઘડે ઉતારમાં સારા છે, તથા એને એકનો રોગ જલદેજ આવે છે.

દેરોને માટે ચાર તરીકે સુદીક, સુફન, ગીની, રજો. વગેરેનું વાવેતર કરવામાં આવ્યું હતું સુદન એ ઇન્ડિયન તરફ થાય છે, એનું વાવેતર પણ અદી કરવામાં આવ્યું છે ઉચાઈ સુદીમાં જેટલો છે, પાનનો જથ્થો પણ વધારે છે. ગીની એવાસની જડ છે. પીલા કુટે છે પછી તેની જાપણી કરે છે. એ પ્રમાણે નવાનવા પીલાઓ કુટાઈ કરે છે. - રજો એ છોડાને માટે ઉપયોગી છે જેની ગાછને મળનાં છે એની જડ ત્રણ ચાર વર્ષે કાયમ રહે છે દર વર્ષે ગાતર આપવું પડે છે; પહેલી કાપણી પછી વીસથી ત્રીસ દિવસે બીજી કાપણીઓ થાય છે.

દ્રાક્ષનું વર્ણન:—એની ઉત્પત્તિ જુનું આંખવાળા દુકડા રોપવાથી થાય છે. છ સાત કુટ સુધી થક સોટા જેવું નાખવું પછી એકકદમરમાં ત્રણ આણ સુધી કાપવામાં આવે છે પછી તેમની રીવા કુટે છે એમાં માનમાં એક આંખ સુધી કાપે છે, એ પ્રમાણે નાપણી કરવામાં ન આવે નો કુળી થતાં જાય અર્થે દરેક રાગીને એ માનમાં લોમાંઓ હાય નાજ એ પ્રમાણે કાપી ને પણ લેઈ શકે છે.

રામડુ, લીડીપીપ, લામકળી, દાડમ, - લોચુ વગેરે કરવામાં આવ્યાં. તેનાં એમનું વર્ણન નડીઆદ, અંગલગાડ, ધોળાનાં વગેરની હુકીકતના જણાવે, ત્રણ તથા એમનું પુરૂણ વાવેતર થાય છે.

જામડુંનું તુલ લેવાઈ ગયું હતું એ ખેતરમાં કીતકહેરાળ ખેડ કરી નાંખવામાં આવેલી લેઈ હતી પછી હળ વડે ખેડ કરે છે જેમ જમીન વધારે તથે તેમ તેમાં વધુ પ્રમાણમાં વનસ્પતિને લાવક તથા વર્ધવાર થાય છે. માટે દરેક ખેડુને કાપણી પછી અને ત્યાં સુધી ખેડ કરવીજ એ ધ્યાનમાં રાખવું.

જામડો ખેડો ત્રણ લેઈ જોયે જાર વાગે યુકાની આવ્યાં સર્વે જો

સાથે લે જન લીધુ મેઝે, કલાક આગમ લઈ શકેમાં ગયા એ મળે
 વડોલગમા સિંધી ઉઠેમગતું પ્રશ્નન ખુલ્લુ મુકાયું હતું. તેનો લાભ પણ
 અમને મેઝે, ત્યાર વાગે પ્રશ્નનમા દાખલ થયા. તેમાં ભુદી ભુદી વાતના
 સુતરાઉ, ગરમ ટાંડના નચુતઓ, દોતરફામ, રલોઈડ કામના નમુનાઓ,
 હલકા નુના ઓઝાર અને માટીના નચુનાઓ, બતકામ, રાખેડાતું લાખકામ
 પાટણના પટોળા જનાવવાની કાશીગરી, દેશી શાળો કીર્તીકર બધુના
 ખેતીવાડીને ઉપયોગી ઓઝારો, ખાતરના નમુના. અનાજના નમુના તથા
 મુખેલા ઓઝારો તથા ચિત્રકામ એ સર્વ અમને જોવાનું લાગ્યું પ્રાપ્ત થયું.
 આ બધું જોઈ અમે મુન-તપ પર આંખ્યા?

ખીજે દિવસે મોઝી જવાનો પ્રોત્સાહનો એ દિવસે દસ વાગે જમી લઈ અમે
 રમણ પગ આંખ્યા રોલો જાર વાગે પહોંચતા ત્યાંથી પણ માછન ફર આવેલી પટેલ
 નાથાબાઈની વાડીએ ગયા

રતોડીનું વણન. નાંડીમા પેસનાં પુષ્કળ આંગાને કુડામા ઉઠેલા જોવામાં
 આંખ્યા. મેં તરત પ્રશ્ન કર્યો કે આટલા જણા હોડો રા મા હરેનાં છે પટેરે તરતજ
 ક્યું. જુએક પેલાં દલથી આખા નાંચે એ હોડોના કુડા મુકેલાં છે, અને ત્યાં એમની
 કલમ બાધેલી છે એ કલમને બેટ કલમ કરે છે. એ પ્રમાણે એક કલમી આંગાપર
 પદર વાગ નવી કલમો તરવાર થાય છે, તરવાર ધડેલી કલમો મેપે જા વેચે છે પડી
 અમે તરવાર કરેલી કલમ જ્યાં મેપી હતી ત્યાં ગયા, દેખી આખા પી ધડમા બીને
 આપણે દેશી આંગા મેપેલો હતો. એ આંગાનું ચક્રમાથે નેડી આપ્યું હતું. પટેરે
 ક્યું કે અ આંગાને દેશી આંગાનો રોડા આંગો છે. અમે તરત મમજ્યા કે કલમી
 આંગાને જોના મુગ હડા દ જવાથી પાણી પાતુ પડ્યું હતું તે હવે આ દેશી આંગ
 ના દેખી જોના મુગ હડા જવાથી પાણી પાતુ પડ્યું નથી એ પ્રમાણે એ આંગાને
 મેવડો રમ મગવાથી ફળ પણ ઉતરી જતા નથી. મીઠાસા કાચમ ગ્દે છે ઉપર પ્રમાણે
 કલમી આંગા તરવાર કરવામા આવે તો ધણો લાભ થાય છે કલમ કરવાનો સમય
 મારતક, માગદાર મેન અને વૈશાખ માસ છે.

આંગા ધડી જાનના જોવામા આંખ્યા દેમી, પાસરી, દાનૂચ, ગાજપરી, લીનમ,
 મહેનુરી, કરેત, મેંચોરી મે દાવો વુરેરે મેંચોરી આંગાને વર્ષવા મે દાવ અંચે છે

(૧) માગદારમા મોર આવે છે, તેનાં ફળ ફાગણમા તૈયાર થાય છે.

(૨) નેક માગમાં મોર આવે છે, તેનાં ફળ આંતોમાં તરવાર થાય છે.

એ આંગાને દરેક પી ધડી ઉપર કલમ દરી નેડી દેવામા આંખ્યા હતા, તે પણ
 જોવામાં આંખ્યા.

અંગેનાં બે. —અંગેની જોરડીનું વાવેતર મોટા ખાખા પર હતું. જોરડી ઉપર
 કલમ કરવાનો વખત કારતક, માગદાર મેન અને વનરાખ માથ છે કલમ પ્રચલ દરી
 જતાંની હતી જોરડીની કલમ કરવા માટે પ્રથમ અડી જોરડીના હોડો ઉઠેલા. હોડો
 ઉઠેમાં પડી કલમી જોરડી એક ડાંગી લાગી પેલા હોડો પાસે જ્યુ. કલમી ધડી ઉપર

ની એક આગ કાઢી, તે ખાડી ખોદવાની કાળીદર અખાલી મારેના ભાગ બેટોના ભાગે
અન્યથા કાઢી દર્શાવનારથી. અર્થાતે ભાગને કળા બંધરના રેવાયા વીરુગ એ પ્રમાણે
ની કામો તદ્દવાન થાય છે. આખા અધ્યયનને પુરુષ વખતમા થઈ જાય છે. એથી
તે કન્યા તદ્દવાર થઈ શકે છે.

જમીન ગોગાડુ કાપા બનેલી છે. ખાડી કાનગ્યની છે તુલ્ય લેના નથી એ કમી
જમીન ચોટણી નામે છે. ખાણી કેમ વધારે પડે તે લક્ષમા લેવાય છે. જમીન સપાટ
નથી મપાટ કરવા માંદે માંદા ગોટા પાડા બધાનએ પાથેના છે. એથી ૧૨ વારે ૭૦૦
ભાગ મપાટ બને છે. એની જમીન હોવાથી વગર ખાણીએ એટલે વરસાદના પાણી ન
છે. ૧૧ દરેક ક્ષણે જાડો કરવામા આવ્યા છે. જમીનને અને ચીકુના કાંડા પછી કુત્રી
ચીકુની કામ રાવણુ અને ગોડાપર કુત્રી દર્શી. ચીકુની કાંડાને તદ્દવાર થતા પાટ તે
મોંમ હોય છે. હાથ કામો એના ૧૧ વહેલી નામ છે. મહાપર એના કામને ચીકુ પછી
આવ્યા હતા પછી વચુગ ઉતારાની હોવા કાંડા કાંડા નમ્મ એમણે પુરુષ જાન ગાંધુ
છે. એ જાંધુ નેમ્મ એમો સાત વાગે રેશનપર આવ્યા રાતાના આઠ વાગે વડોદરે
આવી પહોંચ્યા.

ખાંજો દીવસે પાન અને પરવળની વાડીએ નેમ્મ પાનનુ વાવેતર દશિજીમા પુરુષ
થાય છે. આ તરફ એનું જુગ વળાવવાનર થાય છે. પાડી તથા ચાર દીરો આપવું
પડે છે. ખોટા કાંડક જાંજી છે. ઉત્પત્તી વેલા રાપવાની થાય છે. જાનજી મામમા રાપ
પાગા આવ છે. રાપા પછી થોડા મોટા થતા પછી એનું ચુચુ પાગા રાપ છે, પછી
અના વ. ૧ મગલો પાગન વગેરના ૨૩ ઉપર ચડાવે છે. પાનની જડ વાગ પર્ષ સુધી
કામન - ૬ છે. એકરે એની સારી ઉપજ થાય છે.

પાંચસ- એના વેલા ગોતોડીના વેલાને મળતા છે, પાન ખાંચા વગરના પછી
આકામા મળતા છે. વેલા રાપવાની એ થાય છે. રાપવાનો વખત ફાળેજીમા અને ફળ
જોડા દિવાળી સુધી આવે છે.

ખાંજો દિવસે સુરત જવાનો પ્રોગ્રામ હોનો એ દિવસે ૧૨૦ પરવારી 'રેશન' પર
ચાર વાગે મુલા રાત સામાન્ય વાગે સુરત એમને ઉત્તર. ત્યાંથી ગામોમાં બેમા એમો
સાડારથ વાન ફાંચ પર ગયા.

સુ ત ફાંચમણુ હુકં વર્ણન.

સવામાં મજૂર તથા નાહવાના કામથી પરવારી સુમિરે-ડન્ટ સાહેબને બર્ગેલે ગયા
તેમો સારેજી ભાગેને પ્રથમ સદસ્યવાનમા હજ ગયા.

સમુદાયનામા જુની જુની જાનતો કાંચ, તેમથી તાર કેટલો નીકલે છે. ક્યા ક્યા
કામમાથી નામ જાન ઉત્પન્ન કરી તે, જુસગના નમુનાઓ, પથેના નમુનાઓ, તેમજ
વગરના નમુના તેમજ એ જગ્યા સ્વી ક્યા વસ્તુવતિમાં પડે છે. વર્ગેરે બાજનો, અમને
બતાવી.

સુતરુદિવસમાં મીલેકશનન અને ૧૨૨૭ કપાસનું વાવેતર થાય છે. રીલેકશનન
દર્શી કપાસમાથી પગ. ૭ રેલા હોડાનાં બી નામી ઉદ્યોગ તે ૧૦૨૭ કપાસ એ પોધારી
એને કપાસ કામના કામથી થતા છે. એ બેમાં ૧૦૨૭ કપાસ વમારે પાડા છે. પડુ હી
તારી ૨૦૨૭ દર્શી છે. સીલકશન વન પાકે એમો પછી રોનો ઉતારો ૩૫ દર્શી છે.

• પરી અમને કપામના ખેતરમાં વન જળાશયની જુની જુની જાતના કપાસો નોવામાં આપા દરેક જાતનું બી ચોકષુ ગણવા માટે પુલો ખાચી ખાંધી હતી વળી ની જાત ઉત્પન્ન કરી હોય તો બને જાતના પુલાર, સીકેમગો કરોમ કો છે એ કરોમ શી રીતે મળે તે અમને પ્રત્યક્ષ બતાવ્યું હતું એ કામ કરવા માટે મગલ તરફથી એ કંઈ મારો માણુમ મુજામાં આપ્યો છે, તેમને એ કામ ઉપાન રૂનો ઉતારા તારની વગાઈ, બી ચોકષુ ઉત્પન્ન કરવું વગેરે છે

ઉપર પ્રમાણે જુવારમાં પણ મૂમ થાય છે જુની જુની જાતની જુવારને નોવામાં આપી છે તેવીઆ પપીયા પીળાઓ સાડી, વગેરે વળી જાતો છે તેલીઆ, અપી પીળાઓ સાડી વગેરેની પણ, ઘણા પ્રકાર છે એકદર તેલીઆ (પીળાઓ) જુવાર મારામાં મારી છે એની નીચજ છોલમ કોલી તરફ થાય છે.

કપામ, જુવાર ઘડે. વગેરે તુલો પર ગેઓ પા છે, એ રોગોની મોતીમોત નથા શી રીતે અટકાવવા એ મારે પણ જલુગારી મુદ્રા છે

એકદર મુગત કામ પર જોકુનોને બે મને વસાવે પાક ઉત્પન્ન થાય, રોગોથી થતું મુકમાં શી રીતે અટકાવવા વગેરે કામોમાં અખનના થાય છે દરેક જોકુનો ઉપર પ્રમાણ આપે તો તેમને ઘણા લાભ થશે

જુ. ૧. જુ. ૨. અતરે રાવેનો કપામ પાણ પર ૧ અને પાણ મિનગો તથા ખાતર ગટમાં અને ઉપર આપેલું એવા કપાસો નોવામાં માળા એજ પ્રમણે જુવારનું વાળે તરે પણ નોવામાં આપુ એાછી વતી ગોડ કરી પાડમાં નુ ફેર પડે છે, તેમાં જુવાર કપાસો નથા નોવામાં આપવા અકરે ચોકષુ બી, ચોખ્ખા અનુ બાચી પહેલાં અને પછી, સારી બેરો, બારી નાળી જમીનો હોય ત્યાં પાણી કરી થોડાં ખાતર, પુગી દેખ-રેખ તથા પુગો વરમાદ એ પર પુગો મુગા આપવા છે વગાડ સિરાની આપતો પર આપા છે કે જોકુનો ધ્યાન આપે માથ પાની કેમગી પણ ધ્યાનમાં વેરી એક નો એક પાક કરવાથી જમીનનો જમ ઉતરી જાય છે ઉપર મુગાનું કામ કામ પર થાય છે ૧૨ વર્ષે દેખા અખનનાઓ જોકુનોને અનાવશમાં આવે છે ખાતર અને ખેડ ઉપર મુગા ધ્યાન આપવું જોકુનો કટનમાં ખાતરને જમોતમાં બરાબર મેળવતા નથી. કટન છે કે ખાતર ખેતી અને ખાતર ગોડ" અ કટન ધ્યાનમાં ગણાવી ગટમાં ની ખાતર ખાતરથી વુલી મારા થતા છે એવું પરિશ્રમ મુગત દારાં પર આપવું છે બાચી અને ઉડી ખાચી પણ પુલમાં ફેર પડે છે જમાન ઉગર બી જટમાં નામેના ખાતર

ખેડ, ખાતર ફેરવણી, ગાળો, વાસળ, લીલા તુલનો પડવાસ, વગેરે.

કપાસ બુવારનાં તુલો નેત્ર રહ્યા પછી અમને માવલો બતાવનામાં આપ્યો.

સાચલાતું વર્ણન—૧૦ પુટ જમીનમાં અને ૧૦ પુટ જમીન પર કુલ ૨૦ પુટ નો ૧૦ વ્યાસના ગાળાનો હતો એમાં લીલી ચાર, સુઠીઉ, મકાઈ, વગેરેનો લીલો ચારો મરી રાખે છે. એ ચારો ઉનાળામાં દોરોને ખેંચાડે છે. ઉનાળોમાં લીલા ચારાની એ જ ન સારું છે. દુધાળા દોરોને એ ઉપયોગી છે દુધાળ જેવા વર્ષમાં એ પ્રમાણે જારી રાખે છું હોય તો તે વધારે ઉપયોગી છે દોરો તદ્દરસ્ત રહે છે. દોરની સખ્યાના પ્રમાણમાં સાચલા રાખેલા હોય છે.

સુરત કારમ પર નીચે મુજબ પાકની ફેળવણી થાય છે. તે અમને જણાવી. પહેલે વર્ષે કપાસ, બીજા વર્ષે તરુ ત્રિજી વર્ષે કપાસ, ચોથા વર્ષે તરુ, પાંચમે વર્ષે કપાસ અને છઠે વર્ષે તરુ, તુલર, કાળી જમીન હોવાથી ઉપર મુજબ ફેર પદ્ધતી કંદલામાં આવે છે.

એ પાછી અમને જોનારો બતાવ્યાં જોનારો રેશી તથા સુધરેલા હતા રેશી એ જાણી જુનાં જુનાં માવલો હતા કડકા કડકા, કપડાં વગેરે નાનાં જોડા માવલો હતા. રેશી જોનારો દરેક જગ્યાએ હોવાથી તેનું વર્ણન કર્યું નથી કર્યોમાં જે પામ આવે છે, એ પામનાં જોની પશુ વધારે તાલ વળેથી જોની પામળી થયો કાપડો થાય છે એ જોડી ઉતારે છે, જોનાર મકામ રહે છે, ચરીમાં પાણી ભેગુ થાય છે, ચરીમાં પચેલું પાણી જીવને ઉપયોગી થાય છે સુધરેલા જોનારોમાં ખી રી રી એવો, રીજી, રીસુરેગ, ટ્રિગડુક હોય, થઉં તુ ચકકર વગેરે હતા કડક કાપવાનો સચો, પામ કાપવાનો મચો કપાસ પીવવાનો સચો, ઉપજીવાનો વગેરે મચાએ હતા પામ કાપવાનો મચો જોને તે રો પાવા પર કામીડો દોર્ય તેને ઉપયોગી છે. કડક કાપવાનો સચો વધારે દોરો વાળાને થયો ઉપયોગી છે. સુરેલાં જોનારોનું વર્ણન આમ જ આરી ગઈ છે.

જોનારો જોઈ રહ્યા પછી અમને ડેરી માટે ગાયો જોરેલી હતી, તે જોવા લાંબા સારામાં સારી આ ગાયો છે સામાન્ય કુદરતીમાં આખા દિવસમાં એક ગાય ૧૨ શેગથી ૧૮ શેગ આવે છે મોટો પશુ ગારા રાખવામાં આવ્યા છે જેનું મારા ખીરાની સારા હોડો થાય છે તેજ પ્રમાણે જીવનમાં પ્રકાર નાં માટેથી જોનાર પશુ સારી થાય છે કુદરતે પશુ આધાર રહે છે માટે દરેક ખેડૂનો એ દોરોની જોનાર સુધારવા પ્રયત્ન કરેલો.

એકદરે કારમ જોવાથી અમને નવું જાણવાનું મળ્યું. તુલો પશુ જોડો વેરમાલ જેવા હતાં થયું આગં હતા તેનું મુખ્ય કારણ એજ અતર સારી ખેડ, પુરતું ખાતર, પાકની ફેળવણી અને કારમ ગુપ્તિનિયંત્રિત માટેજની પુરતી ફેળવણીને આધારી છે.

દરેક ખેડૂનોએ હવે જેમ જાને તેમ એક જાણે જમીન કરવા પ્રયત્ન કરેલો. હાલના જમાનામાં ખેડૂન જમાનામાં, પધ્યાપાઓ અને શરૂલો હોય તો તે ખેતીમાં વધારે કાળી નકે છે નાત મહેનદારના અર્થાત્ દેશની ધણીખરી જમીન પરતર છે, અને જોનારે તેના પેરાસ કોઈ થાય છે, જન મહેનદારના યુક્ત જોનાર માટે જોનારની દિશા બદલવાની

જરૂર છે. પ્રથમથીજ, નાના ગાળકાને એ ગુણ શાળાઓમાજ કેળવાય એવું સિદ્ધ થયે આપ-
વામાં આવે છે. શાળાઓમા ખેતીના વિષય દાખલ કરવામાં આવે, તેમનામાં જન-ગ-
હિતતો ગુણ આવે કે તેથી તેઓનું જ્ઞાન મોકરી તરફ ન વળતાં ખેતી તરફ વળે. ખેતી
પર જ્ઞાન આપવાથી તેમનો નિર્ધાર સારી રાતે થઈ શકે છે. જે દેશનો ૮૦ રકા ભીમ
ખેતી પર આધાર રાખે છે, તે દેશમાં ખેતીનું શિક્ષણ ન આપાય એ પશ્ચિમ દીક્ષગીરી
ભરેલું છે. ખેતી પરજ ફુલીઆનો આધાર છે મુધરેલા દેશમા ખેતીના વિષયની કેળવણી
આપાય છે. ખેતીનીજ કેળવણીથી તે દેશની ઉન્નતિ થઈ છે. માટે ખેતી પ્રધાન ભોગવના
દેશમા ખેતીના શિક્ષણની જાણ જરૂર છે.

અમદાવાદ જિલ્લામાં આવેલા મોડાસા તાલુકાના ખેડુતો અને
તેમની ખેતી સંબંધી ટુંક હકીકત.

લેખક—પરાગજી રણછોડજી દેશાઈ.

ખેતીવાડી જીવનશૈલી—અમદાવાદ.

મોડાસા તાલુકા અમદાવાદ જિલ્લામાં આવેલો છે. તેની ઉત્તર અને
પૂર્વે જાલુજી મઝીકાકાના ડુંગરપુર. વસવાટા તેમજ હંડર સ્ટેટના ગામ,
કમીયુ જાલુજી હંડર સ્ટેટ અને ખેડા જિલ્લાનો કપડવંજ તાલુકો તેમજ
પશ્ચિમ જાલુજી હંડર, આમલીઆરા સ્ટેટ તેમજ પ્રાંતીજ તાલુકાના ગામ
આવેલા છે.

જમીન અને તેની માવજત:—

આ તાલુકામાં બધા મળી ૪૭ ગામ આવેલાં છે આ તાલુકામાં વચ્ચે
વચ્ચે હંડર સ્ટેટના ગામ પણ જોવામાં આવેલાં છે.

આ તાલુકામાં મધ્યમ કાળી, રેતાળ, શારદી વિગેરે જુદી જુદી જાતની
જમીન મળી પડે છે. ધનસુરાની આબુજાલુજી મધ્યમ કાળી તથા શારદી
અને રેતાળ જમીન છે. દેમેઇની જાલુ જાલુજી રેતાળ તથા નવી ખેડેલી જમીન
કાળી જમીન છે. મોડાસામાં રેતાળ, શાયરામાં રેતાળ, સાકરીઆમાં મધ્યમ
કાળી તથા રેતાળ છે. ડુંગરીઆળ મુલક હોવાથી જુદી જુદી જાતની જમીન
એકજ ગામમા ખેતરવારે મળી આવે છે. પથ્થર હોવાથી પાણી ૪૦ ફુટથી
૪૦ ફુટની હોદ્દાએ નીકળે છે. પશુ પ્રવાહ નબળો હોવાને લઈ કુવા પહેલા
કરવા પડે છે. પથ્થર તોડવાનો ખર્ચ વધુ થાય છે. તેથી જોઈ વરસાદ વાળો
વરસમા ધણી જરા કુવામા પાણીનો જથ્થો જોઈ હોય છે તેથી પીતનો પુલ
જોઈ પ્રમાણમાં વધાય છે. દેમેઇ ગામ કપડવંજ તાલુકાની નજીકમા આવેલું

હોવાથી અત્રે વાવેતર પદ્ધતિ અર કરવામાં આવે છે જમીનને યદ્યપ્ત રીતે ખેડવામાં આવે છે. દેમેઇ નજીકની પડતર જમીન રાં ૩૦ રેવનદામ ફરસતવામાં ના પ્રયાસથી ખેડાણમાં આવેલી છે. અને અત્રે કાણુ વાવેતર ત્રણ હુન્નર ફરસતથી કરવામાં આવે છે ઉન્હાગામાં રાપ ફેરવામાં આવે છે કાણુમાં વળતસર રાંપ અગર રાપડી ફેરવામાં આવે છે. કચ્છી ખેડુનો, કાનંગ છંદવડ તેમજ સુરેત છંદલાના ખેડુનો અત્રે તેમજ દશમ્બેપર તરફ ખેતી કરવા આવેલા છે. તેથી દેમેઇ નજીક ખેતી કર્ણક સારા માન છે બાકી તાલુકાની બીજા ઘણા ખરા ગામોમાં જોક નુતન હુન્નર સીધા પીપ્પુ આપત નથી ઉન્હાગામાં ઘણા ખરા ખેતર ખેડ સીધા પડી રહે છે વરસાદ થયે જમીનોમાં ખડ અપાટા બધ ઉગે છે અને તેથી વાવેતર ઘણું બહુ અને નજીકમાં કરવામાં આવે છે. કેટલીક વળત મુખ્ય વાવેતર અગર પાક કરતા ખડ બહુ પ્રમાણમાં અને સાફ થયેલું હોય છે

આ તાલુકામાં મેશવો, માજમ ત્રીગેરે નદી અને ખડી આવેલી છે, નદી અને ખડીના કીનારાપર આવેલી જમીનપર જગતી ગોરડી વધુ પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે ગોરડીને ફાંગણ એવ માસમાં દાખી નાખી નવા કુદોલા રોંગપર વધુશાળ જેઠ માસમાં અગરેરી અગર સારી નતની ગોરડી આજ ચંદાવવામાં આવે છે ટીટોઈના ફરમાર સાહેબ ખાસ મહેનત લઈ ગોરડી તેમજ ફલમી આળા, હાડમ વીગેરે કલાકિ ઝાડો ઉઠરે છે તેથી એમન પગ ઘણો ફાયદો છે અને તાલુકાને પણ એ લોક એ બાબત અતુલનથી કરે તેને ફાયદો થવા સંભવ છે. મોડાસાના રાં અડવાદ સુરકે જેમની જમીન હુન્નર નજીક આવેલી છે, એમણે મોડાસામાં કુલના ઝાડ ઉગેવા ખાસ પ્રયાસ કરેલો છે છુટાત નજીક વરીઆળી, ઘઉં કપાસ વીગેરે વાવેતર થાય છે છુટાતની જમીન મધ્યમ દાળી અને રેતાળ છે બાયડ તેમજ મોડાસા નજીક રેતાળ અને ફળદ્રુપ જમીન હોવાને લઈ આમાના ઝાડ મોટા અને સારા માલમ પડે છે. બીજા ગામોમાં મહુડાના ઝાડ જોવામાં આવે છે. ખાખર અગર કેસુડો, તથા ફેરડાના ઝાડ વધુ પ્રમાણમાં હોય છે જંગલમાં સાગ, બાવળ વીગેરે ઝાડ માલમ પડે છે બાયડ અને દેમેઇ તરફ રાયણ મા ઝાડ પણ જોવામાં આવે છે. અને જાંબુડા પણ જણાય છે લીમડા અને સર ગવર અગર સેકટા પણ જુજ જણાય છે.

નુસી:—

આ તાલુકાના મુખ્ય પાક મકાઈ, બાજરી, વાણા-ઘવ, ઊંદરા, બટી તેમજ હાલમાં કેપાંગનું વાવેતર દાખલ થયું છે કેટલાક ગામમાં નાદાઈ સાથે વરીઆરીનું મેપાલ રગર વાવેતર જોવામાં આવે છે. મેંડાવાના નજીક

તમા અળસીનું વાવેતર જોવામાં આવે છે. હુગરી અને લશણ તેમજ મરચાં
નું વાવેતર કાંઈકાંઈ જગ્યાએ જોવામાં આવે છે. ડાંગરની જમીન જુજ હોય
છે અને તેમાં વરી નામનું ડાંગર કરવામાં આવે છે. શાકભાજીનો પાક, નડી
જ જેવા હોય છે. દેમિષ નજીક અડદ, અમ, દુત્તર વગેરે ફાળેજનો પાક થાય છે.
ધેનસુડો નજીક અડદ અને ગુગાનું વાવેતર જુજ પ્રમાણમાં થાય છે. જુવાર
નું વાવેતર પણ જુજ થાય છે.

વરસાદ થયા બાદ યેરાપ થયે દેરી હળખી ખેડ કરવામાં આવે છે ત્રણ
ચાર ખેડ કર્યા બાદ કાળી જમીન અગર રેતાળ જમીનમાં બાજરી અગર
મકઈનું વાવેતર હળવતી કરવામાં આવે છે વીધે ૧૦ ચોર થી ૨૦ ચોર સુધી
બીનું વાવેતર કરે છે મહીનાનો પાક થાય ત્યારે આડી ખેડ કરવામાં આવે
છે અને એક વખત નીફામાં આવે છે આ જમીનમાં ખડ બહુ થાય છે.
પશ્ચાત્તરનું વાવેતર ન હોવાથી રાપડી ફરી ચકતી નથી તેમાં નીફામાં થ
છી મહેમત પડે છે અને ખર્ચ બહુ થાય છે (બરોડી જમીન પણ કરી
એક અગર બે સાલ માટે રાખવામાં આવે છે તેમાં તલ દોઢરા બાંટી, જુવાર
અડદ રિંગેરનું વાવેતર કરવામાં આવે છે. આ જમીન
ને કાયમ રાખવામાં આવે તો જમીનની ખેડ સારી થાય, તેની
ફળિયા સુધરે અને પાક પણ સારા થાય બરોડી જમીનમાં પાકની કાપણી
થયા બાદ જમીન એમની એમ પડી રહે છે. આ ભાગમાં તલનો પાક ઘણો
થાય છે. પણ હોક ઘણો ખરે બાજે સ-સીયુ અગર સરસનું તેલ વાપરે છે.)
મકઈ અને બાજરીનો પાક ઘણું કરી સપ્ટેમ્બરની આખરમાં તંબ્યાર
થાય છે મકઈ થીની જાતની હોય છે. ઉતાવળથી પાકે એવી જાતની મકઈ
ખેડત લોકને ઉપયોગી હોય છે મકઈનું વાવેતર જાડું હોવાથી દોડા નાનો
હોય છે અને માથા સુધી સરાયલા હોતા નથી. બીને માટે દે.ડા જેતરમાં
પસંદ કરતા નથી. મકઈ કાપી લઈ સુકાય ત્યારે પુરા બાંધી દોડા લઈ લઈ
દાણા મસળી (હાથ મળુરીએ) કાઢામાં આવે છે એક વીધામાં વરસાદ સારો
હોય તો ૨૫ મણથી ૩૦ મણ મકઈ સારી જમીનમાં પાકે છે. વરસાદ ૧૦
ઈંચ કરતાં ઓછો હોય તો કુગાનું એક પાણી પાવું પડે છે જો પાણી ન
આપવામાં આવે તો અડધાથી ઓછો પાક થાય છે. મકઈના પાકને સુવર
અગર બુંદ ઘણું જ નુકશાન કરે છે. (રંગોસ ગામ તો મકઈ ચાર મહીને તંબ્યાર
થાય છે. અહીં આ પાણી પુષ્કળ છે તેથી ચાર મહીનાની મકઈ થાય છે. પાક
મીઠાયામાં સારો અને વધુ થાય છે જમીન ઓરળી અને લાલ હોય છે શીંગા
બામાં મકઈ વાવવાના હોય તો માદગ્નુ ને છે એટલે ચોમાસામાં ખેડ કર્યા
કરે છે. શીંગાળી બી વીધે ૨૦ ચોર સુધી પાવે છે જ્યારે ચોમાસુ ચોર ૧૫

વાવે છે, ચોખામુ બી જુદું હોય છે. ઉન્હાળાની મકંઈ રાંધી થી ૩ મરીને ચ વાની. સને ૧૯૦૦ પછી મકંઈનું વાવેતર ઘનસુરા ગામે લાંબક થયું છે. આપ રા ગામે મકંઈનું વાવેતર આગળ પણ હતું જ.)

બાજરી પાકે ત્યારે કાપી લઈ પુરા બાપી બોલા અગર કુદવામાં સી રી દેવામાં આવે છે. અને જ્યારે અનુકુળ આવે ત્યારે હુડા કાપી મસતવામાં આવે છે. વરસાદ બોલો થાય ત્યારે પણ બાજરીનો પોક સાધારણ થાય છે. એક વીધામાં ૧૦ મણથી ૧૨ મણ થાય છે. બાજરીના પુરા કેટલાક લોક બોલા અગર કુદવામાં સી રી મુકે છે. કેટલીક વખત આરંધી પાંચ વરસ સુધી બેતીજ રીતે સી ચેલા રહે છે. (આ સાગમાં દોર નાના પણ મલા હોય છે કેરક બેટુની પાસે એક બળદની જોડે ચાર લોસ અને એકાદ ગાય હોય છે. લેસની સંખ્યા વધુ હોવાથી ઘીનો વેપાર ચાલે છે. પણ લેસને ટાળીને બેર ખવડતા હોવાથી તેમજ ઘાસ ચારો ઠેકકા પ્રકારનો હોવાથી ઘી ચારી જવતનું કાતું નથી.)

મકંઈ અગર બાજરીના પાક સીમાં પછી જ્યા કુતાની અનુકુળની હોય તેમાં પાણી પાવાની જરૂર હોય ના પાણી પાઈ ચાર ગંધ જેડ કરી પાણી પાઈ વાજીઆ થઈ નું વાવેતર કરવામાં આવે છે. કેાક બેરક (ધડ-જેવ), લમ જ ચણા પણ વાવે છે જે વસંતમાં વરસાદ આવે હોય તમાં વાજીઆ થઈ માં જેડ થણ કરી જલાગ ના તેથી જેડથી આવે વસંતમાં રહે માનુકમાન થતું નથી. ધડનું વાવેતર પણ હાગતી કરવામાં આવે છે. એક વીધામાં એ મણ વાવવામાં આવે છે. આડા ઉના વાવવામાં આવે છે. આપુ બી પાંચુ હોવાના પણ આવે એમ જ ધડ મા પાગચાં છ બાણી પાગ પડે ન. ધડ હીવાતીના નરસાનાં જાય ન અને હેળી જે નાપવાના તપવાર ચમ બાય છે એક વીધામાં ૨૦ મણ થઈ ૪૦ મણ સુધી થાય છે.

બાજરી નમજ થઈ મા પણ ત્રીને માટે પમ હળી કનવામાં આવતી નથી. સાયગવાળાં સાગમાં ચોખાસાગ મઠે ત્યાર બાદ ધડ અને ધડે લીધ પછી ચેલો અગર મકંઈનો પાક કરવામાં આવે છે. સાગ નજીક નદી-હોવાને લઈ જમીન કેળવે છે તેથી, આ પ્રમાણે પણ પાક લેવાય તે ઉન્હાળુ મકંઈ જુ બી જુદું હોય છે. એ પણ પીલી નતનું હોય છે. ઉન્હાળુ બી વીધે રોર થ વધુ આવામાં આવે છે. ચોખાસા કરતાં હેડ નાના રહે છે અને પાક પણ બોલો થાય છે જે જોનમાં મકંઈ વાવવામાં આવે છે અને ૬૦ વરસે, આસરે એક વીધામાં બાં નાઈ બાં નર વધુ શોષ માયમાં નાંખવામાં આવે છે. ખાતર ચાર મેલસ કાતું નથી.

મકંઈની સાથે વરીઆળી છાટી અગર તે રોપ ઉઠેરી રોપવામાં આવે છે એક વીધામાં આશરે ૪થી ૫ થેર થી જ્યારે મકંઈને આડી ખેંઠવામાં આવે છે (વાવેતર પછી એક માસે) ત્યારે છાંંગી દેવામાં આવે છે. જ્યારે મકંઈ કાપી સેવામાં આવે છે ત્યારે ઉછરતી વરીઆરીને આડી ઉભી ખેડી નોખવામાં આવે છે પછી પાણી ચુકવામાં આવે છે. પાંચથી છ પાણી વાવામાં આવે છે. દેમેઈ વાળા ભાગમાં જે કુટને છે તે મકંઈમાં થી થાણવામાં આવે છે. અને મકંઈને કાપી દીધા જાદ વરીઆળને ખેડી પાણી આપવામાં આવે છે (કંટલીક જગ્યાએ વરીઆળીના રોપ ઉઠેરી નોખી રોપવામાં આવે છે.) મકંઈના પાક સાથે એક વીધામાં વરીઆળીનો પાક ૧૨ મણ થી ૨૦ મણ સુધી થાય છે. પણ બીજીવાની મલુરી ઘણી પડે છે.

કપાસનું વાવેતર હાલમાં કાબલ થયું છે. દેમેઈ નજીક મણ કુટને છે વાવવામાં આવે છે એક વીધામાં ૪ મણ થી ૮ મણ સુધીનો પાક થાય છે. ધનસુરા નજીક કાળી જમીનમાં જે કુટને છે કપાસ ચલાવેલી તે આ સાલ શરો થયો હતા એક વીધામાં એક ખેડુતને ૬ મણ થયો હતા જ્યારે કલકી જમીનમાં એક વીધામાં એક મણ ૨ થોડા જારાદી જમીનમાં એક વીધામાં તલ ૩ મણ થી ૬ મણ સુધી પાક છે. રાંધા જમજ જમીનો પાક એક વીધામાં ૧૦ મણ થી ૩૦ મણ સુધી થાય છે. શુવાનો પાક ૧૦ મણ થી ૧૨ મણ સુધી થાય છે.

પાણી

લગભગ આખા તાલુકામાં જ્યાં મેળા ગામોમાં પાણી મીઠા છે તેથી જાગાયતી તુલો મારી રીતે, યહ શકે એમ છે એવામાં પપૈયા, આદુ, હાથ શેરડી વિગેરે યહ શકે એમ છે પણ એવા ઉત્પાદી ખેડુના નથી તાલુકામાં તળાવ પાંચ હીક છે. જંગલનો વાગ નજીકમાં તેમજ તાલુકામાં આવેલાં દોવાથી વરસાદ પછુ સધાનું, હીકુ થાય છે. તળાવના પાણી ઠોર ને પવાને ઉપયોગી પડે છે. ગોરીંગથી પાણી વધે છે કે નહીં તેને માટે ખાસ પ્રયાસ થવાની આ વાગમાં જરૂર છે કે જેથી એવા વરસાદ વાળા વગસમાં પીતના તુલો જરાબર થઈ શકે એ આ બાબત પર પુનઃ લક્ષ આપવામાં આવેલા પાણીનો જેથી વધવા સલામ છે. આ વાગમાં ગરીબ ખેડુને દોવાથી એવલ એન્ડન, ૫૫ અગર રેંટ એવામાં આવતા નથી. પાણી ઉપર દોવાથી સુઠીયો ઠોસ (આમલનો) ખાસ વપરાશમાં હોય છે.

ખેડ

મોડાસામાં રતાલુ તેમજ જળવીનું વાવેતર કરવામાં આવે છે. અને તે

વાવે છે, ચોમાસુ બી જુદું હોય છે. ઉન્હાળાની મકંઈ રાત્રી થી ૩ મહીને થવાની. અને ૧૯૦૦ પછી મેકંઈનું વાવેતર ઘનસુરા ગામે દાખલ થયું છે. આય રા ગામે મકંઈનું વાવેતર આગળ પાંચ હતુજ.)

બાજરી પાકે ત્યારે કાપી લઈ પુનઃ ગાંધી ઓના અગર કુદવામાં સીંચી દેવામાં આવે છે. અને જ્યારે અનુકુળ આવે ત્યારે કુડા કાપી મસલવામાં આવે છે. વરસાદ ઓછો થાય ત્યાર પછી બાજરીનો પાક સાધારણ થાય છે. એક વીંધામાં ૧૦ મણુથી ૧૨ મણુ થાય છે. બાજરીના પુરા કેટલાક લોકો ઓના અગર કુદવામાં સીંચી મુકે છે. કેટલીક વખત આરથી પાંચ વરસ સુધી એવીજ રીતે સીંચેલાં રહે છે. (આ તાગમાં દોર નાના પાંચ મણુ હોય છે કેરક ખેતુની પાસે એક બળદની બેઠે ચાર લેસ અને એકાદ ગાય દોય છે લેસની સંખ્યા વધુ હોવાથી ધીનો વેપાર આવે છે. પછી લેસને ડાળીનો ખોર ખસાડતા હોવાથી તેગજ ઘાસ ચારે દત્તકા પ્રકારનો હોવાથી ધી ચારી ભાતનું હોતું નથી.)

મકંઈ અગર બાજરીના પાક લીધા પછી જ્યાં કુતાની અનુકુળની હોય તેમાં પાણી પાનાની જડર હોય તા પાણી પાંચ જાર ગોંથ ખેડ કરી પાણી પાંચ વાજીઆ ઘઉંનું વાવેતર કરવામાં આવે છે કોઈ બેરડ (ઘઉં-જવ) તમ જ ચણા પછી આવે છે જે વરસમાં વરસાદ આડો હોય તમાં વાજીઆ ઘઉંમાં ખેડ ઘણું કરી જળાગ ના. તેથી ખેડથી આવા વરસમાં ઘઉં માનકમાન થતું નથી ઘઉંનું વાવેતર પણ દગતી કરવામાં આવે છે. એક વીંધામાં બે મણુ વાવવામાં આવે છે આડા ઉના વાવવામાં આવે છે ઓછું બી પોંચું હોવાના પછી આવે એમ જ ઘઉં મા પાવથો છ પાણી પાના પડે મ. ઘઉં દીવાળીના અરસા મા વસાય છે અને હોળી પર નાખવાના તરખાર થઈ આવે છે એક વીંધામાં ૨૦ મણ થી ૪૦ મણ સુધી થાય છે.

બાજરી તગજ ઘઉંના પછી બીને માટે પત્તણી કરવામાં આવતી નથી

ગાયગવાળા જાનમાં ચોમાસામાં મધ્યે ત્યાર માફ ઘઉં અને ઘઉં લીધ પછી ચેજો અગર મધ્યેના માફ કરવામાં આવે છે ગામ નજીક નદી-દોવાને લઈ જગીન ડગલપ છે તેથી આ પ્રમાણે પણ પાક લેવાય છે ઉન્હાળુ મકંઈ નું બી જુદું હોય છે જે પણ પીલી ભાતનું હોય છે ઉન્હાળુ બી બીવે ચોર પ વધુ જાનવામાં આવે છે ચોમાસા કરતાં હોડ નાના રહે છે અને પાક પણ કોઠો થાય છે જે ખેતનમાં મકંઈ વાવવામાં આવે છે અને ૬૨ વરસે આસરે એક વીંધામાં પાંચ ગાસ ખાતર વધુશોષ માયામાં નાંખવામાં આવે છે. ખાતર પાર મેકંઈ હોતું નથી.

બી માટે વળાણીઆ પગલ આધાર રાખવાનો હોય છે સાગ ચોખ્ખા બી મંત્રી રાખવા અમર મગાવનાં ખેડનો કાગલ રાખના ત્થી કોઈકાઈ વરમમાં બાજરી અને પુઠિમાં કીચાડી થણ મુક્તાન થાય છે.

ખેતીનાં ચોખ્ખર-ત્યા ખેડના સારનો.

ગોખરમાં મુખ્ય દેશી હળ છે દેમેષ નજીક ગંધ, ગપડી, કુકા ત્યા દેશી મોટ કાગલ વિગેરે જોવામાં આવે છે ત્યાં પણ લોહ ૧ હળ ત્યા ખીજ સુધેરનાં ગોખર ખીજકલ વપવાના નથી. ગાડની કીમત રૂ. ૧૫૦ થી ૧૭૫ પડે છે અને ચાર પાંચ ખેડના વચ્ચે કોઈક ગાડુ હોય છે, કોગ વગતની કીમત રૂ. ૧૫ થી રૂ. ૨૦ થાય છે સચારની કીમત રૂપીઆ ત્રણ ત્યા પરચુરણ વરતુ રૂપીઆ ગેમા થાય છે

વાગણ પછેખરે બોંગે-માડીના વૈપગમમાં હોય છે તાપા પીળના વામણુ લુગ માનમ પડે છે. ઘ-માડીના તેમજ છંદ માડીના હોય છે. એક માધાણુ મગ બાધનાં રૂપીઆ ૫૦૦) થાય છે છંદ ગ્રાથે ગોરમતી નેરી ચીકણી માડીનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે કડીઆમાં રોજ દરેક નો રૂપીઆ ગવા ત્યા પણ વખત ખાવાતુ તેમજ ઘી ૨૦ દડીઆ દીક ગેર ૦૧ આંપતુ પડે છે ગોખમતી માડી ગથેકવાના ૨૦ રો ત્યા એક કડીઆ દીક ૪ આનાથી ૮ આના લઈ આણી આવે છે કડીગો લાખ વીજ ૫૦ ગેરની માડીનો ઉપયોગ કરે છે ગોટા ગમમાં કુકાર, જુસાર ત્યાં સુગર કાગલ હોય છે એક કુવાનો ખરમ રૂ. ૮૦૦ સુધી થાય છે.

હોય.

તાપુકામાં વપરાનાં બળની જન નાતી છે બીજા કુંગેગના મુકામ નજીકની જોલાદને મગતીજ છે આ જતા નીચી અને કડમી નાની છે પણ મગજુન હોય છે લંદેલી ગાડી લઈ જડી હોય ત્યારે બે બળની જોડ ગોખીઆ વની જોડમાં આવે છે મોડામાંથી તસોદ તેમજ મોડામાંથી કપડાજ તેમજ મોડામાંથી સામનાજ તમ્ક જાર ગાંડીથી વહેવાર લણા થાય છે ને કે ખેડત વર્ગ નો પગે મુગાકડી કાંતતુ પસદ કરે છે ચાગ પાંચ ખેડત વચ્ચે કોઈક ગાડુ હોય છે અને તેનો ઉપયોગ ભાગ વડન કરવામાં થાય છે ખેડત વર્ગ ૧૫ થી ૨૦ ગાડીની મુગાકડી પગે ચાલીને કરે છે.

બેસ વડારે હોવાંથી ઘી તો વેખર ઘણા આવે છે કહેવાય છે કે મોડામાંથી દર વર્ગે એક લાખ ડામ ઘી બહાર જાય છે તાપુકામાં કુવ પીનવાનો મચો નથી. ગાડ તેમજ મોડાગાડી અને મોટરની મરફ મુગાકડી માટે છે રહેને નથી જોડે ના નોડેમાં સહેલાઈથી લઈ જવાય એમ નથી બંધની જન પણ મદદ કરતી હોય છે અને દુધ નજીક આવે છે. ખાણુ અમર રાખવામાં ડોળીના જોગ ત્યા કુવારીઆતુ બી ધણ મગ આધરે ૪ રોર દરેક દોરને દરેકજ આપવામાં આવે છે. મદદ, બાજરીના પુગા અને પડેતુ લુસુ દોરને ખવાડવામાં આવે છે

બળને સુસાર બાડીને ખવાડવામાં આવે છે એક બળદને દરેકજ બે રોર આપવામાં આવે છે એક વરમ જરયાત દરેક બળદ દીક ને મણુ સુવાર ખવાડવામાં આવે છે. શીઆગામાં બળદને ૨૦ ગેર તલવુ કચરીમુ ઢી આપવામાં આવે છે, અને ગોખ-પ રોર

પટાં યા વેચાતાં લેઈ તે ખાય છે. શાકભાજી શુ છે તેની તેને ખબર નથી એમ કહીએ તો ચાહે. દાગમાં કઠોળ, મગ, અડદ વિગેરેનો ઉપયોગ તે કરે છે. મકંઈના રોડા તપ્પાર ચાપ ત્યારે ચાખ્યા હોડા સેકી અગર ખાશે ખાય છે. બાજરીના ફુંડામાં દાણો ભરાય ત્યારે તેનો પોંદ ખાય છે વાછાંબા ઘઉં તપ્પાર ચાપે તેનો પોંદ પણ તે ખાય છે.

પાટીદાર ખેડુત દરેક જગ્યાએ વખત સ્થાન કરે છે. ખીચડી અને ઘઉંનો ફસાર તેમજ ટુવેરની દાળ અને ચોખ્ખા ખાવાને તેને મળે જ્યારે તે ભાગ્યશાળી માને છે.

જમીનની કામત વીધાના રૂપીઆ ૫૦ થી રૂ. ૫૦૦ સુધી ગામ જમીન તેમજ લેનાની ગરજની પ્રમાણમાં હોય છે.

આખા તાલુકામાં મોટા પ્રમાણમાં ખેતી કરવા વાળા ખેડુતની સંખ્યા જુન છે.

ખેડુનો—

મોડમાં તાલુકામાં ખેડુતોની મુખ્ય કામ શું હોય તે મુજબ છે

(૧) પાટીદાર (અ) લેવાં, (બ) કંવા, (ક) આગળા (૨) વાણીઆ (૩) પ્રાકમણ (૪) પ્રાચી-મુસલમાન (૫) કાળી-હાકર (૬) મહેવાસી કાળી અને (૭) બીજા

વાણીઆ લોકો જાતે ખેડતા નથી પણ તેઓ મલુર રાખી કરાવે છે. પાટીદારની ખેતી બીજા કામ કરતા ઠીક હોય છે કારણ કે એ વધારે મહેનતુ છે મહેવાસી કાળી અને બીજા લોકોની ખેતી હલકા પ્રકારની હોય છે.

પોંકતું વેચાણ:—

—મકંઈ તથા બાજરી લોકોના ખાદ્ય અનાજ છે. ઘઉં, કપાસ વરીઆરી, રાંદડ પદ્મમ શાવનાર જુદા છે. વધારાની મકંઈ અને બાજરી ગામમાં વાણીઆને વેચાતી આપી દે છે. ઘઉં વિગેરે ગાદા પણ વાણીઆ વેચાતો રાખે છે દેઈલવાળા લોક કપાસ કપડાવજ જીન મા વેચાતો આપે છે ખેડુત વર્ગની એકદર સ્થિતિ શરીય હોવાથી માલના વેચાણ તેમ જ ખરીદી મારે-તેને વાણીઆ પરજ આધાર રાખવો પડે છે.

આ તાલુકામાં દેડીટ સોમાદી કંઈ દોઢ ગામેજ હતી. નવી સ્થાપાય એ દાવમ તો બનવા લેગ નથી તેવું મુખ્ય કારણ વાણીઆ શાલુકારો દરેક ગામે છે. અને ખેડુત હાલમાં તેમનો દમાયસો છે. અને તેથી તેમને તેમનામાં વિંબામ રાખવો પડે છે.

વળતેના વડેવા સાથે ખેડુતોએ પાક વિગેરેમાં જાડતા સુધારા લેવા ખરા ગામેમ જોઈ નથી તેમજ ખેડમાં પણ જોડતું લક્ષ આપતા નથી, હવે ઉપરાત વહેવારીક ખર્ચને લઈ તેમજ આજ વરમાદ વાળા વરમને લઈ તેમની સ્થિતિ બગડતી હોય તેમ જણાય છે જે જ્યાં કપાસનું વાવેતર રાખવા થયું છે ત્યાં તેમની સ્થિતિ સુધરતી હોય તેમ જણાય છે ખેડુતને આ બાગમાં જરૂરીગત જોઈ છે એટલે એમને વધુલવ પડુ જોઈ છે તો પણ એ સત્વર હોય એમ જણાય છે.

મલુર:—

મલુરની મુશ્કેલી લગભગ બધેજ છે અને તે દીવસે દીવસે વધતીજ જાય છે ખેડુ તો ખેતીમાંથી કટાળવા લાગ્યા છે અને તેમના છોકરાને નોકરીમાં મુજબ અગર ગમ્યાન વા તપ્પાર હોય છે. મીઠા, જીન, રાંદડ તથા બીજા ઉપયોગથી એમાં અગાવા રાંદર મા જવાનો પ્રયાસ શરૂ થયો છે. લોકોને તો પણ ખેતી પ્રત્યે આદર લાવ છે બાજરી પાટીદાર ખેતી છોડી, બહાર જાય તો તેને કન્યા મળતી નથી, શહેરમાં જાય તો

પાછો તેમજ છુટથી વપરાતો પાછો તેઓ શહેર તરફ હવે આકર્ષાય એ દેખીતું છે તો જામ જગવમા છે તેમજ રેલ્વેનું સાધન નથી એટલે ખેડૂત વચ્ચે ખરે જામે જામે મહેનત કરે છે અને મજુર વર્ગ પર ઘણું ખરે જામે આધાર મેળવે પડતો નથી તો પણ દરેક ખેડૂતને એક હારી મળવો પડે છે. આ હારીની કીમત હવે વધી છે અને વિશ્વાસુ માણસ મળતા નથી. નીહતી વખતે મજુરની તમામ માન્ય મહે છે.

(મોટા ગામમા ગુજરાતી નીશાળ છે અને મોડામામાં અંગ્રેજી નીશાળ છે. તેના લાભ ખેડૂતના હોકરાએ જુગ પ્રમાણમા લેવા માગ્યો છે)

ઉદ્યોગો:-

(૧) ધીનો ધનમુરા, બેસાવાડી, ગામચ, સાકરીઆ વિગેરે ગામોમા બે મોડા, ગાયો, રાખવામા આવે છે અને તેના દુધને મોરલી બરા વસોવી ધી બનાવવામા આવે છે. આ ધી ખગામ જાય છે

(૨) મોડામાના ધાતી ભાડે ગામ દેવવાના ધધો કરે છે

(૩) ધામના ખીડ રાગર તરફથી ગામી મામ કપાડી ધામ વેચતાનો ધધો કપાડકર હોડ કરે છે.

(૪) જગના નેહક દોવાથી મધ તથા ગુદગતો વેચાર પધુ આવે છે.

(૫) મહિ વિગેરે શહેર જામના ગામ માગરતે તલોદ લઈ જતામા આવે છે અને ત્યાંયા જેલ માગરતે દેશવર જાય છે.

(૬) આવડા જગવના મામમા પુષ્કળ અડી દોવાથી એની હાલ રંગવાના કામમા વપરાય છે.

(૭) દોડ વધુ દોવાથી મામમાં તેમજ હાડા બકાર ગામ જાય છે.

(૮) જગલી બોગીને રાપી અગરેલી બોગી આખ ચટાવવાથી ગામી જામના મોર આવે છે. તે મોર મોમમમા અમદાવાદ જાય છે અને ત્યાંથી બકાર જાય છે.

તુલ ઉપર જોવામા આવતા રોગ અગર થતું સુકસાન.

(૧) ધડમા મેડનો રોગ ત્યાં અગારીઆનો રોગ.

(૨) મકક ત્યાં ખાતરી ના પાડને કાનગચો દોહક વગમમાં ધણુ મુકમાન થાય છે જગતમે જામ નહક દોવાથી સુ જ તેમજ જૂઝી મકકના પાડને મુકમાન થાય છે. તેનીજ રીતે ધડ, ખાતરીમા ખુ મુકમાન થાય છે

(૩) મકક ત્યાં ખાતરીને મકક વખત નાવેતર ક્યાં ખડી વગમાદ ખેડાય ત્યારે ખગરની ખી મુકમાન થાય છે

(૪) કપામમા હોડગરો નામનો રોગ જોવામા આવે છે.

તાલુકા માટે ગુચના

(૧) જૂયાં જૂયાં ધડમા મેડનો તાસ દોય ત્યાં ત્યાં પુમા નજર ૪ અગર બોરીઆ, પડવુ વાવેતર કાવુ સુવર અગર બડનો પ્રાગ જણાય તો બકુના કાકાનાસ મેળા, તેનો ઉપયોગ કગાથી બુડનો તામ આછો દેગે

(૨) આપુ અને છેડ વાવેતર કરવું અને તે પશુ સારી ખેડ કર્યા બાદ તો જીવા તંથી થતુ ઉપડવ અમર તુકસાન એણુ થસે તમર રાપ અમર રાપડી ફેરવાતી અમર ખડ અમર મામ પશુ એણુ થશે અને ની દવાતો ખગ્ગ જોડો થશે

આગ થવાને માટે તાલુકાના મેદા ગમ્મે પર ફરકા, રાપડી રાપ, દાલડીયું હળ, નિવર અમર લોખડી ચેજ, ખી ટી. દુ હળ ઉપડવાનો મચો વિગેરે ઉપયોગી જોખર લોકપ્રખોઈ તરફથી અમર તે ગામ લોક તરફથી ગખો જેતીવાડી ખાતાના માણસ માનકત નોદતી માઈતી વેળથી એનો તકદાર ઉભાગ દરવાથી કાપેદો થશે

(૩) આ તાલુકામાં મધ્ય ગ્રથેજોજોખાં જોડો એક ગોટ (૨૦ એકરનો) જેતી વાડી ખાતા માગ્ગતે ચાલેતો દોલો નોદજો કે જ્યા મુખ્ય તુલ ઉછેરી તેમાથી બી પક્ષ દ મર. ગણુ આ વગમમા અનુજી આવવા બીનો ફેલાવો દરવાણું સુગમ થઈ પડે અને સારે કોખથી જેતીની પધ્વાતુ લોકને ચિથણુ મળે

(૪) મેદામામાં હળધગુ વાવેતર સારી રીતે થઈ શકે એમ છે તેમજ પપડયા, ફળ વિગેરે જાગાયતી તુલો પશુ થઈ શકે એમ છે તો આ બાણુ તમ્મ પશુ ખ્યાન આ પવાતી જરૂર છે અજી હીજોલ વીગેરેનું પશુ રાપાણુ થઈ શકે એમ છે મેદામા આ બુ બાણુ આળા સાંગ થાચ એમ છે તો જરૂરે અનુજી હોય તે એનો વવારો કરશે એમ આશા છે

(૫) ધનમુગ વિગેરે મામોમા થઈ મગમી કાદી લીધા બાદ ખળીમા તપવા દેવામા આવે તો એને ગળી જવાનો મલવ જોડો રડે છે માટે સાર કરી મારી રીતે સુવવા બનામણુ કરવામા આવે છે કોડીને પશુ બાણુ મારીથી લીધી માફ કરી મધકનો કુમાડો કરી પછી દાણો ભર્યો હોય તો માર.

(૬) જ્યા પવન બરાબર ન વાને હોય ત્યા ઉપડવાના સચ્ચની અજમાયશ કરી જોના લાગમણુ કરવામાં આવે છે

(૭) જ્યા જ્યા રેતાળ જમીન છે ત્યા ત્યા મગફળીનું બહોળા પ્રમાણમાં વાવેતર કરવા સુચવવામા આવે છે. બી.ને માટે મનદળા ખાતીજ તામુશ્રતા પુમરી માંગેથી જોઈ એ એટલી મળી શકશે

(૮) જ્યા જ્યા જમીનનો દસ સુમર ગળો હોય ત્યા ત્યા તેવી જમીનમાં ચોમાણા મા રધ્વનો પડવાગ પડી ખેડી પછી વી તુલ કરવા બનામણુ કરવામા આવે છે

(૯) વારીડી જમીન એ વરમ જેડે કાડી દેવામા આવે છે અને તેને જરૂરે તે માયમરી ખેડવામા આપવી જાઈએ કે જ્યા પુષ્કર

(૧૦) ધનમુગ નજીની પકત જમીન ખેડમાં આપવામા આવતાર છે ત્યા ખેડત આવરો જોડે એમની ખેતી જોઈ ગમતા લોક પશુ જેતીમા ગપાને કરશે. પકત જમીન ખેડાણુમા આવરો જોડે ગામ લોકને રોગને માટે માગવાને ઉગાડવા બનામણુ કરવામા આવે છે કે જેથી દેરને ચાગની તમસ પડે નહી.

(૧૨) કુવામાં ખોરીંગ સુધારી પાણી વધે છે કે નહીં તે તરફ પ્રવાસ કરના સુચવવામાં આવે છે.

(૧૩) ધનસુગ ગામે કુવામનુ વાવેતર નવું દાખલ થયું છે બાવ તેમજ કુવાના સારા પાકનો હોવાથી આવતી સાલ એનું વાવેતર વધે એમ છે મધ્યમ કાળે જમીનમાં જ્યાં દાલ જાગરી અને મકકનું વાવેતર કુવામાં આવે છે તેની જમીનમાં જથ્થું વધુ ફટ ને છેટે કપાસ ચાલુવા સુચવવામાં આવે છે. આને માટે જોઇતા રાંધ અને ગાંધડી જુજામાં સાથે તરવાર રાખવા કે તરંગ ખેડવાય. આ કામ આ સંલ ધણો એવો ધનસુગ ગામે વીજુડામાં આવ્યો હતો આવતી સાલ આશા છે કે એવું પ્રમાણે વીજુડામાં આવશે. સાલગોટા જ્યાંમાં થશે તો વેપારી લોકોને જોશની હરગણ કરવાનું સુગમ પડશે કાલ અરખો ને ગામે રાખવામાં આવે તો કપાસ પીકીને વેવાથી કે નો કંતારો કેટલો આવે છે તે પછી જાણાય. વળી છાપા દરેજેનું મોગમ વખતે મોટા ગામમાં મગાવવામાં આવે અને વાચવામાં આવે તો દેશાવરના ભાવ વિગેરે બાજનથી માહિતગાર રહેવાય અને માન તરફર વેચાય.

(૧૪) હજી તાલુકામાં જમણી મોર માલમ પડે છે તેને ફાગણ માંમાં કાંપી નાખી જે નવાપીયા નીકળે તે ઉપર જઈ મસમા અજમેરી મોટાં ખોરની અંધા અડાપવામાં આવે તો દાલ માય એમ છે.

પરાગણ વજીરોડણ દેસાઈ.

તા. ૨૨-૩-૨૪

જોતીવાડી એવ. શીઅર-અમદાવાદ.

અમારું નુનન વર્ષ

ગુજરાતના ખેડૂનો આ "વિમાસીકે" આજ રોજ દશ વર્ષ પુરા થયાં છે પોતાના જન્મથીજ ગુજરાતના ખેડૂનોની વચા મંદોતી સેવા કે વાનો ધર્મ આ "વિમાસીકે" સ્વીકાર્યો છે અને તે ધર્મનું પાલણ દરવાયા પોતાના દમ વાં ગુજાર્યો છે. સરગર ૨૦ આ મોતીલાલ ગુનીલાલ, મી. એમ. રાજા હરેગમ, સં. ગા. લીમ વામ મોરારજી અને મી. ગુલાબમધ એ. દેગાઈએ "વિમાસીકે" ને પોતાનો મેવા ધર્મ જાળવવા પ્રેર્યું છે અને તેઓની પિતા તુલ્ય સલાહથી "વિમાસીકે" દરેકને દેગ વર્ષની ઉમરે પહોંચ્યું છે અને આ ગાડુઓ નામો "વિમાસીકે" ના કૃતીદાસમાં હમેશા માટે સ્વર્ગ અપરેએ લખાયેલ છે.

જાત વર્ષમાં જે જે પ્રકૃષ્ટો લેખ જાહેરી "વિમાસીકે" અને ની માગને ખેડૂત વર્ગને જે મદદ કરી છે તેઓનો અમે અમે પકાર માનીએ છીએ. અને આશા રાખીએ છીએ કે ચાલુ વરસમાં પૈત્ર તે ગુજબ પોતાની મદદ ચાલુ રાખશે.

"વિમાસીકે" એ. પી. મ.

વેદમાં એતી.

—***—

ગુતાંકથી ચાલુ

અર્થાત

- ૧ આ ગોશાળામાં એ ગાયો ખાતર ઉત્પન્ન કરવાવાળી છે.
  - ૨ ગાયો અદિ આદી જાય અને ખાતરથી જેમ ખેતર પુષ્ટ થાય છે તેમ પુષ્ટ થાય.
  ૩. હમને ગૌશાળા સામવાચક યાઓ અને ગાયો એવી પુષ્ટિવાચક જેમ ખાતરથી કામગુ ખેતર પુષ્ટ થાય છે.
  - ૪ એનો ચોખ્ખો ગોવર દાસી દુર ફેંકી દે છે.
  - ૫ એનો ગોવર એક જગ્યા ઉઠાવે છે
- આ મનોમા કરીય, શકૃત્વ શકન્ શક, શક એ શબ્દો ખાતરના વાચક છે ગાયના ગોવરનું એ ખાતર છે અને બીજા કોઈ પ્રકારનું નહીં એ બામત અહીં વિશેષ અતિથી વક્ત્રુમાં લાવવા યોગ્ય છે. જે માન્ય મનુષ્યને ખાવા યોગ્ય છે એને માટે ગાયનું ગોવર ઉત્તમ પ્રકારનું ખાતર જણાય છે બીજા રમાય નિક વિગેરે ખાતરોથી માન્યની પેદાશ વધે છે પરંતુ, મીઠામ કમ રહે છે અને નિમત્ત માણ્ય પડે છે.

ઉક્ત મનર્થ “શારિ શામ” શબ્દ નોંધ કરવા યોગ્ય છે “શારિ” એક પ્રકારનું જનમ ચાખા છે એતી એતીમાં ગાયનું ગોવરનું ખાતર ઉત્તમ ગણાય છે એ બામત ઉક્ત શબ્દથી સ્પષ્ટ થાય છે “શારિ, શારિ” એ શબ્દ એકજ જનનતા યોખાનો નોંધ છે, આ ચોખ્ખા પચનામાં ધણા સહેલા અને અત્યંત પૌષ્ટિક તથા મીઠા હોય છે બીજા કોઈ ખાતરથી એ જાત આરોગી નથી અન્ય ખાતરોથી એનો રસદ બગડી જાય છે. તાત્પર્ય કે ગાયોનું ગોવર એ પુત્રાનિક ખાતરને માટે સુગંધિત ગણવું નેહ્ય એ પ્રમાણે જેમાં ખાતર મળેથી સમતિ છે ખાતરનો પ્રગથ કર્યા પછી એતીના સાધનોના વિચાર પ્રસ્તુત થાય છે આ પ્રકરણમાં હજનો વિચાર પ્રથમ કરવા યોગ્ય છે

વેદમાં હલ

(૧૬) હ બગદો વડે ચાલતું હજ

હવાના આકારનું અનુમાન લેકવામાં આવતા ગળદોની સખ્યાથી વિરિત થાય છે, વેદમાં દસના બેલોડી સખ્યા કયમાં કમ હ કહી છે લુઓ —

૧ પડ યોગ સીર ... ..આદ |

૨ વન ગર્વન કૃપતિ |

૩ સીગ કુનકિ | પકચવ ભવતિ |

૪ ધમ વવ ... .. પડ યોગે ગિગ્ય કૃપુ ||

અર્થાત ૧) હ બેલોથી જેને એચવામાં આવે છે તેને (સીગ) હવ કહે છે.

૨) હ બળોથી માલતા હળથી એતી કરવામાં આવે છે.

૩) હળ નોડે છે છ બળદોનું [છે

૪) આ જગદી જેતી છ બળદોના દમથી વધ છે

આ મત્રોમા છ બળદોથી ચાલી શકના હળનું વજન છે જનનું જેનું છ બળદોના દમથી ખેત્રુ નોડેએ એ બાગત અર્થેવ કેના ઉકત મનથી મિધ્વ થાય કે ઉકત મન મા ' પડ યોગ ' રાખે છે એમા " પડયોગ " એ બે રાખે છે અહી યોગ રાખના અર્થ પિસારમા છે તે વ્યક્ત થઇ રહેલો છે, આ વિપરમા લુઓ સીર-યોગ *the yoking of oxen to a plough, or a team so yoked* (અ પડે, કૃત ડાશ) દળ ખેત્રવા વાળા બલ યોગ રાખેતો અહી આ અર્થ છે " સીર યોગ " અર્થાત્ હળને નોડવાના બલ એ પ્રમાણે પડ યોગ " નો અર્થ ' છ મળદ નોડવાની આવશ્યકતા છે એવું હળ ' થાય છે, એજ પ્રમાણે અ'દા યાગ દવાદલા યોગ આદિ રાખોતો અર્થ સમજવો છ બળદના હળને માટે બીજો એક રાખદ વપરાય છે તે ' પડ-ગવ ' છે, તાર્પર્ય

પડ યોગ

પડ-ગવ

એનો અર્થ એકજ છે બળદની સખ્યા પહેલા રાખથી જાણવામા આવે છે એ આ રાખોની વિશેષતા છે

(૧૫) આઠ બળદો દ્વારા ચાલતુ હળ

પુર્વ સ્થાનમા છ બળદી ચાનતા હળનું વર્ણન છે એવા રી મોડુ આઠ બળદુ
—આય કે જેનું વર્ણન નિમ્ન મત્રમા પાંદડ નોડે રાખે

દમ પવમપ્ટા યોગે . અય કુંધુ ।

"આ જગદી જેતી આઠ બળદથી ચાલતા હળથી પ વામા આવી છે ' આ મત્ર નો " અ'દા યોગ ' રાખના અર્થ ' પડ યોગ " રાખતો સંમાન કરવા યોગ્ય છે જેને આઠ બળદ નોડવામા આવે છે તેને " અ'દા યોગ ' રહેવામા આવે છે દમ એતથી ત્રણ મોટા હળનું વર્ણન લુઓ —

(૧૬) બાર બળદથી ગણાનવામા આવતુ હળ

છ અવવા આઠ બળદવાલા દમ કરતા બાર બળદવાળુ મધુ મોડુ અને વારે કોમ છે એનું વર્ણન નિમ્ન મત્રોમા લુઓ

૧ દાસ ગવ સોર ।

૨ દાસ ગવેન ।

૩ સીવ દાદરા યોગ ।

અર્થાત—

" ૧ બાર બળદુ દમ રોપ છે

૨ બાર બળદના હળથી જેતી કરે છે

૩ હળને બાર બળદ નોડવામા આવે છે (અપુર્ણ)

“ કેળવણી કેવી હોવી જોઈએ ? ”

— ***** —

લેખક:-લિખામણ કળીદાસ પટેલ.

ખેતીવારી મુદ્દા-અંબાલી ત હુકે ગાંધરા.

ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વેપાર, નફાટ નોકરી અને કનિષ્ઠ બિઝનેસ એવી પુણ્યી
કેળવણીનાં મુદ્દાઓ છે. ખેતીનું સ્થાન બધા ધર્મમાં અગ્ર છે, એ નિર્વિવાદ છે એવો જ ઉત્તમ
મનાતો ખેતીનો ધર્મો તે દિવસે દિવસે દેશવ્યાપી પ્રતિકુળ સંજોગોએ કે એ વિપત્તિના અગામે
કરી અપ્રિય થઈ પડ્યો છે, તેનું મુદ્દાનું કારણ એકપક્ષી અને નોકરીની સાક્ષમા આપવાની
કેળવણી છે. તે હવે આપણે કેળવણીની દિશા બદલવાની જરૂર છે, તે જ્યાં સુધી
બદલાશે નહીં, ત્યાં સુધી દેશની આબાદીનો વ્યાપાર કરવો નિરર્થક છે દિન પ્રતિદિન
સંજોગો એવા આવતા જાય છે કે:- આવક ઘટી અને ખર્ચ વધ્યું આ પ્રમાણે થાય
જે રાજ્યના લોકો ખેતીમાં રમ લેતા હોય,
તે રાજ્ય આગાદ ગણાય છે, અને તે રાજ્યના લોકો પણ પછે રહે અને બીજા બધી
રીતે સુંખી અને સતોષી હોય છે. મરે દરેક સારા રાજ્યની પણ ખેતી અને ખેતીકારોને
ઉત્તેજવાની મુખ્ય દરજ્જા હોવી જોઈએ આજ સુધી આપણે બહુએ દિવસ ઉધમા માર્યો
છે, હવે આપણી ઉપ ઉઠાડવી હોય અર્થાત્ અગામે સુર્જના મોનોરી કિરણો નેના હોય
તો નેના ઉપર દેશની અબીતો આધાર છે, એવી ભાવના પ્રગટતે ખેતી ઉપર અભિરુચી
જાય, નેના માટે કષ્ટક ગોઠવણ થવાની અગત્ય છે તે અગત્ય જો દેશની પ્રાથમિક
શાળાઓમાં ખેતીનો વિષય દાખલ કરી બીજા જાન શાસ્ત્રે ખેતીનું શિક્ષણ આપવામાં
આવે તો સુચવાય તેમ છે. આપણાં બાળકોમાંના ઘણા છોકરા સાન વસ્ત્ર પ્રાથમિક
શાળાઓમાં ગણ્યા છ સાત પોપડીઓનું પોપડીનું જ્ઞાન મેળવી ઘેર આબ્યા પછી શક્તિના
જાનના અભારે કાષ્ટક થાય જ્યાં રાકડીમાંના
હોતા નથી અર્થાત્ તેમનું લાભુ પોપણ પણ બીજાને માથે પડે છે. તે દેશને બોગદાર
નીવડ છે એ બધા આપણી એકપક્ષી કેળવણીના પરિણામ છે અને સરી રીતે યાદ છે
કે કેસીક પ્રાથમિક શાળાઓના શિક્ષકો નાનું માનક નિશાળમાં આવે ત્યારથી જ નોકરીન
સમ્બંધો તેમના મનમાં નાખે છે તે સરકારી દિવસે દિવસે એકાદ બધા જ થાય છે
કે હોકાગના મનમાં ગમે તેવી હલકી પણ નોકરી જ કરવી, અને લાજીવું જો નોકરીને જ
માટે છે, એમ નકકી થાય છે આજ સુધીની કેળવણીએ નોકરીના મશીનની જગ્યા
મારી છે. હવે દેશ માળ બદલાયો જ, તેની સાથે શીક્ષકો પણ કેળવણીનો માર્ગ બદલાશે
જે ભાવિ પ્રગતિ સ્તંભ રૂપ થશે એવી આશા રાખીએ તો તે ઉચિત ગણાશે.
આપણને શિક્ષકોને શુદ્ધ નગરથી જોવાથી જણાયું કે આજ સુધી ને ને બાળકોએ
આપણી પાસે કેળવણી લીધી છે, તેમને આપણી કેળવણીએ નોકરી સીધા બીજા કોઈ
દીશી જતાવી જ નથી. ખરેખર હું માનું છું કે-આજ સુધી આપણે તે દીશાથી

૩) હળ નેડે છે. ૭ બળદોનું છે.

૪) આ જવની ખેતી ૭ બળદોના હળથી થઈ છે.

આ મત્રોમાં ૭ બળદોથી આવી ગરના દળનું વર્ણન છે જવનું ખેત ૭ બળદોના હળથી ખેડતું નેડેએ એ બાળત અર્થે વેના ઉકત મત્રથી સિધ્ધ થાય છે ઉકત મત્ર માં “ પડ યોગ ” શબ્દ છે એમાં “ પડયોગ ” એ બે શબ્દ છે અદી યોગ સંબંધી અર્થ નિર્ણયમાં છે તે વ્યક્ત થઈ રહ્યો છે, આ વિષયમાં લુઓ સીર-યોગ The yoking of oxen to a plough, or in teams so yoked (આપડે કૃત-કોશ) હળ ખેચવા વાળા બસ યોગ સંબંધી અદી આ વર્ણ છે. “ સીર યોગ ” અર્થાત્ હળને નેડવાના બસ એ પ્રમાણે “ પડ યોગ ” નો અર્થ “ ૭ બળદ દોડગતી આવસ્યકતા છે એવું હળ ” થાય છે, એજ પ્રમાણે ‘ અપડા યોગ, દયાદસા યોગ ’ આદિ સંબંધી અર્થ સમજવો. ૭ બળદોના હળને માટે ખીલો એક સળદ વપરાય છે તે “ પડ-ગવ ” છે, તાત્પર્ય

પડ યોગ

પડ-ગવ

એનો અર્થ એકજ છે બળદની સખ્યા પહેલાં સળદથી બાંધવામાં આવે છે એ આ સંબંધની વિશેષતા છે.

(૧૭) આઠ બળદો દ્વારા ચાલતું હળ

પૂર્વ મ્દ્યનમાં ૭ બળદથી ચાલતા હળનું વર્ણન છે એનાની મોટું આઠ બળદો - સાથ છે જેનું વર્ણન નિમ્ન મત્રમાં પાઠ્ય નેડે રાકશે.

‘ હમ ચવમ્પડા યોગે. . . . . ગવ કુંપુ. ’

“ આ જવની ખેતી આઠ બળદથી ચાલતા હળથી કરવામાં આવી છે ” આ મત્ર નો “ અપડા યોગ ” સંબંધી અર્થ ‘ પડ યોગ ’ શબ્દની સમાન કરવા યોગ્ય છે જેને આઠ બળદ દોડવામાં આવે છે તેને “ અપડા યોગ ” કહેવામાં આવે છે હવે એનાંથી ત્રણ મોટા હળનું વર્ણન લુઓ.—

(૧૮) બાર બળદથી-અલાવવામાં આવતું હળ.

‘ ૭ અથવા આઠ બળદવાલા હળ કરતા બાર બળદવાળું ઘણું મોટું અને ભારે હોય છે એનું વર્ણન નિમ્ન મત્રોમાં લુઓ

૧ દાદરા ગવ મોર.]

૨ દાદરા ગવેન]

૩ સીરવા દાદરા યોગ.]

અર્થાત—

૧ બાર બળદનું હળ હોય છે.

૨ બાર બળદોના હળથી ખેતી કરે છે.

૩ હળને બાર બળદ નેડવામાં આવે છે.

(અપુર્ણ.)

રેતાળ ગોરાડુ જમીનમાં જરાયત, ગાજરી, જુવાર, કઠોળ, કપાસને બાળાયત થઈ, જમ, વર્ચાળી, છૂર ને શાકભાજી મુખ્ય છે -

(જમતાવાળી આસપાસ ચકલાણતું વાવેતર પુખ્ત થાય છે)

કચ્છારી—બાં કચારી વધારે છે તેને આ ભાગના લોકો શાલી કહે છે ને તે તાલુકાનો દક્ષિણ ભાગ છે કચ્છારીમાં ચોમાસામાં હાંમર વાવે છે ને ને 'હેનું' સાધન હોવાથી શિયાળામાં અથવા તથા ઘઉં વાવે છે

બાકુ—આ તાલુકામાં ખારી, જામરમતી ને ઘોઠ મેંવાનું બાકુ છે આ જમતીને ખારીના બાકામાં ચેરદા, ચેરદા કપાસ વાવે છે, મેંવાના બાકામાં ચેરદા વાવે છે

નસીમાં-ગટાટા, ચકરદેરી, ખડખુડ તથા જુવાર વાવે છે

વર્ણી વધારે છે ને જમીન ઘોઠ છે તેમજ જમીન બાળાયત તુલને માટે જનમ હોવાથી લોકોએ ગુજરાત ચલાવવાને કુવાના સાધન વધાર્યા છે. ને તેમાં ઘોઠી મુદતમાં વધારે નફા લઈ ચકાવ તેવા શિયાળુ ઉનાળુ ને ચોમાસુ પાક વાવે છે. કેટલાક એકની એક જમીનમાં ત્રણ પાક લે છે

કપાસનું વાવેતર શાલી વધુ—પહેલા કપાસનું વાવેતર ઘોડું હાલ પગલું હાલ મળુરોની મોઢવારીને કપાસનો ભાવ વધુ આવવાથી તેનું વાવેતર લોકોએ વધાર્યું છે જેથી આ સબધમાં વિશેષ જાણવાની જરૂર છે.

વાવેતર પહેલાની ખેડ—ખેડુને વર્ષશાખ જેઠ માસમાં ખેર સાફ કરી સારા ખેડુને એકરે ૧૦ થી ૨૦ ગાંઠ ખાતર નાખે છે પહેલા વરસાદ આવે એટલે ખાતર પુરોડીથી પાથરીને વંગપ થયે દેરી હળથી પાથ છ ખેડો કરે છે.

બી તથા ચાર કરવાની રીત—પહેલા લાળીઓ કપાસ વવાનો હોના. પરંતુ હાલ કાનમ તરફથી કાનમી (ગરુડી) કપાસનું બી લાવે છે. તેમાંથી કે તંધા મળી ગયેલા તથા જંગલો ગયેલા કપાસ કાઢી નાખે છે. ત્યાર પછી ગોર મટી મટી પલાળી તેમાં ફગડાળે છે કંવાડી ચોટી જમ ને રોપતા ગુરુકેલી ના નહે તેને માટે ખાટલામાં નાખી ગાળે છે. ચળાઈ વહ્યા પછી છાપલામાં સૂકવે છે આ પ્રમણે બી તરફાર છે એટલે જ્યારે ભેડએ ત્યારે વાવવા માટે લઈ જાય છે.

વવવાની રીત—(૧) દોઢ કુના ગાળાની પાચ દાંતાની જે મલી લઈ ખેતમાં ચોકડીઓ પાડે છે આ ચોકડીના છેદન બિંદુમાં બે આગળ ઉટે ખાડો કરી બે ત્રણ કપાસીઆ નાખે છે ને પછી દાંડ છે (૨) એક લાળી રોડી લઈ તેમાં હાથ હાથને ઉટે ગાંઠો વાળે છે આ દોરી બે માણસો બે છેડે બી લાળી પકડી વાળે છે ને તેની ગાંઠ ગાંઠ મળુરો પાસે ગળે ચઢવાર કપાસીઆ રોપાવે છે. ત્યાર પછી જે તરફ વાવેતર કરતા જવું હોય તે તરફ

વન" નાગનો કપાસ વાવવાની જરૂર છે (કુરત અડવા દારૂમાધો બી મને છે) તેનો ફાલ પણ હીમ પહેલાં વધારે ઉતરે છે.

સપની જરૂર—આ તાલુકામાં ઉચી જાતનો કપાસ થાય છે, પરંતુ સપ ન હોવાથી વેપારીઓ હલકો ગણી સસ્તી કીમતે લઈ જાય છે અને માઈ જો આખા તાલુકાના ખેડુને જોઈ મહાન હોય ને તેનું જીવન દોષ ન જાનરેશ જીવવાના ખેડુને માઈક સારો નથી મેળવી શકે આ સમયમાં પ્રયાસ થવાની જરૂર છે. આમ કરવાથી બીમા સુધારો કરી શકશે ને કે આ મેળવેલ થતું અટકાવી શકશે. સાંકીઓ સમયથી આપણા લોકો અજાન છે ને તે જાળવાના કામમાં વાપરે છે તેને જઈએ ચાલુ કામમાં થયેલી શોષ પ્રમાણે કાગળ પણ જતાવી શકાયો.

તા-કે—ઉદય પલટામાં જણાવેલા વિચાર પ્રમાણે હવે શિક્ષક મળીને મળેલા જ્ઞાનનો વાલ પોતાના શિક્ષકની સુચનાથી પ્રેમીકેટની રહેલીયત હશે ત્યાં સુધી અવારનવાર આપશે.

તા ૧-૪-૨૪

લી૦

લલિતભાઈ ગનાભાઈ પટેલ.

ગોધન જેતીવાડી મુખ.

જાહેર ખાખર.

ખી સુજનાત પેલીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ સિવામીક પત્રમાં અલગ
ખી જાહેર ખખરો છાપવાનો રીવાજ હોય નહીં પણ પાનના અકાકોનાં જાડ
માટે ખેતીવાડી તેમજ હુન્નર ઉદ્યોગને લગતી જાહેર ખખરો પત્રમાં છાપવાત
કચીત લગવામાં તે હુલેથી નીચીનાં-કર મુજબ લેવામાં આવશે.

જાહેર ખખરની કોલેજી સીકીંગો બુધવા
પાના

અનિત્ય	અમે એટલી સીકીંગો પણ આડ સીકીંગો કરતાં વધુ નહિ	ફોટ ચાકી જાવનાં કે બે આના પસુ કરેક જાહેર ખખરો ફોટ આડ લાગનાથી કમતી નહી
--------	---	--

	૧૬૬	૪૨૬૬
	૧૦૦૦૦	૧૦૦૦૦
૧ જાન્યુઆરી	૫૦૦૦૦	૫૦૦૦૦
૨ ફેબ્રુઆરી	૬૦૦૦૦	૬૦૦૦૦
૩ માર્ચ	૭૦૦૦૦	૭૦૦૦૦

જાહેર ખાખરો લખનાર ખખરો છાપવાની જાહેર ખખરો જે ઉપરના
જરૂર જણાયેલો કે જે પાના વધુ કે ઓછામાં આવશે

જાહેર ખખરો જેટલે પૈસા અગાઉથી લેવામાં આવશે, ફોટ પણ જાહેર
ખખર લખનાર ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગને મળીને માન્ય નહીં હોય તે
પત્રમાં લખાણ કરવામાં આવશે નહિ.

ધર્મજ્ઞાણ નવદીક્ષાલ દેગાઈ

ગો. રહેસી

બાજી જો મુ દે મળી

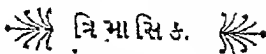
વિધવાનુકંભાભુકા.

— ૫૫ —

નંબર	વિધવા	સખર	પૃષ્ઠ
૧	ખેતીનાં વિધવા પ્રાથમિક ઉપરણીયા વંચાતી તરીકે ખેતી કરતી જતી	ગૃહ ગૃહેય માટે નાણુમાર્ગ પામે	૧
૨	આનંદ પાતળ	વૃદ્ધનમાં છોતાજા, પોષ	૨
૩	ખેતીવાડી શિક્ષણ અને ની જરૂરીયાત મીઠી નાણુમાર્ગ માનુષાઇ દેખાઇ ખીએ	નાણુમાર્ગ માનુષાઇ દેખાઇ ખીએ	૩
૪	ખેતીવાડીની નીસાગમાથી શિક્ષણ વૈવાર્ય થતા કારણ	ત્રીમાસિક આશીર્વા	૪
૫	શુભગતી ખેતીવાડી મુખ્ય મુખ્ય	ગૃહ ની બાઇ એમ આશીર્વા	૫
૬	ખેતુવં વાત્સલ્યને સુચના	નૃતાજબાઇ નાજરજી દેસાઈ	૬
૭	દાગમા થતો મળીઆ અમરા માતાનો ગૃહ	નાનાબાઇ મનામાઇ પોત	૭
૮	ખેતી કરતી તો ગમતુ ગાકુ	શુભગતીનાં નાણુમાર્ગ	૮
૯	પ્રાચીન ખેતીવાડી મહાગતી અને ૧૮૨૩-૨૪ ની માલતી કાવચકમ	પરગજી નજીરજી દેમાઇ	૯
૧૦	દાવાન નાણુમાર્ગ ખેતીવાડી મહાગતી મીઠીજતો અરુવાઈ	જી. જી. પારિ	૧૦
૧૧	પણુ ધન	ખીએ એમનું પુરોક્ષીત	૧૧

ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ

વર્ષ ૧૧ મું]

જુલાઈ-૧૯૨૪.

[અંક ૨ નો]

ખેતીના વિષય, પ્રાથમિક કેળવણીમાં વિષય તરીકે

દાખલ કરવાની જરૂર,

૧૯૨૪

લખનાર—ખડેચરભાઈ બાપુભાઈ પટેલ—શીક્ષક પંચમહાલ

સૃષ્ટિ નૈમિર્લ્ય નિદાનના ઇલાજની અપાર શક્તિ, તે કદાપણ, તેની કૃતિમા જણી જાય છે. આ નિદાન ગ્રહેતાં નથી જસણ નિર્જીવ પદાર્થો નિદાનતા મળવને માટે નિર્જીવ પદાર્થોનું નિર્માણ કરાવે છે એ હોય તેમ જાણે છે જણવ પદાર્થોમા શ્રેષ્ઠત્વ ભોગવવાને ભગવાને મનુષ્યો ઉત્પન્ન કર્યા હોય. તેમ જણાય છે મનુષ્યની રચના ઉપરથી જણાય છે, કે હવે (૧) મર્મ કળા સંસ્કૃતિનો સમય હવે મનુષ્યમા કહેવો હોય એમ જણાય છે મર્મ પ્રાણીઓમા માત્ર મરીર ધર્મ ચલાવવાનું જ્ઞાન મનુષ્ય મુક્ય છે, તારે માનવ દેહમા તે જ્ઞાન ઉપગત શુદ્ધિ નિર્ગત્ય રૂપે આપવી છે નેને લીધે હુ પ્રાણી કિયાવી આપ્યો કયા જગતો મન પ્રાણી જગતોમા માટે આ જીવનમા શુ કાર્ય કરી જવાનું છે અને કોઈ નામ ફરી રીતે કરવું વગેરેને વિચાર કરી હજરતા અરિતર અને અશુદ્ધિનો નિવાર કરી શકે છે તેમજ એ પ્રાણીઓ પર શ્રેષ્ઠત્વ પણ ભોગવી શકે છે તેની માટે મરીર મર્મ પ્રાણીઓ કરના મનુષ્યની જવાબદારી પણ રહે છે આ જવાબદારી જાગર જાગરની તેનેજ મનુષ્યની ફરજ કહેવાય

મનુષ્યની ફરજને ત્રણ વિભાગમા વહેલી જાય છે (૧) મર્મ નફની ફરજ (૨) ઉચ્ચગતી જ્ઞાના તરફની ફરજ (૩) પોતાના તરફની ફરજ. આ ત્રણે પ્રકારની ફરજને મનુષ્ય પાણે અત્ય કરવા માટેની શરૂઆતથીજ અને પ્રકારના પ્રકારો થતા છે એને ધ્યાન કરી મળી કાર્ય કરતા પહેલા તેને પહેલથી જાણવા માટે પુત્રી તર્ક કરી અને મામમરી લેવાની મનુષ્યને હવે તત્કાલી માટે જાત અને મામમરીમા મરીર અને મરીર મર્મનનો આપેની છે. તેને મારીમા મારી રીતે ખીનક પુર્ણ કરાવે પહેલાથી ફરજ જાણવામા ઉત્તમ છે. તે જ જાણવ એ મનુષ્યની પ્રાથમિક ફરજ કાર્ય છે

કરી વખત એટલે જિદગી, વખત એટલે આખી દુનીઆનું પાન આપી દેતા પણ નમો તેવી અમુક વસ્તુ, વખત એટલે એક જવાનું વિમાન, વખત એટલે અમુક છે તેનો નકામો સ્વયં કરવા. જનાએ પરનગતા, અને ગુલામીની જ દશા ભોગવે છે આ સ્થિતિમાં પોતાની કેળવણીની, માન અને આગરના એકાદની પરિમિત માને છે તેને બદલે પોતાની થી કેન્દ્રાય એટલું વજન દોષ ત્યાં સુધી મજૂર બોનાવવા જતો અમુક વખત ન પ્રમાણતા અને તેમા એકલી ગુલામી અને પગલતા ન ભોગવતા પોતેજ પોતાની લામગીરી પોતા અમાનને દુર કરી મજૂરને કાનસુ પાડી દુનીઆના બીજા લોકો કરતા છુટા દરી, પદમાનો જોડો જ્યેષ્ઠ થઈને અટકાવી, શારીરિક શક્તિ વધારી, અનાજ ખચાવી જીવન કામી આવાનો ખર્ચ આનંદ ભોગવી, સમાજને મદદ રૂપ મદદ તો કરીની ગુનામીને ધિક્કારવે. યદ્ય પોતાની જિદગીનો મદદ ઉપયોગ કરે છે

જોતગેમા જુદી જુદી જાતના તુચ્છની વૃદ્ધિ, ક્ષય, અને તેમનું સંબંધ જોષ કરવાના અપાર નિકિતનો અનુભવ દરી, કરવાના તરફ પ્રેમભાગી થઈ, કરવા, રચનામાં વિશ્વ ન મતા મદદ રૂપ મદદ, દશરી અના અને તરફ કર્તાવ્ય, જાતવવાને લાગે અને છે

હોલોનું વિગ્રહણ કરતા તેની વૃદ્ધિ એક જ નિમજે થય છે તે પ્રાણીઓની મારફત મોર્ગેટ હવા ન-મી અને ખાણીની જીવન દશાવા જરૂર છે તે, તેના ગીયા અને મુજબ અમ્મ લાગમા ખાગ મદની જીવન સંક્રિતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરી, જીવ, તરફ, રાત્રી અને ક્ષય વગેરે અનેક પદાર્થો નિદગો પ્રાણી, મનુષ્ય અને મનુષ્યની ગરબાજ છે તે બધી જીવનની અના સારી રીતે ખાલે તેના નિર્દાન નિયમો પાળી પોતાની કરજ ગાસ કરવા થાયક અને છે

બાળક જોતમાં જન્મ હોડની વૃદ્ધિનો ક્રમ, તે કયા વર્ગનો કોડ છે, તેનામા કયા અમો છે, અને કયા નથી, વગેરે જાણતોની ખાતરી કરવા બાળક અન્યોક્તની મદદ છે તેથી અવશોકન સંક્રિત ગણુર્ણ પલે ખીસા એક બીજાનું મળવાનું આ વિષયના સૌપ્રથમની જ્ઞાતિ કેળવણીથી સમાજમા લોકોનો કાર્યો અને વાણીન મળતાપર બાળકને તપાસી, તેના કાર્યને નિયંત્રી, તેના મદદ રૂપી રીતે વર્તણુ તે જાણે છે. તેમજ દરેક બાળકમા સત્યા અત્યનો નિર્ણય કરી પોતાનો માર્ગ મુરગ કરે તે મદદ થતા છે.

ટકી છે, તે મારે દ્રવ્યની વધુ જરૂર છે એટલે એમ કરતાં બધો સમય નીકળી જાય, પરંતુ પેતીના શિક્ષણમાં તેવું કંઈ થવાનો સંભવ નથી. બાળના પછી પ્રજ્ઞા માણુનો બાળવાનો હેતુજ નોકરી મેલવવાનો હોય તેમ માને છે અને વગર મહેનતની જાણ પમારની એક ટકનુજ ફક્ત ખાવાનું મળે તેવાં નોકરી મેળવવાને અવત્ત કર્યા કરે છે જ્યાં આ પેતી પ્રાધ્યાન્ય દેશમાં પેતીનાજ સરકારે નાખી અને બાલ મહેનત કરતાં કર્તામાં આવે તો પોતાનું જીવન સુખી અને સ્વર્ગીય માણી શકે એ નિર્વિવાદ વાંત છે.

પેતીની શાળામાં હું આવ્યો ત્યારે હું રજુ થયાં અબાણુ અને બહેલા માણુનો ના આફક એમ માનતો હતો કે પેતીમાં વિષય તરીકે શુ 'ગીખવાનું હશે ? વિષય તરીકે આ જાણતમ્મા કેટલું બધું શીખવાનું છે, તે હું જો આ કેળવણી લેવા ન આવ્યો હોત તો અને કયાંથી જાણવાનું મળત મા ? ફક્ત મુદતના અનુભવ ઉપરથી જાણવાનું' હું કે પેતી વિષય તરીકે એક ઉત્તમ વિષય છે. અને એના શિક્ષણથી કેળવણીમાં થયેલા ફેરફાર થઈ જવા સંભવ છે એટલે એકદરે આ કેળવણીથી જીવન બાવલાગના અનેક ફલેશોનો નાથ થઈ સાદું અને શાંતિમય જીવન ગાળી જીવન સાફદય થઈ જાય એમ છે.

“આનંદ પર્યાટન”

(ગતાકથી ચાલુ)

લેખક:—લક્ષ્મણાઈ છીતાભાઈ પટેલ.

પેતીવાહી નિશાળ મોધરા (અંબાલી)

સુરત દારમ એઈ રહ્યા પછી અમે સુરત નજીક આવેલા પુષ્પા ગામે ગયા. સુરતની આગુત્રાણુ તોપીના કાઠામર રજુ ગાગો છે, તે દરેક ગાગોમાં શાક બાળના તુલો ખાસ કરીને થાય છે. પુષ્પા ગામનો ઉપલા ગામેમાં સમાવેશ થાય છે. જમીન બાગાયત તુલોને લાયક છે. કાળી, ગોરાડુ બેસર વગેરે જો ગાગો થતા બાગાયત તુલોનું ફક્ત વર્ધન નીચે સુજળ છે.

હોમીજ—એકરે બી ના ચેર સુધી બોધએ છે ધર આવજુ નાસમ માએ કે ધરવાળી જમીનમાં ખાતર નાખેલું હોય છે, કારણ એથી છોડાં, ચાના, નેસદાર થાય છે. એ ધર વગસાદના પાણીથી ધનશાઈ ને બાંધ તે માટે જાન, ખજુરીના છત્રીમાં વગેરે ઢાંકે છે. એ એક ઉચના ફલગા થયા પછી એ ફાંચુ લઈ લે છે. રોપવાને મારે જમીનમાં છાલીક ખાતર નાખી, ફળ,

કરપ, વહેરેગા સારી ખેડ કરી કચારા કરે છે. કચારા એ તરફ સામાન્ય ઠાઠા થાય હોવાને ૭ હાથ લંબા એ માપના હોય છે એકરમાં ૪૦૦ કચારા થાય છે ધર ફાઈયતુ યથા પછી એકઠે બાદરવા માસમાં રોપે છે. રોપ્યા પછી ખેળતુ ખાતર આપે છે એકઠરે ૧૭-૧૪ પાણુ પાણી આપણુ પડે છે. રોપ્યા પછી સવા મહીને ઠાળાની શરુઆત થાય છે. અહી ત્રણ માસે તપ્પવા થવું રહે છે. એકરે ઉપજ ૩૦૦ થી ૪૦૦, રા. ની થાય છે લોઠા પેપાની દુગ્ધીએ ફરેકનુવો કરે છે તેથી વાવેતર વાવેતરના દાર્પમ ઉપરાત દગ પદર દીવસ આગળ પાછલ કરે છે, કે જેથી પછસાની સારી ઉપજ થાય.

હળધર—હળધર બે બતની છે. (૧) નર અને (૨) નારી.

(૧) નરનો છોડ છેવટ સુધી લીલો રહે છે, એની હળધર પીળાશ મા આછી છે.

(૨) નારીનો છોડ છેવટે લીલો રહેતો નથી. હળધર પીળાશમાં સારી છે.

બી એકરે ૨૫ થી ૩૦ મણુ ભેઈએ છે. જમીન તથા કચારા કોખીજ પ્રમાણે તૈયાર કરે છે. વેંત વેંતને છોટ રોપવામાં આવે છે. ખાતર છાણીકે આપે છે. કેટલાક લીલી હળધર વેચી દે છે. અને કેટલાક પાકી યથા દે છે. લીલીને તપ્પવાર થતાં ત્રણ ચાર માસ અને પાકી હળધરને તપ્પવાર થતા આઠ દસ માસ લાગે છે રોપણીની માસમ જેઠ માસની છે ચર્ધત્રમાં ખોદી કાઢે છે.

હળધરના ગાંડીઆ યનાવરાની રીત—હળધરને ગરમ ઉકળતા પાણીમાં બાફે છે પછી હળધરને ખજુરીના ખાટલા યા ફીકરા સાથે ઘસી તેના ઉપરતુ છોતરૂ કાઢી નાખી સુકવે છે. સુકાઈને તપ્પવાર થાય તેને ગાંડીઆ કહેછે. એકરે ૨૦૦ મણુ હળધર તપ્પવાર થાય છે. રા. ૪૦૦ થી ૫૦૦ ની ઉપજ થાય છે. હળધરતુ વાવેતર એકલું યા ખાદુ સાથે કરવામાં આવે છે. હળધર ખાળા પર સારી થાય છે. કારણુ જમીન પોચી હોવાથી આગળી સારી બાઝે છે. પાળાપર હળધર કરવાથી વધારે લાભ થાય છે તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

લસણતુ વાવેતર—એનું વાવેતર ખેડા, અમદાવાદ તરફ ગાજરીનો પોક લીધા પછી અને સુરત, ભરૂચ તરફ ડાંગરનો પાક લીધા પછી તે જમીનમાં કરવામાં આવે છે. રોપણી કારતક માસમાં થાય છે. બી વીંધે ૩૦૦ થી ૪૦૦ રતલ ભેઈએ છે. ફાગણ માસે લસણ તપ્પવાર થાય છે કેટલાકે લીલુંજ વેચી દે છે. સુકુ કાઢવું હોય તેજ ફાગણ માસ સુધી રાખે છે. ઉપજ રા. ૨૦૦ થી ૩૦૦ ની થાય છે.

હુંગળીનું વાવેતર:—ઉપર મુજબ જાજરી કાગળને પાક લીધા પછી શિયાળામાં એ તુલ કરે છે. પ્રથમ આરો માસમાં એતુ ધરૂ નાખે એ વીધે ૮ થેર ધરૂ ભેંઈએ છે. ધરૂ ઉઠેરવાની રીત કોળીજ માફકજ. ઠાંળી જમીન હોય ત્યાં ધરૂ ઠાંઈ પણ જાતનું ધરૂ ઉઠેરવું હોય તો નવે મુજબ ઉઠેરવા ધ્યાનમાં રાખવું ઠાળી જમીનમાં ઝમણુ ઝોણુ હોય છે. લગણુના અનાવે પડે સારી રીતે વધી ભેસદાર નીકળતું નથી તેથી વચલો ભાગ ઉઠેર અનાવવો (જમીનથી) ને ફરતા ભાગ નીકળેલો. હુંગળી પાણી ઝમી નાકમાં ચાલ્યું એ બીજું લાઇન બંધ વાવવું. કદાચ જમીન પોરણી ફેરે આપવાની જરૂર પડે કારણ મુજબ હોડમાં ભેસ ન હોય તો પછી તે રોપ્યા પછી તેમાંથી સા રો પાક લેવાનો આશા રાખવી ફાઇટ, નજરે જણાવ છે કે બી તેવા છોડ માટે જોમ બને તેમ ધરૂ ઉઠેરવાની કાળજી રાખવી. ધરૂ નાખ્યા પછી ધરૂ રોપવા માટે જમીનને સારી ખેતવી એડ્યા પછી કયારાઓ કરવા કયાના થયા પછી ધરૂ ભે તંબ્યાર થયું હોય તો પાટી પાતા જવું ને રોપતા જવું રોપ્યા પછી ખાતર તરીકે સોડીઅમ નાઇટ્રટ અને પોટેશિઅમ સલ્ફેટના ખાતરો અપાય તે પાક સારો થાય છે. એવ મામમાં તંબ્યાર થાય છે ઉપજ બીધે ૪૦૦ મણ થાય છે.

મુરત નજીક એ ગામ આવેલું હોવાથી દરેક ભાતના તુલો વેપારી દ્રષ્ટિએ થાય છે. બીજી એથી રોપણીને ટાઇમ નિશ્ચિત જોતો નથી કારણ કેમોસરો તંબ્યાર અલેલો તુલોથી સારી આવક થાય છે. અહી ખાતરની અછત હોવાથી સુતથી ચંદીનું ખાતર લાવી તેને ઉપયોગ કરે છે. દરક ખેડુના એ ખાતર વાપરે તો પણ તેમને ખાતરની જોટ એછી લાગશે. પાક પણ મારા થશે ખાગાયત તુલો અહી મુકળ થાય છે, અહી ના હોકો ખેતી તરફ વિશેષ ધ્યાન આપે છે. લપોરે અને એ ગામના પટેલ એવિદભાઇને ત્યા જઈ, નાસ્તો કયો અને નાસ્તો કયા પછી ભે એક દલાક આરામ લીધો આરામ લીધા પછી અમે ગોટા વાછા તરફ જવા નીકળ્યા.

મોટા વડાછા:—અમે એ ગામના પોલીસ પટેલને ત્યાં ગયા, એજ જખતે એમને ત્યાં છાદલાના ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ પધારેલા હતા એ સાહેબે મામારા હેડ માસ્ટર સાહેબ પાસેથી અમારી સ્કુલની ફરજત બાંધી સ્કુલના ઇન્કનાઓને આનંદ પર્યટત નો લાભ મળે છે એ ધણુ જ મરજત ભોગ છે કારણ એથી તેમને લુદી બુદી ભાતની જમીન, દરેક તુલો, આતરો વગેરે વિષયોનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે. એ પ્રમાણે ઘણા લાભો થાય છે એમ તેઓ સાહેબે મગચળું હતું.

પછી અમારો મામા તત્કાર થયો ત સ્વમરી અમે સાને પાંચ વાગે પટેલ સાહેબ ત્યાં જો ગયા.

આહુતું વાવેતર:—આહુને માટે પ્રથમ જમીનને પાણી પાડ પડી તેમ જ પાંચ યજ્ઞ પંક્તિ ખેડ કરે છે ખાનસ છાણીકે અપાય છે. ખાતરને કરબથી જમીન સેચું કરી નાખે છે. બે ચાર ખેડ કરી જમીન તંદ્યાર કરે છે. આહુની રોપણી મે માસમાં થાય છે આહુમાંથી અકુર નીકળવાને માટે પુરુષા ગરમી જેવું છે, તેથી એજ વખત અતુકુર છે જમીન તંદ્યાર કર્યા પછી ક્યારાચો કરે છે, એકરે બી રપ થો ૩૦ મકુ ગાળો વેંત વેતને છેડે જમીન પોચી હોય છે, એટલે રોપતા બાંધ છે, ને પાણી પાતા બાંધ છે. પછી ત્રીજે દિવસે ને પછી ચાર પાંચ દીવસે આણી આપતુજ પડે છે. પછી અઠવાડીએ અઠવાડીએ પાણી પવાય છે. આહુને ઉમતા ૨૫-૨૬ દિવસ લાગે છે. આહુ રોપતી વખતેજ શણ, ચુનાર છાટવામાં આવે છે, તેના ઉદેશ બે છે, આહુના અકુર તુ રક્ષણ કરવાનું તથા ખાતર તરીકે પડવાસ કરવાનો, ખાનસનું સાધન હોય તેા ચુનારનો પાક લેં છે એટલે લીલી રીંગો શાક લાજી તરીકે વેચી પછુ દે, આહુનો અકુર નીકળે છે, એ વખતે મે માસ હોય છે. તાપ સખત તેથી અકુરને છઠું ચુકશાન પહોંચે છે એ કારણથી શણ ચુનાર વાવે છે.

લીજું એના પાળાપર હજકર, રતોળ, મરચી દીવેલા વગેરે પછુ કરે છે કારણ આહુ તુવ જ્યારે સઘર્થુ ત્યારે પાક એ કારણથી આહુમાંથી ઉપજ ન થાય તા પરચુણ તુવેમાંથી નોં થાય, એજ ઉદેશથી કરે છે બીજો ઉદેશ હોય (કક) આપવાનો. આહુ તુવને ખોળ પછુ ખાતર તરીકે આવે છે એકરે ૧૫ થી ૨૦ મકુ એટલે આવે છે કાચુ આહુ ત્રણ ચાર માસ તંદ્યાર થાય છે ને લીજુ ને લીજુ રહેવા વેચી દે છે. બી માટે આહુ લેવુ હોય તેા ચક્રત માસ સુધી રાખવુ પડે છે એટલે આહુને તંદ્યા રત પુરેપુરા બાર માસ લાગે છે.

આહુનું મી રાખવાની પદ્ધતિ:—ચક્રત માસમાં ખોરેલુ આહુ બી માટે ખાટા ખીલી તેમાં રાખે છે આહુ પર પાણી છાટી પડી છાણ માટી મી ઢાકી દે છે. રોપણીનો વખત થાય એટલા વખતમાં તેમાંથી ખીલા નીકળી રહે છે. આહુ ના હુકલ કરી રોપે છે.

એકરે આહુની ઉપજ ૨૦૦ થી ૩૦૦ મકુ થાય છે એટલે ૫૦૦ થી ૬૦૦ રૂા તું પરચુરણ આવક હજકર, રતોળ, મરચી વગેરેની રૂા. ૨૦૦) ની થાય છે. બાર માસ સુધી આહુ રાખીએ તેા ૨૦ થી ૪૦ પાણી પાવા પડે છે. જ્યાં રતોળ વગેરે તુવેા સારાં થતાં હોય ત્યાં આહુનું તુવ સારૂ થઈ શકે છે

સકેડીઆહુનું વાવેતર:—રોપણીનો વખત લાકરવો માસનો છે. વેલા

રોપે છે કપાસ ૩૫૫૭ હાથના રાખે છે. રોપણીનો ગાળો છ છ આંગળોનો રાખે છે ખાતર છાણીડિ આપે છે તથા પોટાટાનું અપાય તો પણ વધારે માફ ઉપજ ૨૦૦ થી ૩૦૦ મણ થાય છે.

ખટાટાનું વાવેતર:—ખટાટા બે જાતના છે. લાલ અને ઘોળા ખોરાક માટે લાલ બટાટા સારા છે. એતુ વીરેતર શિયાળામાં થાય છે. રોપણીનો વળત આથોથી કારતક માગશર સુધી પહોંચે છે. મનલબ કે એ તુલ કઠી ફુટાંજ થઈ શકે છે. રોપવાને માટે પ્રથમ જમીનને સારી જોત્તી પડે છે. ખાતર છાણીડિ ૨૦ ગાંઠો અપાય છે. બટાટાનાં તુવને પોટાટા તત્ત ખામાજ ફૂનો છે. તેથી જ્યાં છાણીડિ ખાતરની અછત ઠોરેલાં પોટોશિયમ સલ્ફેટ જનાવટી ખાતર આવે છે, તે વાપરવું જોઈએ જાણમાં પણ પોટાટા છે માટે રાખ નાખવામા આવે તો પણ વાપો નથી. આમામામાં એને માટે જમીન પડ તર માખે છે વખતો વખત જોઈ કરી જમીન ચાકખી રાખે છે.

રોપવાની પદ્ધતિ:—કેટલાક પાળ કરી પાળ પર રોપે છે, ને કેટલાક ક ઘોડા જમીનમા રોપે છે. બટાટાના આખ પ્રમાણે બે ત્રણ ટુકડા કરી રોપે છે ગાળો વેતનો હોય છે. વીથે ૧૨૫ થી ૩૦ મણ વી જોઈએ છે પાળા પર ના બટાટા ઘણા રાગ થાય છે. તેતુ કારણ તે ઘણા જોગળે છે પોટોશિયમ સલ્ફેટ અને રાખ બટાટા રોપ્યા પછી છોડ મોટા થયા પછી અપાય તો બટાટા સારા બાબથે બટાટાને જમડોનો રાગ આવે છે તે અટકાવવા માટે થ જામા ચુનો નાખી પાણી જવા રેવું એથી રાગ જોડો થયે ફાગણ માસ સુધીમા તઈયાર થઈ જાય છે. એટલે એ તુવ રોપ્યા પછી ત્રણ ચાર માસે ત ઈયાર થાય છે. ઉત્પન્ન થી થે ૪૦૦ મણ અને રૂ ૪૦૦ ની ઉપજ થાય છે.

રતાણુનું વાવેતર:—ઘણું કરી એતુ વાવેતરે જોઈકુ થતુ નથી. પણ તે આડુ અન હજારના તુત સાથે તેના કપાવાની પાળપર ચાર ખુલ્લે ચાર જગાએ રોપે છે. કાંઈ ચારથી વધારે પણ રોપે. એટલું કંવામાં આવે તો પણ વાપો નથી. એની મુખ્ય જાતો કમોહીએ, ભુત્રરો, તળાજો વગેરે છે. એ ના નવટાંક કેડ નવટાકના ટુકડા કરી રોપે છે. રતાણુનું વાવેતર ફેલ કંવુ હોય તો ગાળો ૨૫૫૭ હાથનો રાખે છે ઉત્પન્નમાં વી કરતો ૨૦ મણો પાકે છે. એકરે ૫૦૦ મણ સુધી થાય છે. વેલા ઉગા ચઠાવવાનાં જોઈએ, કારણ કે તેથી હવા, પ્રકાશ વગેરે જરૂરીઆતો મળે તેથી કદ સારા ખાજે છે, કદ વર્ગતા દરેક ઉલોને પોટાગવાળા ખાતર જરૂરના છે. આપણા તન્દ છાણીડિ ખાતર ૨૦-૨૫ ગાંઠો અપાય છે.

સુન્ધુનું વાવેતર:—એતુ વાવેતર પણ અહીં પ્રુકળ થાય છે. ખાતર છાણીડિ આપે છે. ગાળો પહેલે વરસે ૧૫૨ ફુટનો, બીજે વરસે ૨૫૨ ફુટનો,

ત્રીજે વર્ષે ૩૫૧ ફુટનો અને ચોથે વરસે ૪૫૪ ફુટનો રાજો છે રોપણીનો મોસમ એ મામનો છે દિવાળીએ જોદી કાઢે છે. પહેલે વર્ષે બીમાં ૦-૦૧ શેરના માંગમાં રોપાય છે. મે મામમાં રોપી દિવાળી ઉપર કાઢી લે છે. એજ પાછા બીજા જગાએ જમીન તથા પાર કરી બીજે વરસે રોપે છે એ પ્રમાણે ચોથા વર્ષની આખરનું વેચવા કાયદે તકવાર થાય છે. પહેલે વરસે એક ખાંડી બી રોપાય તેક તે ચોથા વરસે ૨૦ ખાંડી જેટલું થાય છે. હાલ ૩૧ ૪૦૦ મુધીની થાય છે.

અહીં તમાકુનું વાવેતર પણ જેવામાં આપ્યું. તમાકુ સારો હોય તો એકરે ૪૦ થી ૫૦ મધુ ઉતરે છે. તમાકુના વાવેતરનું વર્ણન નદીઆદ ફારમની હકીકતમાં આવશે.

ઉપર મુજબનાં વાવેતરને જોઈ અમે અહીંથી સાજે સાત વાગે મુસ્ત તરફ જવા નીકળ્યા. તાપી નદીમાં વરુણ સુધી ભારતી આવે છે. અમે ભરતીને લીધે હતાવાર તો કરી પણ નદીની અમલવા આઠવા કે ભરતી ચઢતા માડી હમ્મર કૂપાએ અમે મળે એ સુખ કેમ નદી પસાર કરી, ગરે દસ વાગે મુસ્ત ફારમપર આઠવા તાણુ કરી આખા દિવસના અગિયારમેલા હોવાથી નિદ્રા લેવાની તકવારી કરી રાત્રે ઉપ પથ્થર સારી આવી.

બીજે દીએ એટલે ૨૮-૧૨-૨૩ ને, રોજ અમલસાડ ફારમ જેવા જવાઈ હોવાથી દસ વાગે જમી લઈ બાગ વાગે મુસ્ત રોશનપર આઠવા. અમારી સાથે મુસ્ત ફારમના મુખી-એન્ડ સાહેબ આવવાના હતા. પણ તેઓ કામમાં રોકાય જવાથી મુ તપી રોક વાગે ઉપની ફાન્ટ ટ્રેનમાં જેમી બીલીગોરે જઈ ત્યાંથી આવતી લોકલ ટ્રેનમાં જેમી ત્રણ વાગે અમલસાડ ઉતરી અમે સામાન્યરની ટ્રેનમાં જેમી મે વાગે ઉતરી આગાઉથી અમલસાડ ફારમના મુખી-એન્ડ સાહેબને ખબર આપેલી હતી. તેઓ રોશન પર પાચેક મિનિટ મોડા આઠવા, અમે એ રોશન પર તપાસ કરી પણ ન મળવાથી ફારમ તરફ પ્રયાણ કર્યું. તેઓ સાહેબ ચાર વાગે ફારમના મુખી-એન્ડ સાહેબ સાથે ફારમ પર આઠવા. એમના આઠવા પહેલા અમે ફારમ પર પહોંચી મળ્યા હતા. આખાના છાપા નામે જેમી શેરડી, સીડી પીપર, ફળાઉઆદો વગેરે નીલાજવા લાગ્યા.

ફારમ મુખી-એન્ડ સાહેબ ચાર વાગે આઠવા ત્યાર પછી અમને એ તરફ મના તુમે સંજમી હકીકત કહી આ તરફ આદુ, હળધર રતાણુ, અનનમ, શેરડી, લીડી પીપર, ગરમર, કેળ, ફળુમ કદમી આખા, વગેરે થાય છે. આદુ, હળધર, રતાણુ વગેરેનું વાવેતર કેમ કરવું તે અગાઉ આવી ગયું છે.

અનનસનું વાવેતર:—અગાઉ મુજબનું વાવેતર લખ્યું છે, તે મુજબ અનનસ પણ ચોથે વર્ષે તકવાર થાય છે. હાયાનાળી જગ્યાએ પણ થાય છે અનનમના ચકમાં થી પીલા પૂરે છે, એ પીલા પહેલે વર્ષે રોપે છે. રોપણીનો વખત આવલું મામનો છે. પહેલે વર્ષે યજેલાને રોપવા પહેલા જોદી બીજા જગાએ બીજે વર્ષે રોપે છે. એ પ્રમાણે ચોથે વર્ષે તકવાર થાય છે. પાન લાઝુ આકારના હોય છે. રોપણીનો માળો પાચ, પાચ ફુટનો ગમે છે. એક એકમાં ચારસે ૧૬૦૦ છોડ આવે છે. ઉપર ૩૧ ૪૦૦ થી ૪૦૦ ની થાય છે. માન સારો આવે તો ૫૦૦ થી ૬૦૦ રૂ. ની પણ ઉપર થાય છે.

શેરડીનું વાવેતર—શેરડીને માટે પ્રથમ નીચે મુજબ તથ્યાર કરે છે. શેરડી નો વખત કારતક થી પોંસ માંમ સુધી ચાલે છે. ખાતર એકરે ૫૦ માંડાં છાણું નોંધ્યે છે. દેશી હળે હોય તો ૧૫-૨૦ વખત ખેડે છે. દેશી વાલી જમીન હોય તો તે સમાર થી ચપ્પોધી બાંધે છે. એ પ્રમાણે જમીન શેરડી રોપવી થા એરવા માટે તથ્યાર કરે છે.

રોપવાની અને એરવાની પદ્ધતી.

રોપવાને માટે શેરડીના ટુકડા કરે છે, દરેક ટુકડામાં ઝાંઝામાં ઝાંઝી બે ત્રણ ઝાંઝા હોય છે. ઝાંઝામાં ઝાંઝા એકરે ૧૩૦૦૦ ટુકડા નોંધ્યે છે. રોપવાની પદ્ધતી જ્યાં પાણી પાવાનું સાધન હોય ત્યાં વધારે ૫૫૬ કરે છે. રોપવાને માટે પાણી પાતા નાંધે છે, ને રોપતા નાંધે છે. રોપેલી શેરડીને ઝાંઝામાં ઝાંઝા ૧૨-૧૪ પાણી નોંધ્યે છે.

એરવાને માટે ઝાંઝાની શેરડી વપરાય છે. એરવાના એમરને નાગર કહે છે. એ એમરથી શેરડી વધારે ઉડી નાંધે છે. નાગરને બે નેડ બંજા નેડે છે. એરવાને નાગરના ઉપર બેસણ હોય છે, ત્યાં એક માણસ બેસે છે, બીજા માણસો શેરડી આંચે છે. ઝાંઝામાં ઝાંઝા ૬ થી ૮ માંડાંનો નોંધ્યે છે. એરવાની શેરડીને ૭-૮ પાણી બસ છે. એરવાના પી ૧૫૦૦ સુધી નોંધ્યે છે. જ્યાં પાણીના અભાવ હોય ત્યાં એરવાની પદ્ધતિ ચાલે છે.

શેરડીનું તુલ્ય ચાર પાંચ માસનું થાય છે, ત્યાર પછી ગોળ, સોડીઅમ નાંધેડ (ખનાવડી ખાતર) અપાય છે. શેરડીના તુલને ઝાંઝામાં ઝાંઝા એકરે ૪૦૦ રતલ નંદોગન નોંધ્યે છે એણે પુના તરફ મંજૂરી હાથ છે, ત્યાં અખનરાઓ કરી સાંખીત થઈ છે. પોરાસ, દોરદરસ ડાણીઆ ખાતરમાં હોય છે. છાણીઆ ખાતરની તો જરૂર છે. ચોડુ હોય તો કપલા ખાતરના નાખી ખાતર પુરી પાડે છે.

શેરડીના તુલને એક બે પાણી આંચે પછી ત્રીજું પાણી પાતાં પહેલા ગોળ કરે છે. ગોળ કરવાથી જમીન નરમ થાયી ગ્દે. નીદામણ જરૂર રહે પાણી બે ચાર દિવસ મોડું પવાય એટલે વખતનો ઉપયોગ થાય. શેરડીને તથ્યાર થતાં ૧૨ માસ લાગે છે.

શેરડી તથ્યાર થયા પછી ટેટલીક શેરડી બીમાં ટેટલીક ખાવામાં બને બાકી ની શેરડીનો ગોળ બનાવે છે. શેરડીને કાણુમાં પાડે છે. કાણુ બે બતના છે.

(૧) દેશી (લાકડાંનો) (૨) સુધેરેલો (લાકડાંનો)

(૧) લાકડાંના કાણુથી શેરડીનો રસ પુરેપુરા નીકળતો નથી. કારણ નોંધ્યે તેનું સખત તથ્યાર થતું નથી. કુચા પછુ આખા નીકળે છે. દળાણ સખત હોય તો કુચાના ટુકડે ટુકડા મધ નાંધે છે. કુચાનો ઉપયોગ ગોળ બનાવવા માટે સુલામાં બળતણ તરફ વાપરે છે રસ ઝાંઝા નીકળે તેથી ગોળ પછુ ઝાંઝા થાય.

(૨) લોહાના કાણુથી નોંધ્યે તેટલું દળાણ થાય તેથી કુચામાં લાભેજ રસ રહે છે. રસ પછુ વધારે નીકળે. ગોળ પછુ વધારે થાય. કુચા આખા તો નીકળવા પામેજ નહી.

એકદરે લાકડાંના કાણુ કરતા લોહાના કાણુથી રસ અને ગોળ વધારે થાય છે. જ્યાં આંધમાં વધારે થાય છે.

ગોળા બનાવવાની રીત:—રમને કઢામા નાળી હોળે છે, સ્વમાથી મેલ નીકળી ગંગ સાથે પકડે તે મળે તેમા રાખ, ચુનો વગેરે નાળે છે. મેલ ને છાત્રી કહે છે છાત્રી વળનો વળાવ છત્રારી લે છે રસ ચોકળો થાય છે, પછી છાત્રી ચારતી નાળી પડી તર્ધવાર થાય તે વખતે પોપટા પડે છે રસ ઘટ થાય છે રંગ લાલ પીળો ધારણ કરે છે. તર્ધવાર થયા પડી ઉતારી લે છે. કઢામાંથી એને નાની કઢામા લઇ લે છે પડી એમાં પાપડીએ ઘુટે છે. એ પ્રમાણે ઘુટી એ રસ કચા પડી ઘડામાં ગરે છે માગી જમીન દોાય તો એકરે ૧૭૫ થી ૨૦૦ રાણ જેવો થાય છે, ચોડીજ વેચી ફેરી દેવા ને ૧૮૦૦ થી ૧૫૦૦૦ સુધી થાય છે (૭૫૪ રૂ. ૧૦૦૦) સુધીની એકરે થાય છે. સુલ જે બનાવી છે દેશી અને સુધરેલી.

દેશી સુલમા દેવતા અને રાખ સાથે રહે છે રાખનું કામ દેવતા એ લેવવાનું દોાય છે, તેથી બગતણુ વધારે લાય છે ખરસ તેથી વધારે લાગે છે, સુધરેલી સુલ લોહાની સગડીને મળતી છે એના બાળી હોાય છે, એ બાળી ઉપર દેવતાજ રહે જે રાખ દોાય તે નીચે પડી જૂમ છે. એથી બગતણુ એક જોમ એ છે તેથી બગતમા બગાવ થાય છે.

ચેરડીની જાતે:—ચેરડીની ઘણી જાતો છે. સુરતી, (ખજુડીઆ) ગાસી, જુડી, ગલમાગી, મોર ની, ખદેડીઆ. આજંમ વગેરે છે જમીન, વગ્રાડ, વગેરે બાગત ધ્યાનમા લઈ અનુકુળ પડતી ચેરડી કરે છે.

હીડી પીપરનું વાવેતર:—અમરસાક તરફ હીડી પીપરનું વાવેતર પુરૂક થાય છે. કટકવાળી જગાએ થાય છે તેથી આળા વગેરે ફળ ઉઝાડો નીમ થાય છે. એટલે છાયાનો જે વાગ પડી રહે છે, તેનો એ રીને ઉપયોગ થાય છે. સકરીઆની પેઠે એના વેલ્લો રોપાય છે. રોપણીને વળત ધાવણ માસનો છે. ગાર તેર માસે ફળ લાગે છે એક હેડ પાચ ગાત વર્ષ સુધી પીપર આપે છે. ખાલત તરીકે ચેરડીની ગાળ અપાય છે. ફક્ત એકદોગર અને મે માસમા પાણી પાનુ પડે છે. ઉપજ એકરે ૨૫ થી ૩૦ મણ થાય છે. એક મણ હીડી પીપર ની ૬ ચેર સુધી પીપર થાય છે.

ગરમર.—સકરીઆ પેઠે એનું ધરૂ રાખી મુકે છે. કટકા રોપવામાં આવે છે રોપણીને વળત કારતક માસનો છે લગરનો પાક તીધા પડી તે જમીનમાં ખોડી જમીનને તર્ધવાર કરી રોપે છે જુન જુલાઈમાં તર્ધવાર થાય છે. એના સુગળ કાગમાં આવે છે. લોહા એના સુગળ અથાણા કરે છે, ઉપજ ૨૫૦ થી ૨૫૦ રૂ. ની થાય છે પંદર પંદર દિવસે પાણી અપાય છે.

અમલસાઠ દારમની જમીન પુરાણની બનેલી છે. નજીકમાં અગિર નદી આવેલી છે. તેનું એ વાહું છે એટલે જમીન ઠાંપની બનેલી છે. જમીન ઠંડી છે, તેથી જ ભાગાયત માટે જમીન ઉતમ છે અને ફળાઉં ઝાંડો પણ સાચા માથે છે. ઉપર મુજબનું લેઈ રહ્યા પછી અમને સુરત દારમના સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ જેઓ પહેલા આ જિલ્લાના ડીરેક્ટ્રીકટ એગ્રીકલચરલ ચોવરસીઅર સાહેબ હતા તેમણે પોતાનો અનુભવ જણાવ્યો હતો તે નીચે મુજબ છે.

સુરત જિલ્લાની જમીનના નીચે મુજબ ત્રણ શાણ પડી શકે છે :

(૧) ઠાળી, (૨) ડુંગળાળ, (૩) જાંગાત માથ એવી.

ઠાળી જમીન ઉત્તમના ચાર તાલુકા થતા જલાલપોરના ચોલા બાગમાં આવેલી છે. એ બાગોમાં મુખ્યત્વે ઠરી ટપાસ, જુવાર, ઘઉં, ઠાળાળો પાક થાય છે. ફક્ત જોરપાક તાલુકાની જમીન ભરૂચ જિલ્લાને મળતી છે. જમીનની ફરતી ઠાંસ ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે. વળી એ તાલુકામાં વસ્તીનું પ્રમાણ પણ ઓછું. એ ઠારણથી એ તરફ ખાસ ચિઆળ પાક થાય છે જે વરસાદ માફકસર હોય તે વરસે ઘઉં અને ચોખા હોય તો ચિઆળ બીર ફરે છે ઉપરના પાકો પકવવા ઉપરાંત પોતાને જરૂરીઆત પ્રમાણે ચાકમાણ પુરતાં ભાગાયત તુલો ફરે છે.

ડુંગરાળ જમીન પારડી, વલસાંઠ, અને ચીકવી તાલુકામાં આવેલી છે. બધીજ ડુંગરાળ નથી. ઠાળી, ગોરાહુ વગેરે પ્રકારની પણ છે પારડી તાલુકામાં ફક્ત બાવરીના પાક થોડાએક થાય છે. સામાન્ય પાક ડામરનો છે. એ બાગોમાં વરસાદ ૫૦ થી ૬૫ ઇંચ સુધી પડે છે. એ સિવાય ચેરડો, હળધર, ફલમી આંબા વગેરેનું વાવેતર પણ થોડા પાયા પર થાય છે. ઘાસ બધું પ્રમાણમાં થાય છે ટારેને માટે બહાર ગામ પણ પુષ્કળ જાય છે. ભાગાયત જમીન જ્યાં જ્યાં નદીઓ આવેલી છે, ત્યાં ત્યાં તેના કાઠાને લગતી. એ જમીનોમાં ભાગાયત તુલ થાય છે. સુરત જિલ્લામાં જલુવા લાયક નદીઓ કીમ, તાપી, ખીટાળા, પુર્ણિ, અબીકા, ઠાવેરી, જોરંગી, પાર વગેરે છે.

તાપીના કાંઠા પર રજ ગામો આવેલા છે. તે દરેક ગામોમાં ચાકમાણ ને લગતાં તુલો થાય છે, સુરત શહેર નજીક હોવાથી આવક અને ખર્ચ વધારી છે, એ ગામોના ઘણા ખરા કુવાના પાણી ખાસ હોય છે, તેથી એ લોકો ભોખાસાના પાણીથી ચનારા ચાકમાણનાં તુલો જેવાં કે લેગણ, મરચી, જુવાર, શરેઈ, બીડાં, ચોખા, ગીદાં, ઠાળીજ, નાલકાંટ, દુધી, આડુ, હળ, મર જોરે આડુ, હળધર લીલીજ વેચી દે છે કોઈક કુવા સારા હોય તેના પાણીનો ફીઆળા ઉનાળામાં શાક લાળના તુલ ફરે છે.

મીઠાળા નદીના કાંઠા પરના ગાગોમા ચાકલાણ ઉપરાંત કેળવું વાવેતર પોંસરા ગામે વિશેષ થાય છે.

પુર્ણા નદીના કાંઠા પરના વીરાવર, જલાલપોર, કાલોઆવાહી, કાછીઆવાહી, કુરગા, આમરી, ધામણ, આમણપોર, વગેરે ગામોમા બાગાયત ખેતી ઘણી સારી થાય છે નરસારા રહેર નજીક આવેલું દોવાથી ખપત ખણુ સારી છે વીરાવર તરફ વરસાદ સારો હોય તો વગર ખીમનના મરચી વે ગણુ વગેરે શાક બાજનાં તુલો થાય છે.

અંબીકા નદીના કાંઠો પરના અંમલસીક, ધમકાણા, કછોલી, 'તરીઆળા, ગણદેવી, પરગણું, સારજ, સનવાહી વગેરે ગામોમા બાગાયત ખેતી ઈન્દ્રિય થાય છે. જલાલપોર તાલુકાના ઘણા બાગમા બાગાયત ખેતી થાય છે જમીન ખણુ લાયક છે. એ તરફ અનાવિલ લોહાની વસ્તી છે. તેઓ સારા ખેડવાયા છે એ તરફ ચેરહી, આદ, હળધર, કેળ, અનનસ, લોંડીપીપર, ગમ્મર, ફળાદિ બાદો જેવા કે કલમી આબા, ફળુસ, નાળીયેરી વગેરે ખણુ થાય છે.

કાવેરી નદીના કાંઠા પર ખણુ ઉપલાં તુલો થાય છે. જોરિંગા નદીના કાંઠા પર હળધરનો પાક મોટા પાયા પર થાય છે. જમીન વિકાસ પડતી દોવાથી આદ કરતાં વધારે થાય છે. ચેરહી ખણુ થાય છે પાર નદીના કાંઠા પરના પલસાણા, ઉમરસાહી, હરીઆ, મોટી વાણીયા વગેરે ખામમાં ચેરહીનું વાવેતર મોટા પાયા પર થાય છે. ચેરહી અને બીજા ચાકલાણનાં તુલો ખણુ થાય છે. કલમી આબા પુષ્કળ થાય છે. હરીઆ તરફ ચેરહી સારે છે કારણ કે હા કુસા, જમીન સારી, પાણી ટકાવી રાખે એવી દોવાથી વરસાદ સારો પડે છે.

એક હરે ખેડા-અમદાવાદ જિલ્લા કરતાં બાગાયત તુલો જોખાં થાય છે. સુરત જિલ્લાનાં ખેડુતોને હાલ જે નફો થાય છે, તેના કરતાં ખેડા અમદાવાદ જિલ્લાના ખેડુતો જેટલી મહેનત કરે તો ઘણો સારો નફો થાય એમ છે.

ત્યાર પછી અમો અમલસાહ સ્ટેશન પર રાત્રે છા વાગે આવ્યા. ત્યાંથી આઠ વાગે ઉપડતી ત્રેનમાં બેસી દા વાગે સુરત સ્ટેશને ઉતર્યા. કારમ પર ૧૦-૧૧ વાગે રાત્રે પહોંચ્યા, વાણુ કરી આરામ લીધા.

બીજે દીવસે એટલે તા ૨૬-૧૨-૨૭ ને રાજ ગોધરા તરફ જવાનું દોવાથી સવારના છ વાગે ઉઠી હાતણુ તથા રનાનના કામથી પરવારી આઠ વાગે જોજન લઈ ત્યાંથી નવ વાગે મે કારમ મુનિ-ટેન્ડન્ટ આફેન તથા સુરત વનાંકુલાર એઓકલચરવ સ્ટેશનના હેડમાસ્ટર આફેન અમારે માટે જે શ્રમ વે મે પુરો બંદોબસ્ત તથા તેમને ખેતી સંબંધીનો અદ્ભુત અમને જણાવે.

તે માટે તેઓ સાદેખાનો આગાર મા ગી મધ્યા સુગ્મ રેશન તરફ વિદાય થયું. હજીની ત્રેનમાં ઘેસી ગોધરા સ્ટેશને રાત્રે નવ વાગે ઉતર્યા. અગાઉથી ગાંડાનો બદોબસન કરેલો હોવાથી સર સામાન ગેઠી થઈ અમુક તરફ રવાના થયા.

અહીં તા. ૨૦-૩૧ સ્ટેડી આગમ દીધો ત્યાર પછી તા. ૧-૧-૧૯૨૪ ને રોજ દાહોદ તરફ જવા તંબ્યારી કરી હજી વાગે જમી થઈ અગીયાર વાગે મહેરગાન હેડમાસ્ટર સાહેબ સાથે અમારો નાનકડો મધ ગોધરા સ્ટેશન તરફ રવાનો થયો ત્રેન તપ્પયાર હતી જોડે રરમાગાન ગ્રેડની હતી અમો સર્વગા ત્રેનમાં ઘેઠા, દાહોદ ત્રણ વાગે પહોંચ્યા અગાઉથી ખબર આપેલી હોવાથી દાહોદ કારમના મુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ સ્ટેશન પર આગમ હતા ત્રરમાગાન મા હામા ગોઠવી અમો મુકામ તરફ જવા રવાના થયા દાહોદમાં આવેલા છાત તમાવ ઉપર આવેલી ધર્મશાળામાં અમારો મુકામ હતો. સરમાગાન બ્યવસ્થા રીતે ગોઠવી દીધો.

દાહોદ:—માંજે ચાર વાગે તશકરમાં ફરવા નીકળ્યા હોહક ઉપરથી દાહો દ નામ પડ્યું. માળવા અને સુજાત બંને હક અહીં મળી છે મહેરગાં ઔરગઝેગ પાદગાદના વખતમાં બધાએલો ગળીનો વાગ જોયો, એ ભાગમાં હાલ મામલતદાર સાહેબ અને ફોજદાર આલેખની કચેરી બેને છે એ તરફ મહા મકાઈનો વેપાર સાગે ચાલે છે, સાજે મુકામે આગ્યા. તા. ૨-૧-૨૪ ને રોજ સવારે સાત વાગે દાહોદ કારમ પર ગયા,

કારમનું વર્ણન....કારમનું દોગદગી આસરે ૩૫ એકરનું છે. જમીન કાળી ગોગડું છે. એ વળને ઘઉં, કપાસનું તુલ ઉછું હતું. જાજરી, મકાઈનો પાક લેવાઈ ગયો હતો. ચોડી જંગમળીઓ પશું હતી.

ઘઉં:—સુરત, વાડ્ય અને પંચમહાલના પુર જાગેમાં, ભાવમાં વગર પીયતના ઘઉં થાય છે, કારણ કાળી જમીન અને વરસાદ માકકસર હોય છે. ખેડા અગાદવાદ તરફ પીયત ઘઉં થાય છે તેનું કારણ કાળી જમીન તૂટ હોવાથી ઘઉંનું વાગેતર આમોયો કારતક માત્ર મુખીમાં થાય છે તીથે બી ૧ મણ ૧૧ મણ મુખી લેઈએ છે હજી, કસળ વગેરેથી જમીન ખેડી તપ્પયાર કરે છે. હજી અને ફઠકાથી ઘઉં કોરવામાં આવે છે જેને ચતુકુળ પટે તેવા ઘઉં કોરે છે, ઘઉંની ઘણી જાતો છે વાલયા, ધોળકાઠા, પી-સી, પુમા ૪, પુમા, ૧૨, બહી, ચે/પારનેર, અને વાલયાપી, વગેરે વાલયાપી ઘઉં, વાલયા અને પોપટીના ઘઉંનો કોસ કરી ઉત્પન્ન થયા છે તેનું કારણ વાલયાને ગેરનો રોગ આવે છે, અને પોપટીયાને બીજકુલ આવે નથી તેથી એ જાત ઉત્પન્ન કરી કે

૧. નાનલી કં છે આ પાકને સોગીંગવિ યા હાફરવિ કહે છે હાફરવિ એટલે-આદવા
વ. છે આ ને-માવસરમા તકમાર યાય છે. રેતાળ ગોરાકુ જમીન થલે ભાગે ક
ની નહીં નવામા આવે છે હુન્નરથી દૂર અટએ છીએ તેમ તેમ-જૂર, યેગ વગેરે
દાના દાના ભેગમા આવે છે રેતાળ ગોરાકુ જમીનમા મુખ્ય પાક મકાઈનો છે સારે
વ માદ દોષ તે વગેરે શિયાળામા અણુ થાય છે.

આ મીઠાભેગમા ઉત્તમ પ્રકારની જમીન હૂરી, (ગોગકુ) અને યેગ છે એ જમીન
જળાને બે તુલો સ છે ચોમામામા બાજરી યા મકાઈ અને શિયાળામા લઈ પા. અણ
કરે છે બાજરી એ તરફ નહિ જેનીજ યાય છે મકાઈનો પાક મુખ્ય યાય છે દાહોદ
તાલુકાની લાખ સવાતાખ એક જમીનમા મકાઈ યાય છે. અણ સારા વર્ષમા ૨૧ થી
૩૦ દળર અંકરમા યાય છે. અને ૧૦-૧૨ દળર અંકરમા થઉંનું વાવેતર યાય છે.

આ તક મગફળી, ડાગર વગેરે પણ યાય છે કરોળ ધાન્યમા મગ, તુવેર, મક
ઓળો વગેરે યાય છે હવ્કામા હવકુ ધાન્ય હૂરીનું પણ અહીં યાય છે.

હાસાસ વિભાગ—થણે ભાગ કાળો જમીનનો છે. મુખ્ય પાક કપાસ બાજરી
મકાઈ વગેરે છે.

હાસાસ વિભાગ—થણે ભાગ ગોગકુ જમીનનો છે મગફળીનું વાવેતર મોટા
પાયાપર યાય છે. બાજરી, મકાઈ, પણ મુખ્ય તુલ તરીકે ગણાય છે કપાસ પણ
યાય છે.

ગોવન વિભાગ—જમીન રેતાળ ગોગકુ, ગોગકુ છે મુખ્ય પાક બાજરી મકાઈ
છે. મગફળી અને કપાસ પણ યાય છે.

કાલોત તથા ગે.ધગ વિભાગની જમીન જ ગાયત માટે લાયક છે.

ત્યાર પછી આ પાન સોપારી લઈ બીન મેટલ સ્કુલ નેરા ગયા આ સ્કુલ
નમુનારૂપ છે. પાન વર્ગના વિદ્યાર્થીઓન કળવન આ સ્કુલ કાઢવામા આવી છે આ
સોપારી લઈ બાર વાગે મુકાને આવ્યા.

તા. ૭ ૧-૨૪ ને રોજ જમી પરવારી સરસામાન ગામમા ગોઠી રેશન તરફ
વિજિયા તા. દેન આવતા સવાળાએ સગમામાન દેનમા ગોઠી-યો મે. ૭ દાગમ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ
સા તો આશા નાની રજ લાંબી ચાર વાગે ગોધગ રેશને આવી પહેલ્લા ફર-
સામાન ગામમા ગોઠી સ્કુલપર આવ્યા.

નડીઆદ કા. મ.

તા. ૪ ૫-૨૪ ને રોજ બપોરે ભોજનથી મુક્ત થઈ મે. ૭ હેડ માસ્તર માહેન
માથે અમારો તાનકડો મન ખેડ અને અમનવાદ છુલ્લાનું અવલોકન કરવા અગીઆર
વાગે મોવરા રેશને જતા નીકળ્યો. તે ર તરફ હોવાથી સર સામાન ગોઠી દીવો.
નીઆદ રેશન પાયાવાગે પડેલા રેશનપર ખેડ છુલ્લાના ટીસીક્ટ એમીકલસચેઈ
ગોવંધીઅર સાહેબ તથા દાગમ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ સાહેબ આવ્યા હતા. તેમની સાથે અમારો
દાગમામાન શામમા ગોઠી દાગમપર ગયા.

૫-૧-૨૪ ને રોગ મવાગમા આદ વાગે ફારમનાં તુલો જોવા ગયા, ફારમની જમીન ગોગાકુ છે, તુલોમાં તમાકુ, છર વગેરે હતા આ ફારમપર મુખ્ય તુલ તમાકુનું છે, અને તમાકુ ક્યો કમગા અને પાકગા સાગે નીવડે તેના અખતરાનું કામ ચાલે છે.

તમાકુનું વાવેતર—તમાકુ માટે ગોરાકુ જમીન લાંચક છે. વગસાદ ૩૦ થી ૪૫ ઇંચ જેટલો જોઈએ છે વરસાદ જોઈએ હોય ત્યાં કુવાનું પાણી પાચ છે. એકરે ૨૫ થી ૩૦ ગાડા ડાણીકું ખાતર આપે છે. ચોમાસામાં બને એટલી ખેડ કરી જમીન તદ્દપાર કરે છે. જમીન આવશ્ય મામ મુધી ખેડે છે તમાકુના વાવેતર માટે જુલાઈ મહીનાના પહેલાં અઢવાડીઆમાં ધર નાખે છે. ધર માટે એકરે ફક્ત ૮૧ કીર બી જોઈએ છે. ધરની માવજત અગાઉ આવી ગઈએ તમાકુ રોપવા માટે જેસલીથી નિશાની કડે છે. ધર એ ગરતની ૧૫ મીથી ૩૦ મી તારીખ રુધીમાં તદ્દપાર થાય છે જેટલે એની રોપણી એ ગટ માસ એટલે આવશ્ય માસમાં થરે છે રોપણીનો ગાળો ૧૫ થી ૨૧ ઇંચનો રાખે છે રોપણી પછી પદર પદર દિવસે હાથવતી રોપડી ફેરવે છે એ પ્રમાણે એ વખત હાંથવતી રોપડી દે છે. પછીથી પદર પદર દિવસે બળદથી એ ગ્રંથ વખત ગંપડી ફેરવે છે. પછી રોપડી દેવાનું કામ બંધ કરે છે જ્યારે ઊંડા દીઝણ મુધીના થાય છે, ત્યારે ઊંડાની જાત પ્રમાણે તેના ઉપર ૧૦ થી ૧૬ મુધા પાન રોપી બોળ પાન ખુદી કાઢે છે જેમ જેમ નવા પીલા પુરે છે, તે ખુદી કાઢે છે તેનું કારણ ઉપર મુખ્ય રાખેલા પાનને વધારે કસ મળી કમદાર બને પ્રથમ પાણી જમ, રે પાન સ્ત્રીમળાવા માટે છે, ત્યારે મુકે છે. માગર માસમાં પ્રથમ પાણી પાવાની થર ખાત થાય છે. સારા વર્ષમાં પદર પદર દિવસે એ ગ્રંથ પાન જોઈએ છે. તમાકુના પાન માં સારા છુટા પડ્યા પડી એને શોરી લે છે. તમાકુ મોર્ષા પછી ચાર રીતે મુકી એને ઉપરોક્ત થરે છે. જ્યાં ખાણ કુવા હોય ત્યાં તમાકુ સારી થાય છે. તમાકુને પોદારા અને નાકદોળત તત્ત પુરાં પાડનારાં ખાતરો જોઈએ છે વગર પીયતનો તમાકુ એકરે ૧૫ થી ૨૦ મણ અને પીપત એકરે ૨૫ થી ૩૦ મણ સારી જમીનમાં સામાન્ય રીતે થાય છે. ૩૦ મણ કરતાં વધુ પાક ખારા કુવા હોય ત્યાં થાય છે.

તમાકુને મુખ્યત્વે કરીને વાકુખાનો રોગ લાગુ પડે છે, જ'ન રોગોમાં પાન કાદવાઇ જાય છે, ચીતરી પડે છે વાકુખાં તમાકુના મુળનો રંગ લાલ થાય છે, તેથી તમાકુનું ઊંડાને પુરવું પોષણ મળતું નથી.

તમાકુને ચાર રીતે મુકવી તેનાં નામો નીચે મુજબ છે.

(૧) જરો, (૨) કણક, (૩) લાલ પોદાઓ, (૪) લાલ પોદાઓ

તમાકુની જાતો:—તમાકુની મુખ્ય જાતોમાં ગાંડીક, પીલીક, મવડીક, રોગીક અને રોગીક છે આ ફારમ પર એ પાચ જાતોમાંથી પછી જાતો કોમ કમી જનારી છે.

ગાંડીક:—જ્યાં તમાકુ કરતાં મોડું પાકે છે. એકરે કમગા અને ઉનામાં સાંન છે. રીમની ધારની વધારે છે નદીઆદ અને પેટલાદ તાપુમના અર્ધા ભાગમાં એ થાયજ.

પીલીક:—એકરે પાનની સખાઈ વધારે પડેલાઈ મોટી રીમની ખાતી મોટી

રહે છે એ તમાકુ પીવામાં કડક છે પેટનાદ અને અણુ તાલુકામાં સ્થાય છે

મગીડી:—ગાડી ઉ તથા પી ાઉ કરતા ઉતાર અને કપમાં મગીડી આંત્ર ઉતરે છે દામરા તાલુકામાં થાય છે.

કેળીડી —ધ્રુમજ તથા ખાગ કુવા, હોવા ત્યાં એ તમાકુ થાય છે એ તમાકુ પીવામાં સારી છે. ખાગ કુવાના પાણીમાં પોટાગનુ પ્રમાણ દરો તેથી એ સમગ્રતામાં વજ સાદી છે

ફેલીડી —એ દામરા તરફ થાય છે

સાગમાં સારી તમાકુ જોવા સુખાના તરફ થાય છે. આપણા દેશમાં તમાકુન વોનર ઉતર ગુજરાત ગનારા સેનાપુર, મદ્રાસ અને ઉત્તર બંગાળમાં આપામતા પશ્ચિમ બા મા થાય છે. મદ્રાસમાં મારી જતનો તમાકુ થાય છે

વરીઆળીડી વાવે ૧૦ —ખાનર એકર ૨૦ ગાડા ઊંચીકે નામે છે આનસ મામ સુધી જળીન સાગી રીને ખેડી લેવા કરે છે વરીઆળીડી ધડ અગાડ મામમાં નામે છે બી એકરે ૩ થા ૪ શર નેક્રએ છે અવજ મામમાં થાપગી થાય છે થાપગીમાં મોટા દોઢ હાથનો રામે છે કેટલોક પાગ પર પશુ કરે છે પાગા પગની વરીઆળીડી આગી મા છે વરીઆળીડીને ઊંડ મામાન ગોરે પાય ૭ ફુટ ઉચી થાય છે એકરે વરીઆળીડી પાક પાણી નેક્રએ છે અને પાક પેળ મામ સુધીમાં ઉતરી ગહે છે જેમ જેમ થકર તરનાર થા છે તેમ તેમ ઉતારે છે એકર મા ૧ વામાં સારી જળીનમાં ૨૫ થી ૩૦ મણ સુધી થાય છે વરીઆળીન છારો, નદીઆ વારે રોગ આવે છે ત્યારે એની ઉતરે છે

છના વવે ૧ —ગાળી મુખનો પાંદ લીધા પછી તે જળીન એડી તરણ કરી છા વાન કે નીરે અડ ગર છક વસા છે, વાનછીનો વખત મામસા ગાસ કે છગા પુન ૧૫ તરનાર થાય કે ગાળા પછી ૮૫ દિને જુન આવે છે, મને ત્યારે પછી ૪૫ દિને તરનાર થાય છે ત્રણ ગાં પાણુ ૧૫ થી પાણુ ૫૦ છે ૧૨ ને વળને વાળ્યા પછી આડ ત્રા દિવસે તે પછી પુન આવે ત્યાર, નીરે ૮ થી ૧૦ મણ છક થાય છે ફળજ નામમાં તરનાર થાય છે

આ છત્વામ સામાન્ય રીને ગોતક જળીન છે, મુખ્ય પાક બાજરી, કાદગા, શુર ર કાગર, કપામ, વગેરે પછી છક તમાકુ થાય છે, બાજરીન વાવેતર મોટા મામાં પર થુ દોઢ થો તેના પાવર ૧૦ ફુટન અને જમી છે

બાજરીનુ વવેત —ખાનર ઊંચીકે અર્ધા છે અપાડ મામમાં વાવણી થાય છે, બી એકર ૧૦ થી ૧૨ શર મેળ સાથ નેક્રએ છે તરેણથી ઓગવામાં આવે છે. બાજરી ઉગીને અડા થા આગા ૫૮ ઉચી થાય છે. ત્યાર પછી કરગડી લાઈ ગમાર ફેરવે છે, અમાર ફેરવે છે, સમાર ફેરવામી બાજરી ને વધી જઈ પડી જાન છે, તે પડી ન જતી અડકે છે, થો ફૂટ પરુ વવે છે આગા મામમાં તરનાર થાય છે વીવે કળચી બાજરી થાય છે બાજરીને પજુ અગાગીઆનો ગેગ આવે છે, માટે મોગધુનો ઉપયોગ કરવા મોટા દાણા બાજરીને બાજરી કહે છે લાવનમળો બાજરી આપણે ત્યા વખણાય છે. ખાડા દુનિનામાં અડી લાખ એકરે જળીનમાં બાજરીનુ વાવેતર થાય છે. લોકોનો મુખ્ય ખોતક બાજરીનો જે વરસા ૨૦ થી ૨૫ ઇંચ નેક્રનો નેક્રએ છે

ત્યાર પછી અમો મુકામે આવ્યા.

તી-૨-૧-૨૪ ને રોજ હોજનગી મુકત થઈ સ્ટેશન પર આવ્યા એ વાગે ઉપડતી દૂનમાં મેં. કારમ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ માહેબને આશાર માની ઉપડી ગયા અમદાવાદ આર વાગે ઉતર્યાં. ત્યાં રેવાજીવ ધર્મચાળામાં મુકામ કર્યો એ હિંદુસ્તાના કીરીકટ એગ્રીકલચરલ એવરગ્રીઅર સાહેબ સ્ટેશન પર આવ્યા હતા. તેમણે અમારે માટે અગાઉથી બંદોબસ્ત કર્યો હતો.

સુખદાવાદ (સુએજ કારમ)

તા. ૭-૧-૨૪ ને રોજ સવારે આઠ વાગે મેં હેડ માસ્ટર સાહેબ, કીરીકટ એગ્રીકલચરલ એવરગ્રીઅર સાહેબ અને અમારો નાનકડો સંઘ સુએજ કારમે જવા નીકળ્યા નવ વાગે કારમમાં પહોંચ્યા.

સુએજ કારમમાં પપૈયા, કેળ, બટાટા, અળતીના પાન, શાકભાજીને લગતાં ઘણાં યાચ છે. પપૈયાનું વાવેતર મોટા પાયા પર હવે સુએજ કારમ પર મનુષ્યમજાના ખાતરનો ઉપયોગ યાચ છે મનુષ્યમજા પાણી સાથે મેળવીને આપે છે પાક પણ સારો યાચ છે દેશમાં એ મુજબ દરેક જગાએ વપરાય યાચ તો ખાતરની ખોટ ન લાગે

પપૈયાનું વાવેતર:—પપૈયાને માટે, રેતાળગોરાડુ, ગોગડુ નધા કમણુ જાણી કાળી જમીન લાયક છે. રેપણી પહેલાં જમીન સારી રીતે એકે છે અમાઠ માસમાં પાંચ, પાંચ ફુટને અંતરે એ મુજબ હિઠા થી રેપે છે વચગાળા ના ગાળામાં કોઈ શાકભાજીનું યા બીજે પાક લે છે પંદર મોજા મંદીને રેપ્યા પછી ફળ આપે છે. ખાતરનું પુનું સાધન હોય તો દર વર્ષે સુધી ફળ આપે છે સોધારણ ખાતર અપાય તો પાંચ વર્ષ સુધી આપે છે દરેક પપૈયા પર બી સરેરાશ એક ગણુ પપૈયા ઉતરે છે પપૈયામાં નર અને માદાના છોડ દોય છે માટે નરના છોડ થયે મુરતાજ રાખવા અહીં મનુષ્યમજા પાણી સાથે અપાય છે. એટલે હમેશા એવું મેલુ જોવી દર પાંચ પાંચ છે. એથી પપૈયા ના થડ પર મમરા જેવી પરપોટી જાહે છે એ એક જાતનો રોગ છે. રોગ એટકાવવા માટે થડ પર દોહટાર ચોપડવો. પપૈયામાંથી પે રનીસ જતાવે છે, એ માંદા માણસોનો મુખ્ય ઔષધ છે.

કેળ એકજ વખત ફળે છે. એની ષડમાંથી પીલા ફુટે છે, ને ફળ આપે છે. મુજ કેળ ઘાટી નાંખવી પડે છે. રેપ્યા પછી ગાર ચઉઠ માસે કેળાં આપે છે ગાળો પાંચ પાંચ ફુટે રેપે છે. કેળની પણ ઘણી જાતે છે. સોનેરી, ખાત્રીયા, લીલી છાલનાં વગેરે જલેક વખત એ પ્રમાણે ફળ લે છે. પાછાં ગીજ જાતીનું પીલા રેપે છે. એકરે ૪૦૦૦-૫૦૦૦ ફાં ૧૦ ની ઉપજ યાચ છે.

ઉપર પ્રમાણે અગને ગુરુત્તરના કૃષિજોત્રોનું અવલોકન કરવાનું મળ્યું તે માટે ઇશ્વરનો આવાર માનીએ છોએ આનંદ પર્યટનના હેતુ કૃષામા ની એ મુજમ જણાવના છે,

આનંદ પર્યટનથી જુદા જુદા પ્રકારની જમીન તુલે, વાવેતર કરવાની પદ્ધતિ દેખાઈ જાય છે, કયા કયા તુલેને કેવા પ્રકારે જમીન અનુકુળ પડે છે તે તથા કુરુતરનું ચોરસ વગેરે જામણ પ્રત્યક્ષ જોવાની વ્યાવહારિક જ્ઞાન માં મ છે. આજ કાળથી કુરુતરના નીચાની ખાચ જરૂર છે પશ્ચિમના દેશોમાં કુરુતરનો વીળય રીતવાપ છે આપણા દેશમાં પણ કુરુતર માટે સ્વયં ધરાવતા ખેતીના વીળયની જરૂર છે જીનું જે જાન મહેનતના ગુણો અમારે, તે પણ કેળવાય છે હાલના નામીર સરખરે પ્રાથમિક શાળાઓમાં ખેતીનો વીળય દાખલ કરવા ધાર્યો છે, એ ઇચ્છવા જોય છે એને માટે હાલ આજ ચલાઈ ઇલાકાના દરેક જિલ્લાઓમાં એકેક હવાજ એ વિષય શિખવવા માટે જોઈએ છે.

ખેતીવાડી શિક્ષણ અને તેની જરૂરીયાત:-

*****

(લેખક: શુભાઈ આશુભાઈ દેસાઈ ગી એ)

ખેતી એ આપણા પ્રાન્તના નીક પાનું આપણા દેશનો મુખ્ય ધરો છે કે જેને લીધે આપણા દેશનો કલગળ ૮૦ ટકા જેટલો ભાગ પેતાનો નિવાહ ખેતી ઉપર જરૂર છે જેમ જેમ રંગની વસ્તી વસ્તી જન છે તેમ તેમ જમીનની કસોટી રિગેષ થાય છે મતલબ જોના ગાળામાં જેક હુતરો ભાગ જમીન આસતી નથી અને તેવ મજેમોમ ખેડુનું ખામ પાન થોડી જમીનમાં જીવે પેાડ કેમ કરી તે ઉપર લેવું જોઈએ, તો આપ પ્રમજે જ તે પેતાની રીતિ સુધારા પોને ખેતીવાડીની દેનાનો જાણીતો હોવો જોઈએ બીજા દેશમાં ખેતી કેવી રીતે ચાલે છે અને તેવા અને આપણી ખેતીમાં શું શું તફાવત છે કે ત્યાં આપણું તેમની કરીદાર કરી શકતા નથી, તેનું જ્ઞાન ખેડુને બજુર્વ માટે ખાસ જાવસીતી જરૂર છે

જેમ જેમ જમીનો બદલાવો જાય, મોથવાગી વધતી જાય, અને થામ ચારાની તળી થતી જાય મ તેમ મેકન પેતાની જુદી દગમાથી નીકળી જઈ ચાનુ જમાનાની કરીદાર માં પડવું જોઈએ આપ મોથવાગીના મજેમોમા ખેડુને પ્રથમ પેતાની ઉપજ બપનો દિમાલ મળતા જાણવું જોઈએ કે જેમાં કરી પોતે પડ્યા કયા શુભાવે છે તે માનુષ પડે આપ રીતે પેતાની ખેતીનો દીમાલ મળવાથી જે ખેતરમાં ખોટ આવતી હોય તેનું મુખ્ય કારણ શું છે તે જાણી શકાય છે અને તેની પેદાશ વધારવાને શું કરવું જોઈએ તે જાણી શકાય છે. હરેવત છે કે—

ખેડ, ખાતર પાણી, કમને સાથે તાણી,

પથુ મુક્તિ ને ન જાણી, તો યાપ જાણુ કુળધાણી.

ઉપરની કહેવતોને અનુસરી ખેડુને કદન કહેવતની પહેલી લીટીમાં લખ્યા પ્રમાણે—
ખેડ, ખાતરને પાણી, ઉપરજ અધાર ન રાખવાં તે કહેવતે કેવા મજેઝમાં, કાનો કેરી
રીતે ઉપયોગ કરવો કે જેવી કરીને બીજી લીટીમાં લખ્યા મુજબ મુક્તિથી ખેતી કાપના
કારક નીવડી શકે પણ ખેડુનો માનવું એમજ હોય છે કે “ખેડ, ખાતરને પાણી
કરમને લાવ તાણી.” પણ આ માનવું બુદ્ધ બહેન છે. કારણ કે ‘જે નેની મુક્તિ નમુના
માં નથી આવતી તો તે ફાગડ બધ છે

ખાવા હોવા પ્રકારથી મુક્તિઓ નીચી પે એક મોટી કળા છે તેમજ બીજા માણે
ની માફક એજ માણ છે. આપું શાઓગ જ્ઞાન આપણા ઇલાકામાં, પુના ખેતીવાડી
કાલેજામાં અપાય છે, પરંતુ તેનો લાભ સાધરણ ખેડુઓ લેવાનું મુશ્કેલ હોવાથી
સરકારે આપણા ગુજરાતમાં ગુજરાતી ભાષાદ્વારે ખેતીની કળવણી આપવા ગાર પગમડલ
છંદલામાં ગોધરે આજે વર્ષ ઉપર એક ખેતીવાડીની નીચાળા ઉપાડેલી છે અને તેનું ગાર
પરિણામ જથ્થાદ આગળથી, ખાસ સુગત અને લાભ છંદના માટે પ્રયોગ તરીકે સુગત
અંગા ફામ માં ગાંધી સાથે એક બીજી નીચાળા, ઉધાવામાં આવી છે કે જેમાં ખડુતો
નાં છોકરાઓને જેમની ઉંમર ૧૫ થી ૨૦ વર્ષ સુધી હોય છે અને ગુજરાતી ભાષા
માં ભાષા સાથે શીરણ સુધી અભ્યાસ કરી તોફરીની ઇચ્છા ન રાખતાં ખેતી તરફ
લક્ષ રાખી પાતાની જીવદગી સ્વતંત્ર પણે ગુજરાતની ભાગ્યશી ધગવના હોય તેવાઓ
દાખલ કરી ખીત ખર્ચે કળવણી અપાય છે. ખાવા પીવાનો તેમજ રહેવા માટે સગર
તોફરી સરકાર ખર્ચે જોઈએ તેવી સગર કરી છે. માટે સમજુ ખેડુઓ તેનો લાભ લેવા
સુકુ નહિ

નીચાળાનું બીજું વર્ષ મયા જૂનની પહેલી તારીખથી શરૂ થયું છે અને અ નંબે
ફક્ત ૨૦ છોકરાઓનેજ દાખલ કરવાના છે માટે જે ખેડુને પોતાના છોકરાને શિક્ષણ
લેવા અપાવવા હોય તેણે તુરત, સુગત ખેતીવાડી નીચાળાનાં ફેડ માસ્ટર, ગ્રામ અકવા
સાહબ, સુરત, એમના તરફ દેખાવ મારફતે અજ નને આવી અજજ આપી જા.ી.

સદ્ય ખેતીવાડી નીચાળામાં દાખલ થઈ શિક્ષણ લેવાથી નીચેના ફાયદા થાય છે —

- ૧) ખેતીવાડી ખાતાએ પ્રયોગ કરીને કૃષકારક કળવણી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને
જરૂર રીત સમજાવવાથી રમને પ્રત્યક્ષ વ્યવહારીક માન્યતા મળે છે અને
તેનો ઉપયોગ પ્રત્યક્ષ ખેતીના કામ તેમજ કમતા આપે જેથી તેઓ પોતાની
ખેતીમાં ફાયદો કરી શકે.
- ૨) ખેતીનાં ધધાના મુળમુળ ચારનીય તરફ જાણી વિદ્યાર્થીએ પોતાની ખેતીના
ધધામાં ઉપયોગ કરવાથી તેઓ ફાયદો યાપ છે. અને તેમાં અગત્યજુ આવે
એટલે તે સંબંધી નીવારણ કેમ કરવું તેનું જ્ઞાન મળે છે.
- ૩) ખેતીને લગના નાના મોટા જોખરો તથા આક્રમો વગેરે માટે તકવાર કરવાની
તેમજ દુરસ્ત કરવાની સાધારી મળે એટલું મુદ્દારો નયા લુહાઈ કામ સીખ
વવામાં આવે છે.

- ૪) પાણી કાઢવા માટે એંજન, પમ્પ તેમજ એંજનથી ચાલનારા જેતી ઉપયોગી બીજાં યંત્રો જાનને ચલાવવા તથા તેની રચનાં સંબંધી માહિતી મળે છે.
- ૫) નવા નવા ફાયરેશર બગાયતી પાકો કરવાની તથા ફળદ્રુપતા વાવેતરની માહિતી આપવામાં આવે છે.
- ૬) કામો કરવી, આંખો ચકાવવી વીગેરેની માહિતી મળે તે કામો જાનને કરવાની લાગણી આવે છે.
- ૭) જેતીનું કામ જાનને કરવાથી શુ કાપદો છે તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ જાનને કામ કરવા બદલ રહેલો અણુમો નીકળી જાય, તે કામ માટે હોશ પેદા થાય છે.
- ૮) જુદે જુદે ઉદ્યોગોની જેતીની પદ્ધતિઓ તથા સારામા સારા જેકુતોના કામો જાનને જોવાની તક મળે એવા જેતીના પ્રવાસની વ્યવસ્થા કરનામાં આવે છે.
- ૯) મારી રીતે જેતીનો ધંધો ચલાવવા જોઈતા દિગામ, જમીનની માપણી, લેખન પાત્રન અને મારો જેકુત થવા માટે જરૂર જેવા ગ્રામ કામો વીગેરેની માહિતી મળે છે.
- ૧૦) જેતીનો ધંધો વ્યવસ્થિત રીતે તથા સહકારથી કરવાની ટેવ પડે છે.

જેતીવાડીની નિશાળમાંથી શિક્ષણ લેવાથી થતા ફાયદા.

—*****—

- ૧) જેતીવાડી ખાતાએ પ્રવેશ કરીને ફાયદાકારક કરાવેલા સુધારા વિદ્યાર્થીઓને અંગ્રેજી ગેને સમજાવવાથી તેમને પ્રત્યક્ષ વ્યવહારિક માહિતી મળે છે અને તેના ઉપયોગ પ્રત્યક્ષ જેતીના કામ તેમને કરતા આવડે જેથી તેઓ પોતાની જેતીમાં ફાયદો કરી શકે.
- ૨) જેતીના ધંધાના મુળ જૂત સાર્વજનિક તત્વો જાણી વિદ્યાર્થીઓ પોતાની જેતીના ધંધામાં ઉપયોગ કરવાથી તેઓ ફાયદો પામી શકે છે, અને તેમાં અડચણ આવે એટલે તે સંબંધી નિવારણ કોમ ફરવું તેનું જ્ઞાન મળે છે.
- ૩) જેતીને લગતા નાના મોટા જોખરો તથા સાધનો વગેરે જાનને તરુપાર કરવાની તેમજ ફરજ કરવાની લાયકાત મળે એટલું સુધારી કામ સીધવાડામાં આવે છે.
- ૪) પાણી કાઢવા માટે એંજન, પમ્પ તેમજ એંજનથી ચાલનારા જેતી ઉપયોગી બીજાં યંત્ર જાનને ચલાવવા તથા તેની રચનાં સંબંધી માહિતી મળે છે.
- ૫) નવા નવા ફાયરેશર બગાયતી પાકો કરવાની ફળદ્રુપતા વાવેતરની માહિતી આપવા માં આવે છે.
- ૬) કામો કરવી, આંખો ચકાવવા વીગેરેની માહિતી એ કામો જાનને કરવાની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે.

- ૭) જેતીનું કામ જાતે કરાવી શુ ફાલો છે તેનો પ્રયત્ન અનુભવ થઈ જાતે કામ કરવા બંધ રહેતો અચૂકમો તીકમી જઈ કામો માટે હોરા પેલા ચાપ છે
- ૮) જુદે જુદે ફેકાણે ખેતીની પદ્ધતિઓ તથા મારામા સાગ ખેડૂતોના કામો જાતે જોવાના નહીં જોઈએ એવી ખેતીના પ્રવાસની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે
- ૯) 'સારી રીતે ખેતીનો ધધો ચલાવવા જોઈતા દિસાખ જગીનની માપણી લેખન વાચન અને મારો ખેડૂત થવા માટે જરૂર જેના ગામ કામો વગેરેની માહિતી મળે છે
- ૧૦) ખેતીનો ધધો જગીનની રીતે તથા સહકારમાં કરવાની યેવ પડે છે
- ૧૧) હિપરના વધા કાચગાંબો જાન વગર ખર્ચે મળે છે વિદ્યાર્થીઓને ગહેવાની તેમજ ખાવાપીવાની અને હવા પાણીની મગરડ વગના કરતા પછી મરકાત તરફથી મારી રીતે ગમાય છે ધણા ટોકન એકા યાચો તેમના વખત આનંદમાં જઈ હીમત અને મામાહકપણુ આપા શાય છે.
- ૧૨) હાપમા મોટા મોટા જગીનદાર તથા જગીચવાળા ખેતીમાં વધુ ધ્યાન આપવા લાગ્યા છે એટલે આવી રીતે શિદાબુ લીધેના માળખેની વધુ માગણી આવવા માડી છે માટે 'જેમને તોકની કરવાની વધારે' જરૂર જણાતી હોય તેમને આવા સોમા ખુશીથી તોકરીમાં રાખે

ટીપ — જવની પછી રૂદાની વાત એ છે કે આ સામાના રુદ્ધ વિદ્યાર્થીને પોતાને ને કરતામાં આરેખ ખેતીનું દરેક કામ જાતે / કમ્બુ જોઈએ તે માટે અણમો ગતાવધા રૂ. અગર એવા કામોનો પ્રકાર કરનાર વિદ્યાર્થીને નિશાળમાં રાખવામાં આવશે નહિ

ગુજરાતી ખેતીવાડી સ્કુલ-સુરત.

૧) ખેડૂતના ઊંડગાંબોને માટે સને ૧૯૨૩ થી સ્થાપન કરેલી સુરત ખેતીવાડી સ્કુલ નવું વર્ષ તા ૧ શી જુન થી દર વર્ષે ચાલુ થાય છે, તેના પાસા અને માહિતી નીચે પ્રમાણે છે —

૧) આ નિશાળમાં હાજર થવા ઇચ્છતા ઉમેદવારોની પ્રવેશક પરિક્ષા નથી, પરંતુ આજમાં આજ ગુજરાતી ચોથુ ધોગ્ય (એથી વધારે અભ્યાસ હોય તો મા) તેજી પામી રહ્યું હોય તેજી અને તે જલ્દી જ ગુજરાતી રચના તેજી અભ્યાસ કરી હોય તે રૂઢવું લીસીંગ માર્કિટ નિશાળ પ્રકાર જલ્દી નોતરના હાજરો અરજ સાથે સાથે જ રૂઢવું હોય તેજી આ સ્કુલનો અભ્યાસ બે વર્ષનો છે

૨) ઉમેદવારના વાલીનો ધધો ખેતીનો જ હોવો જોઈએ, અને તે જાતે જ ખેતી કરતા હોવા જોઈએ કારણ કે આ નિશાળમાં મિત્રીને લગતુ તમામ કામ ઊંડગાંબોના હાથે જ કરવા પડે છે —

૪) આ સાળામાં બહુમાં પછી જે ઉમેદવારને ખેતી કરવાનો નિશ્ચય હોય તેણે જ આવવું, જેનો નોકરીનો નિશ્ચય હોય તેને માટે આ રકમ નથી.

૫) ઉમેદવારની ઉંમર ૧૫ થી ૨૦ વર્ષની હોવી જોઈએ.

૬) આ નિશાળમાં દાખલ થતા ઈચ્છતા ઉમેદવારના નામ ઉપર જમીન નહિ હોય તો તેના બાપ કાકા વગેરે કાષ્ઠપણ નજીકના મગાના નામ ઉપર પશુ હોવી જોઈએ અને તે જમીન કેટલી છે, સરકારમાં મહેસુલ કેટલું ભરે છે વગેરે બાબતનો દાખલો પહેલ તકાલી તરફથી અગ્રણી સાથેજ મોકલવો જોઈએ.

૭) દરેક વિદ્યાર્થીને બહુવાનુ ખર્ચવાનું અને રહેવાનું જેટલું ખર્ચ ચાપ તેટલો રોકાવરણીય અરકાર તરફથી આપવામાં આવે છે એટલે વિદ્યાર્થીને ખાવા પીવા વગેરેનો ખર્ચ બીલકુલ કરવો પડતો નથી, પરંતુ અભ્યાસક્રમ પૂરો થતા પહેલાં (અપવચ) કાષ્ઠ પશુ વિદ્યાર્થી નિશાળ છોડે અગર જેર વર્તણુક ચલાવવા બદલ તેને કાઢી મુકવામાં આવે છે. હોય તો જેટલો વખત તે નિશાળમાં રહ્યો હોય તેટલો વખતને માટે દર માસના રૂ. ૧૦-૧૦) પ્રમાણે તેની પાસેથી દડ તરીકે વસુલ કરવામાં આવે છે. પુસ્તક લેખિકા વગેરે પદ્યુગ્ધુ ખર્ચ વિદ્યાર્થીના પદરનો હોય છે તે ખર્ચ (સરખમ વર્ષના રૂ. ૧૦) બદલ વિદ્યાર્થીના વાલીએ દાખલ થતી વેળા રૂ. ૧૦) અનામત તરીકે આપવા પડે.

૮) આ નિશાળમાં બીજી નિશાળ પ્રમાણે વાર તહેવારની રમતો મળતો, વિશ્વપ્રદ દાવાળા ઉપર એક મંદિરો અને ઉનાળામાં ઘોડ મંદિરો રમત પડે અને તે એક રમત વેલાં વિદ્યાર્થીને ઘેર જવા દેવામાં આવશે આ નિશાળ કાઢવાનો મગકાનો હેતુ એ છે કે જે વર્ષ શિક્ષણ લીધા પછી વિદ્યાર્થી પોતાના માતાપિતા ખેતીના કામમાં વધારે મદદગાર થાય છે અને ખેતી પશુ વધારે ફાવદાકારક રીતે કરે. દર વર્ષે પંદર કરતા વધારે હાંકર દાખલ કરવામાં આવતા નથી.

આ સાળામાં નીચે પ્રમાણે વિષયો શીખવવામાં આવે છે.—

- ૧) કૃષિ વિદ્યા (૨) સ્થિત જ્ઞાન (આ વિષયમાં વનસ્પતી અને જતુ સમઘી વહેવારીક જ્ઞાન આપવામાં આવે છે) (૩) ખેતી વાડીને લગતી શુભોળ (૪) ખેતીવાડીને લગતુ અકગણિન અને જમીનની ગાપણી (૫) આરોગ્ય વિદ્યા (૬) પેટા કષા (૭) ગ્રામ્ય અને શહેરી જીવન (ખેતુતને ઉપયોગી) કાપડા વગેરેનું ઉપયોગી શક્તિ જેમકે જમીન મહેસુલનો એકટ, નાગાની એકટ, ડાંગના એકટ, લોકલ બોર્ડ (એકટ) (૮) વાચન અને લખાણ (૯) ખેતી અને જમીનના કામ (૧૦) આદ્યત અજ્ઞાન કેવી રીતે ચલાવવું તેના દરેકજના ઉપયોગી બાબ દરેકજ સાથે કરી કેવી રીતે ખેલાડવા વગેરે (૧૧) ખેતીના ઉપયોગી ઓગરના બાંચ બાંચે પુટે તથા કેવી રીતે દુરસ્ત કરવા અને લગતુ જ મુયારી લુહારીકામ.

૯) આ રકમમાં દાખલ થતા ઈચ્છતા ઉમેદવારે મુગત ખેતીવાડી રકમના દેડ માસને ને જેમ અને તેમ જલદી પોતાની અરજ મોકલવી તેમાં નામ જલત, કષ્ટો ઉંમર, તાલુકો, જિલ્લો, પોસ્ટ-ઓફીસ વગેરે સ્પષ્ટ જણાવી અગ્રણીયા અરજ કરવી ઉમેદવારને દાખલ રહેવાની, અભ્યાસક્રમ, પૂરો થતા સુધી રહેવાદેવાની અને રકમ છોડવા પછી તેને ખેતીના કામે લગાડવાની હક છે એ જાલની દલુલાત બખી દેની નીચે વાલીની સહી-હોલી જોઈએ.

કે જે ઉમદવારને હાખડ કરવાનું નક્કી થશે તેને તે પ્રમાણે કાળજી ખચર આપવામાં આવશે જે તારીખે હાજર થવા સમ્યુ હોય તે તારીખે નિશાળમાં આવી હાજર થવું જોઈએ.

(સહી) લીમભાઈ એમ.

ટાપુટી ડીરક્ટર એફ એચીકલચર.

ગુજરાત—સુરત

અરજીનો નમુનો.

મહેરખાન હેઠ માસ્તર સાહેબ સુરત જેતીવાડી નિશાળ.

સુ. અકબા ફાર્મ-સુરત.

અરજદાર.

સુકામ

પોસ્ટ

તાલુકા

જિલ્લા

ખી અરજ એવી છે જે:—

નીચે લખેલા છોકરાને આવડતી જુનની પહેલી તારીખથી આપની શુભ માં મુકવાનો મારો ઇરાદો છે તો તેને હાખડ પરી લેવા મારી વીનતી છે. છોકરું સખધી જોઈતી માહીતી નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) નીશાળમાં હાખલ થનાર છોકરાનું નામ

(૨) મહર છોકરાનું તથા નીચે સહી કરનાર વાલીનું સગપણ

(૩) જાત

(૪) રહેવાનું ઠેકાણું

ગામ

તાલુકો

જિલ્લો

(૫) કયું ધોરણ પાસ છે.

ઉમર

વર્ષ

નિશાળનો હાખલો આ સાથે સામેલ છે.

(૬) માલીફીની અથવા બીજી કોઈ પણ રીતે ખેડાતી કુલ જમીન

એકર

સુઠા

(તલાલીનો હાખલો સામેલ છે.)

(૭) ખાતાદારનું નામ

(૮) નિશાળમાં હાખલ થનાર છોકરાની સહી.

આ સાથે સામેલ રાખેલા નિશાળના તમામ નિયમો મેં વાંચેલા છે અને તે મને હુલ મળુર છે તારીખ માટે સને

વાલીની સહી.

ખેડુના વાઇઓને સુચના.

કૃષ્ણાઉ અડ.

ઉ-૧૨ ગુજરાતમાં ફાલ કૃષ્ણાઉ ઝાડોનો ઉછેર વધવા માંડ્યો છે. 'પ્રથમ ધોળાકા નરક દાડમ, લીભેઈ અને જમડખીના ઉછેરનો પ્રચાર થયો એજ પ્રમાણે સરખેજ ખાતુએ અત્રેની પ્રલમો ગોરાનાં ઝાડોનો ઉછેર વધ્યો વખત જતે ખીન તાલુકાઓમા અને જિલ્લાઓમા ખેડુઓએ કૃષ્ણાઉ ઝાડોના ઉછેર કરનાં માંડયા.

પ્રથમ ધોળાકા, સરખેજના કૃષ્ણાઉ ઝાડના ઉછેર કરનાર ખેડુના વાઇઓ એ એ કામ હાથ ધર્યું તેમણે એ ઝાડોની ઉછેર મળથે જે જે માવજતો અને રક્ષાગત પ્રત્યે લેખે તે સર્વ પ્રકારની માંડીતી મેળવી થયા સ્ત્રીના આદરી એટલે તેમની આ કૃષ્ણાઉ ઝાડોની વાડાઓ સાડ ઉત્પન્ન આપતી થઈ

દશોણ, ઉત્તર દશકાઈ પ્રાલીજ મોડામા ગેડા અને પવ્યમહાલ જીવનામા કૃષ્ણાઉ ઝાડોના ઉછેરનું અનુસર્ણ કરનાર ખેડુના વાઇઓ આ ઝાડોની માવજત અને મગમત કરવામા ઉત્કૃષ્ટતા (કમીપણ) રાખવા વાળા હોવાથી એ કાઈઓની વાડીઓમા પેદાશ પુનતી નીવળી નહીં ખેડ અને માવજતની પુરેપુરી સંભાળ નહીં તેને રીધે આ કૃષ્ણાઉ ઝાડો પુરેપુરા ફળે નહિ તેમજ તેમા મસીરોળી જીવાતો લગુ પડે અને ઝાડો કચળે.

કુદરતી રીતે આ ગોરાકુ-રેનાલ પ્રદેશની જમીન ઝાડની ઉછેરને માટે એક રીત અનુકૂળ એ લે ફાલના જમાનામા આમાના વાવેતર પણ સધળે વધ્યા આ કૃષ્ણાઉ ઝાડો (મામા) ની વાડીઓમા આમાના ઝાડો જમીનની કૃષ્ણાઉપનાના આધાર ઉછરી આવ્યા પરંતુ ઘણી જગાએ એ ઝાડોને કીડા લાગવાથી કચળા માંડયા એને કુટ્ટમા પગ લગડયા સોડો આમ તમ ઉપરથી માટે પુછપરછ કરવા લાગ્યા આ સંબંધે માટે જે સુચના કરવાની તે એ છે કે આ ઝાડોના થડ ઠી આલુમાલુ સારી ખેડ એટલે સાડી થવી જ લેખે આમાના ઝાડુ મા લીભેઈ જમડખી કે દાડમ ઠી વાડાઓમા એ ઝાડો વચ માળેની ખેતર ઠી જમીનની ખેડ બહુજ યોગ્યી રાખતી લેખે આલુમાલુ વાડ મડે પણ પુરી સદાઈ લેખે સુતઈ જની ડાગીઓ અતર વાધા સાક દરી નાંખી જાડુઓ, ખાખા રાખવા લેખે પાણી જરૂર પુરતુજ આપડ નેઈ એ જીવતાના તાંબુકાઓના ઝાડ ઉછેરનાર વાઇઓને હુ ગમે એટલું બોલ ની માવજત અને મથલત વીશે લખીને સમજતુ તે તેના લક્ષમાં આવશે તે ના કરતા આ વાઇએ જો યોગ્યતા ખેડુના ઠી વાડીએ જઈ તેની સાથે જમી

તેની ઉત્તેવાડી વીંશી પુરેપુરી હરીન્ત માતાગી નોધ રી ને ગામનો પોને કરવું. આ રીતી તેના મનમાં કમસે કાગળ તે પોતાના ના. જિના તારૂંથી તેના મળાજવામાં અને જોવામાં આવશે આમાંના અડામાં કીડા પેળી બધે તેને તુકસાન કરે છે તેને માટે આપણા જોડુના ને કાગળના ૮ પાનાં આપણુ પાણી રેડે છે જેમાં કીડીઓ અંદર દાખલ થા. મુગ કીડાને નાશ કરે છે ઉધેરના મળવે ડેન્ડીક જગાએ પડને હામર ચોપડે છે એ ગાડ નથી પડને ગેડ મા પાનાથી ઉધેવ લાગશે નહીં' આ જોડુ મીથણ ૧ ચેર મોતાગેડ હોય તેમાં અધોળા દીમામાંથી અને તાવાવાર સાંકી સાલી હીંગ વાટી મેળવી દેવી પાણીમાં આ મીથણ કરવું અને આમાંના થડે લગાડવું જોવે ઉધેર લાગશે નહીં.

જુવાનમાં થતો અગારીઓ આંજીઓ,

વીરમગામ ધધુમ અને પ્રાવીજ તાલુકાઓમાં જુવારનું વાવેતર હાજી આનાજનો માટે પણ કરવામાં આવે છે બીજે બધે જુવારનું વાવેતર ખમરી માટે કરવામાં આવે છે જુવારમાં અગારીઆનો રોગ થાય છે તેથી પુરુષાનુકરણ થાય છે જેવું કે જુવાર ખમરી માટે ચાર માટે વાવી હોય તેના મજાદના કાળા પડી ગયલા હોય તેનો બજારમાં આવ વાહુ જોડો ઉપર છે અને જોગક તરીકે તેની કીમત પણ કમીજ થાય છે વળી હાજી માટેના વાવેતરમાં અગારીઓ લાગુ પડે જોવે પુરુષાનુકરણ આ અગારીઆના રોગ માંથી જુના ના મોહને બચાવે કરવાનો અકસીર ઇલાજ છે તે જોડે જુવાનું વાવેતર કરવા પહેલાં જુવારના બીના દાવાને મો યુગ પાણીમાં પલાલી પકવી પરીધી વાવેતર કરવું આથી અગારીઓ બીનકુળ થને નથી આપણા જોડુના વાધાઓ હજી આ બામન ગમને છે પરંતુ ત્યાર પહેલાં જુવાનું બા મો-યુધામાં પલાળી મુકવાને વાવેતર કરવામાં જો જોડે છે એ નાન નહીં જુવાર વાવનાર કરેક પેહુત બાધાએ મોરખાતા પાણીમાં જુવારનું બા પલાળવું જોઈએ આ વીંશીની સમગ્ર ગમે તાલુકાવાર અને કરનાલી ગામોએ આપીએ છીએ તાલુકાના તમામ જોડે અને સગત ઇન્સપેક્ટરોને તાલુકા કચેરીમાં જુવારનું બી દેવી રાને તમા પાણીમાં કેટલું પલાળવું જો સમગ્રીએ છીએ કે જેથી તે માઈ આ પાણી ગામના જોડુને મળતે આથી સમગ્ર ગણેવા દેનાવમાં અપાય જો હેતુમર જેતીવાડી ખાતા તરફથી મુળી પત્ર નં. ૫ સને ૧૯૨૩ નું બદાવેપાકામાં આપ્યું છે આ સંબંધે “શ્રી શુબરાત જેતીવાડી અને હુમ્મર ઉત્તેગાદામાંનાં” ના નકલોને સને ૧૯૨૮ ના અ. મા પાનું

૪૭-૪૮ માં પુરેપુર છાંયુ છે એટલે જે જે ગામ આ ત્રિમાસીક જતું હોય તેમને તે વાચી જોવાયાં માહિતી મળશે જે કોઈ ગામના ખેડુતોને આ ત્રિમાસીક મળતું ન હોય અને તેને આ સુચી પણ જોઈતું હોય તેમણે અમારા ઓફીસના સરનામે લખી મંગાવવા તૃપ્તીજ કરવી.

કપાસના વાવેતરનો થતો વધારો—હાલ બે વરસ થયા ઉત્તર ગુજરાતમાં વરસાદ કમી અને કંદેડી રીતનો પડે છે જેથી હાગરની ક્યારીઓ મા હાગર ખેડુનો પકવી શકતા નથી, વળી અમદાવાદ-જોડામા નહેર મળવાથી ધણા ખેડુનોએ જરાયત વાવેતરની જમીનો પરુ ફેટલેક વાળે ક્યારીમા ફેરવી નાખેલી હાલ કમી વરસાદ અને નહેરનું પાણુ ન મળવાથી ક્યારીઓ પડ તર રહે તેથી અને કપાસના ઉચા ભાવ આવે છે તેને લઈને ફક્ત દશકોઈ માં જ્યાં ક્યારી ખેતી ધણી છે ત્યાં પણ લોઠો, કપાસ કરવાનો વાવેતર તંદ્ર પ્રેરાયા છે પાણી બરાબર રહે એવી, જમીનમા કપાસના વાવેતર કરવાના સંબંધમાં મારે નીચે મુજબની સલાહ દેવાની છે.

જે જે બાકીઓએ ઉપરવાડીમા ખેતરોને નહેરોની સવળતાને લઈને જ ક્યારીમા ફેરવી નાખ્યા છે એવાં ખેતરોમા કપાસનું વાવેતર સુખે કરે પરંતુ તેમા જે ખેડુત વાકાંએ પાળા અને સરીયાં કરી, પાણુ પર કપાસ રેપી ઉછેરશે પાવા અને સગીયા જમીનમા હુગીયાં ચાસ કરોને આપણી રાંપડી પર પાટીયુ બાધી રાપડી ફેરવી સરીયા કાઢવા એવે એક બાકીએ પાલા બધા તા જશે અને જરા પાવડા વતી હુસ્તર કરી લેવા મટે તટલા કરી લેવા. આ પાળોખર કપાસ રેપી લેવો વધુ વરસાદ થશે તો સરીયામા પાણી રહેશે અને કપાસના છોડને તુકસાન ન પડે એ કમી વરસાદ હશે તો એ પાળાઓમા ત્રેહ ગાર વધુ રહેશે અને કપાસના છોડ, લછાશે નહીં. મોલ બરાબર પાકશે આ સરીયાં અને પાલા બનાવવાના સાધનરૂપ બોલારો છદ્દતાના ખેતીવાડી ખાતાના જોવરગીઅરને પુરા પડેલા છે તેમને અરજ કરવાથી તેઓ તે આપશે તેનો વપરાશ કેવી રીતે કરવો તેની પણ સમજ આપશે.

ગુલામસાદ નાગરજી દેસાઈ

ડી.ઈ.અનલ મુપરંનટેન્ડન્ટ ઓફ એગ્રીકલ્ચર ઈ. બા.

ઢોરમાં થતો બળીઆ અથવા માતાનો રોગ.

ઢોરને સીંગા નીકળે છે તેના કુત્તા બળીઆ અથવા માતાનો રોગ લુગ પ્રકારને છે, તેનાથી દર વર્ગે આપણા દેશમાં સેકડો ઢોર મરી જાય છે. આ રોગ એવી છે કે તે મંબળમાં ખેડુ સોડો લીધા આપતા નથી તે માતાનો રોગ છે એટલે તેની બાધા મ ખીશુ એટલ મટને એ વિશ્વાસે એમી મહ છે પરીણામે તેનાથી વિગેષ ઢોર મરી જાય છે અને લીધે આજઢાથ ઢોરની અટલ તે મેધિવારી થઇ છે. આ રોગ મળધી મટલી કે દહીકલ નીચે પ્રમાણે જણાવુ છું જે જાણવાથી ખેડુનો નસીબ ઉપર આધાર રાખી એમી ન મહેતા બચાવવા પ્રયત્ન કરમે એવી આશા છે.

માતા અથવા બળીઆ—એ એક જાનનો જેથી તાર છે ઢોરને તે થાય છે અને તેથી સેકડે ૭૦ ટકા જેટલા ઢોર તેનાથી મરી જાય છે. તેના લક્ષણો મુજબનમાં તથા પાછળથી લુગ હોય છે. તેથી તે રોગ પરખવો મુશ્કેલ થઇ પડે છે આ રોગ મજાજ એવી અથવા ઉડનો છે તેથી તે એક ઢોરને થયો હોય તો તેની સાથેના બીજા ઢોરને લાગુ પડે છે ખગેવ પાણી અથવા ચાચુવાટે આ રોગના જંતુ જાનવરના શરીરમાં પ્રબલ થાય છે તે જગદી અથવા એજવાળી દવા લાસ ચારાની તળી હોય અગર મમે તેવો આગે ઢોર ચરે તો આ રોગનો વૃદ્ધિ થાય છે. તે પરિણામે વધારે ઢોરનો સહાર થાય છે.

રોગનાં લક્ષણ—શરીરમાં આ રોગનું જેર લાખલ થવા પછી એ થી પદ્મ નિવસની અદર તેના લક્ષણ જણાય છે જાનવર મુસ્ત જણાય છે, શરીર ઉપરની ફવારી ઉભી થાય છે, ધરજવા લાગે છે, તાવ રૂઝ થાય છે આખ નાક, અને મોની અદરની ચામડી તથા જીભ કાલ થઇ મુઠી આવે છે અને વખને તેના ઉપર ચાદા પડે છે. પ્રથમ તો ખામી હાલસ થાય છે અને પછી ઢોર દામે છે સુકાય છે અને પાણીની તરમ વધારે લાગે છે મગ્ન, કમર અને જરડાના સ્થાપુઓ ખેચાય છે એ આ રોગનું ખામ લક્ષણ છે જાણે પ્રથમ દમજે થાય છે અને પછીથી છેરે છે અને તેમાંથી વગર પગેના બોગક નીકળે કે.

જાણ મધાય છે અને તેમાંથી લોહી અથવા પડુ જેવો પાર્શ્વ ઢોર છે જાણે થતું જુદું મહેનત તે થીડા થાય છે તે જ્યારે જુદું જોર કરે ત્યારે કાંડો થાય છે, લુખ મરઆ માં એકી થાય છે તે પછી તો જાનવર થામ પશુ ખાતું નથી પીક વળી જતા છે, ચારે પગ મે લાથક જતા છે. મગોળનું નથી નાડ પ્રથમ મજકાગ બધ વહે છે તે પછી બ થીમી પડી જાય છે કે જાણી નથી. મો અદગથી મરમ ને આજુ થઇ જાય છે તેમાંથી લાલ નીકળે છે, ઢોર દાકે છે તે શ્વામમાંથી ચામ આવે છે. ફાંડે દાકે મુઠી તો ખામી થકતું નથી ઢોર તજણી પડી નખાઇ જતા જેવું થાય તે ને ડી. ૧ મેલવ થી પુદ નન્ક જેવું પડ્યું મેલે છે.

ત્યારપછી શરીર ને પગના છેડા દહાડ ચલા માટે છે ને દસ દિવસની અંદર મરી જાય છે કાષ્ઠિકા દોઢ તો પદ્મ નિગ સુધી આ પ્રમાણે દુખી રચીતીમા પડ્યું રહે છે કાષ્ઠિકા દોઢને તો ત્રણથી પાંચ દિવસે આખા શરીર ઉપર અથવા ખભા, પાંચળાઓ, મગદના પાંચળુ દેડા અથવા દુધા ઉપર ગરમી પૂટી નીકળે છે જો ગરમી વધારે પૂટી નીકળે તો ઠોર બચતે ગેલી, આસા રહે છે તેમજ જો મગદો ધાથ તોપણ ઠોર બચતે અવી આસા રહે છે

ઉપાય—આ રોગ શરીરમા એક પ્રકારનું ઝેર દાખલ થવાથી થાય છે. એટલે એકદમ પારખી શકાય નથી નેથી શસ્ત્રાત્મક ઉપાય થઈ શકતા નથી. પરંતુ જ્યારે જોઈ વધે છે ત્યારે ખાસ પડે છે આ વખતે ઠોરની શક્તિ બચાવી રાખવાને નેમજ ફેગનું જોઈ એક કંવાને લીધું ધામ, ખોળ, મેથીને રગદા, વગેરે ખાવા આપવા

શસ્ત્રાત્મક પેટનો મેક દહાડી નાખવા માટે એકમેર અગસીનું અથવા તલનું તેલ અથવા અડધોસેર એરંડીલ તથા અડધા રૂપોઆભાર અરીણનો અર્ધ આપવા જો આનાથી રોગ ન લાગે તો ફરીથી આપવું પરંતુ ગરુ રોગ થઈ જાય તેટલું આપવું નહિ અથવા એવી ચીજ આપવી નહિ. ત્યાર પછી નવદાક મીઠું ૨૫ રૂપોઆ ભાર સુરો ખાવું, અડધા રૂપોઆ ભાર અરીણનો અર્ધ એકેડો કરીને આગરે ૧૧ શેર કાઢમા મેગરીને પાવો. (કાજ ચોખ્ખાની કરવી) આ દવા દિવસેમ, ત્રણ વખત આપવી જો ત્યારે ઠોરનું જીવન તો તેની સાથે નવદાકથી પાગર સુધી પાનમાં ખાવાના કાષીની ભુજી નાખાને આપવી અગર ઉપરની દવાને ગરમ નીવતી

દવા અડધા

લીયાની	બુકી	તોડા	૧૧
સુડાની	બુકી		૧૧
દાળા	મરા		૧૧
ગોળ			૨૫
દડી દાદ	ફેર		૧૧

જો રીને દવા મેગરીને ચોખ્ખાની કાજ સાથે અથવા એકની દિવસમાં ત્રણ વખત આપવી. જુન ઉપર આપાઅથ ગરમ પાણીની પીચકારી દિવસમાં જે વખત માગેલી જેવી બનાવ કામ નહી જાય

આ ગિગામ નીચે પ્રમાણેના ઓમડ આપી ગણવ

કપુર	નોલો	૧૧
ધનુર	નોલો	૧૧
કરીઆતુ	નોલો	૧૧
દેશી	મેર	૧૧

મુદ્રામ કપુરને તરમા પી લાગી ગી ન જોગમ વાગીને તેમા નાખરા ત્યાગ પડી
તે મિત્રજી અને કાઠમા મેળવી દોરને નાખ વની પદ જેનું અથવા નો

કપુર	તોત્ર	લા
ધનગન	બી	લા
હુરો પાન	"	લા
કં	"	લા
જામ	શો	૧

૨૧ અધુ મેળવીને પાંતુ અથવા

કકીનાલન	મેલી	લા
જોગ	જો	લા

૬૫૨ી જે થીને મેળવીને આપરી અથવા

નમમા	તોત્રો	લા
સંક	"	લા
હોગદસી	"	લા
હુરો પાન	"	લા
મગી લાળા	"	લા
કટકડી	"	લા

૭૫. પ્રમાણે ૧૧ શ્રીને આગ ગગ હાગમા મેળવીને પાવી અથવા

કુવવંતુ મોગ્યુલુ	તોત્રો	લા
ગાક	"	૧૦
કટકડી	"	લા
માવળની લાળ	"	૫

૭૫૨ પ્રમાણેની થીને અદી મેગ હાગમા મેળવી આપવી.

સુચના— જા મેળ મેળી છે એટલે જે દોરને તે રોગ થયો હોય તેને જુદું જાખતુ
તેમજ તેની પધારી બાળી મુકવી. તેના પીલાતુ પાણી પશુ જુદું ગખતુ ને તેના ખાત
વધેલા આગમક થીને દોરને ખાત નાખશે નહીં જે દોર વેચાતું લાગ્યા હોયએ તો તેને
વગમમ આગાડીઆ સુધી બીજા દોર કટતા જુદું જાખતુ પ્રકટરની સગાહ લાઇ ગમી
મુકાવરો આગ કટવાથી આ ૧૧થો કટમાક દોર જાચાવી મકામે તા ૨૩-૫ ૨૪

જાણવવું પડ્યું કે જેતીના સાધન-મુડી એટલે કે જેતી માટે બગદ, જેતીના ઓલાર, જેતીમાં વાવવા નોંધતા શ્રી ની ગોઠવણ પોતુને કરવીજ નોંધએ અને તે આ મુડી-સાધનો ધરાવી શકે તેજ યથાસ્થિત જેતી કરી શકે ને જોડુન ઓલાર બગદ વગેરે ભાડેના ભાડે જેતી કરવા વીચાર કરે તે જુવ કરે છે હારણ જેતી કરવામા ખેડના કામ દાણોસર-વખતમર કરવા પડે છે રાપ દેના ની વખતે રાપ દેવીજ નોંધએ, નીલવાની વેળાએ ખેડ-અસહુ નીટી કાઢતુજ નોંધએ, હળવાની વેળાએ હળ ફેરવવુજ નોંધએ વગેરે.

ઉપર પ્રમાણે ૧૧ સમગ્રુત હું કરી રહ્યો ત્યારે તે બાધએ મને પુણ્ય આગરે કૃતજ્ઞ રૂપીઆનો અર્થ જેતીના સાધનો માટે નોંધએ આગ જવામ ૧ નીચે પ્રમાણે ગણતરી સર સમગ્રુત આપી.

(૧) બગદ એડ ૧ રૂપીઆ ૨૦૦) ની કીમતના
૧૦૦) ચેખાસાની બીનકીયા

(૨) જેતીના ઓલાર ૨૧૦
૧ માડુ ૧૫૦
૧ હા ૧૦
૧ વાવણી ૧૨
૧ રાપ ૧૨
૨ નાનીરાપ ૧૨
૧ સમાર અનેગીવત ૧૪

હયાંમર નેવાકે કે દાળી, કુદાડી ખાવટો વગેરે

(૩) બા ૧૫

સીલક મુડી ગણતરીના અર્થ માટે ૭૫
કુલ રૂા ૬૦૦

ઉપર પ્રમાણેના સાધન બટે જોરાડુ જમોત રપ વીધા મુખી એ નેડ બંધાઈથી ખેડી શકશે અને કાળી, જમાન હાય તે ૩૫-૪૦ વીધા મુખી અ રોપી શકશે ઉપરના અર્થ ઉપરથી તમે ગતરાયો નહી, બગદ, ઓલાર વગેરે લાગી મુદત મુખી ટકવાના એટલે એ એકજ વખત - અર્થ પરીના વરતે મા તે

(૧) ઓલારોની પ્રમાણ

(૨) બા વગેરેના જગ્યાલુ અર્થ કર્યો પડે. બગદ ૧૧ જોરાડુ જેતીમા

શી ને જોત પકવો તેમાથી સમઢી રાખવાના એટલે પડેલા વર્ષની માફક દેશડ અર્થ દરવાનો નહી

આ પ્રમાણેના સમસ્ત અપાઈ રહી એટલે તે વાપરે કહ્યું તેણે જે વખત જેતીના ધધા તરફ પ્રયાગ આદરેલા પરંતુ તેને કાંઈપણ લાભ થયેલો નહીં. તેના મેં તેની સમજ અમાણે શા કારણથી એમ થયું એ જાણવા કહ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું સાથી ગણતા નથી બાકીની કુળ-સંપદ ફરવનાર પણ વખતમર કામ કરી આપે એ પ્રમાણે બનતું નથી એવા સમગ્રોથી અને ખરાબ મોસમોને લીધે તેને ખોટ ગઈ હતી આ સાંભળી રહ્યા બાદ મેં તેને પુછ્યું તમે કયા ખાતામાં નોકરી કરી રહ્યો કહ્યું પોલીસ ખાતામાં મેં તેને જણાવ્યું તમારી જેતીના ધધા આદરવા તરફ હીમત નથી એટલે તમારે બીજો ઉદ્યોગ કરવો.

ઉપરના બ્યાનમાંથી આપણને જે સુખ્ય બાબતો ધ્યાત જે એવી નગર આગળ આવે છે તે એકે

(૧) જેતીના ધધા સંબંધે મળે છે કાંઈજ જ્ઞાન ભોંઈતું નથી અને બાકીની સાધનોથી પણ જેતી થઈ શકે એવી ભુવ શરેલી સમજ ધરાવનારા હતા છે.

(૨) નોકરીયાત, મુતમલી વગેરે જેતીના ધધા સંબંધે 'વ્યવહારીક ગાહીતિમાં' હજી બહુજ પછાત છે કારણ જેતીના ધધામાં પણ સાધન અને સુધી ભેદનો છે.

આપણા દેશના નોકરીયાત મુતમલી વગેરે સામાન્ય વ્યવહારીક જ્ઞાન જેતી ધધુ ધરાવજી ભેદનો પોતાનો નોકરી યા કલાલી વગેરેના ધધામાં પ્રસંગોપાત અવલોકન દોડાવી જેતીનું વ્યવહારીક જ્ઞાન લઈ લેવા કે સદા રાખવું ભેદનો.

ગયે સાલ ૧૯૨૭ ના એપ્રિલ માસનાં આપણા 'ત્રિમાસિકના' અંકમાં 'વાડીને લગતી શુજવાતી કહેવાતો' એકી કરણ આપ્યું છે તેમાં જેતીની સળખી ૧૧ કહેવાતોમાં ૧૦૭-૪૭ માં કહેવત "જેતી કરવી તે નાખવું ગાડું" એ કહેવાત આપેલી છે. કહેવાતની સમજ ગાહવા કેટલીક કહેવાતની નીચે જે ટીકા આપી અર્થ સમજાવ્યા છે તે વળેને મને એવો માગ પણ આવેલો નહીં કે ઉપરનું વૃતાંતમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણેના માણસો જેતીના ધધા સંબંધે જોણું જ્ઞાન ધરાવનારા છે નહીંતર એ કહેવાતને સાર સમજાવવા પુરતી ટીકા મેં જરૂર લખી દેતા-

કહેવતો એ સંક્રાંતિના અનુભવ અને અવલોકનના આધારે રાહવા પુર પો એ સુત્રો તરીકે બાવીની પ્રજા માટે જ્ઞાન રૂપી જારસો મુકેલો છે ઉપલી કહેવત જેતી કરવી તે નાખવું ગાડું એ કે જે, જણ સમજાવે છે જેટલે પોતે

જેતીના કામ માટે પોતાના સાધનો વહેજ કામ કરવું. ખેડુન બળદ અને ગાડુ એ ખર્ચદી શકે તે નાના યોગદો વગેરે મહેલાઈમાં વસાવી શકે એટલે તે જેતીના ધંધા માટે સ્વસાધન વાઢો થાય પોતાના સ્વતંત્ર સાધનવાળો થયો એટલે વખતો વખત 'ખેતીતું' કામ આટોપી શકે, ખેતી સારી અને સફાઈદાર કરી શકે અને પરીણામ તરીકે ખેતીના ધંધામાંથી સારી બરકત મેળવી શકે.

ઉપરની હકીકતમાંથી વધુ એક સાર એ મળીને છે કે ફાલ આપણા ક્ષેત્રોને જાત મહેનત કરવા તરફ બહુજ અણગમો થયો છે. આ અણગમો બધાજ વર્ગોમાં છે એ હું, તો ખેતની વાત, સમજી છું. કાર્કપણ ધંધામાં મહેનત ક્યાં વગર ક'ઈપણ મંજાતું નથી વળી ખેતોની મજૂરી કરવાનું કામ નગરોમાં ગુમાસ્તામાં આમ તેમ કોંસા ખાંચા, ગોદીઓમા આમ તમ કામે પીચાવું, અગરોમા મજૂરીમાં અથડાવું, મીસોમાં સતત મજૂરી કરી શેણાવું વગેરેનાં કરતાં કાર્ક ફલકુ ગણાતું હોય એમ લાગે છે મજૂરી કરનાર માણસોને એમ ક્યારે સમજાયે કે ખેતોની મજૂરી બીજી બધી જાતની મજૂરીઓ કરતાં દરેક રીતે સુખકર છે જેમકે ખેતોની મજૂરી ખુદી હવામાં કરવાની તેથી શરીર સંપત્તી જાળવાઈ રહે છે 'ખેતીની મજૂરીમા ચોકલાસથી કામ કરવાતું' છે માંલ ની માટેક સતત મર્યાદા રહીને કરવાતું નથી છ'ંદગીતું' છવન વર્ષસવ માણસને માટે પડે છે એમ દલીલ કરવામાં આવે તો તે કબુલ છે પરંતુ વૈભવ નીતી મા વહી, શરીર સંપત્તી જાળવીનેજ માણસો એકઠો. જ્યાં અનાતિ વધે અને શરીર સંપત્તી વ્યથિતે બેવી જગાએ કઠાય કમાણી વધુ મળતી હોય તોપણ તે પસંદ કરવા એમ નથી. ખેતોની મજૂરી એવી છે કે જેથી ઉદર નીર્વાહ સારી રીતે કરી શકાય છે અને જ્યાં નીતિમય જીવન જાળવી શકાય છે અને શરીર સંપત્તી ટકાવી રખાય છે.

ગુણબંધ નાગરજી દેશાઈ.

ડી.સી.સી. સુપ્રો-ટેન્ડન્ટ ઓફ એગ્રીકલ્ચરલ ઓફીસ

આ પ્રમાણેના સમગ્રગુત અપાઈ રહી એટલે તે વાણ્યએ કહ્યું તેણે એ વખત જેતીના ધધા તરફ પ્રયામ આદરેલા પરંતુ તેને કાંઈપણ લાભ મળેલો નહીં, તેના ગે તેની સમગ્ર પ્રમાણે શા કારણેથી એમ થયું એ જાણના કહ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું સાથી ગણતા નથી બાકુની હાથ-રાખ ફેરવનાર પણ વખતમય કામ કરી આપે એ પ્રમાણે જાણતું નથી એવા સમજાયા અને અગમ મોક્ષમોને લીધે તેને ખોટ ગઈ હતી આ સાંગણી રહ્યા બાદ એ તેને પુછ્યું તમે કયા ખાતામાં મોકરી કરી તેણે કહ્યું પોલીસ ખાતામાં એ તેને જણાવ્યું તમારી જેતીના ધધા આદરવા તરફ હીમત નથી જોઈલે તમારે જીનો ઉદ્યેગ કરવો.

ઉપરના ખ્યાનમાથી આપણને એ સુખ્ય બાબતો ધ્યાન ખેંચે એવી નજર આગેજ આવે છે તે એકે

(૧) જેતીના ધધા સંબંધે જાણે કે કાંઈજ જ્ઞાન જોઈતું નથી અને બાકુની સાધનોથી પણ જેતી થઈ શકે એવી જુવ ગરેલી જાગર ધરાવનારા હજી છે.

(૨) મોકરીયાત, સુતમદી વગેરે જેતીના ધધા સંબંધની વ્યવહારીક માહિતીમાં હજી બહુજ પછાત છે કારણ જેતીના ધધામાં પણ સાધન અને સુધી જોઈએ છે.

આપણા દેશના મોકરીયાત સુતમદી વગેરે સામાન્ય વ્યવહારીક જ્ઞાન જેતી જથ્થા ધરાવવા જોઈએ પોતાનો મોકરી યા દલાલી વગેરેના ધધામાં જતા પ્રસંગોપાત અવધેાહન દોડાવી જેતીનું વ્યવહારીક જ્ઞાન લઈ લેવા ર લક્ષ રાખવું જોઈએ.

ગયે સાલ ૧૯૨૪ ના એપ્રિલ માસના આપણા ત્રીમાસીકના અંકમાં જેતીવાડીને લગતી ગુજરાતી કહેવાતોનું એકી કરણ આપ્યું છે તેમાં જેતીની ગસાગત સજાધીની કહેવાતોમાં ૧૦૭-૪૭ માં કહેવત “જેતી કરવી તો રાખવું ગાડું” એ કહેવાત આપેલી છે. કહેવાતની સમજ પાડવા કેટલીક કહેવાતની નીચે એ રીકા આપી અર્થ સમજાવ્યા છે તે વખતે મને એવો યાગ પણ આવેલો નહીં, કે ઉપરના વૃતાંતમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણેના માણસો જેતીના ધધા સંબંધે જોઈ જ્ઞાન ધરાવનારા છે નહીંતર એ કહેવાતને સાર સમજાવવા પુરતી રીકા એ જરૂર લખી હોત.

કહેવતો એ સમજાવોના અતુલ્ય અને અવધેાહનના આધાર કાઢ્યા પુર થો એ સુત્રે તરીકે બાવીની પ્રજા માટે જ્ઞાન રૂપી નારસો સુકેલો છે. ઉપલી કહેવત જેતી કરવી તો રાખવું ગાડું એ કે એ.જી.સુ સમજાવે છે જેડુને પોતે

ના હાથ દેવું. તેથી આવા આજી વગમા વાળા વગમા આ લોકને જાણી, મગફળી વિજેતો મારો પાક થયો એ ખાતે તો મેંડી પણ ઉછેરી મવાન ગામે ખેડુત મહત્ત્વ અપાવે જમીનને મારી રીતે બીડી મેંડી મેંડી ચનારી સા-સાત ૨ તથા ૧૧ ફુટને ઉંટ જાનરે ૧૫ થી ધામા રેપાલી પણ ઓળ્ય એન્જન ગમવગ ન ગાલી મવાથી તેમ જ વેલ્ટી વખતે પાણી રીતમગ ન આપવાથી અને અત્તી કાળજી ન ગળવાથી મેંડી વગર નેથી થત નથી મહત્ત્વમાં મારું મોઢે કમવ થવાથી એ ગ્રહસ્થ થવા પડેતા જે પ્રોલ મગમા તુડી ગયું છે. આ માન વપાસનો મારો ભાવ આવેતા દેવાથી તેમજ જેને પછી વિવાની અનુકૂળતા હતી તેને વીધે મારી રૂગદુગ જમીનમાં ૨૦ થી ૩૦ મણ કપામ પાકેલા દેવાથી આવતી માલ કપામયુ વાનગર વધે એ દેખીતું છે સુરત તરફથી મગ બી આગળ ૮ મણ મગાવ્યું છે કદવા તથા વગમા આપાનો પણ કીડ ઉડે થયો છે. મૂળા તરફથી થઈ મગવેલા તે મગ થયા હતા પણ કેવટે મેંડોના મગ કમગ જમવા દના ખોડીઆ થઈ તલોડ પ્રાતીજ મેંડો તેમજ એળલા ગામે મગ થયા દના અને આતુ વાવેતર આવતી માલ આજીવાળુ વધે એમ જણાય છે દાહોડ કાર્મપરથી ૫૩ મણ ૧૦ મગાવ્યા હતા અને તલોડ ગામે મગે માલ પાકેલા તેમાત્ર બી તલોડ તેમજ એળલા ગામે વાવેતરું બંધી થઈ પણ સાગ થયા દના

ખાતર મંજલમાં આ માલ પરીણામ જે આજીકાક નથી કાગળ કે વરમાનો અભાવ હતો મેંડુધાના પડીકાના મગધમ સુવવાતુ કે જે તથા મગમા ખેડુત જુવાર માં-યુધાના પાણીમાં પવાળા ઓરે તો કીડ મેંડુધાના પાણીવાળા દાણા કાગર કમગે વીગેર ખાય તો મરી જવાની અથવા ખોડી છે એનો ઉપયોગ બીજા બાગમ ઘણાજ પ્રમાણમાં થાય છે પ્રાતીજ તાલુકામાં જુવારનું વાવેતર દાણા મારે પણ થાય છે તેથી માં-યુધાનો ઉપયોગ જેમ અને તેમ વધુ થાય અને એક પણ એક જુવાર વાવેતર માં-યુધાના પાણીમાં પવાળા સીવાય ન ઓગાય તો પ્રાતીજ ખેડુત મહત્ત્વ એક માત્ર પ્રમાણ દોડો ગણાય પણ આને મારે ખાતુની મહત્ત્વ મદદ ખત અને ઉગેલા જગર છે તલોડ ગામે જનિવાડી ગામમાં પ્રદર્શન કરાય તેથી રાપનો ઉપયોગ એ ગામે આ માલ થયો મીનનરી કામમાં હમેશા ખુબમત પાડે જવાની હોય છે અને ખાતરને મારીતમાગ કરવાનો, હોય જે અટકે ખાત તથા પ્રમાણમાં પ્રમાણમાં હમ ધીમે ધીમે સાલ છે પણ જુલ પ્રમાણત્ર પરીણામ મુખ આવશે એમાં મમય નથી ગયા માલમાં જુડી જુગી જગેએ ખેતીવાડી કામમારે હમારી દેખરેખ નીચે આ માથે મુજુ દેના પત્રમાં જાનાવ્યા પ્રમાણે જુગા જુગા આગળ ચવાી બતાવ્યા દના

અને ૧૬૨૪-૨૫ ની સાલ મારે કાર્ડકેમ

(૧) માં-યુધાનાં પડીકાની વહેચણી

(૨) સૌકસન વત અ વપાવતુ વાવતર કપામ જુગે ગળી પીવાની કપાગીઆતુ ઓગજ

(૩) ખોડીઆ થઈતુ વાવેતર,

(૪) આગળ દેના જનાવવાતુ કામ વિગેરે

માં-યુધાના પડીકા મારે રૂપીઆ ૨૫) ની રકમ થર લાગા પેટે રૂપીઆ ૧૨) ની રકમ તથા રૂપીઆ ૧૩) પરજુગુ કામ બાબત મારે મજુર દગવવા એટલ મગ માલ ના ૨૦ ૨૦) જે વેડાડી રથીતીને હમને વપગયા નથી તે તથા ૨૦ ૨૦ થીજ મજુર કપા ૧૧ એટલે કુલ ૩૦ ૫૦) થયા

પરાગજી ગજુછોડજી દેશીય.

ખેતીવાડી એ રાજીઆર - આમદવાદ

સને ૧૯૧૩-૨૪ માં પ્રાંતીય તેમજ મોહાસા તાલુકામાં ફરેલાં
ઓળરતું પત્રક.

સંનિર્માણ નં.	ઓળરતું નામ	કદ નો દાવજ લાંડ ફુટ	ભાડાનો દર	સામાની ઉપરોક્તી રકમ	કદની જમીન મા ફુટ એકર નુકા	સેરા
૧	સી દી હુ. હળ	૦	૦-૦-૦	૦-૦-૦	૦-૦	
૨	બી દી. હુ હળ	૨૨	૦-૨-૦	૨-૧૨-૦	૪-૧	
૩	મોનમુન હળ	૩	૦-૨-૦	૦-૧-૦	૩-૦	
૪	હી હુસ્તાન હળ	૭	૦-૨-૦	૦-૧૪-૦	૪-૦	
૫	કોસ્લોઝર હળ	૧૧	૦-૧-૦	૦-૧૧-૦	૧૬-૧	
૬	કરખ	૩૨	૦-૩-૦	૪-૦-૦	૪૭-૨૦	
૭	કરખી પોથીઆ	૧૯	૧-૨-૦	૨-૧-૦	૧૭-૦	
૮	અધીઆ	૬૦	૬-૧-૦	૩-૧૨-૦	૨૨-૨૦	
૯	એબ અમર લેવધ	૬	૦-૨-૦	૦-૧૨-૦	૧-૧૦	
૧૦	ગીરો	૫	૦-૪-૦	૦-૧૦-૦	૧૬-૦	
૧૧	રાણીઆ હળ	૨	૦-૨-૦	૦-૪-૦	૨-૦	
				૧૬-૭-૦	૧૩૫ ૧૬	

પરાગળ રાણીઆ હળ દેગાધ
બેતીવાડી ઓવરશીઅર-અમદાવાદ.

હાલોલ તાલુકા ખેડૂત મંડળની મીટીંગનો અહેવાલ.

પ્રારંભિક ૪ જીન ૧૯૨૪ ના રોજ ર્વચમકાલ છાત્રાના હાલેવ ગામે જાણા તાલુકાના આગેવાન ખેડુનોની એક મેટી સભા હાલેવ મહાલકારી સાર્વેખની સ્વેરીગા કરવામાં આવી હતી જે વખતે કજરી સ્ટેટના મે કાકોર સાર્વેખ, લોહાદરાના ઈનામદાર 'પશ્ચિમ ભાગના મે હોસ્ટીકટ ડેપુટી કલેક્ટર કાર્વેખ, ગામના અન્ય સંજ્ઞુષ્ઠસથો અને તર્હાટીઓ વિગેરે હાજર રહ્યા હતા. પ્રમુખમયાન મે હોસ્ટીકટ ડેપુટી કલેક્ટર સાહેબને આપવામાં આવ્યું. મીટીંગની જાણ થવા સાડ અગાઉથી મહાલકારી માહેબે ગામેગામ સરકયુલર ફેરવ્યા હતા.

શરૂઆતમાં મહાલકારી સાહેબે એકુનેને આવકાર આપ્યા બાદ તોલુકાની સ્થિતિ વિષે ટૂંક વિવેચન કર્યું હતું તેમણે છપનીઆ હુકાળ પરીના અરસામાં તોલુકામાં કપાસની એવીને લઈને એકુનેની આર્થિક સ્થિતિ સુધારાઈ ગઈ હતી તેમ જ એવીવાડીને અંગે ઘણા સુધારા કરવાના બાકી છે તે બતાવવા ઉમેરી વાસેટી ગામને દાખલે આપેલ હરો કે જ્યાં ભેટતા જ્યામાં, થોડા ગામો અને લગભગ સર્વ આઠ હાથની ઉંડાઈએ પાણી મળવા છતાં પીવન કાનામાં આવતું નથી ત્યાંબાર ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલ્ચરલ એવરશીઅર તરફથી નીચે પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું હતું

હાંસોલ ત હુંકામાં કૃપામનો પાક મોટા પ્રમાણમાં છે પણ નેનું વાવેતર
નીતશ્વર કૃપામાં આવતું નથી ઘણા જામોમાં વાવેતર બહુ નથી હોય છે,
વળી એકના એકજ ખેતરમાં દર વરસે કૃપામનો પાક લેવામાં આવે છે અને
તેમાં ડાઝર પંચુ જોવાય છે ગિવાય હોડ જાળી નાંખવાનો રિવાજ નથી એટ
લે પાક એટલા દિવરે એ સ્વભાવીક છે અને તેમાં મુળ ખાઈ જેવા રોગ થાય
તેમાં નરોળ નથી. કેટલાક લોક જુનાં છોડ કાપી નાંખી કુટવા દે છે આવી
નીતથી દહાણ સારા સજેગોમાં એકાદ આસામીને ફાયદો થશે હોય નોતપણુ
તેવુ વાવેતર ઇચ્છવા ભેગ નથી. માટે હ મેશા કૃપામનુ વાવેતર નવેસરથીજ
કરવુ જોઈએ.

કપાસની આગલી સાથે જુવાર, બાજરી, મગફળી અગર તેવો બીજો પાક લીધો હોય તો કપાસ સારો થાય અને ઝુણ ખાઈ જેવો રોગ થઈ જાય છે. સાચો વગી જોરાણુ થયા ગાદ કપાસ ચામે પડે ત્યારે થોડા થોડા અંતરે વધારાના છોડ ગાળી નાખી જોડો દરેકો ભેડાએ જેથી જમીનનો કમ જોડો

ચુમાય અને પાણી પી ટોચ પહોં નાગે નહિ સારી રીત કપારા બે કરામન ગાળે સોગી હાગ-નો જલાયદો ચાપ વચગાળે કાઢવાની છે અને ગોરાજીની મા હાગરને ખડવે મગફળી કરી જોઈએ (નાની બાળાનીસ એટલી કે નાના દાનુની લાપ દેખા. વાગી મગફળી) વચી જ્યાં જ્યાં ખાતરની અછત હોય ત્યાં દિવેદીના બોળના બાગીક બુકો કંઈ કપાસી ના માથે ચોરવામાં પાકને ઘણો ફાયદો થાય કપાસડું બાં ઘણું લોગસેળવાળું ચોરાય છે તેના તાક ખેડુનાએ કામગીર આપવાની ઘણીજ જરૂર છે દરેક ખેડુત પોતાના ખેતરમાં શી સાગ માટેલા કાલા બુદા વીણી તેને બી પુરતા પ્રમાણમાં બુદો પીલાવી અગર હાથના ચાખાથી ઘેર પીલી માંડે બી ચોરવામાં આવે તો પાકમાં વધારો થાય અને માત્ર પહોં ઉચી બાવનો ઉતરે અને વાવ સારા મળે હાથે ઘેર નહિ પીતતા દરેક માણસનો બુદો વિજેવો કપાસ ગામચાર અગર ફળી આચાર એટલો જી છનમાં બુદો પીલાવા વાગે પકતુ બી વહેલી લેવામાં આવે તો ઘણું થાય તેમ છે તેનીજ રીતે એક હથ્થુ માત્ર એકો વર્ગતે બુદા બુદા વેપાળીઓને એકઠા જી આપવામાં આવે તો હરીફાઈ વધે અને સાવમા વધારો મળે.

બુદા માં અગાડીઆને રોગ અનુગતતા માટે કાળમાં ગાંદો ઉગાય તેા થુડુના પાણીમાં બી પસાળીને ચોરવાના છે જવાની રીતન કુકન એકા અના નમા અડધાગણ બુગરનુ લી પધાગી શનય એટલે કે એક વીધે એક પધમાં જેવવી તણી કીમત હોવા છતાં તેવો ઉપાય અનુભાવતામાં લોક આગમુ રહે અગર જે કામગીર રાખે એ ખેતી પરવડે નહિ શિયાળુ બુગર તેમજ તાર પાંના વરસમાં કપાસના પાકને પહોં લાપ થાય.

કામસના પ્રમળમાં મગફળીનું વાવેતર હાલોવ તાલુકામાં એણુ છે તેા વાના દેગી તુવડા દ્રષ્ટિએ તથા કાનતા, હીમ અને ચોછા વરસાદથી પહોં થાય તેવો બીજો એ કે પાક નથી વગી તેનુ ગોતર દોગને આંડ માફક આરે છે માટે જે રાડુ જમીનમાં જ્યાં બને ત્યાં મગફળીને પાક શરૂ કરવો. લેઈએ જે જે ગમોચ કચારી જમીનમાં હાગર રોપાય છે ત્યાં થોડુ ધડ અગર તડ કુવેતરથી એક મહીના અગાઉ ઉઠેરવા તજવીજ કરવી જેથી વરસાદ આવ્યા બાદ તુરત રોપી શાય તેા ચોછા વરસાદે પહોં આગી પાતની હાગર પાડે વગી થોડાક જાગની કચારીમાં વરસાદ પડે કે તુગ બડી ચોરવી જેને કાવણુ માસમાં પુગતી પાણી થયા બાદ બાળી નાળી હાગર રોપી શકાય અને આછો વરસાદ હોયતો બડીને પાક લેવા તજવીજ કરવી આમ કરવાથી ખેડુતની સુરીમત એલી થના અગવ છે.

દરેક ગામે છાત્રાલય ખાતર બીજા દુકાગીમાં ઉત્તુ રદાગા નખાય છે માટે તે સાફ ફળાયા અને તથા મુતંગ, રાડા, કબાટ વિગેરે ઉમેરાય તે ખાતરની ખોટ જોતી સામે નેમજ સાફ કદોવાયાથી ઉધારનો ઉપદ્રવ પણ જોડે નડે છાત્રાલય ખાતર એક સાગરુ નહિ નાખતા થોડે અતરે આછુ આછુ પુણુ ભેંધએ. જેથી જોડા વરમાદમા તુવ વળી જવાનો ખટુ મંભવ રહે નહિ આવા સુધારા દાખલ કરવા માટે એક ખેડુન મડલની કડર છ અને દરેક ખેડુન જે આવા મડલમાં ભેંડાય તે ગાળા તાલુકાને લાભ થાય બીજા દેશોમાં આવા મડલો થી પણ સુધારા દાખલ થયા છે અને જે ચીજ એક ખેડુવધી ન બને તે મંડળમાં ભેંડાનાગી દરેક સુધારાનો લાભ લઈ શકે છે દાખલા તરીકે કીમતી જોબર ગરીબ ખેડુન વેચાતુ નહિ લેતા મંડળ પાસેથી ભાડે ફેરવી શકે છે. તેથી જુરીતે બી, ખાતર એક જગ્યામાં મગાવી જેને નેને આપવામાં આવે તે ભાવ અને તુરમાં ફાયદો થવાથી સોધાં પટે વળી મડલના હસ્તક દરેક માલ વેચાણ માં તે જોડા વેપારી ચારે ભાવ આપી શકે જોડે આપકતરી રીત એક એક ખેડુતને લાભ થાય માટે હું આશા રાખુ છું કે આજરોજ જેટલી સુધારા સુચવ્યા છે તેના બધા ખેડુતવાઇએ વિચાર કરે અને તેને અમલમાં લાવવા તથા ચાલ તેમજ દરેક દરેક ખેડુત તાલુકા મડલમાં જોડાઈ મેમ્બર થાય, ઉપરે પ્રેસીડેન્ટ સાહેબે ઉપસહાર કરતા જણાવ્યું કે વસ્તીન વધવા જતા પ્રમાણમાં જોડાણ જમીનનો વધારો થવો અશક્ય છે માટે ખેતી પાડીયા સુધારા થવાની ખાસ અગત્ય છે તેમજ એક માંજરા ફારમનો દાખલો આપી ખતોવ્યું કે જોખની ઉત્પન્નમા ઘટાડો થઈ વિના ચેરડી કરવાના અર્થે સુગવગ અડધો અડધ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો છે અને તેજ પ્રમાણે સરકાર અખતર કરી જે ચીજો ફેલેકાદ થાય છે તે ખેડુના લાભને અર્થે અને તેમની સ્થિતી સુધારવા માટે પ્રચાર કરવામાં આવે છે તેમજ આગળ ચાલતા જણાવ્યું કે જો દોઢ સુધારા દાખલ કરવા તરફમાર હોય તો સરકાર બનતી મદદ આપવા ખટુ રાઈ છે અને હવે વખત નજીક આવતો જાય છે કે જ્યારે ખેતીવાડી ગામડાની નીશાવોમા શીખરવાનો પ્રમગ આરશે માટે ખેડુના લાભને અર્થે તેમજ મંડલમાં ઉત્સાહ લઈ આગળ વધવું ભેંધએ માંડીગ પાન સોપારી વહેવાયા બાદ ગરખાસ્ત થઈ હતી અને તે ખેડુમદ કરવાનું માન મી. ગેરધનવાઈ મથુરવાઈ મહેતા હાલેલ મહાલદારી સાહેબને ઘટે છે

Godhra

G. E. Pathak,

13th June 1924

District Agricultural Overseer
Panchmahals Godhra

ભાવાર્થ — હે મિહ સુનીતો ધર્મ કેવો છે તે તું મંબ્રાજ

જે વીર પુરુષ પ્રજાનુ દુષ્કર્મથી રક્ષણ કરે છે, પોતાના ગરજાગતને પ્રતિષ્ઠિ ગણી તેને ડાહ્ય દેતો હતો યથા દેતો નથી તેને માટે જગતમાં સુત્રિય સખર ઉત્ખરેતો છે. તેથી ઉપરાંત આયરણ્યવાળા કન્યા રાજ્ય પામીને ગત કરેગએ તોય શુ અને દીગ દુષ્ટની જીવની કાળો મમય આવે તેવી શુ ' માટે હુ માને પ્રાણ જતાં ગાથને નંદિ મન્દા દઉં. આ મમયે રાગ પર આદાનમાથી પુષ્પશિષ્ટ થઈ અને ગાયે ગાગને તેનું દિનિત વગ્દાન આપુ પ્રાગીન મમયે ગાગનો આ પ્રમાણે આદાને. ગોપાતન કરના હતા તો પછી આગાન્ય પ્રજામા તેવી અમર થાય તેની તવાઈ શુ ' આયોજ' એ મમયે દેશમા દુષ્કર્મથી રક્ષામણે લગી આ સમયમા ધી દુષ્કર્મો વિકલ્પ તેમજ પત્નિનાં વિકલ્પ તો પાપમા પાડનાર છે એમ મનાતુ તેમજ લીલે પ્રજાના શરીર આજના કરના હમરે, હર-જગે હિન્તમ દતા અને ભાગતવર્ષ મમરત જગતમા મિતેમણિ રૂપ ગણાતો હતો.

આ ભાવનામા મમયાનગર દેશર થયે ગયો લીદ ગજગ દતુ ત્યાં સુધી આર્થ પ્રજાનુ પક્ષ તે પર ચાલુ રહ્યું દિદ ગગળો પોતાનો ધર્મ માનીને ગાયો માટે અન્ય કોચર ગણતા અને દેશકા મુમયમાન ગાગળોના મમયમા પણ આ સ્થિતિ ચાલુ હતી. આને એ સ્થિતિ બલ્લાઈ થઈ છે જગરો જેમણુ થઈ ગયાં છે. ગાયને, અરે ડાહ્ય પણ પશુને નીચુ મો કરવા નેટની જગા નથી. જે દેશમા ધરે ધર દોરથી ભરેલા હતા અને જેને ત્યાં મિધ મંથન (churning) ન થતુ હોય તે ધર તો સ્મશાન જેવુ ગણાતુ ત્યા આને એક પશુનુ પાવન પણ અશક્ય પડ્યુ છે. ગોચર ન હોવાથી દોરને ધાગ ગાગની પુષ્કળ તાણુ પડવા લાગી છે અને પશુ પાવન પ્રજાને અપ્રિય થયુ છે તેમાં ઉપરાંત કુપરી દુષ્કર્મોએ વડુ ઉમેરો કર્યો છે. આથી સ્વિમે દિવમે દોગની અજીત થતાં જાય છે દુષ્કર્મી રૂગીએ અને સુચા ગમગમા નીકળવાથી દુષ્કર્મી મવાઈ પરદેશ જાય છે અને ગામગાંધી ધી દુષ્કર્મ ગમનાર હોકગને ધારાને છટા પણ દુર્લભ થઈ પડ્યો છે. આ ઉપરાંત દેશકા દુષ્કર્મો દોગ કલપજાને કાપ છે આથી મુગ્ધ સગરને પોર્ટિ-ગાગલો આ દેશમા અભાવ થવા માડ્યો છે. તેથી અમર પ્રજાનાં શરીરપર થઈ છે દિ. સ્ત્રી પ્રેમ દિવમે દિવમે ધમાની વચ છે અને નિર્મોહ્ય અનાતી વચ છે આ દશા, લગમય આખા દેશની છે દોગનો અભાવ થવાથી ખાતરની તેમજ જગદની પણ અજીત વજાઈ છે આ રીતે દેશમાથી પ્રજા અને ખેતી બનેના નાગનો મમય આજનો છે.

આપણા દેશમા દોગની મલાઈ કેમ લેવી નેપર નહીં જેમજ આન આપણ છે, જાગર એ નાગતમા મુધેદના દેા ધણા આગળ વધી ગયા છે પરીણામ એ ચાલુ છે દે દોગની ઓલાદ ગેઝમખી જળવાઈ નથી અને વર્ષસકર થઈ ગઈ છે અને પ્રજાના મમયાનુ એક શાણુ દોગની ઓલાદનો ધમારો છે. આવી અમર દુષ્કર્મો દોગપર થવાથી પોલા કરતા ધરુ ઓછુ દુર્લભ આવતા થઈ ગયા છે આ ઉપરાંત અન્યારે દોરને પુરનો ગેગલ પણ મળતો નથી તે પણ એક શાણુ છે સતવચ કે દોગની જે મંલાઈ લેઈ દેશકે તે લેગતી નથી આથી દેશનું નાશ પામતું પશુધન પચાવતુ હોય તો તેનું પશુધનને રક્ષા કરવાની વડૂર છે.

(અપર્ણ)

_____

ନାମ: ଉପାଧ୍ୟକ୍ଷ   ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀମତୀ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷା
 ପଦବୀ:   ସାମାଜିକ

સાકાના પાકના ગણાવના પુરાણ છાપવાની જરૂર થયેલો છે ઉપરના
૬૦ કરતાં મેંકરે ૧૫ દસ વધુ લેવામાં આવશે

જાહેર ખત્રમાં પેટ પૈસા અગાઉથી લેવામાં આવશે. કોઈ અથવા જાહેર ખત્રમાં જોવામાં આવશે અને હુન્નર ઉદ્યોગના મહત્વને માન્યતાની કોઈ પણ ખત્રમાં દાખલ કરવામાં આવશે નહિ.

हृथरक्षाद नग्नीतासु देवार्थ.

ਐ. ਸਿੰਘ

ભારત જે હું ઉ મહા

महेश्वरान् पश्यन्तः सन्ति तेषां साक्षात्प्राप्तिं यथावन्तीति चोक्तम् । तस्मात्
 तेषां साक्षात्प्राप्तिं यथावन्तीति चोक्तम् । तस्मात्
 तेषां साक्षात्प्राप्तिं यथावन्तीति चोक्तम् । तस्मात्

શ્રી ગુજરાત

સ્વેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ત્રિમાસિક

૧૯૨૪

The Gujarat Agricultural & Industrial Quarterly.

વર્ષ ૧૧ સુ.]

અક્ટોબર ૧૯૨૪.

[અંક ૩ બી.

પગ્લીશીંગ કમિટી.

૧ સરુનાર રા. ખા. મોતીલાલ હુનીલાલ દેશાઈ. વારુ.

૨ મી. શુક્રાખલાઈ એન દેશાઈ.

ડી. યુ. ચોક્ર એચીકંકચર, હિન્નર વિભાગ અમદાવાદ.

૩ મી. નરહરી કે. દેશાઈ બી. એ. એચીસ્ટન્ટ માસ્ટર હાઇસ્કુલ, અમદાવાદ.

૪ મી. કાલીદાસ દોશીદરદાસ ખાધીયા.

બી. એ. એલએલ બી. કંચ.

૫ મી. મજલાલ કે. અમદાવાદ, બી. એ. મુખાઈ.

૬ મી. શુનીલાલ નેદલાલ દેશાઈ,

વેસ્ટીનની આસિસ્ટન્ટ, વારુ.

સાચાઈ:—મેલી કપર એન એલ અલ દુબેખ અને તેના મુખર્જી અને એની છે. પગ્લી એ પોતે તેમ કપર નર નવીનને લી રીધ આને એન દુબેખનાની પાસેનું એવિ રૂકે છે

સંવાગમ-મહાગતા લાઈડ મેમ્બરોને મફત—મહાગતા સવાસદોને મફત.
અન્ય ગ્રહરથો માટે વાર્ષિક રૂા ૧-૦-૦ ગોસ્ટેન રૂા ૧૦-૦-૦

વિષયાનુક્રમણિકા.

*****

નંબર.	વિષય	લેખક	પૃષ્ઠ.
૧.	ઝાંઝા વર્ષાની ખેતી	મી. માધુસૂદન ન. સાલગી	૧
૨.	માચુવેલનાં પાના	મી. બ્રહ્મકૃ મ. અમિટાબી	૨
૩.	દિંદની મંડીની પેદારા	મી. બલાભાઈ સનાભાઈ પટેલ	૩
૪.	પશુ ધન	મી. બી. એમ. પુરેશી	૪
૫.	ફલાકિ આડનો બગીચો અને ફળ આપતું વર્ણવેલ ...	મી. માધુસૂદન ન. મોહંડી	૫
૬.	મુળા મોગગીતું વાવેતર	મી. રાધાભાઈ ડાભાભાઈ	૬
૭.	ટ્રેક્ટર મંબધી માલીની	મી. પગમણ રજુછોડે દેસાઈ	૭
૮.	પંડેમદાસ છાયામાં ખેતીમાં કૃષિકારની અવકાશ ...	મી. જી. પી. પાટેક	૮
૯.	કાઠીયાવાડના રાજકોટ સંસ્થાનમાં ખેતી- વાડીની ખીલવણી	શ્રીલાલ જી. પટેલ	૯
૧૦.	મોગશી તાલુકા ડેવલપમેન્ટ એસોસિએશન " એકત મંડળ "	...	૧૦
૧૧.	પ્રાતીજ તાલુકામાં ચતા પાકે મંબધી માલીની	મી. પગમણ રજુછોડે દેસાઈ	૧૧
૧૨.	કપાસ મંબધી કાચલામાં અમલ વિષે નોંધ	મી. ડી. એફ. મેન	૧૨
૧૩.	ખેતીમાં કાણ ફાટી શકે	મી. જી. જી. નાયક	૧૩
૧૪.	ફુલ નેધિ	મી. પગમણ રજુછોડે દેસાઈ	૧૪
૧૫.	બદોળા પ્રમાણમાં ખેતી કરનારને બચાવવાનું	...	૧૫

પ્રેરણા અને હુન્નર ઉદ્યોગ

ત્રિ માસિક.

જા. ૧૧ મુ]

ઓક્ટોબર-૧૯૨૪.

[અંક ૩ નો.

ઓછાં વરસાદની ખેતી.

છત્રીઆ પછીનાં છેલ્લાં વીસ વર્ષ તરફ દિગ્દર્શન કરીશું તો તરત જણાશે કે દરવર્ષે લાગેલાગટ પુરનો વરસાદ પડતો નથી એ ચાર વર્ષ પમાર થાય છે, કે પાછું દુષ્કાળનું કારણ સુખ ભોવાનું થાય છે ઘણીવાર ઠેકરી ખેતી (ખાખરી, મકાઈ, બટી, ખાવટો વગેરે) લાયક વરસાદ ચડે છે, પરંતુ ખ્યાની બર વરસાદ ન થવાથી તે જમીન (ક્યારીની જમીન) પડતર રહે છે (આ જતાય ગઈ સામેજ બનેલો છે તે સર્વને યાદ હશેજ.) પ્રત્યુ એમે સમયે અનિષ્ઠમા ન જતાં તે એવી પ્રાર્થના છે છતાં દરવર્ષે જે તેવો સમય આવે તેવે પ્રમગે પણ નીચેના પાઠ લેઈ ગમાય છે

શિયાળુ હુન્નર—આ ખેતી તરફ મુરત અને બહુચ સિંચાઈના શુજરાત ના તમામ વાગનું લક્ષ હજી જાયું નથી ક્યારીની જમીનમાં બાદરવા માસમાં ગિયાળુ હુન્નરનું વાવેતર કરી દેવું. પરંતુ યાદ રાખા કે ગિયાળુ હુન્નરને અંગરૂખીના રોગથી નુકસાન થાય છે, માટે મોરચુથાના પાણીમાં ઘીયાડ પલાળી તે મુકાયી બાદર જોરવું (સંવિતર હરીકત જાન્યુઆરી ૧૯૨૪ ના ત્રિમાસિક ના પ્રગ્ન મુકે છપાઈ છે, તે વાચવા સંકેતિય છે) પરંતુ દરેક યાદ રાખવું કે શિયાળુ હુન્નરને કેળવવા આવના પહેલાં છોડને દોર ખાત છે તો મીથો ચડે છે, અને ઘણીવાર દોર મરી પણ જાય છે, માટે દોર ન ખાય તેવી ઠાળણ રાખવી અને ખેતરને ફત્તી મરણુત વાડ કરવી. છતાં દેવના આવમાં આવે તો—

ઉપાય—આમલી જે વા છત્ત દોર એક, ગોળ ચેર એક તથા સરે ૮૫ ન ચેર ૧ જે ચીતે એકી કરી પાણી ૧૧ ગેલની પાક દેવું (હુન્નર)

૧૯૨૩ ના ત્રિમાસિકનું પૃષ્ઠ ૮ વાચવા મારી જાણામણ છે. બીજા ઉપાય પણ તેમાં જણાવ્યા છે.)

શબ્દા:—સત્તાદીઆ શબ્દા કહે છે તે આ જમીનથી પડવી શકાય. ક્યારી ની જમીનમાં જાદરવા માસમા ચણા ખોતવા.

સુદીક—ઓગસ્ટ માસમા સામાન્ય રીતે સુદીક વચાય છે. પરંતુ ઓછા વરસાદે ક્યારી ભરાતી નથી ત્યારે તેવે પ્રસંગે ક્યારીની જમીનમા જાદરવા સુદમા અગર શાવણ વડીમાં સુદીક ચોરી દેવુ એ ફાયદાકારક છે જેને કુવાનુ સાધન આવી જમીનને લગતું હોય તેણે તથા જે જગાએ ધોળી ઉડાઈએ પાણી નીકળી શકે તેમ છે તે જગાના લોકોએ કુવેતર પાક લેવા તૈયારી કરવી. આવી પડતર રહેલી ક્યારીની જમીનમા કુવાના સાધનવાળા ખેડુને ચોરડીનો પાક લેવો એ વધારે ફાયદાકારક છે. (ઇત્યલભા)

લેખક

માધુસિદ્ધ નથુસિદ્ધ સોલંકી,

આસિ. માસ્તર,

મિડન રુલે, (ગોધરા)

નાગરવેલના પાના.

નાગરવેલનું વાવેતર જગાળા તથા મદ્રાસ હિંદુસ્તાનમાં પણ થાય છે. સુખર્ષ હલકા મા પુના નાશિક, ધારવાડ તથા યાવુ જીલ્લામાં આનું વાવેતર દરવામાં આવે છે હાલમાં ગુજરાતના ઘણા ભાગમાં આનું વાવેતર થવા લાગ્યું છે.

પાનની ઘણી જાત થાય છે કેટલાક દાળાસપર લીલા હોય છે, તે કેટલાક શીશ લીલા હોય છે કેટલાક વધારે દિવસ ટકે છે તે કેટલાક થોડી સુદત પડી શકે છે કેટલાક તીજા હોય છે. તે કેટલાક સ્વાદમાં મહેદાર હોય છે. કેટલાક જામ હોય છે તે કેટલાક પાનળા તથા નરમ હોય છે.

જમીન ઠાળી તથા ફળદ્રુપ પદાર્થ કરવી જોઈએ. આ વાવેતરને મક્કા પાણી જોઈએ છીએ માટે રહેલા પાણી મળી શકે એવી જમીન પસંદ કરવી.

જોઈએ આ વાવેતર ઘણા વર્ષ સુધી રહે છે. મોટે પાણી પી ખામ સગવડ રાખવી જોઈએ કે જેથી માછી વર્ષમાં આ વાવેતર પર ખચે કરેલા નકામે ભય નહીં.

આ વાવેતર ઘણી નાણુક છે સેજવાળી રૂંચ માફક આવે છે બહુ તાપ કે પવન જોના મરુ છે. મોટે સ્થાન પચક કરતી વખતે આ વિચાર કરવા જોવો છે. પાનસાડી માથે ઝાડ રોડી છાયો થાય તો નેમ કરવું ફાયદાકારક છે.

પાનવાડી કરવાનું કામ ગિયાતામાં શરૂ કરવું જોઈએ જમીન લગભગ ૧૫ ફુટ ઉડી ખેડી નાખવી જોઈએ એ જમીનમાં ૧૦ ફુટ લાંબી અને ૫ ફુટ પહોળા કયારડા બનાવવા જોમા મિત્ર ખાતર (કોરડા તથા રાખ) એક એકરે ૧૦૦ ગાડાના હિસાબે નાખવું. કયારમાં પાણી પાના મોટે નીકા બનાવવી. કયારના પાણીની બાજુમાં અગમીઆના અગર જેમાં બી વાવવાં કે જેથી વાવવાના વેલને છાયા મળે તથા વેલા ચઢાવવા પશુ ખાપ આવે.

આપાદ મલકની આખરમાં ૧૫ ફુટ લાંબી નાગરવેલની જોરદાર કલમો લાવી, તે જમીનમાં છ ઇંચ ઉડી વાવેલી તથા એવી રીતે વાવવી કે તે આ બળ વાવેલા અગમીઆના ઝાડ ઉપર ચઢી શકે

કલમ વાવવાનો સમય—વરસાદ ધરસરે હોય તે અથવા તે વાડળા થી અધિકારાવણ વાડળના વખતનો સમય.

દરેક કયારમાં ૧૬ કલમો વાવી શકાય છે જે વરસાદ ન હોય તે કરતાં ૧ માસ સુધી પાણી આપવું એક માસમાં કલમો ફુટી નીકળે છે પછી દર બીજે દિવસે પાણી આપવું

નિંદામણુ પર ખાસ ધ્યાન રાખી હાતરડીથી કાઢી નાખવા ચુકવું નહીં બીજા ચોમાસની શરૂઆતમાં ઝાડ ઉપર ચઢાવેલા વેલા ઉતારી, છેડાના ૧૫ ફુટના પાન રહેવા દઈ બીજા પાન કાઢી લેવાં પડી છેવટનો ૧૫ ફુટ પાણી ભાગ રહેવા દઈ બીજા ભાગનો વીટો વાગી જમીનમાં કાઢી દેવો. ખાદ તે ઉપર નાતી માટી તથા રાખનું ખાતર કરવું. પછી વેલા જેમ વધે છે તેમ ૧ મહીને જુના પાન ઉતારવામાં આવે છે. દર ચોમાસામાં ચઢનો ભાગ જમીનમાં કાઢી દેવો તથા ઉપર ખાતર કરવું. આથી ઘણો ફાયદો થાય છે.

પાન ઉપર યજો થાય છે તે ખાસ કાઢી નાંખવી. એક એકરમાં અઘઠથી ત્રણ હજાર કલમની જરૂર પડે છે. સારી પાનવા થીમો તેવીસથી ચોવીસ લાખ પાન મળે છે.

ખાનગાર્ડ કચ્છામાં દાહી મહેનત ત્યા કાળજી પુર્વક કામ કરનાર ખેડુની જરૂર છે. આ વાવેતર કચ્છામાં ઘણી જગીનમાં ઘણે નફા મેળવાય. આ વાવેતરમાં સાપને રહેવું ઘણું ગમે છે. માટે હું મેશ ચેલીને સાલવું

આ વાવેતર પર જો ગુજરાતના ખેડુની વર્ગે જો ધ્યાન આપે તે તેમને માટે દહીં કાયદાદારક છે. રાને ગુજરાતની જગીનમાં સારૂ વાવેતર કરી કસાવ એમ છે. અસ્તુ

પુના,
કૃષિ મહા વિદ્યાલય
દ્વિતિય વર્ષ

દેશક,
સદ્ગતિ કર મંજાગમ અગ્નિહેત્રી.
મુકેતીયં.

હિંદની મરીની પેદાસ.

મરી સુરોપમા ધણી ખોરે છે અને હિંદુસ્તાનનો સુરોપની સાથે એનો વેપાર જુનો છે. આસરે પાચગા, સેગ મુધી હિંદુસ્તાનમાં પશ્ચિમ દીનારાના વેપારીઓનો હાથમા મરીનો વેપાર એમ હુથ્યુ હતા. તે પછી મલાયાળી કેટલાક માલ આવવાથી આ વેપાર નવજો પડી ગયો. હાલ નીકાશ મલબાર પ્રિનારાની આશરે રૂા ૪૫૦૦૦૦૦ છે. હુનીઆમાં તેનો ખપ વધવાથી તેની પેદાશ વધારવાની છે.

કાસની વેલ મરખી મરીની વેલ થાય છે મલબાર ને ત્રાવણકોર તંક તેની ઉત્પત્તિ ઘણી થાય છે તેમજ કાસવાળી કેપ કામોરીન ખર્તી મુત્રી જોની વધુ નિષ્પા થાય છે.

વાપુર વર્ષદિ, બોનાશત્રાળી જગીન અને ઉપ્પુ આઓહવા એવા ટાપુમાં તેની ઉત્પત્તિ વિશેષ થાય છે જસોરના ઉત્તર ટાપુમાં (મજાળા) કાંઈકે વોડા પ્રમાણમાં તેનું વાવેતર થાય છે

સુલઈ ઇલાકામાં અને ૧૯૦૪-૫ની સાલમાં ૧૭૨૬ એકર જમીનમાં મરીની વાવની કસાર્મ હતી તેમજ ૧૯૦૫-૬ ની સાલમાં ૭૬૮૩ એકરનો કસવામા આવી હતી (કાનકમાં ઘણે જાગે)

મદ્રાસ દવાખાના મરી પેદા કરતા સંગ્રંધમ. મલબાર, કાચીન, પાવરુ દેરને કોટા ભાગ કુર્ગ તથા દિસપુ દાનડા મુખ્ય છે

વેલ રોપાર્મ જુલુ, પેડી પેદાશ મરી થકે છે. આશરે માવે અલ્લમ

મરીઓનાં જીવનમાં પાપ થાય છે એક સારી વેલમાથી આસરે ૪ રતલ સુધી મરી નીકળે છે મુળમાં ઈલાકામાં કાનડા પ્રદેશમાં એથી પણ વિશેષ નીકળે છે વેલ સંત વર્ષ પછી નકામી થાય છે. સફેદ મરી તરબાર કરવા માટે વેલપરથી મરીના જીવનમાં સુટયા પછી તરતજ ૭ કે ૮ દીવસ સુધી પાણીમાં લીંબવી રાખે છે. તે પછી મજુર લોકો ઉપરના ફાતરા પગ વડે મસળીને ઠાઠી નાખે છે. ત્યાર પછી તેને તડકામાં સુકવવામાં આવે છે. તે કાળા મરી કરવા એમને એમ સુકવે છે.

મલેલી અને તેલીયરી એવી મરીની જો લાગે છે, તેમાં તેલીયરીને દાણો મોટા હોવાથી તેને વાવ વધારે આવે છે.

૧૯૦૦ થી ૧૯૦૭ સુધીની નિકાશ આશરે ૧૨૦૦૦૦૦૦ રતલ ને કીમત રૂપીઆ ૪૧૨૫૦૦૦ ની પરદેશ થઈ હતી અને ૧૯૧૩-૧૪ થી અને ૧૯૧૮-૧૯ દરમિયાન થયેલી નીકાશ નીચે આપેલી છે. તે ઉપરથી વ્યાપારની વધઘટ જાણવા માનમાં આવશે.

સરે	ગતક	રૂપીઆ
૧૯૧૩-૧૪	૧૩૮૭૮ ૧૪	૪૩૫૦૦૦૦
૧૯૧૪-૧૫	૧૫૬૮૫૦૫૪	૪૬૩૮૦૦૦
૧૯૧૫-૧૬	૧૫૨૨૫૦૨૬	૪૬૨૨૫૦૦
૧૯૧૬-૧૭	૧૩૬૮૧૭૫૦	૬૧૮૦૦૦૦
૧૯૧૭-૧૮	૧૧૦૬૭૫૫૭	૫૧૬૦૦૦૦
૧૯૧૮-૧૯	૧૨૮૪૬૭૪૮	૬૧૩૫૦૦૦

નાચેના દેશોએ ૧૯૧૩-૧૪ માં નીચે પ્રમાણે ખરીદી કરી હતી.

દેશ	ગતક	રૂપીઆ
જર્મની	૩૧૧૦૫૨૧	૬૬૬૦૦૦૦
ઈટલી	૨૮૬૬૧૧૦	૬૨૦૦૦૦
અમેરિકા	૨૩૫૨૨૨૮	૬૬૦૦૦૦
સ્વિટ્ઝરલેન્ડ	૧૫૭૬૨૭૪	૪૮૬૦૦૦
એશિઆઈ જીર્જિયાન	૮૦૨૫૦૬	૨૬૫૫૦૦
ક્રાન્સ	૫૫૮૧૫૬	૨૨૦૫૦૦
હંગેરી	૪૫૪૦૬૪	૧૬૨૦૦૭
આસ્ટ્રિઆ, હંગેરી		
આબરમાન, મરકલ, ઓમાન	૪૩૦૪૦૦	૧૦૨૦૦૦
રોસેડ	૧૫૧૪૨૦	૭૨૦૦૦
કેનેડા	૧૫૬૮૦૦	૪૫૦૦૦

ઉપરથી જણાશે કે જર્મની મરી વીશેષ ખરીદે છે તે લીચરી જોતનાં મરી ને લીચરી, કાલીકા, કાનાનોરને બહાવણી પરદેશ જાય છે ને કોચીન ત્રાવનકોર પ્રાતમાંના મરી કોચીન, આંદલેષો ને તુનિકોરીનથી પરદેશ જાય છે.

સને ૧૯૧૩ મા મદ્રાસ દેશથી ૧૨૦૬૫૭૮૬, મુંબઈ દેશથી ૧૬૮૬૭૭૨, બંગાળા દેશથી ૧૨૩૭૩૪ ને બ્રહ્મ દેશમાંથી ૬૭૨૦ ૨૧૧ મરીની નીકાશ થઈ હતી

પશ્ચિમ કીનારા તરફથી થનારી નીકાશ સવા હ્રદવેટ ની શુભુથી થાય છે ને કલકત્તાની ૨૨૪ રતલની શુભુથી થાય છે.

તેલીંગરીમાં હ્રદવેટ ઉપર, કોચીનમાં ૬૦૦ રતલની ખાડી ને મુંબઈમાં મુંબઈની ૨૧ મણની ખાડીને કલકત્તામાં મણ પર વેચાય ક્રીમત ગણાય છે

આ દેશની બહુ ઘણો મોગ, વેપાર નહીં માર્ગ, કીનારા ને રેલવેમાં આવે છે. આયાતનું મુખ્ય બહાર ફેલક-તા છે ૧૯૦૫-૬ સુધીના પાંચ વર્ષમાં ૧૬૦ લાખ રતલની આયાત થઈ હતી. તેમાંની લગભગ ૬૫ લાખની આવક મુંબઈ ને કવર તા બહુથી થઈ હતી આયાત મુખ્યત્વે રેલ સેન્ટ્રલમેન્ટને આસોનથી થાય છે ૧૯૧૬-૧૭ મા ૪૬૧૫૦૦૦ ને ૧૯૧૭-૧૮ મા ૩૬૫૦૦૦૦ રતલ ને ૧૯૧૮-૧૯ મા ૧૦૩૫૮૦૦ રતલ થઈ હતી તે ઉપરથી હવે આયાત થતી છે એમ જણાય છે તા. ૧૬-૬-૨૪.

(સંક્ષિપ્ત પૂર્તિ ઉપરથી)

સદાભાઈ શનાભાઈ પટેલ.

કલુભા ખેતીવાડી શિક્ષક

(અમદાવાદ)

૧૯૧૩
પ્રશુધન.

(ગયા અઠથી આહુ)

કુદરતી નિયમ એવો છે કે સારા માતપિતાની ઓલાદ પલ્લ સારી હોય છે. એ ઓલાદ સારી હોયતોજ ધાર્યું કાર્ય કરી સફળ છે આપણી ટોરની પરિસ્થિતિ તપાસીશુ તો માલમ પડશે કે દેશ એ બાળકમાં ઘણો પછાત છે અને તે તાત્કાલીન ધ્યાન અપાતું નથી હાખતો તગિક-કાકરેજી ગાય

અને સાદળી થએલી ઓલાહ શુદ્ધ કારંદેણ હોઇ શકે, પણ કાંકરેણ ગાય અને માળવી સાદની ઓલાહ હોય તો તે કાંકરેણથી તંદન ઉતરતી હોય એ સ્વાભાવિક છે

સરકારના ખેતીવાડીખાતા તરફથી શુદ્ધ ઓલાહ રાખવા માટેનો એક મુશ્કેલ કાર્યનો દાખલો અને છારોડી કુટલ ડેમ્પનો દાખલો લઈએ તો જણાશે કે એ બન્ને રથજે કાંકરેણની શુદ્ધ ઓલાહ એકજ બીજામાં લાળી હોય તેવી દેખાય છે, અને તે સમયે ઓલાહ સુધારવાની ફેટલી જરૂર છે. તેનું જ્ઞાન આપણને પ્રત્યક્ષ થાય છે, આપણા લોક એ બાબતમાં કંઈ કરતા નથી ને જોઈ દીલગીરી થાય છે આનું મુખ્ય કારણ ઓલાહ સુધારવાના જ્ઞાનનો અભાવ છે તે છે પ્રભુએ જે સારી ઓલાહ કરવી હોય તે ગાયને માટે સારા સાંઠ અને જોડને માટે સારા પાંડા રાખવાની જરૂર છે, અને ઓલાહ બગડે નહિ તે ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે. આ પ્રમાણે ચોક્કસ વસ્તુ પ્રયાસ કરવાથી ધીમે ધીમે હલકી ઓલાહ નાખુદ થઈ સારી અને મજબૂત ઓલાહ થશે, અને અત્યારે જે કામ ચાર બળદ કરી શકે છે તે સારી ઓલાહના જોજ બળદથી થઈ શકશે. એથી લોકો સારો ફાયદો મેળવશે.

આપણા દેશમાં જે સમયે વિદ્યા કળાની સંપૂર્ણતા હતી તે સમયે દેશની સ્ત્રીજ્ઞાત્રી સ્ત્રી બાળક પર પણ ધ્યાન અપાયું હતું તેથીજ ભારત વર્ષ જગતમાં પુણ્ય કળાએ શોભતો હતો. પાશ્ચાત્ય દેશોને જે સમયે કંઈજ જ્ઞાન નહોતું અને અજ્ઞાનમાં પડેલા હતા તે સમયે હિંદની સ્થિતિ હુનીઆના બીજા દેશો કરતાં અપૂર્વ હતી. પરંતુ કુદરતના "ઉદય અને અસ્ત" ના અવ્યય નિયમને લીધે કે ભારત વર્ષના દુર્ભાગ્યે આપણે લક્ષ પશુધન પરથી 'જોષ્ઠ યયુ' અને પાશ્ચાત્ય દેશોએ તેમાં વધારો કરવામાં આવ્યો અને વિજગીની હાડપે આગળ વધ્યા આજ પશુધનની બાબતમાં તો આપણે અજ્ઞાન સમુદ્રમાં જોયા પાણીએ છીએ એ જરા પણ ખોટું નથી. આયાવર્તનું જોષ્ઠન હજારો અને લાખોની સંખ્યામાં પાશ્ચાત્ય દેશો પોતાને ત્યાં લઈ જઈ તેના સંતાનો દ્વારા પોતાના દેશની દોહતમાં અધિક ગણેા વધારો કરવાને તત્પર થયા છે, અને તેમાં કુતેહમદ થયા છે હજુ પણ આ બાબતમાં વધુ ધ્યાન વેળાસર અપાય તો સારું.

૬૬૦

હાલની આપણાં દેશની સ્થિતિ અત્યંત કષ્ટજનક છે. બીજા જે જે દેશોએ તેમજ સરકારી ફાર્મસીએ એમાં સુધારા કરવા પગલાં લીધા અને તે બધા કુતેહમદ થયા. આપણે અજ્ઞાન નિદ્રામાંથી જાગૃત થઈ આપણા એ નાશ પામતા ધનનુ રક્ષણ કરવાની જરૂર છે.

દરેક ધર્મના આચાર્યો અને સરકાર બન્ને એ આ ગાયતમાં સતત પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. આચાર્યો વ્યારે વ્યારે ધર્મનો ઉપદેશ આપે તે સમયે પશુ સંરક્ષણ અને ગોપાલન પેતાના અનુયાયીઓને સમજાવી શકે, અને એ રીતે આચાર્યો દેશની અસુલ્ય મેવા કરી શકે.

મન્ય તરફથી શાખાઓમાં ખેતીની ડેળવણી સાથે પશુ પાલનનું શિક્ષણ આપવામાં આવે, જોયર રાખવામાં આવે, જોલાદ સારી સુધારનારને ધનામે આપવામાં આવે, દૂધાળા દેરની કતલ અટકાવવામાં આવે. હુકમ આ સળધમાં જે જે ઉપાયો લેવા જોઈએ તે બધા લેવામાં આવે તો સ્વેચ્છ જનક પરિણામ આવે. દેશી રાજ્યોએ પણ પોતાની પ્રાચીન પદ્ધતિ સ્મરણ કરી પોતાને મજેડો “ગોપાલક પ્રતિપાલ” નો હલગભ સાર્થક કરવા પેતાની બનતા પ્રયત્ને પશુધન રક્ષણ કરવું જોઈએ અને દિલીપ ગાનના ગોપાલનના શુભને આદર્શ તરીકે પોતાની સામે હ મેશ મા? રાખવો જોઈએ. પશુપાલનની દિશામાં તેઓ જો પ્રયાસ કરશે તો પ્રભુના અનંત આશિષ તેમની ઉપર ઉતરશે. અત્યારે બારન વર્ષમાં દિલીપના જેવા રાજ્યો આચાર્યો અને ગૃહસ્થો ઉત્પન્ન થાઓ, અને કનૈયાનો એ કકળતી હામધેનુઓના કટપાત નાદ સુણી તેની વાંદે ધાઈ પ્રભુના અનંત આશિષ મેળવે એવી નમ્ર અવધર્થના છે. ઇત્યલમ.

B. M. Purohit,

Assistant Master

Vernacular Agricultural School,
(Godhra)

ફળાઉ આડનો બગીચો, અને ફળ આડનું વાર્ણન.

(૧) જમરૂખી—જમરૂખીના રોપ તબક્કાર કરીને તથા કલમ કરીને જમરૂખીનું ઝડ તબક્કાર કરાય છે.

એક ક્યારામાં છાણીઈ ખાતર નાખી બી છાંટી, હ મેશાં પાણી છાંટવું. દોઢ ડિગી નીકટવા ગાઢ હ મેશા પાણી પાવું. આથરે વેનેકના છોડ તબક્કાર થએથી છોડ છુટા પાડવા, અને કુંડામાં રોપવા. આથરે એક માન મુખી કુંડામાં તાખી, બગીચાનાની જગોએ દર પાડું કુટને છેટે છેટે રોપ રાખવો.

બગીચવાળા સિવાયના ખીલ ખેડુને પણ પોતાના કુળ ઉપર જે લીધીએ ઉછેરે તે સ્વાધારણ હાજરએ પણ સારી ઉપજ થઈ શકે છે લીધીને ખીલાનુ તથા સુકા માછલાનુ આતર ઘણું કાયદાકારક છે, માટે તે આપણે કાયદાકારક છે. લીધીની ઉપજ ગામડામાંથી પણ સારી લઈ શકાય છે.

(૪) કેળા—કેળના બગીચા તરફ હજી વધારે લક્ષ આપણે 'ત્યાં દેવાયું' નથી, માટે તે તરફ ધ્યાન દેવું કાયદાકારક છે જો કે ઘરના બાકામાં ના ઘણા માણસો કેળા ઉછેરે છે પરંતુ બગીચામાં બહોળા પ્રમાણના ઉછેર કરવામાં આવે તે કાયદો ઘણો યાય. કેળા ઘણી જાતની થાય છે પછ્છી આપણે ત્યાં ચતા મોટાં કેળામાં છોડ ઉછેરવા ચોમાસે કેળના બગીચા (નાના કુટેલા રોપ) ઘણા નીકળે છે તેમાંના આશરે બપોરે હાથની ઉચ્ચાઈના મૂળ સાથે જુદા પાડી લેવા જેમ જગ્યાન પોચી વધારે, અને પુષ્કળ પાણી મળે જે તેમ છોડ જલદીથી મોટા થાય છે પહેલે વર્ષે કદાચ વધારે રોપ ન મળે તે થોડા રોપવા તેમાંથી બેએક વર્ષમાં ઘણા રોપ ઠરી મકારો ખામ કેળનો બગીચો ન કરવો હોય તે કુળ ઉપર ઢાળીઆ (પાણીની નીક પાસે) આશરે દશ દશ કુટેને છોટે રોપ રોપવા આથી પણ સારી ઉપજ લઈ શકાયે મદનત થોડી અને ઉપજ વધારે, જે પ્રમાણે કેળના બગીચાથી ફાલ ઉતરે ઉપજ સારી થાય છે, પરંતુ જે જગ્યાએ કેળાનુ વેચાણ સારું થઈ શકે તેમ ન હોય ત જગ્યાના ખેડુનેએ કેળનો બગીચો કરવો જરૂરનો નથી. આના સમંધમાં "બગીચાવાળાઓને ટેલસીક સામાન્ય સુચના" એ, લેખ જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ ના ત્રીમાસિકના છપાએલો છે તે વાંચવા બલામજુ છે કેળના બગીચાને દર આઠ હીવને શીયાળામાં, અને દર છ છ હીવસે ઉનાળામાં પાણી પાવુ શકે નજીકના કેળના બગીચાવાળાઓને ફાલ ઉતરી નફામાં પડેલી કેળની પાકીમન ઉપજે છે (પાકડ વગેરે માટે પાણી કાઢવા ઢોકો વેચાતી વે ૩) તથા પુષ્કળ માટે પાન પણ વેચાતા લઈ જાય છે આમ કેળનો બગીચો લા બહાથી છે. માટે બગીચાવાળાઓએ કેળના બગીચા તરફ લક્ષ દેવું કેળદાયક છે.

લેખક:—માધુસિંહ નથુસિંહ સોલંકી.

આસીઁ આત્તર, મેઈન સ્ટ્રી,

ગોધરા.

મુળા મોગરીનું વાવેતર

લેખક:—પટેલ નાથાલાલ કાલાભાઈ
મુકામ ફોચરબ ખાળડી

એક એકર જમીન ઉનાળામાં પહોતર મુકી તેને ચાર અગર પાચ ઉડી એક કરવી ભેંડ જે પડી તેને એક એકરે ૨૦ ગાઠા છાણી ઉ ખનર નાખી અગાડ માખમાં તેને ત્રણ એક કરવી ભેંડ જે પડી શ્રાવણ માસ ભેંડના તેમાં કયારા બાધતી વખતે ૩ શેર બી મળાનું પોણી રમાના કરવા ભેંડ જે તેની અંદર ૧૧ ગાં સાડ મધ્યાન મોગરીનું બીજ દોઢ ફૂટે અતરે કોદાગીના નીશા- નથી ફરેક થાણામાં ચાર અગર પાચ બી રોપવા ભેંડ જે દર એકરે શેર ૧૧ (દોઢ) મોગરીનું બીજ રોપવા માટે ભેંડ જે તે રોપી વરસાદ થાય તે પાવાની જરૂર પડેલી મધ્ય નદી તે રોગ ભેંડી તેને પાણી પાવું ભેંડ જે વરસાદ ના થાય તે ચાર પાણ પછી એટલે દોઢ મહીને ચાર એકરે મુળા તંબુચાર થાય તેની આવક અમદાવાદની નજીકમાં એક એકર સામંતુ વેપારીને આપવાથી રૂ. ૮૦ થી ૧૨૫ મુકી ઉપજે છે તે મુળા હીવમ આઠની અંદર જેટલી લઈ તે કયારા નીંદાવી નાખવા ભેંડ જે મહી મોગરીના થાણા ૧ અંદર અંદર મોન ખત ચાણ દીઠ એક શેર મુકી તેને મુળાની ચાકકે જોડવા બાખી પચ રીવસે હમેશા પાણી આપવું ભેંડ જે તે મોગરી ૧ આવક એકરની રૂ. ૪૦ થી ૫૦૦ મુકીની થાય છે કુલ મહી આવક રૂ. ૪૮૦ થી ૬૨૫ મુકીની થાય છે મોગરી રોપવાની જમીન સારામાં મારી બાકાની તથા કોમનાવાળી (કોટકાની) જમીનમાં મારા થાય છે તેને પાણી ફવાવું ભોમમ ભેંડ જે

જાણુવા ભોગ બાખતો

ખેડુતોનાં પાયમાલીનાં કાંગણ—આપણા હાંદુસ્તાન દેશમાં ખેડુત વર્ગ ઘણો પછાત છે બ્રાહ્મણના ખેતી ડાળને દેખી કાણ દા કરેક જાય છે પરંતુ નામદાર સરકારના ખેતીવાડીના કારમના એથીકલચર અમલદાર સાહેબો ગામે ગામ ફરીને ખેતીની મારામાં સારી ઢબ અગર જુવાર બાજરીમાં મોટા આજીઆતો રોગ ફજદપ હોડના રોગો વિશેરે સમજાવે છે તે સાબળતા નથી અને કહે છે કે જમીન તે અસલથી ખેડુત છીએ અને તે સમજી જાણીએ છીએ એવી ખોટી જરામજો પાયા વિના ૧૧ કરે છે અને કેટલાક ને મારાગત

પણ નથી. હરેક જેડું પોતાના જનાવર ઉપર લેને તપામ રાખવી એ-એ અને તેની માવજત કરવી એકએ જેતી ઉપર પુરતી ફેખરેણ રાખવી એકએ ટાંગતા રોગ એળાળી તેના આપતા મલાજ કરવા એકએ. આળસ રાખવી એકએ નહિ અને જેડી આળસ રાખે તે પાયમાલીનું જ દાન.

કપાસથી પાયમાલી—હાલમાં કપાસનો વાવ ઘણો સજડ આવે છે તેથી જેડું જાગર ખીજાઓ પણ કપાસ હિસાબ વિના રોપતા થઇ ગયા છે. તેથી કપાસા જેએ પરતું હિદુસ્થાનના છવેતું છવન આદ્ય જ્ઞય છે કપાસ ઘણો વાવવાથી દેશને વાસતે લુવાર, બ્રજગી, દેહાળ, વિગેરે કડગ ઘણાને આછા પ્રમાણમાં વચાય છે. થી પોતાના દેશ (પોતાનું જેનાપર છવન છે તે) ને પુરતું ઘાસ ખાવા મળતું નથી અને ઘણા કસાઇ ખેડુન દુગળા બળદને શુગ મોરમારી લંગી પાસે પુરતું દામ લેવા જાય છે તેથી દેશની વછત ને અખત મે.ધવારી આવે છે. વેપારી વર્ગ પણ કપાસ રોપના થઈ જવાથી મોટાં વીડો તથા જાડીઓ, ખરામાઓ, જગલો તેડી નાખી જેતરો જનાવી જેતી કરે છે. દેશમાં જડાળી ઘણી અછતથી વસાઈ પણ ઘણો ઝોછો પડે છે (દુગળા પડે છે) માટે કપાસનું વાવેતર ઓછું નહીં થાય તે પાયમાલીજ છે.

દેડતર સંબંધી માહિતી.

લેખક:—પરાગજી રણુછાહજી દેગામી.

જેતીવાડી એવરશીલર—અમદાવાદ.

અમદાવાદ છડવામાં મોટા પાવગથી ગાવતા દળ એકા જમ થયાં ગાનગી મોટા ખેડુને ખરીદ કર્યા છે (૧) ગાં ગમજીવાન ગમજીલે ત્યાં ૧૦—૨૦ પાવગ ફોર્ડમન મેકસનું જે ગવજીવાનું જે તેમજ ગાં ફેખવાવ છડવામાં તે ત્યાં મેકસમીલ મેકસનું ૧૫-૩૦ પાવગનું ત્રણ ચાડાનાળું છે આ માલ મે ગામગી અધિકારમાં વસાઈ ચયો અને ત્યાર બાદ ગામગી ચારો વસાઈ લગલગ એ મામે થયો એટલે આ દળથી ખેડવાનું મુગમ પડ્યું ફોર્ડમન દળથી સહીજપુર ને નાલેવ દેગામમાં જમીન ખેડી છે મેકસમીલ દેડતર કપડ માં કામ કરતું જણાય છે આ દળથી પીપવજ, માજગમતી રોસન નંજડ તેમજ દાયા ગામતી જમીનમાં આસરે ૪૦૦ એકર પા જેડ થઇ છે જ કસર ૭૫ દીવસ કામ કરવામાં આવ્યું હતું જમીનની જન પ્રમાણે ૨ થી પાા ફેચ ની દુગળાએ જેડ નું હતું. એ દળ ચલવી જનાવવા માટે મેકમેથ લખર્મતી કપડાએ પોતાને ત્યાંના એક દેડતર જા દીસમ મદન મોકલી આપ્યો હતો (આ શીટ ગામીક

પંચમહાલ જીલ્લાની ખેતીમાં સુધારાની અવકાશ.

(૧) કપાસ—હાલેલ, હાલેલ અને ગોધરા તાલુકાના પશ્ચિમ ભાગમાં કપાસનું વાવેતર થાય છે પણ તે રીતસર કરવામાં આવતું નથી. ઘણા ગામોમાં વાવેતર બહુ નજીક હોય છે વળી એટલા એકજ ખેતરમાં દર-વરસે કપાસનો પાક લેવામાં આવે છે, અને તેમાં હાગર પણ ચોરાય છે. વળી છોડ ગાળી નાખવાનો રિવાજ નથી એટલે પાક એછો ઉતરે એ સ્વભાવીક છે. અને તેમાં મુળ ખાધ જેવા રોગ થાય એમાં નવાઈ નથી. કેટલાંક લોક જુના છોડ કાપી નાંખી કુટવા દે કે આવી રીતથી કદાચ સાગ સંભોગોમાં એકાદ આસામીને કાયદો થતો હોય તોપણ તેવું વાવેતર ઈચ્છવા જોગ નથી માટે હોમમાં કપાસનું વાવેતર નવેસરથીજ કરવું જોઈએ. કપાસની આગત્રી સાથે જુવાર, ખાજરી મગફળી અગર તેવો ખીલો પાક લીધો હોય તો કપાસ સારો થાય અને મુળ ખાઈ જેવો રોગ પણ એછો લાગે. વળી ચોરાણુ થયા છાક કપાસ ચાસે પડે ત્યારે થોડા થોડા અંતરે વધારાના છોડ ગાળી નાંખી ચાસો કરવો જોઈએ જેથી જમીનનો ઠસ એછો ચુસાય અને પોણીની ટોચ પણ લાગે નહીં. કપાસ કરવાની સારી રીત બે કરમને ગળે ચોરી હાગરને ઈલાયેદો ચાસ વચગાળે કાઢવાની ર. અને ગોરાટ જમીનમાં હાગરને બંદલે લાલ ફાતરાવાળી નાની જાપાનીસ મગફળી કરવી જોઈએ, વળી જ્યાં જ્યાં ખાતરની અછત હોય ત્યાં દીવેલીના ખોલનો ખારીક લુકો કરી કપાસીના સાથે ચોરવાથી પાકને ઘણો ફાયદો થાય કપાસનું બી ઘણું લેજસેલવાળું ચોનાય છે તેના તરફ ખેડુનેએ કાળજી આપવાની ઘણીજ જરૂર છે. દરેક જોડુત પોતાના ખેતરમાંથી સારા ફાટેલાં કાલા જુદા વીણી તેને બી પુર્તા પ્રમાણમાં જુદો પીલાવી અગર હાથના ચરખાથી ચેર પીલી સાંક બી ચોરવા મા આવે તો પાકમાં વધારો થાય અને માલ પછું ઉચી બતનો ઉતરે અને જાવ સારો મળે હાથે ચેર નહીં પીલતા રજેક ગાલુકનો જુદો વીણેલો કપાસ ગામવાર અગર ફળીઆવાર એકઠો કરી જનમાં જુદો પીલાવી લાગે પકતું બી પહેચી લેવામાં આવે તો ઘણું થાય તેમ છે તેવીજ રીતે એક હરણુ માલ એકી વળતે જુદા જુદા વેપારીઓને એકઠો કરી આપવામાં આવે તો હરફાઈ વધે અને જાવમાં વધારો મળે.

(૨) જુવાર—આ પાકમાં આજુબ અગર અંગારીઆનો રોગ થાય છે તેને અટકાવવા માટે સારામાં સારો ઉપાય મોરચુઆતા પાણીમાં બી પલાતી ને ચોરવાનો છે. કપાસી દીનત એક પડીકાની ફક્ત એકજ આનો જેમાં

અડધી મણુ બુવારનું બી આશરે છ ચોર પાણીમા બે ત્રણ હરે પુડાડી શકાય વાસણ ત્રાળા પીતળનું રોવું બેઇએ નહિ બી પલાળી રહ્યાગાદ છાયટે પોલું કરી મુકવી રેવું અને વધારાનું પાણી ઢોળી નાખવું એક વીધે એક પેસા બેટલી નળવી કીમત સોવા છતાં તેટલો ઉપાય અજમાવવામા લોક આળસુ નહે અગર બેકાળજ રાખે એ ગેતી પ-વટે નહિ ગિઆળુ બુવાર દરતા પહેલા વરનાદ પડ્યા પછી તુરત એક વીધે પોણા મણુથી એક મણુ સણુ બી ઝોરી તેના છોડ આવણ માસમા ખેડી નાખી લાંલુ ખાતર કરવામા આવેતા જમાનનો કસ ઘણો વધે અને શિઆળુ બુવાર તેમજ ત્યારપછીના વરમા કપાસના પાકને પજા લાગ થાય

(૩) મગફળી—બીજા તુલના પ્રમાણ મગફળીનું વાવેતર હાલેલ જોધરા અને દાહોદ, જાલોદમા આછુ છે ત્ર વારા ફેરી તુલની દ્રષ્ટીએ તથા કાતરા, હીમ અને જોછા વરમાદથી પણ થાય તેવો બીજો એક પાક મગફળી ને તાલ આવે તેમ નથી. વળી તેનું જોતર દોરને સારૂ માફક આવે છે માટે જોનાડુ જમીનમા જ્યાં અને ત્યાં મગફળીના પાક સરૂ કરવો જોઇએ

(૪) ડાંગર—જે જે ગામેએ ઠયારી જમીનમા ડાંગર રોપાય છે ત્યાં થોડું ધરૂ અગર તરૂ કુવેતરથી મહીના અગાઉ ઉઠેરવા તંજવીજ કરવી જેથી વરસાદ આવ્યા ગાદ તુરત રોપી શકાય તે જોછા વરસાદે પણ આઠી પાતળી ડાંગર પાકે અને થોડાક જામની કપારીમા વરસાદ આવે કે તુરત બી ઝોરી આવણ માસમા પુનઃ પાણી થયા બાદ વાગી નાખી ડાંગર રોપી દેવી અને આઠો વરસાદ હોયતો બીડીનો પાક લેવો આમ કરવાથી જોડુનોની સુશીળત આછી થવાને સલાવ છે.

(૫) ઘડુ—જ્યાં વાજા ઘડુ એકવાની રિવાજ છે ત્યાં પાકમા જોડુનો રોગ આવ છે માટે તેનાથી તુકસાત આછુ થાય અને સારી બતને લઈને સાવ વધારે મળે અને માલ તેટલાજ ઉતરે એવા ઘડુ પુસાર્યારતા નામ શી જોખણાતા એલે બોડીમા બતના છે તેનું બી દાહોદ સુવાલીમા ફાર ઉપરથી મહી શક્યે માટે વાજાને બદલે બોડીમા બને ત્યાં કરવા પેરવી કરવી.

(૬) ખાતર—દરેક ગામે છાલુ ખાતર બીજા કરકારીથી ઉકરકામ ન ખાય છે માટે તે સારૂ હોવાય અને તેમાં સુતર, રાઠ, કચરૂ વિગેરે ઉમેરાય તે ખાતરની ખોટ જોછી લાગે તેમજ સારૂ કહોવાયાથી ઉધાઈનો ઉપદ્રવ પણ જોછો નહે, વળી છાલુ ખાતર એક સમય નહિ નાખતા ચોરે ખાતરે આછુ આછુ પુગુ જોઈએ જેથી જોછા વરસાદમાં તુલ બળો જવાનો સલાવ રહે નહિ

(૭)

નિરજીવ—દુકાળમાં વસમાં કેટલા થોડા ધાગથી આપણે જીવનાર
નિવાસીઓ છોએ એ સોચી જાણીએ છે. સાચા વસમાં નેથી ઉલટું દેટલું જોઈએ
નિસ હોય છે છતાં આગળી તાણ પડે છે એટલું દાણું ખેડું બાધાઓ મોઢી
સંજી સુશોભી દર થાય એકી વખતે એક આગળું ધામ, ડડંગ વિગેરે નીરીએ
સો જાનવર ઉપર ઊભું પાઈ ગીડીનું પગતળે. દાદી જાણ મુતરંથી જાગાડે
જોઈએ નવામ નથી, માટે તેવો જાગાડ ધાગ નહિ તે સાચું જાનવર જામવાનો
ખીલો આગળ જાણી આગળી અણી જાનવરના ગલાથી સહેજ નીરી. સખી,
અંદ-થી ઉડી દરવામાં આવેના ઘણા જાગાડ જોઈએ થાય, વળી લાખા પુવા
હોય ને તેને કુડાડોથી દાખી અને જાડા દાડા દોષ ને તેના જારીક-કટકા
કરી નાખવામાં આવે ને જાગાડ ઘણા જોઈએ પડે શિનાય, એકી એક રીજ
આખો નિવસ નિરીએ જાગાડ વધારે થાય માટે જારા દરવી નિરજીવ પુવું
જોઈએ ધડુના કુપલ અથવા તે ભુગાને (હોલાને) મગફળીના ગોર
અથવા તે અણાના જારીઆ સાથે લેતવી મુકામાં આવે તે જાગાડ જોઈએ
થાય અને જાનવર ક્વાદે ખાય

(૮)

હાલો, જાલો અને જોધવાના પુલ જાગામાં જોઈવાનું જોઈવાનું
અને ત્યાર પછીની જોડ કરવાનું કામ રૂંદત એક જ દુધીઆર જોઈએ કે જા
ગીક કરવામાં આવે છે જોઈએ ગાય જાડુ નજીક પડે છે અને વચની જોડ
નહી થવાથી કચડ વધી જઈ તુલને ખાઈ જાય છે માટે મકાઈ, વૈદું, તલ
વીજેરેન કઠકાથી જોઈવા જોઈએ વચલા ગાળામાં કરેજી કરી શકે, કચડ
જોઈએ ધાય, પાણીની ટોચ લાગે નહી અને પાક મારો ઉતરે આવી રીતથી
જોઈવામાં એક હીવસમાં વધુ જમીન વચાય. આ ગાળામાં સાથે વેરમે બે
પાક થાય છે અને વજીઆમ અથવા શીજાણ પાક લીધા પછી જમીન વચાઈ
પડતા મુખી જોમને જોમ પડી જાય છે માટે નેમ નહી થવા દેતા હતાવામાં
કરજ મારી અને જાને ત્યાં હુળ દેવની જમીન તપવંથી જોઈએ પાક લીધા
પછીની તુલની જોડ ખાતરની ગરજ સારી છે. વેથી જમીન ચોખી રહે છે
અને પડતા વચાનું જાડુ પાણી અંદર જોઈવા જાય છે જ્યારે જોડયા
વીનાની જમીનમાંથી વચાદટુ પાણી બહાર પડી જાય છે

(૯)

આ જાલોમાં કાતતને ઉપદ્રવ જાડું નડે છે અને દેટલીક
વખત ને વાવેર કરી કરજ પડે છે. કાતગની ઉત્પત્તી ઇડંગાથી થાય છે
અને તે ઇડા વચાઈ થયા પછી અઠવાડીઆની અઠવ જમીનમાંથી થોળી
કુડીઓ નીકળે છે તે સુકે છે. માટે વચાઈ થતાં પડેલાં અને અખાતીજ
પડી જોઈવા જોડા જામવા જોઈએ જેને સડ કરવા રહે છે. આમ કરવાથી

કેટલાકે કુદીઓ અદરને અદર બગી જશે. પાક લીધા પછીની ખેડગી પણ દેવતાકે જીવ ઉધાડા પડી જવાથી જોછા થશે વળી વરસાદ થયા પછી દરેક ખેતરમાં ફાનસ સળગાવી નિચે માટીની છાકર અગર તાંમળી પાણીથી બગી મકવી અને અંદર થોડું ઘાસતેલ પછુ મેલું, એટલે દીવાતા અજવાળાથી કુદીઓ તણાઈ આવશે અને અંતરમાં પાણીની અંદર પડી મરી જશે આવી રીતે જ્યાં મુઘી કુદીઓ આવતી અટકે ત્યાં મુઘી દરેક જગે ફાનસ મુક્યા કનુ' જ્યાં ફાનસ મુકવાનું ન બને ત્યાં જગે ઘામનું અગર ઓગામનું તાપણું કનુ જેથી કુદીનો નાથે ધામ આમ કરતાં છતાં જો કાતરાનો થોડો ઘણો ઉપદ્રવ ટોળાય તો ખેતરની આગળ પાછળ થોરીઆની પાન 'મુકવાં અને તેના ઉપર દવા નાખવી એટલે ને પાનની આથે ખાધાથી કાતર અગર જીવ મરી જશે. ખેતરની અંદર જે પાક કયો તેમ તેના ઉપર પણ દવા છાંટવી આ દવા માટે દરેક જિલ્લાના ખેતીવાડી ઓવરસીઅરને લખવું.

Gadhra,

23rd August 1924.

G. P. Pathak,

District Agricultural
Officer P. Mahals

ઠાઠીયાવાડના રાજકોટ સંસ્થાનમાં ખેતીવાડીની ખાલવાણી.

— ૧૪૪૪ —

અસ્થાન રાજકોટનો વીસ્તાર ૨૮૨ ચોરસ માઈલનો છે રાજકોટ તળપદ શહેર અને બીજા ૬૭ મામડા અગી કુલ ગામ ૬૪ છે અસ્થાનમાં ૪ મહાલ છે રાજકોટ તળપદ મહાલ, રાજકોટ મહાલ, સરધાર મહાલ અને કુવાડવા મહાલ રાજકોટ તળપદ શહેરમાં લગભગ ૩૫૦ ખાતા ખેડુનેતા છે અને જુદી જુદી જગ્યાએ ૮ ખલાવાડ ધાય છે. રાજકોટ મહાલમાં રાજકોટની આજુબાજુના ૨૨ ગામ છે. સરધાર મહાલમાં ૨૪ ગામ છે. અને કુવાડવા મહાલમાં ૧૭ ગામ છે.

ઉલ્લા ત્રણ મહાલમાં એક વહીવટદાર રહે છે. જે મહાલની ઓફીસનું અમલજ અને ખલા ભરવાનું કામકાજ કરે છે. વહીવટદારને બહાર ગામડે જવાનું હોતુજ નથી. ફક્ત ખલા ભરતી વખતે જવું પડે છે. તે ઉપરાંત દરેક મહાલમાં એક મામલતદાર તથા એક એગ્રીકલ્ચરલ ઇન્સ્પેક્ટર નીમવામાં

આવેલ છે. મામલતદારને મહાલની ઓગ્રીસનુ કામ થોડુ હોય છે પણ તેઓ ઓ પોતાના મહાલના ગામડાઓમા ફરતા રહી ખેડુનાની સ્થિતિ આગાહ કરવાનુ કામ છે.

૧. ઓગ્રીફલચરલ ઇન્સ્પેક્ટરો પણ પોતાના મહાલના ગામડાઓમાં ફરતા રહી દરેક ગામના દરેક ખેડુના ખેતર વાડીઓ તપાસી ખેડ અને વાવેતર બાબત ખેડુને ને સલાહ આપતા રહેવાનું છે. અને ખેતી સુધારવાનુ કામ પણ તેમણે કરવાનુ છે. તે ઉપરાંત સંસ્થાનના, ઓગ્રીફલચરલ, એડવાર્ડમરની, દેખરેખ નીચે ગામડાઓમા ખેતીના અખર્તરા ચલાવવનુ કામ હોય.

નામદાર હુસ્તર ઓગ્રીફ ઓરડર નં ૨૬૨ તા. ૭-૩-૧૯૨૪ થી ખેતી વાડી ઇન્સ્પેક્ટરોએ શુ શુ કામ કરવાનું છે તેનો સાર આ નીચે લખી જણાવું છું.

(૧) ઉડી ખેડ સંબંધી—જે પાકને ઉડી ખેડની જરૂર છે તેને માટે જમીન કીરસોસ્કર હાથી ઉડી ખેડવતી (સ. રાજકોટમા ૬૦૦ હજી કીરસોસ્કર ન ૧૧ ના રૂને ૧૯૨૨મા ખરીદ કરી ખેડુને તે હળો વાપરવા માટે મફત આપેલા છે.

(૨) જમ જમને તેમ હજી ખેડ શીયાળામાં કનવી લેવી.

(૩) છાણીયા ખાતરની જાળવણી—છાણીયા ખાતરને માગવવાની ગામડાંની સીતના બેરફાયલા ખેડુને ને સમજાવવા અને સુધરેલી રીતે સુખ્ય ખાતરનો ખાડો કરાવી તમા ખાતર નાંખી ખાતર માયવવા ખેડુને સુચના આપવી અને જાનવરનુ મુત્ર નકાસુ ચાલ્યું ન જાય તે માટે તેને કેમ સાચવવું તે પણ સમજાવવું.

(૪) જાનવરના છાણના છાણ પોતાને જરૂર પુરતાં કરી બાકીના છાણ નો ઉપયોગ ખાતર તરીકે કરવો છાણના છાણો બનીને સુધરેલા વેચવા નહિ તેવી સમજુતી આપવી.

(૫) ખાતરની વંપસાસ—પિત વગરના બાંહેટ જમીનમાં પડે થોડું થોડું ખાતર ને ખાવતા રહેવું.

(૬) ચણવું લીધું ખાતર, મજમુચડ ખાતર, એમોનીયમ ગલ્ફેટ, જોળ વુ ખાતર, હાડકાના બુકોનું ખાતર બીગેરની વંપસાસ સમજાવવી.

(૭) બીની પસંદગી—દરેક ગામના દરેક ખેડુનેનાં બી તપાસવા અને જે ખેડુને પાકે ખરોળે બી હોય તેને ગામના બીજાં ખેડુનેની પામેથી અગર વેપારી પાસેથી સારૂ બી અપોવવાનો બદોખર્ચ કરવો. (સારા નરસાં બીજના તકાવતનો અંધો જર્થ રોટ નમકથી ખાવવામા આવે છે)

(૮) પોતાના જ ખેતરમાંથી ખાતા લાગ્ય ત્યારે મારા ખી જુદા કાઢી આવતી મોઝમ મૂંડી મધરી ગળવા

(૯) ઓખરો વિષે—ઓખાસા પહેલા દરેક ખેડૂનોના દરેક ઓખરો તપાસવા અને રીપેર કરાવી લેવાની સુચના આપી તેમાં કાંઈ ખોટ ખામી હોય તો તેઓને બતાવવી ખાતમ કરીને વાવણીના સાધનો તઈયાર રખાવવા જોઈએ

(૧૦) મુધરેલા ઓખરોને ઉપયોગ બનાવી સમજાવવો.

(૧૧) વાવણી—વાવણી હુશ્યમાં માણુનો પામે કરાવવી અને વાવવાની રીતમાં કાંઈ ખામી હોય તો તે બતાવવી વાવેલામાં કાંઈ ખાતા હોય તો તે પુરાવી લેવા સુચના આપવી

(૧૨) ગોઠવુ—દરેક પાકને તીઠામણુ કઠાની સાફ કરાવવા અને હર વખત ગોઠાવવા

(૧૩) અખતર—દરેક પાકમાં વધારે પેદાશ કેમ આવે તેવા અખતરના આ ઐત્રીકલચરણ એકવાઈકરની સુચના મુજબ કરાવવા

(૧૪) શાક બકાલાની નવી જાતો વસતવરી અજાણ્ય કરાવવી.

(૧૫) નવા પાક કાંઈ જમીનમાં થા જરૂર કે કેમ તેની તપાસ રાખવી

(૧૬) છવજ છુ તથા રોગ અટકાવવા બાબત—મોહમાં છવજ છુ અને કોઈ રોગ થાય તેને અટકાવવા અગર નાશ કરવા બનતા ઉપાય કામે લેવા હવા અને રોપરોને જથ્થો રોગમાં રાખવામાં આવેલ છે

(૧૭) જીવાનો અગારીયો રોગ અટકાવવા મોરથુથુને ઉપયોગ ખેડૂનો પાસે કરાવવો (મોરથુથુ એ તરફથી મફત આપવામાં આવેલ છે)

(૧૮) જાનવરોના રોગનાં ઉપાયો—જાનવરોના કોઈ નાના રોગ થયા હોય તો તે મગડવાને મહદ કરવી એવી રોગ નીકળે તો વેટરનરી સરજન સાહેબ ને રીપોર્ટ કરી મહદ માટે બોલાવવા

(૧૯) પરચુરણ—ગામડાની રૂઝવોમાં ખેતીવાડીનું શીક્ષણ વાસ્તવીક રીતે અપાય છે કે નહિ, તેની તપાસ રાખવી

(૨૦) મેઓપરેટીવ ક્રેડીટ સોસાયટીઓ સ્થાપવા પ્રયત્ન કરવો

(૨૧) ખરાબ જમીનનો ઉપયોગ—કોઈ ગામે ખરાબ જમીન હોય તો તેનો સદ ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો તે બતાવવું

(૨૨) કૃષ્ણ ઝાડનાં વાવેતર—દરેક ગામે કૃષ્ણ ઝાડ વસાવવા પ્રયત્ન કરવો

(૨૩) જાનવરોની ઔષ્ણદ મુદ્યારવાને—દરેક ગામે સારો ધણખુટ બનાવવા તપાસ રાખવી

(૨૪) ચાંચેનો સંગ્રહ—દરેક જેડુત પાસે પુરનો આગનો સંગ્રહ છે કે કેમ તે બાબત તપાસ રાખવી.

(૨૫) શેલાં ધોવાણુ અટકાવવા બાબત—બતરોમાં શેલા ધોવાણુ પડતા હોય ત્યાં નાના પાળા બધાવી લેવા જેડુતોને સૂચના આપવી.

(૨૬) કુવા બાબત—જુના કુવામાંથી ગળા કાઢી ઉંડા ગાળવા અને નવા કુવા કરી ખીત વધારવા જેડુતોને સૂચના આપવી.

(૨૭) પાણીના જથ્થાનો ઉપયોગ—કોઈ પણ જગ્યાએ પાણીનો જથ્થો મોટા પ્રમાણમાં રહેતો હોયતો તેવી પાણીની ટંકની રીત સદ ઉપયોગ કરવાનેના રીપોર્ટ કરવો.

હાલના ચારે એમીં ઇન્સ્પેક્ટર તથા એમીં એડવાઈઝર પુનાની જેતીવાડી કોલેજના એક્ઝ્યુક્યુટિવ છે. બધા એમીં ઇન્સ્પેક્ટરોને હોર્સ એલાવન્સ પણ આપવામાં આવ્યું છે. એટલે તેઓ પોતાનો ધોરો રાખી શકે અને સ્ત્રીમાં ફરવાની સગવડ થાય.

એમીંકલચરલ એડવાઈઝર રાજકોટના પેટ્રોલ ડેપો જમીન સુધારવાના અને જુઠા જુઠાં પાકની પેદાશ વધારવાના અખતરાઓની દેખરેખ રાખે છે અને મહાલોમાં એમીં ઇન્સ્પેક્ટરોની કામગીરી નમામે છે.

પ્રીટીશ ગવર્નમેંટના મુળમં ઇલાકાના બધા જિલ્લામાં ફક્ત એકેકે એમીંકલચરલ એગ્રીકલ્ચર રહે છે અને તેને આખા જિલ્લાના જગમગ ૩૦૦ અગર વધારે ગામડામાં ફરીને જેતીવાડી સુધારા બાબતની તપાસ રાખવી પડે છે.

રાજકોટ સરકારના દરેક એમીં ઇન્સ્પેક્ટરને ફક્ત વીચેક ગામના જેડુતોની તેની જમીન તથા જમીનની ખેડ અને જેતીની સ્થિતિની દેખરેખ રાખવાની છે. એથી કરીને તેઓ દુક મુલતમાં પોતાના ગામડાઓની દરેક બાબતની સ્થિતિ સંભાળપૂર્વક તપાસી શકશે અને લોકોમાં પોતાનો વિશ્વાસ બેસાડી શકશે.

કાઠીયાવાહના જેડુતો જેતીમાં વજાજ પછાત છે અને તેઓમાં નીચેની ખામીઓ માલુમ પડે છે.

(૧) લગભગ બધા અલગ છે એટલે લખી કે વાથી શકતા નથી.

(૨) હાલની જેતીમાં સુધારા યર્થ શકે તે વાતને તેઓ ખીલકુલ માનતા નથી અને પોતાની જેતી અને જેતીની રીત જહુજ સારી છે, એવી માન્યતાને ખઠકી રાખે છે.

(૩) જેતીમાં કોઈ નાના પ્રમાણમાં પ્રયોગ કરવાને તેઓ આગળ પડતા નથી અગર હિસુક થતા નથી.

તેઓમા એક સારો ગુણ એ છે કે તેઓ જન મહેનતથી કટાળતા નથી તેઓ આળસુ નથી અમુક રીતથી જેનીની પેદાશમા વધારો થાય છે. તેવી રીત નજરે જુએ અને તેઓની ખત્રી થાય છે. એટલે તેઓ ગાઢરીયા પ્રવાહની માફક એકી સાથે નવી રીત ગ્રહણ થાય છે

• એશીકલચરલ ઇન્સ્પેક્ટરે પોતાની ઉપર બતાવેલા કામગીરી ઉપરાંત પોતાના ગામોના બેડુતોને ગુજરાત અને બીજા દેશોની બેંકોની હકીકત કહેશે અને સંભળાવશે અને કેટલાક અખતરા તેઓની નજરે તેઓનાજ બેંકોમાં કરી બતાવશે એથી કરીને લોકોનો અજુગનો દુર કરવાનો છે અને આખરે પોતાના કાર્યથી પોતાના મહાસના બેડુતોની અને જેનીની સ્થિતિમા કેટલો સુધારો કર્યો અને તેનાથી રાજ્યને અને બેડુતને કેટલો ફાયદો થયો તે બતાવવાનું છે

બેંકી અને બેડુતોનો સ્થિતિ સુધારવાના જે શુભ આશ્રયથી રાજકોટના યુન નાં ઠાંકણ સાર્વેમ સર લાખણરાજ બહાદુર કે સી એસ. આર્થ જે બેંકીવાડી ખાતુ ખોલ્યું છે તે શુભ આશય ફળીજીત થાઓ એવું અમે પ્રાર્થાએ છીએ

આ લેખના વાચક ગૃહસ્થોને અમે • લીનતી કરીએ છીએ કે ઉપર દર્શાવેલી અમારી કામગીરી ઉપરાંત આ મહાસના ગામડામા એવી બીજી કામગીરી પણ જાતની કરી શકે તેની સુચના અમેને લખી મોકલશે તો અમે • નેએનો ઘણાજ અમાર માનોશું તાં ૨૩-૮-૨૪ રાજકોટ સીટી

VRAJLAL G PATEL, B A G

• એશીકલચરલ એડવાઇઝર સ- (રાજકોટ)

ચોર્યાશી તાલુકા ડેવલપમેન્ટ એસોસીએશન “ બેડુત મંડલ ” સુરત.

આ મંડલની શરૂઆત તા ૧૮-૫-૨૨ ને રોજ કરવામા આવી હતી અને ૩૧ મી માર્ચ ૧૯૨૪ પુર થતુ હોવાથી મંડલના પહેલા વર્ષનો એકવાલ તા ૧૫-૫-૨૩ ને રોજ બહાર પાડવામા આવ્યો હતો મંડલ તા ૩૧-૩-૨૪ ને રોજ તેનું બીજું વર્ષ પુર કરી ત્રીજા વર્ષની શરૂઆત કરે છે હવે પછી તે બાંધવાસ્થામાંજ છે અને એવી સ્થિતિમા રહીને પછી તેણે ઘણું ઉપયોગી કામ કર્યું છે જે નીચેના એકવાલ પરથી જણાયે.

૨. સમાસદો ૧૯૨૩-૨૪ ના સાલમા નીચે પ્રમાણે સમાસદો હતા.

વર્ગ સખ્યા

૧ મુરખીઓ ૧૫

૨ છાત્રીના સમાસદો ૪૬

૩ વારસીક/સમાસદો જેઓ રૂા ૧-૦-૦ પ્રમાણે ભરે છે ૫૬૨

૪ ” ” રૂા ૦-૮-૦ ” ” ૬૦

હીસાબતુ સાવાયુ—તાં ૩૧ મી માર્ચ ૧૯૨૪ સુધીનું સરવાયું એટલે કે જાવક જાનકતા આકલા નીચે પ્રમાણે છે

અને ૧૯૨૭-૨૪ ના સાલનો આવકું ખર્ચનો હિસાબ.

આવકું.		ખર્ચ.	
૧ ગ્રામ સાવની સીતક	૨૬૭૧-૭૭	૧ તોલના પગાર પેટ	૧૧૦૦-૧૧-૦
૨ દોરણ નાગીનું, વ્યાજ	૨૫૫-૧૩-૬	૨ (અ) રીટરોનનો પગાર	૬૨૨-૭-૩
૩ લોડ્ય બોરડા ગ્રાંટ	૨૦૦-૦-૦	(બ) કામગારનો પગાર	૪૨૧-૩-૬
૪ ખર્ચગી સલામતિનુ સવાખમ	૨૨૪ ૮-૦	૩ તોલના ખર્ચ પેટ	૨૩૯-૧ ૬
૫ ૨૨૩ ના કીસેમર સુનીમા	૨૦૦-૦-૦	(અ) રીટરોનનું ભથ્થુ	૮૬ ૮-૩
૬ લાઈફ સેમર ૧	૨૫૦-૦-૦	(બ) વાચાગનું ખર્ચ	૬૧-૪ ૩
૭ લાઈફ સેમર ૫૬૨	૫૦૭ ૦ ૦	૪ ગ્રેવોરોનનો ખર્ચ	૫-૬-૦
૮ " ૬૦	૨૮-૧૨-૦	(અ) દલીઆગ જોખાગ	૨-૧૦ ૮
૯ ૧૯૨૪ ના માર્ચ સુનીમા ચલ્યા	૭૭૬-૧૨-૦	(બ) બી	૫-૬-૦
૧૦ સેમરોની પી	૪૭-૧૨-૦	(ક) પરચુરસ	૨-૧૦ ૮
૧૧ જેતીતા જોખરોની સામગી આવક.	૨૨૪-૮-૦	૫ ઇરવરોન	૧૧૭-૧-૨
૧૨ પેન્ડુલ જોખીમ વીન	૧૦૦-૦-૦	૬ આ ટકાની ૨૦૦ ૩૧ ની ફેલ્ડ વેલ્યુની	૧૨-૦-૦
૧૩ ગવરોન્ટ આટ	૧૦૦-૦-૦	૭ ઇ. પી. નોટ	
૧૪ જહામની પેટીઓના માવ ખાતે જતો ફિન ફોન	૪૧-૧૨-૦	૮ કીજર	
૧૫ ખર્ચ ફોન	૭૭૦૧-૪ ૪	(અ) ટપાલ	૬-૬-૦
૧૬ ખર્ચ ફોન	૧૨૨૬ ૭ ૮	(બ) છપામણી	૫૧-૧૧-૬
૧૭ ફોન ફોન	૧૨૨૬ ૭ ૮	(ક) રેસનરી	૩૫-૪-૦
૧૮ ફોન ફોન	૧૨૨૬ ૭ ૮	(ડ) કીઓના લાગના	૧૪-૨-૦
૧૯ ફોન ફોન	૧૨૨૬ ૭ ૮	(ઇ) ફેરનીચર	૫૫ ૧-૦
૨૦ ફોન ફોન	૧૨૨૬ ૭ ૮	ખર્ચ ફોન	૧૬૨-૧૦-૬
૨૧ ફોન ફોન	૧૨૨૬ ૭ ૮		૧૬૨-૧૦-૬

ઉપરના આકારા ઉપરથી જણાયે કે રૂ. ૨૨૫ મુરબી અને વારસીક સલાસદારી શ્રી તરીકે આવેલા છે તે રકમ મંડળના નીચમ સુજબ રીઝર્વ ફંડ ખાતે લઈ જવામાં આવશે. ગર્મ સાલના એકસાલમાં દરશાવેલી ડાહટકાની છ પી. નોટને સમાવેશ ઉપરની રકમમાં થાય છે અને તેજ સદ-ગૃહસ્થે તરફથી રૂ. ૮૦ વેરકરા આલુ, સાલમાં આવ્યા હતા અને રૂ. ૨૦૦ ની શ્રીની રકમ પુરી કરવામાં આવી હતી. ૧૯૨૩ ની સાલમાં વારસીક મેમ્બરોની શ્રીના રૂ. ૫૫૧-૧૨-૦ અને ૧૯૨૪ ની સાલના રૂ. ૪૫-૧૨-૦ મેમ્બરોની શ્રી તરીકે આવ્યા હતા. રોકેટી મુંડીના ઓજ તરીકે રૂ. ૨૫૫-૧૩-૩ આવ્યા હતા. કીમ્પ્રોકટ લોકલબોર્ડ સુરત તરફથી રૂ. ૩૦૦-૦-૦ અને તાલુકા તરફથી રૂ. ૧૦૦-૦-૦ ગ્રાંટ તરીકે મળ્યા હતા જેને માટે મંડળ બંને બોર્ડનો આભાર માને છે અને. બલીધમાં એટલીજ રકમ બળકે કંઈક વધુ રકમ વારસીક, ગ્રાંટ તરીકે મેળવવાની આશા રાખે છે. રોકેટ રસ્તમજી મનચેરજી મુકા તરફથી રૂ. ૧૦૦ બક્ષીસ મળેલાં છે. ગર્મ સાલ એવો મંડળને ત્રણ વરસ સુધી બક્ષીસ આપવાને માટે કબુલ કર્યું હતું અને તેને માટે મંડળ તેનો આગ્રહ માને છે રૂ. ૧૦૦૦ મરકાર તરફથી ગ્રાંટ મળી હતી આટના સંબંધીની માંગણી ૧૯૨૩ ના રો માસમાં કરવામાં આવી હતી છતાં પણ તે પછી મોડી એટલે કે ૧૯૨૪ ના મારચ માસમાં મળી હતી એવોલરના બાકા તરીકે રૂ. ૬-૧૧-૦ મળ્યા હતા જોકે એવોલર હંબુ સુધી જાણાવાડે આપવામાં આવતા નથી પણ કુકત પ્રયોગ અને ઉત્તેજન માટેજ મોટે ભાગે આપવામાં આવે છે. બધી મળીને કુલ આવક રૂ. ૨૫૫૭-૦-૬ થઈ હતી.

ખરચની બાબત તપાસતાં જણાય છે કે રૂ. ૧૧૦૩-૧૧-૦ અને રૂ. ૩૨૫-૧૦-૦ મંડળના ફીલ્ડમેન તથા કામદારના પગાર તથા મથકના ખર્ચા છે. પ્રોપેગેન્ડાને અંગે રૂ. ૩૧૭-૮-૨ ખર્ચ થયેલો છે. ટપાલ, છપામણી, રેશનરી, ફરનીચર તથા કીપોના બાકાના મળી કુલ રૂ. ૧૬૨-૧૦-૬ ફીલ્ડમેન ખર્ચ થયેલો હતો બધું મળી કુલ ખર્ચ રૂ. ૨૦૨૬-૭-૮ થયેલો હતો તેમાંથી રૂ. ૧૪૪૬-૫-૦ તે ફક્ત પ્રોપેગેન્ડા સ્ટાફ રાખવામાં ખર્ચા હતા.

રીપોર્ટની સાલમાં મીં. એ. એસ. પટેલ બી. એલ. એ. મંડળમાં તા. ૧૮-૪-૨૩ સુધી કામ કીધું. તેમને મીં. એ. એસ. એ. વધુ પગાર મલવાથી તે મંડળને હોડી ચાલ્યા ગયા છે. મંડળ પોતાના ફીલ્ડમેનને ફક્ત ૬૦ જ. પગાર આપે છે જે ઘણાજ એછા છે ઉપરના કારણોને લીધે બીજા સાલુસની નીમ-લુક કરવી પડી હતી મીં. બી. આર. શાહ. બી. એલ. ની નીમલુકે તા. ૮-૫-૨૩ ને રોજ કરવામાં આવી હતી ગવર્નમેન્ટ રોકેટ રૂ. ૧૦૫૪૫૪

નો છે તથા સરકારી નોડરી કાયમ ડોલ છે અને તેમાં લાભીયને માટે આગવ વધવાની આશા રહે છે જ્યારે મહત્તની નોકરીમાં સ્કેલ કાંઈ બંધનો હજી નહીં તથા તે ડોડરી કાયમ રહેવાની આતરી આપી શકાતી નથી તેમજ તમા લાભીયમાં આગવ વધવાની આશા પણ આપી શકાતી નથી આવા ચોછા પગારને લઈને કામગણી માનુષ મહત્તની નોકરીમાં રહે નહીં એ સર્વો વાક છે અને તેમાં મહત્તે પગાર વધાવો પડશે એમ લાગે છે પૂર્વ ખાનદેશ મા પાચોરા એસોસીએશન તા ૨૦-૩ ૨૪ ના કરેલા સરકારી કરાવ ન પદ્ધતિ મા સરકારે એવા મહત્તોને તેમને નોકર ખર્ચાં જો, જ્યુ પ્રમાણમાં થાય તા ત આપવાનું જણાવ્યું છે અને આ મહત્ત પણ તેના જેવું જ કામ કનું હોવા થી એ બાબત સરકાર આગવ વીચાર કરવાને માટે મુકવામાં આવશે સરકાર પસેથી વધુ ખાટ મલશે એવી ચમત્તથી નવા વર્ષનું બજેટ ઘડવામાં આવ્યું છે.

ગોધરાની યેતીવાડી રુક્ષમાં ફેળવણી લીધેલા એક વીદ્યાર્થીને મહત્તે કામગાર તરીકે રાખેલો છે તેને પગાર રૂ ૨૦ તથા બધુ રૂ ૭ દર માથે આપવામાં આવે છે ગયે વરસે તે જગ્યા પર એક ખેડુતને કાર્મચલારી નીમણ મા આવ્યો હતો તની જગ્યા એ ઉપર લખેલા માલુમને તા ૧૪-૫-૨૩ થી નીનવામાં આવ્યો છે

મી. યોગીલાલ આર, શહે પોતાના ૧૧ મહીનાની નોકરીની સુલતમાં ઘણું સારી રીતે કામ કર્યું છે તે કામ કરવામાં ઉત્સાહી છે અને તાલુકાના ટોકોની ત્રણે સારી રીતે મલતાવડા પહોંચી વરને છે જે તે મહત્તમાં આલુ રહેશે તો તે ઘણા ઉપયોગી થઈ પડશે

કામગારે પણ સાડ કામ લીધેલું છે છતાં પણ તેને કનું વારવાર કામ બાગતમાં મગજુતી આપવી પડે છે પરતુ આશા રાખવામાં આવે છે કે તે પણ તોડા વખતમાં સુધરશે

૧૯૩૩-૩૪ ના સાલમાં કરેલા કામની યાદી—તા ૧૩-૫-૨૩ ની જનરલ ગીટીંગમાં પસાર કરેલા ગ્રેલ્લમ પ્રમાણે અને વખતે વખતે બોરેલી સલાહકારી કમીટીની સુચનાએ પ્રમાણે નીચેના કામ કરવામાં આવ્યા હતા

(અ) એન્જીનેરી ડીપો—આ મહત્તે પરીશીષ્ટ (અ) મા જણાવ્યા પ્રમાણે એન્જીનેરી રાખવા છે અને તે સાડે આવે છે લોહાના હગથી આ સાલ ૭૦ વીંદા જમીન ખેડાઈ હતી અને આ કામ શરૂઆતના વખતે મનોપકા ક દેલી શકાય

(બ) ગુલાબની આખો ચલાવવા બાબત—ઉમરા અને નવા ગામ મા જુદી જુદી વાડીઓમાં ૭૦૦ ગામડાં ગુલાબના છોડ કાપ દેવી જાવના

વીસાયતી શુભાખની આખો મહત્ત્વના ફીલ્ડમેન તથા કામગારે બાધી આપી હતી

(ક) દેશી બોટ ઉપર કલમો કાઢવા વીરો—ભાટપોર, ઉમરા, અને ઉત્તરાણમા ૧૦૦ દેશી ખાસાં ખોરના ઝાડ ઉપર અજમેરી ખોરની આખો ચઢાવી આપી હતી.

(ડી) પડીશીબટ—(બ) મા જણાવ્યા પ્રમાણે લોકોને રૂ. ૧૨૦ ના ઓલરા મુજા ફી અને પુરા પાડ્યાં હતાં.

(ઈ) ખેતીના ઓલરાઓ ડીમોનસ્ટ્રેશન—સુરત ખાતે ભરાયલા ફીલ્ડ ઓધોગીક પ્રદર્શનમાં ગુજરાતની ખેતીવાડી ખાતાના એ ડિપ્યુટી ડીરેક્ટર આલેખની દેખરેખ નીચે ખેતીવાડીનો એક સ્ટોલ ઉઘાઠવામા આવ્યો હતો તેમા મીં શાહે ત્યાં ૧૦ મી મી થી ૪ થી જુન સુધી કામ કર્યું હતું આથી મીં શાહે તેમના દાખલ થયા પછી તરતજ લોકોની સાથે ઘાસ સળમ આ આવવાનું બન્યું હતું અને વધી તેમને તાલુકાના લોકોની આસપાસ જલદી આ ચવાનો લાભ પડ્યો હતો. બીજી ડીમોનસ્ટ્રેશન સુરત કાર્મ પર તા ૧૬ થી ૧૮ મી જાનેવારી ૧૯૨૪ સુધી બન્યું હતું ચોરાચી તાલુકાના જુદા જુદા ભાગમા આ ખેડુનેની પાટીઓ ત્રણે દિવસે બાલાવવામા આવી હતી અને મીં શાહે તેમની સાથે રહી ઘણું બતાવ્યું હતું લોકોનું હજી તાલુકાના સાત ગામોમા ચલાવી બતાવ્યું હતું.

(એફ) બી અને છોકની વહેચણી—પડીશીબ (સી) મા જણાવ્યા પ્રમાણે દેશી અને વીસાયતી બી રૂ. ૧૫૭-૮-૦ ના વેચાતી આવી આખા હતા.

(જી) જમીનને સરખી સપાટ બનાવવા અને તેમાં કચાઈ રહેતા પાણીનાં નીકાલ કરવા વીરો—આ તાલુકામા અને ખાસ કરીને ફેફાવાણીમા ગામોમા કે જ્યાં પાણી કચાઈ રહે છે તેવી જમીનમા એ ઘણો અગત્યનો કવાલ છે. સાધારણ રીતે અનુભવી માણસો જેમની નજર પેવાયલી છે તેઓ એ જાણતામા ઘણું સારું કામ કરી શકે છે પણ ખાસ સપાટી માપવા ના ઓલરથી કરેલું કામ વધુ સંતોષકારક થાય છે આવું કામ સરદાર દાવર મોદીનાં વાડીમા કર્યું હતું તેનું પરીણામ ઘણું સતોષકારક આવ્યું છે.

(એચ) જુવારને મોરશુથાના પાણીમા બોલી વાવવા વીરો—ચોરામી તાલુકાના એક મામલતદાર સાહેબ તથા સુરતના ડીસ્ટ્રીક્ટ એગ્રીકલ્ટચરલ ઓવરસીયર તથા મહત્ત્વના ફીલ્ડમેન એ ત્રણેએ મળી આ તાલુકામા ૫૫૦ પડીકા મોરશુથાના વહેચ્યાં હતાં અને જ્યાં જ્યાં તે વાવવામા આવ્યા હતા તે ત્યાં આજે તેના ફીલ્ડમેન મળ્યા પડ્યાં નહોતાં.

(આઈ) ભુડ અને શિયાલવા મારવાને મારે એરના પડીકા વીજે—બેંકીવાડી ખાતાએ આના અગે પડીકા તઈયાર કરેલા છે અને લોકા ને પુગ પાડે છે. મહલને પણ તે વહેચવાને આપવામાં આવ્યા છે. આવા ૫૦ પડીકા મહલના ફ્રીડમેન લોકોને મફત વહેચ્યા હતા.

(જી) ભુડ ઉપર પડના રોગો ઉપર કરેલા ઉપાયો—છાપરા બાડા અને નવા ગામમા મગા ઉપર ઈકોસોપેલ નામની દવા છાટવાથી ઘણી સારી અસર દેખાડી આપી હતી ઘણા આંગાના બાડગાથી નેને કારનારા દાડા દાઢી આપી દવા સુકી આપી હતી અને નથો તેઓને મરતી સ્થાનીમાં બચાવ્યા હતા.

(ટી) કોઓપરેટીવ મવે—મહકારી ખાતા તરફથી આ તાલુકાની કોઓપરેટીવ મવે મોઃ વાલે ડી. દેશાઈએ કરી હતી અને તે સર્વે કરવામા મહલના ફ્રીડમેન શ્રી શ્રી ગાર શાહ તેમની સાથે કરી મહલ કરી હતી તેના ફીગો હજુ સુધી મળ્યા નથી પરંતુ આશા રાખવામાં આવે છે કે થોડા વખતમાં મળશે.

(એલ) પાલીઆ પર વાવેતર—મહકારી ક્ષામ પર નારવાર ને વાયો અને મહલના ફ્રીડમેનના પ્રયત્નથી આ તાલુકામાં ૧૭૦ એકર જમીન મા કપાસનું વાવેતર પાલીઆ ઉપર થયું હતું 'કર્પાસ, જુવાર, ટટલ, ગઢલની. પાલીઆ ઉપર ઉગાડવાથી ઘણા સારા પરીણામો આવ્યા છે. ફ્રીડમેન લોકો ને પાલીઆ પર ખેડી કરવાને સમજાવવા આપે છે કેટલાક ખેડુઓ પાલીઆ કરવાના જોત્તરો કર્મ પંચા બરીલમાં છે હીરસે હીરસે તેની માંગણી વધતી જાય છે અને લાવીધમાં એવી જાતનો ખેતી વધુ થશે એમ આશા રાખવામાં આવે છે.

(એમ) કોટન એલ સીડ સોસાયટી—એક અડાજન અને બીજી લેમતાનમા આવી છે. સોમાયટીએ કરવાના પ્રયત્નો ચાલે છે અને આના પરીણામે ૧૦૦૦ રૂલ કપાસીઆના બી અડાજનના લોકોને પુગ પાડયા છે અને તેઓ સોમાયટીના કપમાં રજીસ્ટર કરાવશે એમ આશા રાખાય છે.

(એન) છપામણી—મહલે જે પત્રીકાઓ છાપી છે. એક મહલમાં નાખલ થવાથી થતા કાયદા અને બીજી મહલે પોતાના હોદ વરસમા કામની ચાલી આ પત્રીકાઓ લોકોને મફત વહેચવામાં આવે છે.

(ઓ) આંખમાં પુરવાના મીઠા સબંધી—નારીએલી અને આખમાં મીઠું પુરવાથી ઘણા સારા ફાયદો થાય છે એમ માલમ પડેલું છે. આવું મીઠું દરરમ ખાતા તરફથી જંગાલી મહલના તેર આનાના બાવળી

આપવામાં આવે છે તેના અંગે ૨૦૦૦ રૂાલ મીઠાની માગણી આવી હતી અને ખેતીવાડી ખાતાના ઉત્તર વલ્લભાંગના મેં ૩૫૫૫૨ી ડીરેક્ટર પાસેથી તેની પરમીટ મેળવી આપી હતી.

મડળની ઓફીસ—ગુજરાત ખેતીવાડી ખાતાના મેં ૩૫૫૫૨ી ડીરેક્ટર સહિત આ મડળની ઓફીસ ગયે વરસે ગોઠવણ કરવા પ્રગાઠિ સુરતના ઠસાકટ એગ્રીકલ્ચરલ એવરસીયરની ઓફીસમાં રાખવામાં આવી હતી તેના મારે મંડલ તેમજ આભારી છે, તે ઉપરાંત મંડલે પોતાના ઓફીસ રાખવા ની ડીપો મારે માસીક રૂા. ૭૦ ની જગ્યા રાખી છે.

સમાચાર—મડલે આ વરસ દરમ્યાન ૩ એડવાઇઝરી, ૪ મેનેજીંગ તેમજ તા. ૧૪-૫-૨૪ ને રોલ એક જનરલ સગા બરી હતી.

૧૯૨૩-૨૪ ની સાલના અમલદારો તથા મેનેજીંગ કમીટીના મેમ્બરો—વર્ષ દરમ્યાન મંડલના અમલદારોએ સંતોષકારક અને ઉત્સાહની કામ કીધું છે કામ કરવાની અદર વખતે વખત ગુજારેતીઓ આવી હતી પણ તેમને સમયસુચકતાથી દુર કરવામાં આવી હતી થોડાક સભાસદો સ્ત્રીવાય બધા સભાસદોએ મડળની દરેક સલામત હાજરી આપી હતી અને દરેક બાબતમાં ઘણો ઉત્સાહ લીધો હતો તેઓ બધા આજે રીટાયર થાય છે આજે નવા અમલદારોની ચૂંટણી કરવાની છે જેની દરખાસ્તો આજે આપની સમક્ષ મુકવામાં આવશે ચોરામી તાલુકાના મેં મામલતદાર સાહેબ અને મડળના વાઇસ પ્રેસીડન્ટ મેં બાઇસેક્ટર જોશીએ મડળના કામમાં ઘણો ઉત્સાહ બર્ચો બાગ લીધો હતો અને સભાસદોની કી ઉપરાવવામાં દેખરેખ રાખી હતી તેને મારે મંડળ તેમજ આભાર માને છે. રા. સા. લીમબાઈ એમ દગાર્થ ૩૫૫૫૨ી રાયરેક્ટર ઓફ એગ્રીકલ્ચર ગુજરાત વીજાગ મુરત અને મીં ડી એ શાહ એસીસ્ટન્ટ રજીસ્ટ્રાર ઠાઓપરેટીવ સોસાયટીઝ ઉત્તર વીજાગ સુરત એમણે મંડળને કામ કરવામાં વખતે વખત અસુધ્ય સુચનાઓ કરી મદદ આપી હતી તેને મારે આ મંડળ તેમજ આભાર માને છે કારણ કે તેમની સુચના સ્ત્રીવાય મડળ ઝાઝું કામ કરી ચકત નહી. મીં નગરચેક, ડી. જો એવરસીયર સુરત અને મીં રામચંદ્ર ઠાડુભાઈ દેશાઈ એમણે મડળના ડીરેક્ટરી, તરીકે કામ કર્યું હતું. મીં રામચંદ્ર દેશાઈને પોતાની ના દુરસ્ત તંબીયતને લીધે સુરતની બહાર ઘણો વખત રહેવું પડ્યું હતું અને તેથી બધું કામ મીં નગરચેકને કરવું પડ્યું હતું. મીં નગરચેકે કામ ઘણું ઉત્સાહ અને ઉમંગ થી બદલ્યું છે અને તેને મારે મડળ તેમજ આભાર માને છે. મેનેજીંગ કમીટીના બધા સભાસદો એ મંડલમાં મેમ્બરો વધારવાની ગંદેનત કરી હતી અને ક્રીડાનેન તથા જાગવાને તેઓના કામમાં નેપ્રતી સમજાડ ત

હરી આંખી હતી અને તેઓની મદદ સ્ત્રીવાય મંડળ આગળ વધવા પામન નહીં તેથી રીટાયર થતા બધા અમલદારોનો આજે હું આભાર માનું છું. આ વર્ષના રીટાયર થતા મેમ્બરો ફરી ચુટાવાને પાત્ર છે.

તાલુકાની અંદર વધુ ઉપયોગી અને સાત કામ કરવાને માટે આ તાલુકા ની એથોકલથરલ સર્વેમા નીચે લખેલા વીલાગો પાંડવામાં આવ્યા છે તેમાં દરેકમાંથી સભાની સલાસદોની એક સભા કમીટી નીમવી એવો ઇશદો રાખવા માં આવે છે. આ સભા કમીટી મંડળના ફીલ્ડમેનને પ્રોપેરેન્ડા કરવામાં, સલાસદો બનાવવામાં અને શ્રી વસુલ કરવાની દેખરેખ રાખવામાં વધુ મદદ રૂપ થઈ પડશે.

વીલાગોના નામ—(૧) અડાજણ વી. (૨) વરાછા વી. (૩) કુભારીઆ વી. (૪) અલધાણ વી. (૫) તલગપોર વી. દરેક વીલાગમાં પાંચથી સાત મેમ્બરોની એક સભા કમીટી નીમવામાં આવશે જેમાંનો એક માણસ એરમેન તરીકે તે વીલાગમાં કામ કરશે અને એ બાબતની સંપૂર્ણ માહિતી સભા કમીટી નીમી તેમજ કામ કેવું થાય છે તે થોડા વખત પછી આપની સમક્ષ મુકવામાં આવશે.

આ વરમશા મેનેજર કમીટીના કાગકાજનો હેવાલ આપની જાણને માટે ટેબલ પર મુકવામાં આવ્યો છે. મેનેજર કમીટીને મંડળના ધારા પ્રમાણે કામ કર્યું છે હતા પણ મંડળના ધારાની રીતી કલમ પ્રમાણે તેઓના દરેક કામ બાબત આ સભાની મંજૂરી મેળવવી જોઈએ અને હું આશા રાખું છું કે તમે બધા તે કામો તપાસી મંજૂર કરશો.

૧૯૨૪-૨૫ ના સાલનું અડાજણ આવક ખર્ચનું બજેટ આપની સમક્ષ મંજૂરી મેળવવા માટે મુકવામાં આવશે એટલે તે બાબત વધુ વિચાર કરવાની હાલ જરૂર જોતો નથી.

૧૯૨૪-૨૫ ની સાલના કામનો કાર્યક્રમ પણ આપની સમક્ષ મંજૂરી મેળવવા માટે મુકવામાં આવશે.

આપ સર્વેએ આપના કીર્મતી વખતના જોગે થાને અંતે હાજરી આપી છે તેને માટે મંડળ તરફથી આપ સર્વેનો ઉપકાર માનું છું. વળી સર્વે સલાસદો પછી તે આજે હાજર થયેલા જોગદાર હોય તેઓ બધાનો તેમજ આજ હીન સુધી મંડળને જે જે મદદ કરી છે તે બદલામાં આભાર માનું છું અને આપ સર્વેને વિનંતી કરું છું કે આ માફકજ મંડળ પ્રત્યે કાયમ લાગણી રાખશે કારણકે આ મંડળની પ્રવૃત્તિ આપના પોતાના જ હિતને માટે છે. આ મંડળનું નામ ડેવલપમેન્ટ એસોસિએશન એટલે કે ઉન્નતી કરનારું મંડળ એવું રાખવામાં આવ્યું છે. આ મંડળ તાલુકાની જેની.

ઉન્નતી તથા જેતીની પેદાશની વેચાણ કરવામા સગવડતા કરી આપી તેમાં કાયદો કરી આપવા વાસ્તે સ્થપાયું છે. અને તેથી આ તાલુકામાં વચલી દરેક વ્યક્તી કે જેનાં હુકમમા તાલુકાનું દીત કરવાનું સમી રહ્યું છે તે દરેકની કરજ એ છે જે તેમજો આ મહળના મુરબી અથવા છુદ્દગીના સલામત તરીકે વેદાણું અને પોતાના મીત્રો તથા એલખાણ પીઝાન વાળાઓને આ મહળ મા જોડવાને પ્રયત્ન કરવો સંપ ત્યાં જાય અને માન પાંચડી સકડી જોર એક કા બેઠાં જો કસવાનો પ્રમાણે આપણે બધાએ આ પ્રવૃત્તીમા જોડાણું જોડ્યો, અને છેવટમાં આ મહળ તરફથી હું તમો બધાને તેને મનસા વાચા અને કર્મણથી મદદ કરવાની વીનતી કરી વીરમુ છુ

પરીશીષ્ટ (અ)

૧ બી ડી હુ હળ	૪ લોહનો મમ
૨ ગમ્મ લગ	૫ હળ કાપવાનો મચો
૩ મી ડી હુ હળ	૬ ઉપરવાનો સચો

પરીશીષ્ટ (બ)

૨ કોકળું હળ	૧ કીરનોસકર હળ
૧ નોર કાચ મેસો અને બી ડી હુ ના હળના છુદા છુદા ભાગો	
૩ કેચા	૨ પુનીમ ચાક
૪ આજો ચત્રારાના ચાક	

પરીશીષ્ટ (સી)

(બી)

મેરી જોડ	૦-૮-૦
બીનીઆ	૦-૮-૦
નોલકાલ ૨ આંહિમ	૨-૦-૦
ટામેટા ૧	૮-૧૦-૦
મુતા ૧૧ શેર	૮-૮-૦
વગથ ૨	૦-૧૦-૦
મદવ ૩	૫-૮-૦
હુ ના " મુઠીઆ " ૫ મણ	૧૭ ૧૫ ૦
ટામેટા ૨૧ આંહિસ	૦૪-૪-૦
કેચેનુ તર	૧૮-૦-૦
	<hr/>
	૩૪-૩-૦

છાંદ

આંધાની કમો ૧૫	૧૦-૦-૦
મીકુનું છાંદ ૭	૧૨-૦-૦
	<hr/>
	૧૫૭-૩-૦

૧૯૨૪-૨૫ સાલનું ખર્ચેટ

૪૦

શ્રી ગુજરાત ઈલીવાલી અને હંસર ટ્રસ્ટ પ્રમાણિક.

આશન સ્ત્રોત	આશન ખર્ચ
૨૦ થી મુકી ગયા	૨૭૫-૦-૦
સલામતી ફાળવ	૬૦૦-૦-૦
સેન્ટરના બાંધકામ ખર્ચ	૩૫-૮-૦
ખરચાનું વડીલ	૨૦૦-૦-૦
સગમી ખર્ચ	૧૦૦૦-૦-૦
દોષ સોફ્ટ માર	૫૦૦-૦-૦
ગાંધી સાલની સીલ	૫૦-૦-૦
ખાતર	૫૦-૦-૦
સોન	૫૦૦-૦-૦
ખાતર	૨૦૦-૦-૦
૪ કીટી	૭૦૦-૦-૦
ટપાલ, જાણપટ્ટી, રેસનરી,	
દીવાનુ ભાડે કરતીચર	
૩૧-૩-૨૫ નો રોજ સીલ	
૨૧૦૦-૦-૦	
૫૬૨૮-૦-૦	
૮૦૨૮-૦-૦	
૧૦૦-૦-૦	
૨૧૦૦-૦-૦	
૫૬૨૮-૦-૦	
૮૦૨૮-૦-૦	

૬૬

ચોરાશી તાલુકા ડેવલપમેન્ટ એસોસીએશન, મુરત.

૧૯૨૪-૨૫ સાલનું કાર્યક્રમ.

—*~*~*~*

નીચે મુજબના હપ્તીઆરો ચલાવી જતાવવા.

(અ) લોખંડી કંળા.

સી, ટી. ૨ બી, ટી. ૬ મોબસુન, આઈ, એન કી. વોસીંગ પ્લાટ નં ૮ રીજીંગ પ્લાટ

(બ) લોખંડી કાશ અને ચાક 'અગડો'

(ક) ચાક કટર 'કડબ કાપવાને મથો'

(ડ) વીનોઅર્સ 'ઉપજીવાના સચા'

(ધ) પ્લેનેટ બુનીયર હેઠ કો

(એફ) પ્લેનેટ બુનીયર બુલક કો

(જી) જુવાર મધલવાનો પથરો રાક્ષ

(એચ) નોરાગ ધરેસર

(આઈ) નોરોકોસ

(જે) ડીરુક હેરોઝ

૨. નીચેની ચીજો હાખત કરવી અને પુરી પાડવી.

(અ) ચાક દરકારીનું બી, સ્વીટ પીઝ, પીઝ વટાણા કરેતચ બીન કલ્પસી અને બીજી બીનસ અને બીજા ચોમાસુ ઇંગ્લીશ ચાક તરકારીના બી

(બ) નવા પાક ૧૦૨૭ એનું કપાસ બી, સરકારી ફાર્મનું સારી જાતનું જુવારનું બી મુગફલી અને કાતની સારી જાતના બી

(ક) મારી જાતના આખા અને ચીકુની કલમો.

(ડ) ખાતર, કપાસ અને જુવારની હારોમા સળૂના લીલી ખાતર તરીકે ઉગાડવાનો પ્રચાર કરવો

(ધ) યેતીવાડીના મુધરેલી જાતના ચોખાદો માટે અને વેચેથી આપવા

(એફ) મોરચુયાના પડીકા પુરા પાડવા.

(જી) મોરની કલમો કરવી

(એચ) કપાસને જુવારનું પાલીઆ ઉપર વાવેતર કરવાની પદ્ધતીનો પ્રચાર કરવો અને તેના અંગે રીજીંગ પ્લાટ પુરા પાડવા.

૩. લોકોને ખજુરી તથા તાલના રસમાંથી મોલ જનાવવા માટે સલાહ તથા મદદ આપવી.

૪. આ તાલુકામાં જુદી જુદી જાતની જુવાર જુદી જુદી જાતની જમીનમાં તાલુકામાં ક્યાં ક્યાં ઉગે છે તેની તપાસ કરવી.
૫. તાલુકામાં લોકો બીનો સંગ્રહ કેવી રીતે કરે છે તે જાગૃત તજવીજ કરવી.
૬. જુવાર વહાડી લીધા પછી ખેતરોમાં કરગ ફેરવી ખુપગ કાઢી નાંખવા લોકોને સમજાવવા આવી જેથી જુવાર ગાદર ગાડરી નામનો ફોટો પડે નહીં.
૭. જાંતુનાશક એકધીઓનો પ્રચાર, દુરારને મારજીયાના પાણીમાં આંછીએ અટકાવવાને ધોવી. મોષા પડે છે તેને માટે દેરોસીન 'ઇમલસન વાપરવું' મરચીને કાકડાનો રોગ આવે છે તેને માટે ચુનો અને ગધડવું મોથ્રચુ વાપરવું. હુકરો તથા શીયાલોનો નાશ કરવા એરનો ભગીંગ કરવો. મંદકાશોપોત અને રોગી વેચ ખાદ્ય લોખુ ઉપર મોંતોડી વસ નામનો રોગ પડે છે તેના માટે વાપરવા.
૮. ઘરગથુ ઉદ્યમ એલે ક હાથે ઠાંતવાનો તથા વજારાને પ્રધો શીખવવા પ્રયત્ન કરવો.
૯. દોરની એલાદ મુધારવી.
૧૦. પ્રદર્શનો તથા પ્રારથશીકા બરવાં.
૧૧. બીને માટે ડીપો ખોલવી જેથી કરી ચોક્કામાં કપાસના તથા બીજા પુરા પાડવાનું બની શકે.
૧૨. તાલુકામાં જુદી જુદી જગ્યાએ એકીકલચલર સરે તથા એરવાઈઝરી કમીટીની સલાહ મુજબ ખેતીવાડીની ખીલવણી અંગે, નોન કેડીટ સહકારી સોસાયટીઓ, જેવી કે, શાકભાજી વેચવાની સોસાયટી, બી ખાતર તથા હથીવાર પુગ પાડવાની સોસાયટીઓ, રૂં તથા કપાસના વેચાણ માટે સોસાયટીઓ સ્થાપન કરવી.
૧૩. લોકોને નહવી અડચણો દુર કરવો વીરો. દોરને પાણી પીવાખાટે તથા તુલને ઉપયોગમાં આવે તેવા તળાવો દુસ્ત દેરાવવાં લખવી કરવી. એડુનોને મજુરો સંગ્રહી પકડતી અડચણો દુર કરવા પ્રયત્ન કરવો.
૧૪. સારી જાતના આંબા વીકુ તથા બીજી જાતના ફળ તથા પુકોના આડ ની કલમો જનાવવા માટે ચોક નરસરી કાઢવા પ્રયાસ કરવો.

પ્રાંતીજ તાલુકામાં થતા પાક સંબંધી માહિતી.

—*****—

પ્રાંતીજ તાલુકામાં ખેતીની માન્યતાઓ તેમજ તલોદ નજીક આવેલા માતીનર મેળાવ મારે ખેતી સંબંધી ખેડૂત કંઈ ઉત્સાહ ધરાવતા હોય એવ જણાય છે. પ્રાંતીજ તાલુકામાં કઠોળનો પાક સારા પ્રમાણમાં કરવામાં આવે છે. ખાસી નદીના દર્શીજી, વાગમાં તલોદની ખેડોલ સુધીના કાગમાં તેમજ ઉપાવ, આજણા, પ્રાંતીજ, પોગર, રમુલપુર, બાકલપુર, વિગેરે રેતાળ ભાગમાં કઠોળ યુ વાવેતર વધારે થાય છે; વરસાદ થયે એક બે એક આપી પહેલું જાજરીનું વાવેતર કરવામાં આવે છે, ત્યારબાદ કપાસ થાણવામાં અગર રોપવામાં આવે છે, આજ વખતે મગફળી બે ત્રણ એક કરી હળવતી અગર, તે રોપવામાં આવે છે. અને ત્યારબાદ ગાદીના રહેલા ખેતરમાં જુવાઈ, જોગબટમાં ગવાર, મગ, (લીલા અને કાળા) ચોળા, મઠ, રાજ, તલ, ચેરંદા વિગેરે વાવવામાં આવે છે. કઠોળ ચોરવા આગળ ખેતરને હળથી ત્રણ ચાર એક કરવામાં આવે છે. પહેલાં ગવાર વાવવામાં આવે છે ત્યારબાદ ચોળા, મગ અને મઠ છેલ્લે વાવે છે. દરેક પાકનાર માહિતી નીચે જણાવી દે. તલોદ ગામથી અગર મેળાવેલી છે.

ગવાર—જુવાઈથી જોગબટ માસ સુધી હળ અગર આવળ વતી આશરે ૧૦ થી ૧૨ ને છોટ ત્રણ-એક કરી વાવવામાં આવે છે વીધે ૫ ચેર-૭ ચેર બી વાવે છે કપાસના વાવેતર પછી પંદર વીધ ઠીંગસે વાવાય છે. ગવાર ઉગી મોટો થાય ત્યારે એક વખત રાપણ ફેરવવામાં આવે છે નીંહવામાં આવતા નથી અને ત્યારબાદ કંઈપણ એક આપવામાં આવતી નથી, અકટોબર માસમાં પાકી ને તંબારા થયે છાપી લઈ સુકાયે મસલી કાઢવામાં આવે છે વીધે ૧૦ થી ૨૦ મણ સુધી પાકે છે. મરેતાશ કીમત ૩૫૦ થી ૪૦૦ થી આવે છે, ગવારનું ખાતર આરે ફાંચ છે. જમીનમાં ફળદ્રુપતા વધારે છે તેથી બીજે વર્ષે જો ખેતરમાં જાજરીના પાક સારો થાય દે. અને કંઈપણ ખાતર આપવામાં આવતું નથી. બીજે ચોરસે વખતે છાણ અને ઈંદ સાથે ખાડવામાં આવે તે સુતરની સુવાળી અને શાકભાજીના કાગમાં આવે સુરત તરફના બીજો અખતરો કરી જોવો જોઈએ, (એક જળદાની જોડપર બે વીધા ચોરાણુ કરવામાં આવે છે. મગ (લીલા અને કાળા) લીલામગ સારી જમીનમાં સારા થાય. પાનળી જમીનમાં કાળા સારા થાય ગવાર વાળ્યા પછી ફરેક દીવસમાં તરવળ આવું વાવેતર કરવામાં આવે છે ખેતરને ત્રણ થી ચાર વખત એકવાર આવે છે અને હળ અગર આગળથી આશરે દસ થી બે ને છોટ વાવવામાં આવે છે. વીધે ૭ ચેર

ળી વાવે છે. એક વખત રાપડી ફેરવવામાં આવે છે ત્યાગાદ એક ઠંઠ આપવામાં આવતો નથી અઠટોબર મહીનામાં પાકી જાય છે. ત્યારે કાપી લઈ સુકાય ત્યારે મસળી કાઢવામાં આવે છે વીંધે ૧૫ થી ૨૦ મણ પાકે છે. ગોતુ પશુ વેટલુંજ થાય છે. મગનો વાવ (લીલાનો રૂાં ૨૧ અને કાળાનો રૂાં ૨૧) મણ એકનો ઉપજે છે. એક બળદની જોડપર ત્રણ વીંધાતુ વાવેતર કરે છે. બીજે વરસે બાજરી અગર લુવારતું વાવેતર કરવામાં આવે છે.

સારી જમીનમા મોટા કાળા મગ થઈ શકે કે, નહીં તેની અજમાયશ કરી જોવી જોઈએ

ચોળા—સાધારણ જમીન હોય તો ઠીક થાય છે. મગની માફક એક કરી ચેરવામાં આવે છે. વીંધે ૮ ચેર ણી ચેર છે. અને એક વખત રાંપડી ફેરવવામાં આવે છે નવેમ્બર માસમાં પાકી તરફાર થાય છે વીંધે ૧૫ થી ૨૦ મણ પાકે છે. ગોતુ પશુ આશરે વેટલુંજ થાય છે. એક બળદની જોડ પર ૧ વીંધુ વાવે છે.

મઠ—પાતળી જમીનમાં ઠીક થાય છે, જન્માષ્ટમી સુધી વવાય છે ત્રણ થી ચાર એક આપી હળ અગર આવળવતી આશરે દશ ઈંચને છોટે વાવે છે વીંધે ૧૦ ચેર ણી વાવે છે. એક વખત રાંપડી ફેરવવામાં આવે છે. ત્યાર પાઠ ઠંઠ એક આપતો નથી. નવેમ્બર માસમાં તરફાર થાય છે. એક વીંધે ૧૫ થી ૨૦ મણ પાકે છે લાવ રૂાં ૧૧ થી ૧૧૧ આવે છે. એક બળદની જોડ પર ચાર વીંધાતું વાવેતર કરે છે બીજે વરસે બાજરી અને કમલપર લુવાર વાવે છે

શાણ—વરસાદ થયે એક થી એક આપીને ખાતર કરવું હોય તો વીંધે ૨૦ ચેર થી છાટી દેવામાં આવે છે. છો પકવવાતુ હોય તો વીંધે ૧૦ ચેર છાટે (આગ્રહ માસમાં) છે. અઠટોબર નવેમ્બર માસમાં પાકી તરફાર થાય છે વીંધે ૧૫ મણથી ૨૦ મણ પાકે થાય છે એક બળદની જોડ પર ૧ વીંધાતુ વાવેતર કરે છે

રગરૂળી—જાતું વાવેતર ૮ થી દશ વરસમા દાખલ થયું છે. કાંસ નામનું પાક જે જમીનમાં વધુ હોય ત્યાં એ સારી થાય છે. બાજરી મઠ જાળી અથા જોલે તીધી છે સોનાસણ, પોગર વિગેરે જામમા બહોળા પ્રમાણમાં વાવેતર થાય છે. પણ અવરનવર પદ્ધતિનું જોઈએ તેવું અનુકરણ ન રતું હોવાથી પાક હવે જોડો પાકતો જાય છે ખાતર તેમજ મઠીલા કાંકરાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે અને અવરનવર તુલ પકવવામાં આવે તો દુધદો કાય જોમ છે. વરસાદ થયે ત્રણથી ચાર એક આપી હળવતી આશરે

૧૫ થી બે કુટને છેટે જીન માસમાં જોનવામાં જગર તો જોપવામાં આવે છે. વધે દેવેલા દાણા આશરે ૧૫ થી ૨૦ શેર જોધએ છે. રાપડી બે વખત તેમજ બે વાર જોધ વાને જોધવાર નિદવામાં આવે છે. અકટોળવ માસમાં પછી લાય છે. ત્યારે જોધી વીણી લેવામાં આવે છે જોકે વીધામાં મધુ ૮ થી ૨૦ મધુ મુખી પાકે છે ગોતું પધુ તેટલું જ થાય છે. દર બળદની જોધ પર ૧ થી ચાર વીધા મુખી વાવેતર કરે છે. કેટલાક બાગમાં જોનાથી વધારે પ્રમાણમાં વાવેતર કરે છે, મગફળી પછી બીજે વરસે દેઈ દેઈ જોડું કપામ્તુ વાવેતર કરે છે.

જોરડા—(સારી જમીનમાં ચાસ થાય) જોકલા પધુ વવાય છે. તેમજ બાજરી, મઠ, તલ, જગર મગફળી સારી જોરીયા કહાડી પધુ જોરવામાં આવે છે, જોકલા આગટ-અપટેજગરમાં હળથી આશરે બે હાથને છેટે વવાય છે વધે ૧૦ શેર બી જોધએ છે; તલ, જોક રાપડી અને બે વખત નાગો જગર પાટીયુ દેવવામાં આવે છે, પાપ અને માહ મહીનામાં પાકે ત્યારે જોની સટારને કાપી, મુકવી, મધળી નાખવામાં આવે છે વધે ૧૦ મધુનો પાક થાય છે, બાવ ફા ૩ થી ૫ આવે છે. જોકે બળદની જોધ પર બે વીધાનુ વાવેતર થાય છે બીજે વરસે કપાસ જગર બાજરી વાવવામાં આવે છે.

તલ—ચાવડી પાપ જોધ આપી રાપટેજગર મહીનામાં આવે છે, વધે શેર બી જોરે છે, ચાવળથી આશરે ૧૦ ઇંચને છેટે જોકે જોકે વખત રાપડી અને નિદામધુ વાપે છે તવેજગર માસમાં પાકે છે ત્યારે કાપી, મુકાયે ખ ખેરી લેવામાં આવે છે જોકે વીધામાં આશરે ૫ થી ૬ મધુ થાય છે. જોકે બળદની જોધ પર જોકે વીધુ વાવેતર કરે છે બીજે વરસે કપાસ બાજરીનુ વાવેતર ચાક થાય છે જોજવાળી જમીનમાં વધુ વરસાદવાળા વરસમાં ઘઉં અથાતુ વાવેતર કરે છે.

માસચારા માટે દર બળદની જોધ પર બે વીધા કમલપર, દહીયુ અગર માલવણુ જુવાર અને ૧૦ વીધા બાજરીનુ વાવેતર કરે છે. વામ ચારે પુખ્ત થાય છે અને બાજરીના પુખા કોઈકઈ ખેડુત કુલવામાં સીચી મુકે છે કે હુકાળ વખત ઉપયોગી થઈ પડે વળી તલોદ નજીક હરગોલ અને શેલાલ મુખી ધામના બીઠ પણ કીક છે જોકે બળદની જોધ એ સ વિગેરનુ ખાતર કચરા પુખ્ત સાથે તથા પકર ગાદા થાય છે આ ખાતરને ઉપયોગ કુતેતર જમીન તેમજ કાગરની કીચારીમાં થાય છે. ક્યારા (જેનુ વાવેતર હાલમાં કાળસ થયલુ છે અને જે દરેક બળદની જોધ પર આશરે પાપ વીધાનુ વાવેતર

કરવામાં આવે છે.) ને દર વીધે ૧૦ ગાઠા ખાતર આવે છે, કોઈના વાવેલાં ખેતરમાં ખેડ વિગેરે સારાં થયલા હોવાથી ખીજે વસે જાજરી, કયાન વિગેરે તુલ્ય સારા થાય છે અને તેથી પુરવટો થાય છે. દોરતું ખાતર દરેક જગોએ પહોંચી શકે એમ નથી.

સોનાચણ, રમુલપુર, મલાલ, વિગેરે ગામે જ્યાં ડાંગર રાખવામાં આવે છે ત્યાં કોઆરીમાં દર વીધે ૧૫ થી ૨૦ ગાઠા ખાતરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે કેટલાક ખેડુત કોઆરીમાં ખાતરનો પુરવટો કરવા માટે ચણને લીલા ખાતર તરીકે ઉપયોગ કરે છે. હામરમાં મુનરસાલ, હીરાસાલ અને કમોડતું રોપાણુ કરવામાં આવે છે અને નહેરમાંથી પાણી મળે તો હામરનો પાક થાય છે, અને લેજ હોયતો ચણા વઈતો પણ પાક થાય છે. પ્રાતીજ, સોનાચણ અને સલાલમાં કાંઈ ખેડુત શેરડીનું રોપાણુ કરે છે, ખેરોત નજીક કાંઈ વરીઆતી નું વાવેતર પણ કરે છે. શાકભાજી પ્રાતીજમાં થાય છે; મહાર ગામ વેગણ ત્યાં મરચીનું વાવેતર કાંઈકાંઈ જગોએ થાય છે. સોનાચણ તંકર રતાણી, મળકર, આદા, મુરણ, પપૈયા, કેળા, દાઢમ, જમરૂખી, ગુલાબ, લીલોષ, ગાટાટી વિગેરે નું વાવેતર યથા શકે એમ છે ઉન્હાળામાં રાષ ફેરવવામાં આવેતો જમીનમાંથી ખડ જોણુ થાય અને જમીન તપવાથી મુધરે; જોરંટા સાથે મુરતાધોળા અગર કાળા વાલ થાય એમ છે. નીચાણુવાળા કાગમાં ચોમાસામાં ખેડ કરી નીજરથી પાણી આપનારી કપાચનું વાવેતર અગર ત્રણ ફુટને છેટે રોપાણુ કર્યું હોય તો જોછા વરસાદવાળા વરસમાં કપાચ યથા; વધારે વરસાદ થાય તો પાણીઆને એકી હામર રોપી શકાય.

ખેતીસર મેલાર ગામે કપાચનું વાવેતર મોટા પ્રમાણમાં કરવામાં આવે છે તેમાં કપાચ-ભુવારનું અવરનવર વાવેતર કરવામાં આવે તો ઠીક, વળી થણનું લીલું ખાતર કર્યું હોય તો પાક વધુ થાય. વળી ગેલાં કોતર વરસાદ થયે દાઢલીઆ હળથી ખેડી શુકયા હોય તે. પણ ઠીક અને અપૂરેમગર માગ્રમાં આ હળથી પાછા જોવાં ખેતર ખેડી મુકવા હોય તો ઠીક કપાચ દાળી ઉડી જમીનમાં ઠીક થાય છે. પતલી જમીનમાં જો સારો થયે નથી. માટે નથી જમીન રાખતી વળતે જમીનની ઉંચાઈ કેટલી છે એ પણ જોવી એ ઠીક છે (આજા વરસાદવાળા વરસમાં કાતર જણાય છે ત્યારે તે ઠીક જાતા પાકને ઉગનાજ નુકશાન થણુ કરે છે વરસાદ જોગે યથાને હોય તે વરસમાં આંધા દોડી ફુલે અને ફાલ રળી અંગતીને મેર (ચુલ) જોડો આવે અને આગડી થોડી આવે, જોડી પર ફુલ અને ફલ ઠીક આવે વધારે વરસાદવાળા વરસમાં ઠેયરડાં જોઈ આવે ત્યારે આજા વરસાદવાળા વરસમાં

પુષ્કળ આવે. વળી વઠની સુગો કુમીને પીગો થરાને બઢે રાની ધાય છે એટલે વગસાદ ઓગો ધાય છે

રેતાળ બાગમા લોખડી હળ બી યી હુ મોનસુન વીગેર મહેલાપ્રથો ફરી થકે એમ છે એનાથી જમીન ચોળી ધાય છે, વળી વાવેનર આજુ તેમજ પદ્મતિસર ક્યું હોય નો ઠીક

પરાગળ રણુછોટલ દેશાર્ધ.

જેતીવાડી જોવરશીખર—અમદાવાદ.

(આ જાગમાં બાજરીનો પાક વીંચે મણુ પ થી ૨૦ મણુ, પુળા ૫૦૦ ૭૦૦, કપાસ મણુ ૪ થી ૧૦ મણુ કમલપરુ જુવાર દાણો મણુ ૧૦ પુળા ૪૦૦, માલવણુ જુવાર દાણો ૧૦ મણુથી ૧૫ અને પુળા ૪૦૦ ધાય છે. ઘઉંને પાણી ધાય છે માત્ર જેડ કરી દર વીંચે બે મણુ બી આફુ ઉજુ જોરી વાવેનર કરે છે ૧૦ નીંચે ૨૫ થી ૩૫ મણુ પાકે છે. ગેરડ (૫૬ જર) નો પાક મણુ ૪૦ સુંગી ધાય છે. ૧ મણુ પેંગમી મા ઘઉંમારી ૩૨ શેર ૫૬ નીંચે છે)

કપાસ સંબંધી કાયદાનાં અંમલ વિષે નોંધ,

સુબસ હલાકામા ટ્રેન ટ્રાન્સપોર્ટ જોડટની કચે છે બાગો ને રક્ષક આપવામાં આવ્યું છે આને એક વર્ષના અનુભવ થઈ આપણે પુરી ખાતરીથી એક શકીએ છીએ કે આ પ્રાંતના કુની નીપજને વ્યવસ્થિત કરવામાં આ કાયદો ઘણો મદદગાર થઈ પડશે છે. અલબત્ત, આ કાયદાને અમલમાં મુકતાં થાગી મુશ્કેલીઓ પડી છે. હાજર તરીકે કપામના ઉત્પન્ન કરનાર એક નો અને વેપારીઓ પહેલાં જાહેરાતી સુરત અને બઢમના ૩ બજારમાં માલ વર્ષ આવના તેઓને હવે તેમ કરી શકવાને મોકલ્ય નહે છે અને વાંચિત જાગોના કેટલાક એકુ જોરી ફરીઆદ કરે છે કે તેમની પડોમમાં સથિત ગાગો દરનાં જીવ રાને પ્રેશના માન્યાના થોડાં અથવા જીલકુલ ન હોવાથી તેમને પોતાનો માલ વેચવાને ઘણી દરખત પડે છે

આ કહેવાની હરફોરોનો પાછો પ્રાગગજામાં પાડવામાં ના પો કે પગતુ આપણે એવી ઉમેદ રાખીશુ કે મગી મીલમરની અગવળો દુર મહ થકે

જોડી રીતે કંચદાનો અમલ કરવાને આપણે શક્તિમાન થઈશું. વળી કાયદાને લીધે ઉપસ્થિત થતી વસ્તુ સ્થિતિને પહોંચી વળવાને વેધારીક વ્યવસ્થા કેવી આનુકૂળ થતી જાય છે એ પણ ખાસ નોંધવા જેવું છે. કાખલા તરીકે સુરતની ખોટ સુગી પાઠવાને તાપી નદીની ઉત્તર ભાગમાં નવા પ્રેસો બંધાવા માંડ્યા છે. આહુ મોસમ સુધી ક્રીમ સાયણ વિભાગમાં ફક્ત એક જ પ્રેસ હતું જ્યારે હાલમાં ત્યાં ત્રણ નવા પ્રેસો પાકી ગયાંસહી બાંધવા માટે ઉગાં થઈ ગયા છે.

૨. નીચે દર્શાવેલી હકીકતો વાંચવાથી 'કાયદાનું મહત્ત્વ સમજી શકાયે.

આ ઇલાકામાં સોથી ચોટા ગણાતીં રૂના બજારમાં રેલ મારફતે મિશ્રણ કરવાના જેતુપી કોટન વેરટ (રૂનો નકામો ભાગ) અને ટુકા તારની ૨૦૦૦૦ ગાંસડી ગાહારથી દર વર્ષે કાખલ થતી હતી, અને આ કારણે લીધે 'ગુગઈના બજારમાં હુમલીના કુમટા જાતનો રૂતું નામ ધણુ હલકું પડી ગયું છે. આ હલકા રૂની ઘણી આયાત હવે બંધ થરી દેવામાં આવી છે અને તેથી ગુગઈના બજારમાં હુગલી કુમટા રૂની અસલ કીર્તિવંત દીંગતે ચોટે અશે થવા માંડી છે, અને તેથી કપાસ પેદા કરનારા જેડુનેને ધનનો ધણો લાભ થવા માંડયો છે, અને રૂના વાપરનારાઓને પણ સતેષ ઉપજ્યો છે તેજ પ્રમાણે દક્ષિણ વિભાગમાં બીજાં ચોટાં રૂના ગદમના બજારમાં રેલ મારફતે ૫૮૦૦ હલકા અને ટુકા તારના રૂની ગાંસડીની ઉત્તર વિભાગમાંથી આયાત થતી હતી. આ સંબંધી આયાતનો હવે અટકાવ કરવામાં આવ્યો છે. આ બજારનું રજણ કરવા ગાડાં મારફતે આવતા માલનું રેલોનું કરવામાં કેટલીક સુરીળતો નહેલી થઈું આ પ્રદેશનો ચોખ્ખો રીતે નીકાળ કરવાના ઉપાયો સંબંધી વિચારો આવી રહ્યા છે.

ગુજરાતના રક્ષિત ભાગો સંબંધી જણાવવાનું કે રેલ મારફતે તાર્કિક નદીના દક્ષિણ ભાગમાં ૧૯૨૩ ના સાલમાં ૩૦૦૦ વાર કપાસ (૨૮૮૦૦૦૦ રતલ) ની આયાત થઈ હતી પરંતુ હવે આવી રીતે આવતા કપાસનીગલદન બંધી કરવામાં આવી છે, અને કાયદાના અમલ પહેલાં નવસારી અને ભરૂચી માલમાં રૂ. ૧૦૦) નો દર ખાડીએ તકાવત રહે તો હવે તે હવે રૂ. ૧૫૦) ઉપર ગયો છે. આ વસ્તુ સ્થિતિની નોંધ કરવા ચોખ્ખો છે.

૩. કોટન ટ્રાન્સપોર્ટ કોઠની જરૂરીયાત સંબંધી ચોટની હકીકત થઈ —પણ એક ભાગમાં સારો માલ થનો હોય તેમાંજ ઉતરતા પ્રકારના કપાસનું મિશ્રણ સત્ અટકાવવાને આ કાયદાનું હોણું ખરેખર આવશ્યક છે. આ કાયદો દેખીતી રીતે એવા ભાગને તથી લાગુ પાડી રહ્યો કે જ્યાં રૂનો અને

નખળો માત્ર એક જ જગ્યામાં ઉગાડવામાં આવતો હોય અને તેટલા માટે ટ્રાન્સપોર્ટ કાયદાની પુરવણી રૂપે ઇન્સ અને પ્રેસીસ એક્ટની ખાસ આવશ્યકતા છે ટ્રાન્સપોર્ટ એક્ટના અમલને લીધે હલકા પ્રકારના રૂની બંધી થઈ જવાથી ધારવાડ છલકાના સક્ષિત વિભાગના રૂના દલાલો હવે સુધારેલા માત્ર સાથે સાધા-સુધા ધારવાડ અમેરીકન રૂતુ મિશ્રણ કરવા લાગ્યા છે. આ સુધારેલા માત્ર ૪૫,૦૦૦ એકર જેટલી જમીનમાં ખેતીવાડી ખાતાની ચક્રાવર્તી અર્થે વર્ષે થયો હતો. અને આ હોનફલ દરવર્ષે વધવા સમર્થ છે.

ખીલ કેટલાક વિભાગોમાં કે જ્યાં બંગાલ ટાઈપનો હલકો માત્ર અમેરીકન રૂ સાથે મોટા પ્રમાણમાં મિશ્ર કરવામાં આવે છે, ત્યાંની સ્થિતિ તે આનાથી પણ ખરાબ કહેવાય.

ડી. એફ. મેન.

કાયદેકર એન્ડ કોમીકલચરના

અગ્રેજ લેખ ઉપરથી.

ખેતીમાં કૌણ કાવી શકે ?

(લેખ.—J. G. Nalk B. Ag.)

આજે ખેતીમાંથી ઉત્પન્ન થતી દરેક વસ્તુનો ભાવ ઘણો વધી ગયો છે. તેટલાં દશ વર્ષમાં ઘણી જગાએ સારા કાળજીવાળા ખેડુનોની સ્થિતિ સારી રીતે સુધારેલી જણાય આવે છે જ્યારે વેપાર નોકરી વગેરે વ્યવસ્થામાં તેવો કશ રહેલો જણાતો નથી. તેમાં ઘણા માણસોનું દીલ ખેતી તરફ જવા લાગ્યું છે આવી ધારીએ છીએ તેટલું ખેતીનું કામ સહેલું નથી. એટલે ખેતીમાં હકકોષ માણસ કાવશે જ એમ કહી શકાય નહીં આ ધધામાં પ્રથમ તો જે માણસ પહે તેને ખેતીના લગતા દરેક કામોની પુરેપુરી માહિતી હોવી જોઈએ નહીં તો જરૂર તે નિષ્ફળ નીવડશે. આજથી દશ વર્ષપર ખેતી ની જે સ્થિતિ હતી તે આજે તદ્દન બદલાઈ ગઈ છે. અત્યારે મનુષ્ય વિષય આધાર રાખી પણ ખેતી થઈ શકતી હતી આજે મનુષ્ય એટલી બધી મોઢી થઈ ગઈ છે કે તે પ્રમાણે કુચામાં આવે તો ખેતીને જ્યાં લાગ મનુષ્ય વડે થઈ નય જે મનુષ્યના બે આના રોજ હતો તેના આજે ખાંડ માતા પાપવા

પડે છે જોડે જાત મહેનતની દર્મિત આજના વખતમાં પડેલાં કરતાં વધુ ચાર'ગણી વધી ગઇ છે અને તેથી જે માણસને જેતીમાથી જ પોતાના કુટુંબને નિર્વાહ કરવો હોય તેણે નો ધરમાં બધાં માણસો પાસે દરેક કામ કરાવવું જોઈએ નોકર રાજે તો પરવડે નહીં ધારો કે એક માણસ પાસે ફક્ત ૨૦ વીંધા જમીન છે તેના કુટુંબમાં પાંચ માણસો છે આ જમીનનું સગમત ઉત્પન્ન કુટુંબના નિર્વાહ પુરું આવી રહે છે હવે જો એ માણસ એક નોકર રાખીને જેતી કરવાનો વિચાર રાજે તો એને બિવિવ્યથા પડવાનો વખત આવે કારણ કે એક નોકર જોડે હાલનાં વખતમાં જોછામાં જોછા ૩૦ ૨૦૦) સુધીનો વાર્ષિક ખર્ચ આ ઉપરથી જોડું જણાશે કે સારી રીતે ગુરુના થઇ શકે એને માટે જેતી કરવી હોય તો જાત મહેનત સીવાય બની શકે નહીં જોડે જે જેડુત પોતાનાં ઘરના માણસો સાથે જેતીનું દરેક કામ જાતે કરવા તર્ફવાર હોય તેજ જેતીમાં કાવી શકે બીજે જે માણસ વેપાર તરીકે જેતીનું કામ ઉપાડે તે આજે ખુશીથી એ ધધાગા સાગ પેસા પેદા કરી શકે પરંતુ પૈસા સિવાય ઠોંધ પણ વેપાર થઇ શકે નહીં અને તેથી આ કામ ફક્ત પૈસાવાળા જેતીના તમામ કામની માહીતી હોય એવા માણસો જ હાથાડી શકે આ બીજા માણસે જ્યાંબધ જમીન ઉપાડવી જોઈએ, નહીં નો એ પણ કાવી શકશે નહીં આ માણસ પર્ષસાથોજ જેતી કરનારો હોય છે જોડે વખતનો ગયાવ થાય અને મનુરી વગેરેમાં ખર્ચ જોછા લાગે એને માટે એણે ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ સુધરેલી દેગનાં જોજારો વાપરવાથી અને આ ધધો ફાયદો થશે વેપાર તરીકે જેતી કરવામાં આવે તો બીજા ધધાની માફક એમાં પણ માણસ પર્ષસાથોજ ખુશીથી થઇ શકે અને તે નીચે ઉપરથી જણાશે

ધારો કે એક વીંધાનું સરાસરી ઉત્પન્ન રૂ. ૩૦) આવે છે તેનાથી તમામ જાતનો ખર્ચ બાદ કરતાં રૂ. ૧૫) જોજો નહોતું છે એક જેડુત પાસે ફક્ત ૨૦ વીંધા જમીન છે જ્યારે બીજા પાસે ૩૦૦ વીંધા છે પડેલાનો વાર્ષિક જોજો નહોતું રૂ. ૪૫૦) અને બીજાનો રૂ. ૪૫૦૦) થાય છે જોડે બીજે માણસ વેપાર તરીકે જેતી કરવાથી ચોડાં વર્ષમાં પર્ષસાથોજ સફલાઈ થઇ શકે. આ ઉપરથી જણાશે કે હાલનાં જમાનામાં જો જાતના જેડુનો કાવી શકે. એક જાત મહેનતવાળો અને બીજે વેપાર તરીકે જેતી કરનારો જે માણસને જેતી કરવાનો વિચાર હોય તેણે ઉપરની બન્ને જાતનો ખામ ધધનમાં લેવી. નિર્વાહ પુરું જેતી કરવી હોય તો તેણે અને તેનાં માણસોએ જાત મહેનત કરવાનો નિશ્ચય કરીનેજ એ ધધો ઉપાડવો નહીં નો એ ધધા નરદ મનને મીઠકુલ ગઇ જવું નહીં પર્ષસાથોજ માણસે વેપાર

તરીકે જેતી કરવી હોય તો પ્રથમ તેને જેતીની જારાબર માફિતી છે કે નહીં એ ખાસ નોંધ. ગમે તેટલા પૈસા હશે પરંતુ જો જેતીના કામની આવકત નહીં હશે તો એ જરૂર નિષ્ફળ થશે. એક માણસથી વેપાર તરીકે જેતી નહીં ઉપાડી શકાય તો એ વ્યાર માણસો લોગા થઈને પણ એ કામ ખુશીથી કરી શકે એમ છે. આ બે ઉપરાંત જેતીના ધંધામાં ત્રીજા એક બાબત ખાસ જરૂરી છે અને તે એ છે કે જેડુંત બલ્લેલા હોય તો વધારે સાઈ અને તેની સાથે જો તેણે જેતીના વિષયની શાસ્ત્રીય કેળવણી લીધેલી હોય તો ઉત્તમ. વનસ્પતીનું છવન કેવું છે, સારા બીથો, સારા જોનારથી ખાતરથી પાકની દેરબદલીથી, છવજંતું જાન, વગેરેથી કેવો ફાયદો થાય છે, તેનું સ્વસ્થ કેળવણી વિષય કેટલું પણ દીવસ અસાલમાં આવી શકતું નથી. એટલે આ ધંધા જેવો રસમય લાગવો નેહરે તેવો નહીં લાગતાં શુષ્ક લાગે છે, અધિરીકા, જાપાન, ઇંગ્લેન્ડ, જર્મની વગેરે તમામ મુખ્યદેશો દેશમાં જેડુંતો બલ્લેલા હોય છે અને તે ઉપરાંત જેતીનું શિક્ષણ પણ ખાસ લીધેલું હોય છે પ્રાથમિક શિક્ષણ સાથે જેતીનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે અને તે ઉપરાંત જેતીની ખાસ શાળાઓ અને કોલેજો પણ હોય છે તેથી જેતીની મુધાવજા કરવામાં આ દેશો ઘણા આજ માસ આગળ વધેલા નેવામાં આવે છે ત્યાં શાળાના દરેક પ્રયત્નને જેતીના શિક્ષણના સંસ્કારવાળી પ્રજા તરત મદદરૂપ થઈ જાય છે એટલું જ નહીં પરંતુ વધારે ઉત્સાહવાળી પણ માત્રમ પડે છે જેતીની સાથે જે જે બાબતો સબધધરારે છે. હાખત તરીકે જમીન, વનસ્પતી, છવજંતું, પાણી, ગરમી, ઠંડી, હવા વગેરે તે બધી કુદરતી છે, અને તેના શિક્ષણથી પ્રજા કુદરતના વધારે સમાગમમાં આવી કુદરતના નિયમો અને રચના વધારે સમજી, વધારે કુદરતી બને છે. એટલે સ્વતંત્ર વીધારવાળી, સ્વાશ્રયી, અને સ્વમાનવાળી થાય છે. ઉપરાંત દેશમાં આવા શિક્ષણની ખાસ જરૂર જણાઈ છે એટલું જ નહીં પરંતુ એથી ત્યાં ઘણા સારા પ્રયત્ન લાગા પણ થયા છે તો આપણો દેશ જો દેશીની આદ્ય કુદરતની અદનેના હોય. એવા કુદરતી શિક્ષણથી લાસ નહીં મેળવી શકે એમ કેમ બને ? આપણા દેશમાં રાજ્ય તરફથી જેતીની જાનતમાં ઘણા સારા પ્રયત્ન આજ સુધીમાં થયા છે. પરંતુ મધ્ય રતના પ્રમાણમાં જોઈએ તેટલી પ્રગતિ નેવામાં આવતી નથી, તેટલું મુખ્ય કારણ કેળવણીનો તો તદ્દનજ અભાવ એક કારણે તો ગણસને તેના માનસીક વકાશ થયેલા હોય. તમે જે એક વાત ઇચ્છાશી સમજાવી શકો છો. તેની તે વાત હાખતા ઠલીતો સાથે તમે એક અસાધ્ય માણસ આગળ રજી કરશો તોપણ ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરતાં હતાય તમે તમારા કબેજમાં તદ્દન નિષ્ફળ

નીવરથી સંસ્કૃતના શુભ અને અનુદા પ્રવર્તન છતાં ખેતીની સુધારણા. જે લેખકે તેટલી પ્રગતિ લેવામાં નહીં આવતી હોય તો તેનું મુખ્ય કારણ અગણ્ય સિવાય બીજું કશું જ નથી માટે તે પ્રથમ દુર થયું લેખકે એટલે ઓછા પ્રયત્નથી વધારે હાલ તરત લેવામાં આવશે.

આ લેખનો સારાશ એ નિકળે છે કે હાલના જમાનામાં જે જાનના ખેડુનો એક જાત મહેનતવાળો, અને બીજો વેપાર તરીકે ખેતી કરનારો કારી શકે, અને જે સાથે ખેતીનું શિક્ષણ પણ લીધેલું હોય તો ઉત્તમ રીતે કારી શકે, એટલું જ નહીં પરંતુ ધધાને શુદ્ધ નહીં ગણતી, રસમય અને - આનંદી પણ બનાવી શકે.

આજ કાલની ફેળવણીથી જાત મહેનત માટે જે ધુણ ઉત્પન્ન થયેલી લેવામાં આવે છે, તે કાંઈ પણ રસ્તે જેમ અને તેમ જરૂરી નાણાં થી લેખકે. આ કામ શિક્ષકો જેટલું ઉત્તમ કરી શકે તેટલું બીજું કાંઈ કરી શકે નહીં “ભણેલાને હજી પકડવાનું હોય તો પછી ભણતરની જરૂર શી?” આવી જે વાવના જતરામુહમાં લેવામાં આવે છે, તેનું કારણ આજ મુખી ફેળવણીના જે સંસ્કારો પ્રબળ પડ્યા છે તે જોખા એકદમ દેશકાર થવો લેખકે, આજકાલ ફેળવણીને નોકરી ગણતી નથી ફેળવણીની તો ખામ જરૂર જે પરંતુ ફેળવણીથી નોકરી ગળે તેજ ગુજરાત ધાય, જે સંસ્કાર તો ફેળવણીમાંથી વદન નાણું થવો જ લેખકે ફેળવણીએ જ એ સરનાર પ્રજામાં આણ્યો છે. તો ફેળવણીએ જ એને પ્રજામાંથી દુર કરવો લેખકે એટલે ફેળવણીના ધ્યેયમાં એકદમ દેશકાર થવો લેખકે “સો ખેડે મોતુ પાકે” આ કહેવત સહી જગોએ ખેડુનામાં પ્રચલીત છે કૃષિચાત્ર પણ આજ વન કહે છે. અનુભવ પણ એને જ સિદ્ધ કરે છે જમીન એ કાચુ મોતુ છે, તો પછી ખેડુતના બાળકોને જે ફેળવણી જોખાથી વિરુદ્ધ બનાવે, અને મનિક રૂા ૧૫ થી ૨૦) નોકરી માટે કાકા મારતા બનાવે, તે ફેળવણીથી કેટલું નુકસાન હાલના જમાનામાં પ્રજાને ધાય છે તેનો વિચાર વાચક પુઠપર ઓછા લેખ સમાવે કરે છું.

લેખક:-ડૉ. ઇ. નાયક. બી. એલ.

ખેતીવાડી નિગ્રાજ (ગેધમા)

હંક નોંધ.

લેખક — પરાગેશ રણછોડેશ દેશાઈ,

ખેતીવાડી ઓવરશીબર—અમદાવાદ.

સામગ્રી નદીમાં હુમેશ પાણી મીઠાં-રહે છે. સાબરમતી નદીમાં વાડામાં અકોંગર માસથી દીને બર સુધી બંટાટાતુ વાવેતર કરવામાં આવે છે અમદાવાદ ના બાતરમાં ધોળા બગટાની માગ અગર પાપત વધારે હોવાથી ધોળી બાત તુ વાવેતર વધારે થાય છે મટાલીઅન બાત ધોળી હોય છે પાક વધારે આપે છે પણ તાપમાં સચડી રાખતી વખતે તાપથી કાઢી વધારે બાતે, સીમલાની બાત કાગાશ પડતી થાય છે, ઉગવામાં વાર લાગે છે અને પાક પણ ઓછો ઉતરે છે પણ ટકવામાં સારી રહેતી હોવાથી એતુ વાવેતર પણ કરવામાં આવે છે. નદીની સાઠાની જમીન ઈર વસે હુમ્મરની આપવામાં આવે છે દોઢકોઈ ખેડુન જમીનને સરખી કરે છે ત્યારબાદ હાથ પાવડાની જમીન (કે જે ધલેખરે બાગે રેતીની બનેલી હોય છે) ને પાણીની સપાળી સુરી ઉકેલવામાં આવે છે તેના ઉપર ગોમરીતુ, બાતર આપવામાં આવે છે ત્યારબાદ માટી નાખવામાં આવે છે કાપેલા બગાડ ત્યારબાદ માટીના પડમાં રોપવામાં આવે છે ૧ મણુ બટાટા રોપવામાં દોઢગાલ મેલા અગર ગોમરી બાતરનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે વાડાની જમીનને સરખી કરી હોય તો બટાટા ઉગે છે સારા અને પાક પણ ઠીક આપે છે (૪૦૦ રનીંગ કુટ જગ્યામાં ૪૦ ચેર બટાટા રોપ્યા હોય તેની જગ્યાએ ૮૦૦ રનીંગ કુટ જગ્યામાં નેટલાજ બગટા રોપ્યા હોયતો પાક ઠીક થાય છે એમ જાનુબંધ સુચને છે લાગા બટાટા નદીમાં ઠીક થાય છે. દીમાં ૧ મણુ રોપવા માટે ૪ મણુ ચેરડીને ખોળા અને ૩ ગાળ ઉકરડાના બાતરનો ઉપયોગ થાય છે આ બટાટા ગોટા અને સારા થાય છે.

અમદાવાદ નજીક ૧૧ મણુર હરદોજ છ મણુ બટાટા ઉતર પ્રમાણે ખેડ બાતર પુરી ત્યાં માટી પુરી રોપે છે બટાટા રોપ્યા પરી દુધી અને રાગા ના બી આસરે છ કુટને છેટે અવરનવર રોપવામાં આવે છે. બટાટા ઉગીને એક માસના થાય ત્યારે તેને હાથ પાવડાએ ગોડ કરી માટી રેતી, પુરામાં આવે છે. આમ કરવાથી જે બટાટા બાતે તે હંડાપલા રહે છે ખીલા પડવા નથી, અને કદમાં ગોટા થાય છે (એક ગાળ ગેના પાનગના ૮ કોપવા માગ

થી યાય છે અને તેની કીમત રૂ. ૧-૧૨-૦ પડે છે અને તેને અમરકાં વાડી થી નદીએ ગાડાંમાં નાંખી લાવવાની મંજૂરી રૂ. ૨-૦-૦ થાય છે) જીનેવારી ની આખરથી તે માર્ચની આખર સુધીમાં બટાટા જોડી લેવામાં આવે છે, નદીના ગાડાંમાં જે જમીન સરખી કરી દોય, ઉકરડાનું ખાતર નાંખ્યું હોય અને સાથે એરડીના જોળનો ખાતર તરીકે ઉપયોગ કર્યો હોય તે જેટલા બટાટા રાખ્યા હોય તેનાથી સરેરાશ ૧૪ ગણો પાક થાય છે કુપી અને કાળાં માં પાક થાય તે જુલો જ્યારે જોળરીતા ખાતરનો ઉપયોગ કરવાથી બીના રાંપણથી સરેરાશ દશગણો પાક થાય છે ૧ મહા બટાટા રાખવાને, ખાતરનો જમીન સરખી કરવાનો, ગોડ આપવાનો જોડવાનો તેમજ બી નો ખર્ચ આશરે સરેરાશ રૂ. ૨૦) વીસ થાય છે. આ સાલ અમરકાં વાડી નજીક કુવા વાળી જમીનમાં જોળરી અગેર એલા ખાતરનો દર વીંધામાં ૧૫ ગાડાનો ઉપયોગ કરી બટાટા રાંપણમાં આવ્યા હતા. જોળ જત કુવાપર કીક થઈ હોય એમ લાગે છે. કુવાવાળી જમીનમાં બીથી ૮ થી ૧૦ ગણો પાક થશે હોતો જીનેવારીમાં બટાટા જોડી ખાતર નાંખી પાછા બટાટા રાંપણમાં આવેલા પછુ એ બટાટા બરાબર ઉગ્યા નહીં અને બી થી ચારગણો પાક થયો એટલે એમાં ખોટ ગઈ. (એણમાં એણે બીથી ૮ ખાંડ ગણો પાક થાય તેજ નહોતું કુકસાન થતું નથી.) પુરાણુજાળી જમીનમાં બટાટાનો પાક કીક થાય છે. એમાંથી જુવારનો પાક લીધા પછી જે બટાટાનું વાવેતર પુષ્કળ ખાતર આપી કરવામાં આવે તો પછુ તેનો પાક ફક્ત ત્રણ ગણોજ થાય. (આ વખતે નો અનુભવ એમ સુચવે છે.) જીનેવારીમાં બટાટા રાંપણ દોયનો બટાટા કદમાં નાના થાય છે અને માર્ચના અખત તાપને લઈ આશરે દશ રૂાં ફાંદી તપડે પાક બીથી ૪ થી ૬ ગણો થાય છે, એથી એમાં પછુ કુકસાન ન થયે.

માટે બટાટા રાંપણનો વખત અક્ટોબરથી ફેબ્રુઆરી સુધીનો કીક જણાય છે ત્યારબાદ માસચારાની જુવાર, મકઈ, બીંદા બોળા, કારેલાં, ટુપી, હુગરી વીગેરે શાકભાજી કરવા એ ફાયદાકારક છે.

બટાટા જોડવામાં આવે કે તરત અને શીયાવાળી ટંકી જગ્યામાં લઈ જવા જોઈએ. એ ચાર દીવસ તાપમાં તપવા બેતરમાં પકી રહેવા લીધા હોય તો લાલ અને કરવા પકી નાય છે અને ત્યારબાદ ફાંદી નાય છે. અમદાવાદ તરફ રેતાળ જમીન હોવાથી તેમજ તાપ વધુ પડે તો રાંપણો બટાટા સંઘડી રાખવાનો સવાલ ઠંડુ છે. બટાટા સંઘડી રાખવા માટે ઠંડી જગ્યા જોઈએ કે જ્યાં ગરમી જણાય નહીં. જગ્યાની આજુમાજુએ પુણ તરફ સતી રોવરીના ઉડાની ઝુંડ, કીમતના પુષ્કળ ખાંડ, ગાંધી માર

જગ્યામાં કંઠા પવનની અવરનવર આવ જાવ વીગેરે માધનની આવશ્યકતા છે. સુરત તરફ આહુ. રતાણુ હળધ વીગેરે રાખવા માટે ઘરમાં લોયરા અગર ખાઠા હોય છે આ લોયરાને પવનની આવજાવ માટે બારીઆં હોય છે. લોયરામાં કંઠક પશુ રહે છે. અમદાવાદવાળા લોકમાં પથ્થરથી બાધેલા મકાનમાં કંઠક હોય ન. તો એવી જગ્યાએ અગર તો બીજી કંઠી જગ્યામાં રાખવો એ ઠીક છે એને ઠેકી રીતે સારી રીતે રાખવા એ સવાલ બટાટાનું પાવેતર જે લોક મોટા પ્રમાણમાં કરે છે તેણે હાથ લઈ ને હમદ કવી રીતે થવાય તેનું નિરાકરણ કરવાની જરૂર છે.

બટાટા રોપતી વખતે આંખ લેણ તેના કટકા કરવામાં આવે છે. તે વખતે બગડો ગયલા બટાટાને રોપવામાં ઉપયોગ કરવો ન લેણ એ દારણ કે આ જમીનમાં કોહી જાય છે, તેથી જરાબર ઉગતા નથી. જમીનમાં ખાણ પડી જાય છે અને પાક જરાબર થતો નથી બટાટાના કટકાને રોપતી વખતે ચુનાના પાણીમાં ડોબવી રોપ્યાં હોય તો કોહી જવાનો સંભવ રહેતો નથી. માટે તેમ કરવા લાભમણુ કરવામાં આવે છે. વળી બટાટા રોપતાં આગળ આર પાચ દીવસ એક મણુ બટાટા લઈ ને હગલાપર અવરનવર પાણી છાંટી જેવી રીતે સુરત તરફ આહુ, હળધ, અને સુગણને પીવા કુવાની કિયાને ઉત્તેજીત કરવામાં આવે છે તેવી રીતે ૧ મંણુ બટાટા લઈ પાચ છ દીવસ લેજમાં રાખવાથી બટાટાની કિયામાં ઝડપ થશે, અને હાલ ગેખ્યા ખાદ્ય ઉગતી પંદર વ થ દીવસ જાય છે તે દર દીવસમાં ઉગ્યે અને એક પાણીને બચાવ થાય મદિ ઉપર પ્રમાણેનો અખતરો થાક પ્રમાણમાં કરી લેવો એ ઠીક છે, લાભ જણાય તો પછી મોટા પ્રમાણમાં કરવું એ ઠીક છે

બટાટા બોદતી વખતે હળવતી બટાટાના પાણીમાં વચ્ચે મેક કરી હોય તો બોદામણુના ખરચમાં અચાવ થાય છે.

(૨) મોટી જાતની મગફળીનું પાવેતર એકને એક જમીનમાં કરવાથી એનો પાક જોણો થતો જાયછે અવરનવર તુલ્ય લેવાની જરૂર છે અને એને મડીઆ ઠાંકરા જે જમીનમાં હોય તે જમીન સારી ભાવે છે. ૨૦-૨૫ ગાડાં ઉકરાડાનું ખાતર આપવું એ સારું છે. જ્યાં રાખમળી આવે ત્યાં તેનો ઉપયોગ કરવાથી એનો ફાયદો થાયછે

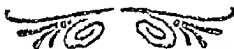
(૩) રેતાળ અને કાળાશ પડતી જમીનમાં એરંડી સાથે તલનું પાવેતર ઠીક થાયછે. એક થીંધામાં સારી જમીનમાંથી ૧૦ મણુ દીવેલી ત્યાં ૭ મણુ તલનો પાક થાય છે

(૪) હું ચલોદે ગયો ત્યારે તો પરણેલમનાઇ અગીન લાઇતુ કહેલું
એમ થયું કે હાલમના રાપ રાખ્યા બાદ ઉધઇનો નાસ વધુ ફૂનો તેને માટે જે
લાશ પાજરીનો દોડ ત્યાં એક લાખ ખાક એ પ્રમાણેનું ગિયર કરી દરેક
શાપના ઝડતી આલુભાનુએ એક મુઠી મુકવાથી ઉધઇનો ત્રાસ ઓછો થયો
હતા, વળી એના અનુભવ જણાવે છે કે એક આગેળો ધોર નેર વરસનો દેશે
ત્યાંસુધી એના ઉપર બીજકુલ કેરી આવતી નહતી જે મણ પાકરીની લીંબી
નથા એક મણ ખડી લુભાર્થ માસગા જોડ કરી તે આગને પુરવામાં આવી
તા તે વરસે આંખાને મોર આંખે અને ફેરી પશુ આવી હુતી અને ત્યારબા
દ દર વરસે ફેરી આવતી જાય છે વળી ૧૦ અસલાલીવાળા રચુછોડનાઇનું
કહેલું એમ થયું કે કરખને સોન ગોરૂ લગાવી જવામાવાળા જેતરમા દે વ્યો
હાય તે જવાસા કમી થાય છે, આ જવાસા ડાંગરવાળી કીખાનીમા તેમજ
લાલની જમીનમા પણ થાય છે, અસલાલી તરફ આવેલા જલાજપોર ગામમા
જેકુત કરખને ગોરૂ લગાવી આવા જેતરમા રાપ દેરવે છે અને તેથી જવાસો
કમી થાય છે એમ એમનું કહેલું છે.

ઉપર લખેલા બાબતનો અનુભવ ફરી તેડું પરીજામ જણાવ્યો તે ખી
તે જેકુતને ઉપયોગી થઇ પરશે આવી રીતના ખીલ ઉપયોગી અનુભવડું
તે દિપવ થાય અને જેતીવાસે પિભારીકમા લખાણ કરવામા આવે તે ખીલ
જેકુતને એ અનુભવનો લાશ મળે

લેખક—પરાગજી રણુછોડજી દેશાઈ,

જેતીવાડી કોપરશીખર—અમદાવાદ

બહોળા પ્રમાણમાં બેતી કરનારને બાણવા જેવું

લેખક:—પંરાગજી રણછોડજી દેસાઈ

બેતીવાડી ઓવરશીઅર—(અમદાવાદ.)

બઈસાલ મોહાસા માહાસના ધનસુગ ગામે કપાસનું વાવેતર બેતીવાડી ખાતાના પ્રયાશને સમજાવતી આશરે ૧૦ એકર પર કરવામાં આવેલું. જે ત્રણ વરસના અનુભવથી લોકની ખાતરી થઈ કે કપાસનું વાવેતર કાળી લંડી જમીન માં સાડ થાય છે. ધનસુગ નજીક પહતર જમીન ઘણી છે. આ જમીનમાંથી દરવર્ષે એક સાલી જેડુત રાખી, તત કોદરા વિગેરેના માક લેતા હતા. આ જમીન ધનસુગ ગામના લોક ત્રણ અગર ચાર પટે રાખવા આનાકાની કરતા હતા તેની કીમત હુરાણમાં ૨૦ થી ૩૦ ઘણી ઉપજ ધનસુગ, બીજવાણા વીં ગામે આશરે ૨૦૦૦ એકર જમીન હુરાણમાં (જે ત્યા આગળ માસમાં) ફજરી તરફના લેવા પાટીદાર તેમજ સ્થાનીક જેડુને વિગેરે રાખી છે. આખરા કંચરકાના યુદ્ધમાં તેમજ બામટાં બોલી કરજ સુગર રાંપ જે વખત ફરવી આશરે ૭૦૦ વીંધાપર કપાસનું વાવેતર તો ધનસુગ ગામે નવા જેડુને ક્યું છે અને આશરે ૭૦૦ વીંધામા ગામના લોક કપાસનું વાવેતર ક્યું છે. અને રાંપ, રાંપડી તેમજ કઠકા જેડુત લોકો નવા કરાવવા માંડ્યા છે. આ સાલ મોહામા મહાતમાં આશરે ૧૦૦૦૦ દશ હજાર એકર જમીનમાં કપાસનું વાવેતર થયું હતું (૧૬૨૨-૨૩ માં માત્ર ૧૦૪૦ એકરપર વાવેતર હતું) નવી જમીન માંથી બામટાં વિગેરે બોદાવવાનો ખર્ચ રૂ ૧૫ થી ૨૫ એકરે વાય છે આ લાગમાં કપાસ ખીલવાનું જીન નથી; પાટે ધનસુગ નજીક જીન ગોઠવવામાં આવેલાં વેપારી તેમજ જેડુતને કાયદો થાય એમ છે. પાટે જેને મવડ લોય તેજ જલદીથી આ જગ્યાએ જીનની ગોઠવણ કરે ને સાડ; ૧૦ નાકુમાઈ જીનને માટે ધનસુગ ગામે પોતાની જમીનમાંથી જમીન આપવા ખુશી જતાવે છે. (ફેલ્ડીક જગ્યાએ પાંચ હ જીન લોય છે અને મામ નહોવાને સબળે આમાંના ઘોડાકને પુરતુ કામ પણ મલતું નથી) જ્યાં સુધી જીનની મવડ ન થાય ત્યાંસુધી જેડુત લોક એકન થઈ કપાસ વેચવાને માટે પોતાની સોજાઈશ અગર મંડળ સ્થાને અને તે ઠાંદે વેચાણ કરે તો કાયદો થાય એમ છે અને માલ પણ ગાદી જતને પકવી ગમ્ય.

મોડાસા મહાલમાં હજી કાળી જમીન છે જેની હરાજી હજી થયેલી છે. હરાજીનો તારીખ ત્યાં બીજી જોઈતી માહિતિ મોડાસાના મેં મહાલકારી સાહેબને લખવાથી મળી શકશે. (જીલવાણીયા, વાડીમુકાને વારનોલે ૧૫૦૦, એકર, તાલોહ ૨૫૦ એકર, ખરોદાં, ૧૧૦૦, એકર, માયાસુરીયા, ૪૦૦, એકર, કવ, ૪૦૦ એકર, મલેકપુર, ૧૫૦) એકર જમીન હજી થયાની છે. જમીન ઘણી ખરી કાળી છે. અને કપાસને માટે લાયક છે. સરકના રસ્તાપર નથી પણ અદરના વાગમાં છે. આ રીતે થયેલી રેતાળ જમીન પણ ખડતર છે કે જેમાં મગફળી, તલ તેમજ એરડાં ઘણાં સારા થઈ શકે, જમીન રાખ્યા બાદ હીવાળીથી ખુટલા બાયડા વિગેરે ખોદાવી સાફ કરવી. પછી ફરબ અગર રાંપ ફેરવવા. નીચા ઉંચા ટેકરાવાળી જમીન હોય તો એણે અગર લેવલ ર થી સરખી કરવી. આ જમીન રીવાળે ઉંઢાળે રાખથી સારી રીતે ખેડી શકાય એમ છે; સારી રીતે ખોદાયા પછી જમીન તઈયાર થાય તો વરસાદ આગળ કમ્પાસ થાણી મુકવામાં આવે તો પણ હરકંત નેણુ નથી. (આ વાગમાં હજી (એક નાનું સરખુ) જોનારમાં હતું તે હવે કંપાસની ખેતી હાખલ થઈ એટલે રાપ, રાપડી વિગેરે જોનાર બનીવવાની શક્યતા થઈ છે.) કંપાસનું વાવેદર મોડાસા સાયરા વિગેરે ગામો તરફ પણ હાખલ થયું છે ઉપરના હાખલા પરથી જણાયે કે જોખી ખેતી કેવી રીતે કરવી તેના સંબંધમાં ખેતીવાડી ખાતાના શુભ પ્રયાશમાં બહોળા પ્રમાણમાં ખેતી કરવા જે નવા ખેડુત આવ્યા છે તે પણ મહંદગાર થઈ પડે છે. નાં સરકાર તરફથી નવી જમીન ખેડવાને દર એકરના રૂ. ૧૫) થઈ દેકટર બાહે આપવામાં આવે છે.

લેખક:—પરાગજી રણછોડજી દેસાઈ.

ખેતીવાડી જોવારશીખર—આમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

ધી સુખરાત ખેતીવાડી અને હુન્તર ઉદ્યોગ ત્રિમાસીક પત્રમાં આવશે સુધી જાહેર ખબરો છાપવાનો રીવાજ હશે નહિ પણ પત્રના આડકોની કલ્પને માટે ખેતીવાડી તેમજ હુન્તર ઉદ્યોગને લગતી જાહેર ખબરો પત્રમાં છાપવાનું ઉચિત લાગવાથી તે હવેથી નીચેના દર સુખમાં લેવામાં આવશે.

જાહેર ખબરની જાત	ફેરલાં લીટીઓ અથવા પાના		
અનિત્ય	એક એટલી લીટીઓ અથવા આઠ લીટી કરતા વધુ નહિ	પ્રેક લીટી છાપવાના, એ આના પણ પ્રેક જાહેર ખબર ફ્રીક આઠ આનાથી કમતી નહિ	
		૩ અંક	૪ અંક
જાન્યુકતી	પા પેજના ...	૩૦-૦-૦૦	૩૦-૦-૦૦
જાહેર ખબરો	અર્ધા પેજના ...	૮-૦-૦૦	૧૩-૮-૦૦
	એક પેજના ...	૧૧-૦-૦૦	૧૮-૦-૦૦

અંકના પાછલા બહારના સુધારા છાપવા જાહેર ખબરો જે (ઉપરના દર કરતાં એકડે ૧૫) ટુકા વધુ લેવામાં આવશે

જાહેર ખબરો જેટલે પૈસા અગાડી લેવામાં આવશે કે જે પૈસા જાહેર ખબર વાંચના ખેતીવાડી અને હુન્તર ઉદ્યોગના મંજુરને માન્ય નહિ હશે તે પત્રમાં દાખલ કરવામાં આવશે નહિ

ઈન્દરલાલ નરસીલાલ દેસાઈ.

જા. મહેરજી

વાંચ્ય જેટલું ઉ મંજુર.

જાહેરખબર ભરૂચ જિલ્લાના કલેક્ટર સાહેબની પરવાનગીથી ત્રીક્રમમાં દરેકના પત્રમાં " વિદ્યારીપાત્ર પ્રીન્સિપલ પ્રેમમાં જાણ અને ભરૂચ જિલ્લા ઉદ્યોગ અને ખેતીવાડી વ્યાવસાય મંડળના વાહક પ્રેમીશ્રી મે. મરશા ૨૦ જા. મોનીલાલ સુરીયાલ દેસાઈએ જાણી પ્રમિત્ત કર્યું

खेतीवाडी अने हुन्नर उद्योग त्रिमासिक.

9

वर्ष १२ भु.]

જાન્યવારી ૧૯૬૫

[२५३४ ५५५]

कर्मस्य चेष्टिता, ह्येणं दुन्य सवान पक्षिता ॥
 काँतिः ॥ अविः ध्यानाम दुन्ययाचः पयानः ॥

- ૧ મરજાન રો બા મોતીલાલ સુનીલાલ દેશાઈ, મરજા
૨ મી શુભાબલાઈ એન દેશાઈ
૩ શુ મોહ એશીકલચર, ઉત્તર વિભાગ, અમદાવાદ
૪ મી નરકુળી કે દેશાઈ બી. એ એસીસ્ટન્ટ માસ્ટર
૫ મી કાલીદાસ કામેલદાસ ખાધીયા.
૬ મી એલએલ બી ગરુચ
૭ મી. મરજાલ કે અમરવાલ, બી. એ સુબાઈ.
૮ મી સુનીલાલ નંદલાલ દેશાઈ.
૯ મી વેદવીની અનિસ્ટન્ટ, અમરવા

ભાવાર્થ. ખેતી કાંઈ જોડા પેલે ખેતે ખેતે દેખાતુ રહેતો તે
અથવા કૃષ્ણાપે કોના છે. જમ્યુ ભે ગોતે-તનાં કષ્ટ નબર નહી ગમે તો
નહી આને કષ્ટ રૂપિયગચ્છાની પાવક નાપિ રહી છે.

खिलाफत-मदफन। लाई मीअरने मईत-मंअन। सभासुने मईत।

१. अन्य गृहस्थो माते वार्षिक रु. १-०-०, मोस्टेज रु. ०-२-०

(૨) ખેતરના આલુમાલુ માદીથી દીવાલો કરવા તેની માટી પાસેથી લેવી એટલે ખેતરની આલુમાલુ કામ થશે આમ કરવાથી જનાવર અદર ખીલકુલ દાખલ થઈ શકતા નથી; તેમજ જમીનમાં જે વધારે પાણી હોય તે ઝમીને નીચી જાય છે તેથી જમીનનું કામજુ સુધરે છે તે આગામી તુલ થઈ શકે છે. આ જાતની વાડમાં અર્થ સહેજ વધારે આવે છે પરંતુ આદુ, હાદર, શકરીઆ વગેરે આગામી તુલ જેને ભુંડ, સમજા, સીમોરી વગેરેનાં બો વધારે છે તેની આલુમાલુ કાંવાયા અર્થે કરતા કાચદા વિશેષ પડે છે કાળી જમીનમાં ખાસ કરી; કાચુ કે ત્યાં થોડી વાડ ઉછરતી નથી જેથી આ વાડ કરવાથી કામ પણ થાય છે. તથા વાડ પણ થાય છે એટલે રક્ષણ કરી શકાય છે તથા ઝુમણુ સુધારી શકાય છે.

(૩) આક્રિશ વગેરે દેશોની પેઠે કાઠાંચળા તારેલી વાડ કરવી આ વાડ નાના નાના ખેતર હોય ને થોડા વગેરે ઉછરી શકતા ના હોય ત્યાં જરૂરી છે આ વાડની પામે કળાકે ગાડ ઉછેરવાં તથા ચોખામામા વેલા અદાવવા ૭ ૭ પુટને છે કામર લગાવના ચોક્કાના અથવા કાકડાના ચાલકા રોપી તેના ઉપર નીચલા લાગમા વેતને છે તે ઉપજ લાગમાં તેથી વધારે છે તે તાર ચોટવા એટલે જનાવર અદર જલદી દાખલ થશે નહિ. આ જાતની વાડથી વાડમાં મેગના જતુ તથા ઝેરી જનાવર ભરી ગ્રેવાનો સંભવ નથી પરંતુ ખેતર ખુલ્લુ દેખાય છે એટલે ખવન વગેરેથી તુલ પડી જવાને સંભવ છે

મીવજત—વાડ એ ખેતરનું રક્ષણ છે, મારે જે કાટની પેઠે મજલુત હોય તે શારી તેને મારે ખેતરે જવારે જવારે ખેતરમાં જતું પડે ત્યારે કાટની લેના જવાર વાડ તપામવી તેમાં જે છીકું પડ્યું હોય તે ખાડો ખોદીને થોડીઆ પુગવા, અથવા મગ પુગવા દરેક જે માસે થોડીઆ પુરી વાડ મજલુત કરી જાતી અમર વાડ કાટનાની કાટથી માથા ઉપરથી તથા આલુમાલુ વધેલાં ગળા તેમજ ગળાંજી કાપી નાંખવી વાડ નીચે જે પાંદડા ધાસ વગેરે સુકાયતું હોય તે તથા કાપેલા ગળાં ખાડામાં નાંખી કોવડાવવા અમર ખેતરમાં જાળી કુટવા વાડથી માર પુટ સુધીમાં કંઈ વાડનું નહિ તેમજ તેની અદર બહુ ચારો થવા દેવા નહિ વાડની અદર પણ ચારો હોવા દેવા નહિ કાચુ કે મેગના જતુ ભરાઈ ગ્રે છે, ગાડના જે જે ગળાને કાપે ખેતરમાં ગુજમાન કરતો હોય તે કાપી નાંખવા જે ગાડીની વાડ હોય તે આલુમાલુના કામ ખોદી તેની માટીથી દીવાલ મજલુત કરવી વાડ સુગેસિત દેખાય ને સામા માજુમની આખોને, આનદ આપે તેવી કરવી તે દરેક માજુમની જુગ છે તેથી ખેતરને પણ લાભમા રાખી આપશે ને કાપેલા કાચદા મેળવી શકાય.

બળદની કાંધ સુજે છે તે ઉપર ઉપાય

બળદને અકસમાત જોર આવવાથી તથા વધુ ભાર ખેંચવાથી કાંધમાંની નસ અગદાય છે તેથી નસ કુટે છે તે કાંધ મીઠું થાય છે તે માટે નીચેના ઉપાય.

(૧) ઘણી ઝીણી વાટેલી હલદર તેલો ૧ તથા અક્ષીણ તેલો ૧૫ લઈ નવટાંક ચરસીઆ તેલમાં એક રસ ફરી કાંધ ઉપર મચવું.

(૨) અળસીનું તેલ જ્યારે ત્યારે મસજવું

(૩) ધંતુરાના પાંદડાંનો રસ, સાણુ, તથા તલનું તેલ ત્રણે ભેગા કરી દેવતા ઉપર ખદખદે ત્યાં સુધી ગરમ કરતા, ઉઘારીને કાંધ ઉપર ચોપડવું.

(૪) કાંધનો સોજો જો ન ઉતરતો હોય તો ખરસાડીની કુમળી ઠાળીએ દેવતા ઉપર ઉની કરવી ત્યાર પછી તેનો રસ કાઢી કાંધ ઉપર ચોપડવો ને કુચા વતી શેડવું

તા. ૧૯-૬-૨૪

સલામત રાનાવાઈ પટેલ.

જેતી, શિક્ષક-કણુ મા (અમદાવાદ)

એક સત્ય ઘટના

પ્રાચીન સમયમાં રાજા તેમજ પ્રજા તરફથી જેતીવાડી પ્રત્યે લક્ષ આપવામાં આવતું હતું, એમ શાસ્ત્રો વાંચવાથી જણાઈ આવે છે. આવી સ્થિતિ લગભગ ૬૦ સંવત્સર સુધી રહી. ત્યાર પછી મુઝવમાનોના આક્રમણ ને લીધે તેમજ દેશી રાજ્યોના માફે મહિના કુસંપને લીધે રાજા ને પ્રજા બન્નેનું લક્ષ તે તરફ ખેંચાયું, આથી જેતી પ્રત્યે હર્લક્ષ અપાયું ને જેતીની પાયમાલી ચાલી. અંગ્રેજો હીંદમાં આવ્યા તે વખતે પણ તેવી સ્થિતિ હતી હાલ પણ તેવી સ્થિતિ છે. તેમાં સુધારો થયો નથી.

આપણે ગુજરાતમાં પ્રાંત જેતીવાડી પ્રધાન છે તેના લગભગ ૭૫ ટકા લોકો જેતી ઉપર ગુજરાત ચલાવે છે, છતાં ગુજરાતી સાહિત્યમાં કૃષિ સંબંધી

ગણપા ગાદ્યા પુસ્તકો છે માનિકો જ્ય હવે વાંચની વસ્તીમાં ફક્ત ત્રણ છે (એક વડોદરા રાજ્યનું ને બે બ્રિગેડ હદના) નોકોનું લક્ષ્ય જેની પ્રત્યે નથી ને જીવામળીરી તરફ દોરાયું છે જેથી જિલ્લા દિનસે જેની બી પામમાતી થતી જાય છે આ સ્થિતિમાથી ઉત્તરવા નાગમ્મર સરકારે ૧૯૦૦ ની સાવધો જેતીવાડી ખાતુ શરૂ થયું તેના અધીકારીઓએ 'તનગોડ પ્રયત્ન કર્યો. ૫૦૦ આ પમાતીથી જાહુ કાર્ય દશીરી શકયા નહી તેઓએ અત્યાર સુધી અખનરા કરી જે ફળ મેળવ્યું છે, તેથી દેશને ઘણું લાભ થયો છે પરંતુ સખગ પ્રયાસો વગર તે ફળ લોકોના કાન સુધો પહોંચ્યું નથી જોડ્યે લોકો પોતાની ઘરડમા આલ્યા જાય છે, તેમજ કહે છે કે આપણે કરીએ છીએ તે ખરું ને સારાર ખતાવે છે તે જોડું છે આવો અદેશ તેમના હૃદયમા વામો કર્યો છે ધર્મકૃપાથી લડાર્થ આવીને રૂ, દાણા, નેલી બીજા વગેરેના માપ વધુ આપ્યા, જોડે લોકોનું લક્ષ્ય જેતી તરફ જોયાયું ને નોકરીનો મોહ આંકો થયો પરંતુ આતંતી ઘરડ ઠોડી નહિ

હાલની પ્રજા બધે તેમની પધ્ધતિના સરકારો છોડે નહિ પરંતુ બિવિધ ની ખાત તેવા અંધકુપની પેઠે ચાલે નહિ, ને સુધરે એવી જાણાસા પંજમ સરકારમાં જાગૃત દમ તેણે લગસગ ૧૯૨૧ ની સાવધી પ્રાથમિક શાળામા જેતીનો વિષય દાખલ કર્યો તેનું પતિયામ સાડ આવવાથી ગ્રંથ માતવી મળક સગકારે દક્ષિણમા ને ચાહું માતમા ગુજનાત તમા ત્રીધમા અખતગ તાજકે કેટલીક સ્કુલોમા તે વિષય દાખલ કર્યો છે.

લોકોનું લક્ષ્ય જેતી પ્રત્યે દોરાયું છે પરંતુ લગસગ ૯૦૦ વરન સુધી ના જે સરકારો તેમના હૃદયમા ધગ ધાવીને જોડા છે તથા અર્થેતે તકમા પછી આજ સુધીમા ૧ સરકારો કાઢવા માટે પુરો પ્રયાસ કરવા મા નાનના ન હોવાથી લોક મત આ વિષયની મજબૂત વિરુદ્ધ છે આવી સંનિગ્ધ ત્રિયાના પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકોને કામ કરવું પડે છે, ને લોકોની નિરુદ્ધ આવનારો સહન કરવી પડે છે મહાતમા ગાંધીજીના ઉપદેશ પ્રમાણે "લોકો ગાયે વિરુદ્ધ હોય પરંતુ આપણુ મનમા જે સદ નિચાર લાગે હોય તેનું પાલન કરવું ને કષ્ટ સહન કરવું " ને ઉપદેશ પ્રમાણે દરેક શિક્ષક જેતીનો વિષય શીખવા થી લાવિધની પ્રજા મહેનતુ તથા જેતીમા લક્ષ આપી દાયદો મેળવી શકયે, તો આપણે પણ ચત્કિચિત્ત દેશ સેવા કરી જણાયે, એવી આશાની ગામ કરે છે પરંતુ જેતીવાડી ખાતાના નમલદાર તમા અન્ય સહાયકોની આ વખતે ફરજ એ છે જે શિક્ષકોને વધુ જોતમાં આ વિષય દાખલ કરવા લોકમત ને ને વ્યવસ્થ ના પડે ને આમાંથી જુની જ વનાઓનો નાશ કરવો

લોકોને નવીન જોવાનું મળે તથા લાલો પ્રત્યક્ષ મતાવી શકાય અથવા તે સબધીના સાહિત્યોનો ફેલાવો કરવામાં આવે તો જ ભરતી સરકારે દેશની શકાય છે. સુસાદરી કરીને ગણેગણ ઉપદેશ આપવાથી જેટલું કાર્ય કામ નહિ તેટલું કાર્ય થાકુ જમાનામાં પેપરને માધ્યમથી થાય છે આ પ્રયત્નથી હુંકે સુદતમાં આપણા સહ વિચાર ખેડુતોના કાન સુધી પહોંચશે તે નું પરીણામ અગ્નિ આરશે. જે જે દેશોની ચકલી થા પકલી-જમની, લાપાન, રશીયા-દુનિ સુદતમાં થઈ છે તે જાણીતી ને જાણ્યોથી જ આ અન્યે આપણા ગુજરાતમાં ખેતીવાડી વીજાનને ખેતીવાડી દુધર ઉદ્યોગ વગેરે મામીયામાં વધુ પ્રમાણમાં ફરક પોતાના અનુભવો જણાવે, તથા તેનો વધુ ફેલાવો કરી ઉનેજન આપે, તો જ જલદી દોષ તથાચાર થઈ શકે તેમ છે આ માટે ખેતીવાડી માત્ર ને ન પરાપકારી ખાતાએ તથા સરકારે તેમજ સંસ્થાઓએ વધુ પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે કંચર ઇચ્છા હશે તો હું સુદતમાં ધાર્યું ફળ મેળવી શકાશે

વિજ્ઞાપન-નીચે દર્શાવેલ શાખામાં નામકાર સરકાર તરફથી સેવા કરવાંગે મને સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો છે. ગુણેન્દ્રકે પોતાનો અનુભવ માટે સુચન આપાયે તો તેમનો હું જરૂરી થઈશ ને મહદ ઉપકાર માનીશ.

તા. ૧૬-૬-૨૪

સહાયતા મતામાર્ગ પટેલ,
ખેતી શીક્ષક-કનુભા (અમદાવાદ)

આમારું નિત્ય કર્મ

હિંદુસ્તાન ખેતીવાડીનો દેગ છે તેમાં ખેડુઓની વસ્તી વધારે છે જેની તેમના હોડમઓને ખેતીનું શીક્ષણ પ્રાપ્ય ને ન ઉકારાએ મોટા થાય એટલે ખેતીનો ધંધો આરી રીતે કરી શકે એવા યેનુષી નામનાર સુ'ઈ સરકારે ગુજરાતમાં થાકુ કાલમાં ખેતીવાડી સ્કુવો ખોલી છે (૧) વામડીયા, (૨) સુદતીયા, (૩) દેલસડા, (૪) નીજેર ને પાંચમી કનુભા અમારી સ્કુવ અમદાવાદ જીલ્લાના હસિય હરકોઈ તાલુકામાં છે. આમારું ગાય અમદાવાદની ૧૦ માર્ચ હર પુર્તિમાં છે.

અમારી સ્કુવ ઉત્તર વિભાગના એન્યુકેસનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબના હુકમ થી મને ૧૧-૪ ના નુવ માર્ચમાં ઉપરના આવેલો ત્યારથી સુચન ૧,

કુળથલ, બાકરોલ, વગેરેના વિદ્યાર્થીઓ ભણવા આવે છે પરગામના છોકરાઓ
 ને આવતા હરકત પડે નહિ તેટલા માટે અમારી સ્કુલનો ટાઈમ અગીખાગ્ય
 ખાંચનો ટાઈમ કરવામાં આવેલો છે. અમને બીજા વિષયોમાં અડગણ નપડે
 તેમજ અમારા મંગજ ઉપર વધારે બોલે ન પડે માટે હેડ માસ્તર સાહેબે
 અમારા દિવસ નક્કી કરી આપ્યા છે. તેની વીગત ધો. સાતમું, સોમ અને
 ગુરુ, ધોરણ છઠું, મંગળ, શુક્ર, ધોરણ પાંચમું, બુધ અને શનિ, એ દિવસોએ
 અમે ખેતીવાડી માસ્તર પાસે ખેતીનું શિક્ષણ દેવા જમ્મએ છીએ ત્યાં
 શરૂઆતમાં અમે આપેલું લેસન તક્યાર કરીએ છીએ એટલે પુત્રી લેલે.
 ત્યારપછી જમીન, વનસ્પતિ, દોર અને તેના રોગ, વનસ્પતિ શાસ્ત્ર અને તેના
 રોગ, તુલ, બી, ખેતીવાડીને લગતા બુગોળ, વેપારના માર્ગ વગેરે શીખીએ
 છીએ તેમજ વહેવારમા ઉપયોગી થઈ પડે તે માટે સોસાયટિનું જ્ઞાન આપવા
 માં આવેલે. આ પ્રમાણે અમારા વિષયો એ વાગે પુરા થાય છે એ વાંચા
 પછી અમે ગામના વિદ્યાર્થીઓ પરગામથી આવેલા વિદ્યાર્થીઓને પાણી વગેરે
 પાકને જરૂરી જોતદો સાથે ખેતીવાડી કારમ હુર છે ત્યાં જમ્મએ છીએ
 રસ્તામાં અમે દરેક છોકરાઓ પોત પોતાની મરજી મુજબ છોડ, વેલા, ડાળાં,
 વગેરે ખેચીને કે તોડીને લાવીએ છીએ. ને એક બીજાનું મળતાપણું તથા
 જુદાપણું સમજાવીએ છીએ. સમજણ ન પડે તે અમારા માસ્તર સાહેબને
 પુત્રીને સમજાવે છીએ તેમજ રસ્તામાં જમે તે એક જગ્યાએ બેસી જમે તે
 એક છોડનું અવલોકન કરીએ છીએ. રસ્તામાં અવલોકન, ગમત, તેમજ આનંદ
 કરતા અમારા કારમમા પહોચીએ છીએ ત્યા આગળ પીપળ તળે બેસી સહેજ
 નિસામો લઈ કુવામાથી પીવાનું પાણી કાઢી પી પોતપોતાના સોપેલા પ્લોટમાં
 જમ્મએ છીએ, તેમાથી ઘાસ, કચરો કાઢી નાખીએ છીએ તેમજ એ પાણી
 પાવાનો જરૂર પડેને એક બીજાની મદદથી પોષણે છીએ પ્લોટ દુરસ્ત કર્યા
 પછી અમારા પ્લોટમાં અમે જે છોડ પ્રસન્ન કર્યા હોય તેના ચક્ર, પાંદડાં,
 ડાળાં, ફળ, ફુલ, ઉચ્ચાઈ વગેરેનું અવલોકન કરીએ છીએ અને તેની નોંધ
 હરોળગ સાથે નોટમાં લખીએ છીએ નોંધ લોધાપછી અમારા કારમમાં તથા
 પાસેના ખેતરોમાં, હળ, શંપડી, ચાવળ વગેરે હાંકવા જમ્મએ છીએ. ટાઈમ
 પુરો થવા આવે એટલે અમે બધા છોકરાઓ ઘર ભણી અવલોકન કરતા
 આવીએ છીએ અને પરગામના છોકરાઓને ઉમંગ લેર રળ આપીએ છીએ.

ઉપર પ્રમાણે અમારું નિત્ય કાર્ય છે જેથી અમને નિચિના લાભ થયા છે. -

(૧) પરગામના છોકરાઓ સાથે રહેવાથી અમારામાં કુસંધ, અદેખાઈ

વગેરેનું પ્રમાણુ ઘટી જઈ સંપ વધે છે. એથી બધીબધમાં જમને ઘણો લાભ થવાનો સંભવ છે.

(૨) અમે એક જીભને ખેતીના કામમાં મદદ કરતા હોવાથી સુખ હુઃખ ના જાગી યઇએ છીએ.

(૩) વનસ્પતિ અને જંતુઓનું અવલોકન કરવાથી કુદરત પ્રત્યે પ્રેમ વધે છે.

(૪) ખેતી સંબંધી જ્ઞાન મળતું હોવાથી બધીબધમાં સારી ખેતી કરી શકીશું.

(૫) ખુદલી હવામાં ફરવાનું હોવાથી તથા શરીરની કચરત થવાથી આમાં શરીર તંદુરસ્ત અને મજબુત થયાં છે.

(૬) જાત મહેનત કરવામાં ને જમને શરમ આવતી તે હવે મટી ગઈ છે.

દેશવલ્લાલ નાથાભાઈ પટેલ ધો. સાતમું.

કાશુભા. (અમદાવાદ).

કાતરા વિષે કંઈક.

પરમદયાળુ પરમાત્માની આ સહિમા દરેક વસ્તુને બધ રહેલો છે. એ માનવિં જાતુંહરિતું કથન સંપર્શિ સત્ય છે આ નિયમ જેટલો માણસને અને પ્રાણીઓને લાગુ પડે છે આપણે અહિં પાકને સુકશાન કરતાં જંતુઓમાં કાતરા અને તેવીજ પ્રકારની બીજી ધંચળ એ સુખ્ય છે. કાતરા આમાં ખેતરનાં ખેતરો સાફ કરી ખેડુને હન્યાશ કરી નાખે છે. તેાતે સંબંધી કેટલુંક વિવેચન આ લેખમાં કરીશ.

સુર્ય જ્યારે કૃતિકા નક્ષત્રમાં આવે છે ત્યારેથી એટલે મે માસના પાછલા પચીસમી પછીના દિવસોથી વરસાદ આવવાની આશા રખાય છે. કેટલીક વખત વરસાદ કૃતિકા ને રોહિણી નક્ષત્રના સુર્ય હોય ત્યારે થાય છે. પણ ખરે કાતરાને જ્યારે લેજવાળી ગરમ હવા હોય, ત્યારે અત્યુક્ત છે. આથી જુન માસમાં પહેલો વરસાદ થયા પછી ૪-૫ દિવસમાં એની કુદી બહાર નજરે પડે છે બહારનીવે મુકીને બેસીએ તો તેની અસંખ્ય કુદીઓ પતંગીઆ તે તરંક દોડશે આ વખતે આપણે એ કુદીઓમાંથી તેની કુદી કે

જેના ધોળી પાંખ સિવાયના અવયવો કાનરાના એવાજ હોય છે. તેને જોળખી કાઢવી અને જો ઉપરથી જાણુ પુ કે હવે ઘેરા દિવસમાં તેની શરૂઆત થશે. આજ સારે ગોધરા વનકિસુલર એચીકલચરલ સ્કુલમાં કાતરાની સપુર્ણ ઉત્પત્તિ ઇકરાઓને બતાવવામાં આવી હતી. તે નીચે સુખંભ છે.

સામાન્ય રીતે ત્રેક જંતુને જેમ ચાર અવસ્થા છે. તેજ પ્રમાણે એની પણ ચાર અવસ્થા છે (૧) ઇંડુ (૨) ઇયળ (૩) કોચેટા (૪) પતંગીક—કુદી—

ઇંડુ—ચોમાસાની શરૂઆતમાં એક વરસાદ પડ્યા પછી ઉપર કહ્યું તેમ કાતરાની નર માદાઓ પુષ્કળ નીકળે છે. જે આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકીએ છીએ. આ પ્રમાણે નર, માદા નીકળ્યા પછી તે બન્નેની સંબંધ થાય છે સંબંધ થયા પછી નર તો તરતજ મરી જાય છે. અને માદા પોતાના ઇંડાં લીલાં પાન, ઘાસ વગેરે ઉપર મુકી મરી જાય છે. લીલાં પાનપર મુકવાનો હેતુ એ છે કે ઇંડામાંથી ઇયળ રતા તેને તરત ખોરાક મળી રહે. પતંગીકા એવા જંતુને પણ ઇંડાં વડે પોતાની પ્રજા જાળવવા આટલી સમજ આપી છે. તે જોતાં પરમાત્માની અનંત શક્તિનું આપણને જ્ઞાન થાય છે. એક માદા આશરે ૪૦૦ થી ૬૦૦ સુધી ઇંડા મુકે છે. આ ઇંડા રંગે ધોળા અને શકના દાણાથી પણ નાનાં હોય છે.

ઇયળ:—ઇયળ જો બીજી અવસ્થા છે. જોજ કાતરા નામે જોળખાય છે. ઇંડાં મુક્યા પછી ઋતુ અનુકૂળ હોય તો તેમાંથી ૫-૬ દિવસમાં ઓળી ઇયળ નીકળે છે. આ ઇયળને એકઠરે આઠ લોક પગ હોય છે ત્રણ લોક ખરા અને પાંચ લોક ખોટા, આ ઇયળ પ્રથમ જે જગ્યાએ ઉત્પન્ન થાય તે જગ્યા ની લીલોનરી ખાઈને પછી અપાટણધ ખેતરમાં ઉતરી પડે છે. આ વખતે તેમની સંખ્યા અગણીત હોય છે. તેને લોકો દમવ કોપ માને છે. કાતરાની ખાવાની ઝડપ એટલી જામી છે કે ગણ્યા દિવસોમાં આખા ખેતરનાં ખેતર ઉજાડ બનાવી દે છે. કાતરાની ઉત્પત્તિ ઠાળી જમીનમાં થતી નથી પણ ગોરાંડુ જમીનમાં ઘણી થાય છે. આ પ્રમાણે અનુકૂળ ઋતુ હોય તો ૨૧ દિવસ સુધી કાતરા ટકી રહે છે, પછીથી ખાવાનું કામ જોણું કરી દે છે. અને ૨૨-૨૩ દિવસ થતામાં તો જાણે કાંઈ જગ્યાએ છેજ નહિ એમ જણાય છે. આ વખતે લોકો પ્રભુને કોપ ચાન્ત થયો એમ માને છે. કોચેટા બનતી વખતે વાઢ કે જોવી નિર્ભય જગ્યાએ કાતરા ખસી જાય છે.

કોચેટા:—આ ત્રીજી અવસ્થા છે. જો અવસ્થામાં કાતરા બીજાકુ

નુકસાન કરતો નથી. પરંતુ આ વખતે જો ઋતુ અનુકુળ હોય તો કુરી થકી દૂરી ધંડાં મુકે પણ પાછળથી પ્રતિકુળ સંજોગો હોવાથી ફરીથી કાતરા થતા નથી. આ કૌશેટા અનુકુળ સંજોગ આવતા મુધી જમીનમાં પડ્યા રહે છે. પણ ચોમાસુ આવતાં શરૂઆતના વરસાદ પછી અનુકુળ સંજોગોમાં કૌશેટા કાટીને તેમાંથી કુરી—પતંગીઆ નીકળે છે. અને અસલ મુજબ પોતાનું કામ ચાલુ રાખે છે.

આ પ્રમાણેની કાતરાની છાંટીને હાલ દેશ ગણવા મહાન આપત્તિ માને છે.

તે અટકાવાના ઉપાય—હિંદુ ધર્મ અહિંસા પ્રધાન છે. આથી લોકો તેને અટકાવાના ઉપાય કરતા નથી. બીજું દેશનો ધણોખરો ભાગ અજ્ઞાન હોવાથી તે વરફ જરાપણ લેણ આપતા નથી. છતાં જો નીચેના ઉપાયો લેવામાં આવે તો તેનો ઉપદ્રવ ઓછો થઈ શકે

પાછલી ખેડ—પાક લીધા પછીથી જમીનને સારો ઉખેડ પાડવો જોઈએ જેથી નેના કૌશેટા અંદર દટાઈ જાય, અથવા વહાર પડેલા કૌશેટાને પક્ષીઓ વીંટી ખાય. ઉનાળાના દિવસમાં ખેતરના ઉરા વગેરે સીંકે કંરી તેને ખાળી દેવા આથી પણ કાતરાના કૌશેટા અને બીજાં છવજનું પત્ત જાળી જશે. સાડાં જી વાપરવું જેથી ઇંડાં સારી જોસદાર નીકળે અને જલદી વધીને મોટા થાય. મોટા થઈલા છાંટપર તેની જોછી અંદર સાચ છે ; પાળી (*Marble*) કરીને તુલ કાપું હોય તો તેની ઉપર ચઢી શકતા નથી અથવા ચઢે તો પાણુ બણાજ જોછા, આથી રીંઈનો ઉપયોગ કરવો તે વધારે સહી સલામત છે (ચાણુચાલે આ નિશાળમાં સપાટ જમીનના કપાસ કરતાં રીંઈના કપાસને કાતરાથી નહિ જેવું નુકસાન થયું હતું.) (રીંઈના અખતરા મુકત ઉપર ચાલુ છે જેથી પરિણામ બણાજે લખીશ) જે માણસોને કાતરા નાશ થવા દેવા હોય તેણે બીજા ખેડુઓની મદદ વટે ખેતરમાં વરસાદ થયા પછી કુરી દેખાય કે તરતજ એક મોટી યાળીમાં ગ્યારસેટ અને પાટ્ટીનું ગિથતુ બંધી તેમાં લાદાણી ઘોડી મુકી તે પર કાનસ મૂકવું અને આંખી ચાત રહેવા દેવું આથી પતંગીઆ લીધા તરફ આવશે અને કેરોસીનના ગિથતુમાં પડવાથી મરી જશે. આ પ્રમાણે સહકારથી ખેડુત બાંધજો ધારે તો હાનિ કુટીઓનો નાશ કરી નવા ઉત્પાદન થતાં જનું અટકાવી શકે દક્ષિણમાં ખેતરમાં છાંટલામાં ખેડુત બાંધજોના સહકારથી ત્યાં હાનિગર્ભ થતી ખપરકી, (*કપરકી*) નો તત્કાલ નાશ કરી શકાય છે. કેવળ પ્રમાણેનો ફાનપગાળો પ્રયોગ ચાલુ રાખવાનાં આવે તો ખેડુત

બાઈઓને તેનો ફાયદો પ્રત્યક્ષ જણાયે એ અંબધી વધું અખતરા સરકારના ખેતીવાડી ખાતાએ શરૂ કર્યા છે. જેનું પરિણામ જણાતા સુધી હિપર પ્રમથે ની યોઠવણ સારી અને સવડ વારી છે એથી ખેડુન બંધુઓ તેનો લાભ લેશે. એવી આશા છે. (ઇત્યલમ)

B. M. Purohit,

Assistant Master,

Vernacular Agr. School Godhra.

—રીંગણી અને કપાસને થતા રોગ.—

હુનિયાની દરેક વસ્તુને કષ્ટને કષ્ટ ભય રહેલો છે તે નિયમા અનુસાર દરેક જાતના ફુલને જુદીજુદી જાતના રોગ લાગુ પડે છે. આપણે પ્રસ્તુત લેખમાં રીંગણી, મરચી, અને કપાસના રોગનો વિચાર કરીશું. તે સાથે તેને રોપવાની રીત વગેરેનો ટુંક વિચાર કરવો અસ્થાને નહિ ગણાય.

ધરૂં—રોગનો વીચાર કરતાં પહેલાં તે છોડને ઉગાડવાની બાબતપર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ જે જમીનમાં ધરૂં નાખવાનું હોય તે જમીન સારી ખાતરથી ભરવી પછી તેમાં પુષ્કળ ખેડ કરીને બી નાંખી ધરૂં કરવું ધરૂં જલદી તૃપ્તિયાર કરવું હોય તો થોડો જોળ નાખવો આથી ધરૂંના છોડ સારા તૃપ્તિયાર થાય છે. રીંગણી અને મરચીના ધરૂંને ઠાળો ગાય અને ખપરડી જેવી ઇયળ ઘણું નુકશાન કરે છે આ રોગ લે શરૂ થાય તો તેવા પાન કાઢી લઈ બાગી નાખવાં અગર દાટી દેવા, ઇયળ હોય તો રોપી કાઢી નાશ કરવો.

રોપવાનો સમય—ધરૂં જ્યેષ્ઠ માસનું થયા પછી જે જગાએ તે રોપવાનું હોય તે જગાને સાફ કરી સાફ ખાતર નાંખી ઘણી સારી ખેડ કરવી પછી રોપવા.

ફળનો સમય—સારી અનુકુળ જમીન હશે । રોપ્યા પછી ૧૫ થી ૨ માસે રીંગણા લાગવા શરૂ થશે. આ ૧૫ થી ૨ માસના ગાગામાં તેના હિપર રોગની શરૂઆત થાય છે રીંગણીમાં ઇયળ, મરચી, અને વાકુંગા આ પ્રજા જાતના રોગ થાય છે. ઇયળની અસર પ્રથમ પાતળો ડાળો હોય તેવાં,

આવે છે. આથી રાજી સુકાઈને કરમાઈ જાય છે. આ ઇંચળ રાજીને ઠેરની ઠેક નીચેના ભાગ સુધી છોડને પોલો કરી દે છે. જેથી આખો છોડ સુકાઈ જાય છે. આ પ્રમાણે ચેપી રાજીની આખા જેતરમાં આ ઇંચળ તુકસાન કરે છે આટલેથીજ તે અટકતી નથી, પણ રાજીથી પાંદડાને અને ત્યાંયાં ફુલ ભરે રૂળને પણ તેની અસર પહોંચે છે. આ જાળતમાં બેઢરકારી નાખવામાં આવે તો ઘણું તુકસાન ખમવું પડે છે. આ ઇંચળથી ઘસાવ કરવાનો રસ્તો ઘણોજ સહેલો છે. જે રાજીનાં પાન કરમાએલા લાગે તેની તંપાસ કરી જે ભાગ સહેલો હોય તે કરતા એક ઇંચળ વધારે રાજીને કાપી નાંખવી આવી રીતે કાપી નાંખેલી રાજીઓને પાસે નહિ નાખતાં આથે દારી દેવી જેથી ફરીથી તેનાં અસર થાય નહિ. આ પ્રમાણે કરવાથી છોડ બચી જાય છે. અને તેને બીલકુલ રોગ વગરના રૂળ આવે છે. મસી નામની છીંચે રોગ જે સંગણીને લાગુ પડે છે તેને માટે કુદરતે એવું જંતુ બનાવ્યું છે કે જેને પાંખ ઉપર કાળા છ દપકા હોય છે, ચરીર પીળા રંગનું હોય છે આ જંતુ રીંગણી ના છોડ પરથી મસીને વીણી વીણીને ખાઈ જાય છે અને આવી રીતે ઘણો કાચટો કરે છે

વાક્રુળા—આ રોગ શીયાળાની ઋતુમાં પાણી મુક્યા પછી લાગુ પડે છે જેથી રીંગણીનો બપો કસ ચુમી જાય છે. આને અટકાવવા માટે જ્યાં વાક્રુળા એવામાં આવે છે તતજ તેને છપાડીને નાશ કરવો.

મરચી—આ છોડને કુંજડ નામનો રોગ લાગુ પડે છે જેથી એનાં પાનની કરચલી વળી જઈ ઉપર જુમમાં થઈ જાય છે. જેથી છોડ આગળ વધી શકતા નથી એને અટકાવવા માટે ઉપરથી તેનાં રોગવાળાં પાન કાપી નાખવા તથા છોડ ઉપર રાંખોડી છાટવી ગંધક અને ચુનાદુ ગીંદાદુ છાંટવા થી ઘણી સારી અસર થાય છે.

કપાસ—કપાસના છોડને રીંગણામા દહ્યું તેમ ઇંચળનો સારો ઉપદ્રવ થાય છે. એ ઇંચળ રાજીઓને અદરથી ખાઈ જઈ સુકરી નાંખે છે. પછી ફુલમા થઈ ઠેક-છાંડવામાં ફેરવે છે. અને આ રીતે કપાસના પાકને અનહદ તુકસાન કરે છે. આ રોગ માટે સારો માર્ગ એ છે કે રોગવાળી રાજી અને પાંદડાંને ખાશ કરવો. આથી સારો ફાયરો થશે. ગએ વરસે જેલીવાડી સ્કુલ જોધરામાં આ ઉપાયને લીધે ઉપર જણાવેલા ત્રણે જાતના છોડને લાભ થયો જણાતો હશે આ ઉપરથી ખેડુત લાપજો તે પ્રમાણે કરી લાભ મેળવશે તો મારા લેખનો સાર્થક થયું માનીશ

B. M. Purohit,

Assistant Master,

Vernacular Agr. School Godhra.

સુખમં મરકારના ઝોનરેખલ મીનીસ્ટર મહેરમાન દહેરવી
સાહેબ બહાદુરની ગોધરા ખેતીવાડી સ્કુલની મુલાકાત.

સુખમં મરકારના ખેતીવાડી, જંગલ અને એકસાઇઝ ખાતાના પ્રધાન ઝોનરેખલ મહેરમાન દહેરવી સાહેબ બહાદુર પોતાને હસ્તક સુખમં થયેલાં ખાતામાં કેવું કામ થાય છે, તેમજ એકને ઉપયોગી થતા માટે તે ખાતાઓ વધારે સારૂ કામ શી રીતે કરી શકે, તેમજ તેમાં શા ફેરફાર કરવાની જરૂર છે તે જોવા માટે તેઓ માહેમ બહાદુર ગુજરાતના પ્રવાસે આંખ્યા હતા તે દરમિયાન તેઓ સાહેબે મુરત, વડવડ, જંબુસર, નડીયાદ, ગોધરા અને પાવાગઢ ચાંપાનેરની મુલાકાત લીધી હતી. તા. ૧૬-૬-૨૪ ના સવારે અમદાવાદથી ઉપડીને ગોધરા આવતી યાડીમાં તેઓ સાહેબ નંડીયાદ ખાતે વાગે ગોધરે આવી પહોંચ્યા હતા સ્ટેશન ઉપર તેઓ સાહેબને ઘણું સારૂ માત આપવામાં આવ્યું હતું તેમના સ્વાગત સમયે દરેક ખાતાના સઘળા મોટા અમલદારો સ્ટેશનપર હાજર રહ્યા હતા તેઓ સાહેબની સાથે ઉતર વીલાગના કમીશ્વર મહેરમાન એફ. બે. પ્રાટ સાહેબ તથા સુખમં મુલાકાતી ડૉ-જોપરેટીવ સોસાયટીના મહેરમાન રજીસ્ટર સાહેબ બહાદુર પણ હતા.

સ્ટેશનપર સ્વાગત થયા બાદ તેઓ સાહેબને મુકામપર સારી રીતે લઈ જવામાં આવ્યા હતા પોને અતિશ્રમિત અને અનેક પ્રયત્નોમાં શુભ વાયલા છતાં ગોધરા વર્તિક્યુલર એજીકલચરલ સ્કુલની મુલાકાત પધાર્યા હતા. ચોમાસાની ઋતુને લીધે અને પાકો રસોડા ન હોવાથી માર્ગે અડચણ પડે છતાં વેને ન લેખવતા તેઓ સાહેબનું આગમન જો પોતાને સોનાયતો ખાતા પ્રત્યેની અનહદ લાગણીનું સુચન કરે છે.

શાખામાં આવતાં તેઓ સાહેબની સાથે ડૉ-જોપરેટીવ સોસાયટીના રજીસ્ટર મહેરમાન માહેમ સાહેબ બહાદુર, સરદાર ખાન બહાદુર આદરજી મચેરજી દલાલ, ખેતીવાડી ખાતાના મહેરમાન રાવ સાહેબ ડેપુટી ડીરેક્ટર લીમલાઈ સાહેબ બહાદુર તથા ગોધરાનીવાસી ઝોનરરી મેજિસ્ટ્રેટ શેઠ સાહેબ દસ્તમજી રતનજી દલાલ પધાર્યા હતા ઉત્તર વીલાગના મહેરમાન કમીશ્વર સાહેબ બહાદુર કાર્યમાં રોકાઈ જવાથી આવી શક્યા નહોતા. બરાબર સાડા ત્રણ વાગે તેઓ સાહેબ બહાદુર મોટરકારમાં આવી પહોંચતા સ્કુલના વીના-ધીઓએ સંગીતથી તેઓ સાહેબનું સ્વાગત કર્યું હતું ત્યાર બાદ ડૉ

સાદેશ શાળામાં અપાતું શીક્ષણ, ઊપવાઓની વડેવાની જગા ધોડીંગ, રોડ, મ્હોડું વગેરે જોયા બાદ જેતમાં થતું કામ જોતા પધાર્યા હતા શાળાના બાળકો. આ વખતે રીજા હુથ મ્હલીવેટા વગેરે દેવતા હતા તે જગાએ થતું કામ તેઓએ બારીકીથી જોયું હતું. દોઢગઓ આનંદથી આ કામ કરે છે, એ જોઈ તેમને ઘણો સતોષ થયો હતો. તે પછી ઘાસ મપવાના સચા અમળ કપાતું ઘાસ જોઈ જીડુઓ પશુ આ પ્રમાણે કરી નકામું પડી રહેતું ઘાસ ઉપયોગમાં લેવું જોઈએ એવો આશ્ચ કયોઈ હો.

આ સમયે સુથારી લુદારી ઠામ પણ ગાહું હતું આ સંસ્થામાં ગ્રાહ્ય કાર્ય જોઈ “આવી ‘શાળાઓની’ દેશની અંદર નું” જરૂર છે” એમ તેઓ સાહેબે જણાવ્યું હતું.

વિતાયતી જોતલે જોતીમાં વાપરવામાં આવે તે વધુ ફાયદો થાય પણ દેશની જિજ્ઞાસ ગરીબ હોવાથી સહકાર કરીને મહાળીઓ સ્થાની જોડુના તે દ્વારોનો લાભ મેળવે તે સાથે એમ તેઓ આલેખ તથા મેળ મદન સાહેબે જણાવ્યું હતું. દેશની આબાદીને માટે જોતીગારી અને આદમનની મહાળો એ એક થઈને કાર્ય કરવાની જરૂર છે પાશ્ચાત્ય દેશો પણ એ જો આત્મ દ્વારા પેતાનો ઉદય કરી શક્યા છે તેના પ્રત્યક્ષ દાખલા દેશમાં અને આર્યવાહ છે એમ જણાવ્યું હતું મહેન્દ્રાનંદેસ મારતર સાહેબે શાળાને ૨૨ વર્ષનો દેવાલ તેઓ માદેબને પછી ચલાવ્યા હતા. જોયો તેઓ મનામ પાગ્યા હતા ત્યાગનાદ તેઓ સાદેશને હારતેરા એનાયત કરવામાં આવ્યા હતા, પછી શાળાની અને ‘મહેન્દ્રાને જો વાહલાં પુત્ર : પધારજો’ એ ગીતોનો મધુ- ૨૨ અને જુગાહીના પોચારો વચ્ચે તેઓ સાદેશ મોટરકામાં મેધરા પધાર્યા હતા

B. M. Purohit,

Assistant Master,

Vaincular Agr. School Godhra.

આંખાની કલમ

લેખક—મીં અંબાલાલ એમ. પટેલ બી. એલ.

હાલમાં ખેડુનો તથા શેઠીઆ લોકોના વલણમાં ફેરફાર થતો હોય-એમ જણાય છે, કારણ કે તેઓનું લક્ષ્ય બાગ બગીચા તથા વાડીઓ બનાવવા તરફ ખેત્રાયલું માલુમ પડે છે. તે ઘણું જ પ્રયત્નસાધન થાય છે. 'પણ' તેની સાથે સાથે વાડી કેવી રીતે બનાવવી, દલમો કેવી રીતે તાંબયાર કરવી, કેવી કલમો પસંદ કરવી, તથા અન્ય કુળ ઝાડો કેવીરીતે ઉછેરવાં વગેરે વગેરે સંબંધી જ્ઞાનમાં વધારો થવો જોઈએ તે થયો નથી એમ માલુમ પડે છે. હાલમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કુળ ઝાડની અને ખાસ કરીને આંખાની દલમો લોકો ખાધે છે, અને વેચે છે. આમાં વેચનાર તથા ખરીદનાર બંને પક્ષ જ્ઞાન રહિત હોવાથી જેવું જે ધર્તીંગ કરે તેવું તેવું આવે છે. જો તે બે પક્ષમાથી એક પક્ષ કુળા કુશળ હોય, તો બીજાને તેવું જ સવું જ પડે; પણ દીલગીર 'હું' કે તેમ નથી, એ ઘણી વાડીઓ જોઈ છે, ઘણાં બાલ વૃક્ષગૃહો પંચુ જોયાં છે. તેની અંદર શાપેલાં તથા તાંબયાર કરેલા કુળઝાડો પંચુ જોયાં છે, તેમાં અને તો બંને પક્ષ તું અજાનજ માલુમ પડ્યું છે. 'પણ' કલમ વેચનાર એમ માને છે, કે ખરીદનાર ફરીથી ક્યાં મળવાનો છે; ત્યારે ઘણા ખરીદનાર કલમ નામ અને બીજાની સંતોષ માને છે.

આંખાની કલમની ખાંખી:—ઘણાંખરા કલમ બાંધનાર રોપો કરતાં કલમની ઠાળી ઘણી જ બડી, ઠાળાંવાળી, અને ભારાવહાર બાંધે છે; જેથી ખરીદનારને કલમ ઘણી જ મોટી, સારી અને આકર્ષક લાગે. કેટલીક કલમમાં કલમનું ઠાળું ઘણું જ વાંકુચું છે તથા પાકટ માલુમ પડે છે તો વળી કેટલીકમાં કલમના ઝાડની નીચેના ઠાળાં કે તેના ઉપર કુળ આવતા છે; એ નહિ તેવાં માલુમ પડે છે. કેટલીક કાયાની દોરીથી બીજા ઠાળાથી બાંધેલી જોવામાં આવે છે. કેટલીક કલમ વેચનાર જેવી કલમ ઉતરી કે તરતજ વેચવા માંડે છે વગેરે વગેરે ઘણી ખાંખીઓ મારા જોવામાં આવી છે.

કલમ કેવી પસંદ કરવી:—(૧) રોપો અને કલમની ઠાળી બંને સરખી સાઇઝનાં હોવાં જોઈએ, કારણ કે પંચમાં જોર હોય નહિ તો તે આગળ ચાલી શકશે નહિ. (૨) કલમની ઠાળી લગભગ બે-ત્રણમી પાકટ હોવી જોઈએ. (૩) તે વાંકી ચુંકી હોવી જોઈએ નહિ, પણ બે કુટ ચુંકી ને

હાજીં હોવા જોઈએ નહિ (૪) તેને ગીણ પાયેલી અગર તે બીજી કાંઈ સારી દોરીથી બાંધેલી હોવી જોઈએ ત્યાં બાંધતી વખતે કેળવું પાતર અગર તે બીજું કંઈ મુંકેલું હોવું જોઈએ, કે જેથી દોરીના કાપ કલમ ઉપર પડે નહિ (૫) જેને ઢેરી ન આવતી હોય તેવી છાયાવાળી ડાળીઓ અગર તે જે આંખોને ઢેરી ન આવતી હોય તેવા ઉપર બાંધેલી કલમ હોવી જોઈએ નહિ (૬) કલમ તોજી ઉતારેલી હોવી જોઈએ નહિ, પણ ઉતાયો પછી કમમાં કમ ચાર માસ અગાઉની ઉતારેલી હોવી જોઈએ. વળી તે ઉપરનો રોપો બરાબર સફાઈથી કાપેલો ત્યાં તેને કામર લગાડેલો હોવો જોઈએ કે જેથી તેને કીડ લાગે નહિ (૭) કલમ તદન છાયામાં મુકી રાખવાથી અને એકદમ વગર તાપમાં કાઢવાથી પણ મરી જાય છે માટે તેને પહેલી છાયામાં પછીથી ખુલ્લામાં અને ત્યાર પછીથી તડકામાં મુકેલી હોવી જોઈએ.

ઉપર જણાવેલી સંઘળી બાબતો જે કલમમાં સચવાયેલી હોય તે કલમ નમુનેદાર કહી શકાય, અને બાંધનારે પણ તેવીજ બાંધવી જોઈએ અને ખરીદનારે પણ ઉપરની સચળી બાબતો ધ્યાનમાં રાખી ખરીદવી જોઈએ ઘણા ખેડુનો જે કલમ ચાર આને ઝીણે મળે, તે લેવા લલચાય છે. પણ તે જેમણે સોયું દેખાય છે, તેમણેજ મેઘુ તેઓને પટે છે કારણ કે લાંબા પછીથી તેમાં પરવાનો ઘણો સંગ્રાવ રહે છે. ત્યાં બીજા ઘણા કાચખના દોષો તેની અદર રહી જાય છે, જે અનુમતે જણાય.

ઘણા ખેડુનો કલમ ઘણીજ નજીક નજીક રોપે છે; કારણ કે તેમનું જોમ મા નવું હોય છે, કે જેમ જાંઠ વધારે હોય, તેમ તેમને દૂળ વધારે મળે, પણ એ માન્યતા ખોટી છે. આંખોની કલમ કર ૪૦ ફુટ અગર ૩૦ હથ દુર રોપવી જોઈએ. જ્યાં જાડ લાઇનમાં રોપવાં જોઈએ; અને જેમ અને તેમ તેમનાં સાફ રાખવાં કે જેથી ડાળીઓ ઉપર જાય, અને તેમને હવા, અજવાળું ત્યાં તંડુલું વગેરે બરાબર મળે ત્યાં તેના થડ મુખી ખેડ ઘણું થકે આમ ધવાથી જ કાંઈ આયુષ્ય વધે છે અને દૂળ મેલું અને સારાં આવે છે.

દરેક આંખાવાડી બનાવનાર ગુરૂસ્થને મારી સલાહ છે, કે જ્યાં તેઓ કલમ રોપવા આગતા હોય, ત્યાં ગામડી આંખોનો રોપ મુ.વો, તે એક વર્ષમાં અગ્રહા જેટલો ભાડો થઈ જશે. ત્યારબાદ કલમનું ફુંડીક ત્યાં આગળ લેવો કલમની ડાળી રોપા સાથે બાંધવો, પછીથી મેલક જવા બાદ કલમ કાપી લેવો, અને ઉપરનો રોપો કાપી નાખવો આમ કરવાથી કલમનું આયુષ્ય વધે છે.

ગાંધીજીની સમીક્ષા કરી જોઈએ; પારણ કે કલમની અંદર ઘેરો મુળ કંપાએલું
 નથી વાંકું ગયેલું હોય છે, કે જેથી એકદમ રોપાની માફક ઉંડે જઈ 'ગકતુ'
 નથી. અથવા જો કલમ રોપતાની સાથે એક અંગર થો ગામડી રોપા રોપવા
 પછીથી તે રોપા જડા થયા બાદ કલમની સાથે બાંધી લેવા અને મે હા ગયા
 બાદ ઉપરથી રોપા કાપી નાખવા જેથી કલમને ઘણા જ આધાર મળશે
 અને કલમ એકદમ લેસદાર નીકળી આવશે

કુન્તા-તાં પારડી.

તાં ૩-૧૦-૨૪.

પારડી તાલુકાનાં ખેડૂતો.

લેખકો:—ખંડુભાઈ રઘુનાથજી દેસાઈ

લલ્લુભાઈ છીનાભાઈ ખટેલ—વાંઘછીયા

ઇતિહાસ:—આ તાલુકામાં જુના વખતમાં જંગલ હોવા જોઈએ, તેમજ
 એના પુર્વભાગનું જંગલ હમણાં થોડાજ વખત પર કપાએલું હોવા જોઈએ
 હાલ ગોર્ધમા, ચીવલ વગેરે ગામો જંગલનાં છે એના પુર્વ ભાગમાં પરમપુરનું
 જંગલ આવી રહેલું છે જમીન ઉપર થોડા વર્ષની મહેનત હોવાથી અને
 વધુ વરસાદ હોવાથી સપાટ પ્રદેશ નથી અસલ આ તાલુકા કાળીપરજની
 વસાએલો હોવો જોઈએ. હાલ જે ઉજળી વર્ણની વસ્તી છે તે પાર નદીના
 ઉતરના ભાગમાંથી આવીને વસેલી હોય એમ લાગે છે પશ્ચિમ ભાગો જે
 સારા હવાપાણીનો પ્રદેશ છે, તેમાં ઉજળી વર્ણની અને કેળાઓની વસ્તી છે,
 અને પુર્વ ભાગમાં હવા પાણી નેજાં હોવાથી કાળીપરજની વસ્તી મેડે
 ભાગે છે

ક્ષેત્રફળ:—આ તાલુકાનું ક્ષેત્રફળ આસરે ૨૦૦ ચોરસ માઈલ એટલે
 ૧૨૮૦૦૦ એકર છે. તેમાં આસરે આઠથી દશમો ભાગ ખેડાણ જમીનનો છે
 બાકીની જમીન દોરોને ચરવામાં, ઘાસ કાપવામાં તથા નુકામી રહે છે.

વસ્તી:—આ તાલુકાની વસ્તી એકઠરે ૬૬૧૨૩ માણસની છે એટલે
 આમરે એક માણસ સીક. જે એકર જમીન આવે છે અને તેમાં પણ મોટા
 ભાગ પડતાર રહે છે, તેથી થોડોની સ્થિતિ નમળી રહે એ સ્વાભાવિક છે.

ખેડુતોમાં અનાવિલ બ્રાહ્મણ, પાટીદાર, વાણીઆ, પારસી, કોળી, કાળીપરજ અને પચ્ચુરણુ જાતો છે. જોમાં અનાવિલ બ્રાહ્મણ, પાટીદાર, કોળી અને કાળીપરજ જાતે ખેતી કરે છે, અને વાણીઆ તથા પારસી લોકો જાગે અથવા તો ગણેને આપી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે.

જમીનની વહેંચણીની વિષયતા:—વાણીઆ અને પારસીઓની વસ્તી ઘણી થોડી છે, છતાં એ લોકો પાસે પ્રમાણમાં જમીનનો ઘણો મોટો ભાગ છે. આ તાલુકાની ગરીબ સ્થિતિ હોવાનું એ પણ એક સમગ્ર કારણ છે. જમીનદારો કાળીપરજ, કોળી વગેરે જાતો પાસે જાગે ગણેને ખેતી કરાવે છે, તેમાં ખેતીનું ખર્ચ, બી, વગેરે જાતો ખેડુન પાસે ભાગ્યેજ કંઈ બંચે છે, એથી ખેડુત દિવસે દિવસે દેવાદાર થતો જાય છે, અને પોતાની જે થોડી ધણી જમીન હોય છે, તે પણ શુભાવે છે. કોળી, કાળીપરજ અને ઘણાખરા અનાવિલ પાસે સામાન્ય રીતે એાછી જમીન હોવાથી અને ઠાંજરના મુખ્ય પાક સિવાય બીજા પાકો થતા ન હોવાથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવવામાં અશ્વચ પડે છે એટલે જો લોકો ખેતી ઉપર પુર્ણ પ્રેમ ન રાખી નિર્વાહ ચલાવવાને બીજા ધધા શોધતા કરે છે. અને એકે ધધો સારી રીતે કરી શકના નથી. તે સિવાય ખેડુનો મોટેભાગે અમલ હોવાથી પોતાની ખરી સ્થિતિનું ભાન હોતું નથી વળી કાળીપરજ જાતે દાડ તાડી વ્યસનને લીધે પડ્યાને દુઃખ ધર્યોગ કરે છે અને આવા અનેક કારણોને લીધે તાલુકાની એકદર સ્થિતિ દિનપ્રતિ દિન ખરાબતી જાય છે.

જમીનના વર્ગ:—કોલક નદીથી આ તાલુકાની જમીનના એ ગામ કુલગવી રીતે 'પટેલા છે કોલક નદીની ઉત્તરની જમીન વધારે ફળદ્રુપ છે. અને દક્ષિણ તરફની જમીન એાછી ફળદ્રુપ છે. સામાન્ય રીતે તાલુકાની જમીનનો મોટા વર્ગ ખેતર કાળી જમીનનો છે. ઉમરસાડી, પલસાણા, વર માલીઆ, રામડી, વાઘછીપા, કચવાલ, હથવાડા, 'ખરીઆ, અંબાય, ખુટેજ, પકાર, દેગામ વગેરે ગામોમાં ખેડુનોની સ્પરી મહેનત અને જમીનના કારણ થી ખેતીમાં પાકે ઠીક થાય છે.

આ તાલુકામાં થતા પાકની હદીકત:—(૧) કાંગર:—આખા તાલુકામાં આ પાક મુખ્ય છે. સાડાં ખાતર, ખેડ, અને જોઈતું પાણી સુવવામાં આવે તો એક એકરે સારામાં સારી આસરે ૬૦ મજ સારામાં સારા જમીનમાં પાકી શકે છે, પણ ઘણા ખેડુને ખેતીનું અજ્ઞાન હોવાથી અને

સાધન હીન હોવાથી તથા તક ન સચવાયોથી જોઈએ તેવો પાક પકવી શકતા નથી. ઘણા તો જર્મ નમા ખાતરજ નાંખતા નથી, ખેડ સારી કરતા નથી, ખાણી ટકી શકે એવી કચારીઓ બનાવતા નથી, તેમજ રોપની વખતે પણ ઘણા ઊંડા કોંદર જગાએ રોપવાથી તે સારી રીતે ફૂટી શકતા નથી. એક એકરમા સારી રીતે રોપવામાં આવે તો ૧૧ મણુથી ૧૧૧ મણુ ડાંગરના ધરથો ચાવી શકે, પણ મોટે ભાગે ત્રણ ત્રણ મણુ એકરે ધર નાખે છે, આથી રોપણીનું ફેટલુક ખર્ચ નીકળી આવે એટલુ બી નકામું બચે છે હાલ મલ્ટુગેની અછત, અને મેઘવારીથી ડાંગરના પાકના ઉત્પન્નમા ખર્ચ વધી ગયું છે; તો પણ જે દોમ જાત મહેનતે પોતાની જમીનમા આ પાક કરે છે, તેને સાચા લાભ મળે છે. દેરતું છાણ જે ઉત્તમ ખાતર છે. તેનો ખેડુનો ઉપયોગ કરે છે છાણા ધરના બજારણમા, હો પકવવામા, અને ખેતરના ગાળે છે જ્યાં ખાતરની અછત હોય ત્યાં લોકો શણના લીલા ખાતરનો બહોળો ઉપયોગ કરે તો આ પાક ઘણો સારો થાય એમ છે, પણ ખેડુને એ ખાતરનો નફાજ જેવો લાભ લે છે.

(૨) શેરડી:—આ પાક ઘણાં ખરાં ગામોમા થાય છે. જો શેરડીનો પાક સારો થાય તો ખેડુને લાભ ડીક મળે છે નબળો થાય તો ખેડુ દેવાદાર બની પામત થાય છે આ તાલુકામા ભુક, શિઆળની સંખ્યા બહુ વધી ગઈ છે, તેથી ખેડુને ભારે મુશ્કેલીમા આવી પડ્યા છે. જો પ્રાણીઓથી શેરડીને બચાવવા વાંસની ભીંન અથવા લેદાના તારની જાળો મુકવી પડે છે, છતાં એ પ્રાણી અટકતાં નથી, તેથી ચાર છ મામ કામગાનો રખતગ મુકવો પડે છે. આથી આ પાકમાં ખર્ચ બહુ વધી ગયું છે. જો આ પ્રાણીઓના નાશના સખત ઇલાજ લેવામાં ન આવે તો આ પાક તદ્દન બધ મંઈ જવાનો સંભવ જણાય છે. આ પાક તંદુર લોકોનો પ્રેમ જોઈએ થયે જતા છે, માર ના ભારે વધવા છતાં, મલ્ટુરીના વધેલા દરોથી અને બીજી ઘણું ખર્ચ વધવાથી પોષણ ઘટું નથી, જે ખેડુનો પોતાની જમીનમાં શેરડી કરે છે, અને જાત મહેનત કરે છે, તેમને સાધારણ પાકે તો પણ મારો કાપલો થાય છે અને તેથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવવાને શક્તિમાન બને છે, પર્યં જે ખેડુ જમીન ગણોતે રાખી શેરડી કરે છે, તેને મલોતજ પ્રથમ તો ઘણું ભારી પડે છે. સામાન્ય રીતે એક એકરની સાથે રૂા ૬૦ (૬૦) થી રૂા ૧૦૦ (૧૦૦) હોય છે. બીજો બધો ખર્ચ બહુતાં સાધારણ પાકમાં ખેડુને મલ્ટુરી પણ છુટતી નથી. વળી જે ખેડુનો જમીન ગણોતે રાખી મલ્ટુરી પામે શેરડી કરાવે છે, તેમને તો રૂા ૬૦૦ જાયતું નથી; પણ ઉલટો તે દેવાદાર થાય છે. ખેડુનો શેરડીના

પાઠમાં ભીંડા, તરણુચ, વેંગણ, મરચી, દુધી, તમાકુ જેવા પાકો થઈ શકે છે, પણ તે ઘર ઉપયોગ જેટલાજ કરે છે અને તેને લીધે વધુ લાભ મેળવી શકતા નથી. ખેડુતો પોતાના સાધનોના પ્રમાણમાં ભેઈએ તે કરતાં ઘણી ફેરફાર કરે છે. તેથી ખેડ, ખાતર, પાણી, રક્ષણ અને તક સાધી શકતા નથી. આ તાલુકાના ખેડુતો શેરડીના પાકથી ઘણું ભાગે દેવાદાર થયા છે. માત્ર કોળી ઠેકાણા જેવી કોમ જે પોતાની જમીનમાં બાત મહેનતની ખેતી કરે છે અને જે દેવા નાંચે દમાએલા નથી તે કટલેક અંશે સુખી થયા છે. પરંતુ જે નંચો હાલની નવી પધ્ધતી પ્રમાણે ખેતી કરે તો તેમને ઘણો ફાયદો થાય એમ છે.

(૩) કોદરા:—હાલ દુનીયામાં મોજશોખ વધી ગયાં છે, અને હિંદુ-સ્થાનમાં આગસતું સામ્રાજ્ય વધતું જાય છે આ તાલુકાના અસલના ભોળા અને ઉઘાળી ખેડુતો પડતર જમીનને દર વરસે ખેત્રી ખેડાણ જમીન વધારતા હતા, અને નવી ખેડેલી જમીનમાં બે વરસ કોદરા કરી પડીથી બીજા પાકો કરતા હતા આ તાલુકામાં અસલ કોદરાનો પાક સારો થતો હતો, અને કોદરાના પાકની આવક પણ ઘણી સારી હોય છે જે સારો પાક પાકે તો ૫૦ થી ૬૦ મણ બેઠે થાય છે. પણ હાલમાં આ પાક તદ્દન ઓટો થઈ ગયો છે માત્ર કાળીપરજ, કોળી જેવી ગરીબ કોમ જે જમીન વિનાની છે તેજ લોકો થોડા શાકુકારોની પડતર જમીનમાં ભાગે આ પાક કરે છે કાળી પરજનો મોટો ભાગ કોદરાનું પાણી પીને પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતા હતા, “ હવે ચોખા ઉપર લલચાયા છે, અને મોંઘુ છૂરત મોંઘુ બનાવી દીધું છે, ને કાળે કોદરા મોંઘા ”. એ પ્રમાણે હાલ તો કોદરા પણ મોંઘા થઈ ગયા છે.

(૪) નાગલી:—અસલ આ તાલુકામાં આ પાક ઘણો થતો હતો. પણ હાલમાં મલુરીના દર વધવાથી મલુરો પામે ખેતી કરાવનારા ખેડુતોને આ પાક પોતાનો નથી તેમજ જેમની પામે થોડી જમીન છે, તેમને આ પાક કરવાને જમીન નથી. ઘાસના અને ખાવજના વાવેો વધવાથી કોદરા નાગલી નો પાક ઘણો ઓટો થતો જાય છે, કારણ કે ઘણી જમીનવાળા ખેડુતો ઘાસ ખાવજ પર લલચાયા છે માત્ર કાળીપરજ જ આ પાક થોડો ઘણો કરે છે. પાક ઓટો થવાથી ધરમપુર વાલ્યમાંથી અથવા બીજી જગાએથી આ ઋનાજ આ લાગતા આવે છે. ગરીબ લોકોનો આ મુખ્ય ખોરાક છે.

(૫) ઘઉં:—આ પાક ઘણાજ થોડા પ્રમાણમાં થાય છે. ઘણી જમીન વાળા ખેડુતો જેમની પાસે તળાવ જેવી મોટી કચારી હોય છે, જેમાં ડાગડના

કે જોલે કોઈ પાક થેનો નથી તેમા આ રવિપાક કરે છે માત્ર આ પાક દેગામ અને કરાયા જેવા ગામોમાં થાય છે જે ધારે તો, આ તાલુકામા ઘણો વરસાદ અને લેજ ટકાવી રાખે એવી જમીન હોવાથી, આ પાક મોટા પ્રમાણમા લઈ શકે એમ છે, પણ ખેડુનેાનુ એ તરફ તક નહીં.

(૬) કઢોળ — આ પાક ઘણા સારા પ્રમાણમાં થાય છે. પરંતુ જે વરસે પાછલો વરસાદ ન હોય ત્યારે આ પાક થઈ શકે નથી. કઢોળમાં વાન, તુવર, ચણા, લાગ, વટાણા થાય છે આ પાકને બુક, કરંજ અને સુનેક ઢોરો આ ઘણુ નુકસાન થાય છે એનો જો યોગ્ય બદોગસ્ત થાય તો ખેડુનેાની સ્થિતિ સુધરે.

(૭) વેગણ, મરચી, લકઠ, સુખા — આ તાલુકાની જમીન આગાચત તુવો માટે ઉત્તમ છે તેમા વેગણ, મરચીનો પાક કદક પ્રમાણમાં થાય છે. ઉમરસાડી, પંતસાણમાં આ પાક ખીજા ભાગે કરતો ઘણો સારો થાય છે. જે લોકોને પેતાની સ્થિતિ સુધારવાની કાળજી હોય અને જોકતા પ્રમાણમાં ઉધમ કરે તો આ પાક થોડા ખર્ચમાં વધુ ઉત્પન્ન આપતો હોવાથી સારો. લાભ થઈ શકે એમ છે કુશમાં અગરું પાણી ડોવાથી આ પાક ઘણું ઠેકાણે થઈ શકે એમ છે તેમજ મુંબઈ, સુરત, વલ્લભાડ જેવા શહેરોમાં આ માંલ અપવાને વાધો આવે તેમ નથી, પણ નિરંતરપણી અને આગરુ ખેડુને વરસના ચાર માસ જોતી હરી જાડીનો વખત નકામો અથવા ખીજા નકામો કામગીરી ગાળી વખત પુરે કરી ગરીબી સેવંતા રહ્યા છે શરમાવનારી બાબત એ છે કે પારડી, ઉનાડા અને લોખીના બર્જરોમા સુરતથી વેગણ આવી મોઢે વાવે વેચાય છે, અને ત્યારે સસ્તા થાય છે, ત્યારે આ તાલુકાના કોપકોઈ ખેડુત મોડી રોપણી કરી વેચવા બંધ છે, એટલે જોઈએ નેવો નફો મેળવી શકતા નથી; માટે આ વાવેતર શરૂઆતમા એટલે મોસામાં મોટા પ્રમાણમા ચારી મહેનતથી કરવામા આવે તો આર્થિક સ્થિતિ સુધરવામાં સહાયમુત થાય એમ છે. ઘણાં ગામોમાં પેતાના નિર્વાહ પુરતાજ વેગણ મરચીના છાંડ રોપે છે સ્થિતિ શી રીતે સુધારવી, કયા કયા પાકમાંથી થોડા ખર્ચમાં થોડા વખત માં થોડી મહેનતે સારો લાભ મેળવવો એ આ તાલુકાના ખેડુ નજીકતા છતા આગસથી આ પાક કરતા નથી વળી ખેડુનેા એટલા બધા નીરબોગી છે કે વેગણ મરચીનું ધર મોટે ભાગે વેલસાડ તાલુકાના લીલાપોર, અપ્રામા ગામેથી લાવે છે આ ધર ઉત્પન્ન કરવાને વધુ મહેનત કે સંતાનની જરૂર નથી, ધર વાવે છે ખરા, છતાં તક ન સાધવાથી નિષ્ફળ થાય છે. અહીંની ઘણી

ખરી જમીનમાં હાજર ને સુગ્રુનો પાક ઉત્તમ થાય છે, પણ લોકો ને કરતા નથી આ વાવેતર મોટા પ્રમાણમાં થાય તે લોકોની સ્થિતિ સુધરે એમ છે.

(૮) કપાસ —સુરત જિલ્લાના બીજા તાલુકાની સ્થિતિ કપાસના પાકથી સુધરી છે, પણ આ તાલુકામાં એ પાક થતો ન હોવાથી રૂના વધેલા વાવેતરો અહીંના ખેડુનોને લાભ મળી શક્યો નથી. આ તાલુકામાં થતા પાકો વેચવા પુરતા કાજલ ન પડે, જમીન પકતર રહે અને ઘર ઉપયોગની ચીજો મોંઘી તથા મજૂરી ઘણી થવાથી સ્થિતિ નબળી થયેલી છે આ તાલુકામાં ૮૦ ઇંચ મુશ્રી વરસાદ થવાથી અને ભેસ કાગી જમીન પાણી પકડી રાખતી હોવાથી, જે કુનો હિસાહ ન હોવાથી, અને અતિથય નીદામણથી આ પાક થવામાં મોટી મુશ્કેલી છે પણ હાલ આ તાલુકામાં એ પાકના અખતેરા થતા લગ્ન છે, અને ખેતીવાડી ખાતાના અમલદારો લોકોને ભેટતી મદદ આપી રહ્યા છે, તેથી જો પ્રયોગ સફળ થાય તો તાલુકાની ઉત્પત્તિ એક પગપે ઉ આપાદ થયેલુ ગણાય

(૯) જુનાર:—આ પાક બધે સારી રીતે થઈ શકે એમ છે પરંતુ ખેડાણ જમીનના તુજ તુજ જ્યાં જ્યાં જાડીઓ હોવાથી પક્ષીઓ આ પાકને ખાઈ જાય, તે બધા ખેડુનો કરતા નથી જો મોગ જથ્થામાં મેદાન જમીનમાં આ પાક ખેડુને એક થમને કરે તો થઈ શકે એમ છે, પણ ને કરવા કોઈનો વિચાર, ઉમગ, કાળજી કે કારણ નથી.

(૧૦) ઘાસ ઝાવણ:—મોઘવારીના જમાનામાં બધો વસ્તુના ભાવ વધે છે, નેમ આ વસ્તુમાં ભાવ પણ વધે છે, અને તેથી મોટા ખેડુના ઘણા આગ્રાહ થતા જાય છે બીજા જગ્યાએ કપાસનું વાવેતર વધતું જતું હોવાથી ત્યાં ઘાસ ઝાવણની અછત યથા છે, તેથી સુખર્ષ અમદાવાદ તરફ આ તાલુકાના ઘાસ ઝાવણ ઘણા જાય છે. અને દિવસે દિવસે અનાજનું વાવેતર વધતું ના પ્રમાણમાં વધતું નથી ઘાસ ઝાવણથી આ તાલુકાના જમીન વગરના ખેડુનોને મોટા જમીનદારોએ જમીનનું ગણોત વધારવામાં ઘણું શોષણ પડે છે કાદત, નાજલી, દીવેલા, મગ, ચણા વગેરેનો પાક પણ ઘણા ઓછો થઈ ગયો છે તથા ગરીબ ખેડુનોને તુકસાન થયું છે, અને ઘણી જમીનમાં ખેડુના પૈનાદાર હતા તે ગરીબ થતા જાય છે, અને એથી જમીનની વેચાણ કીમત પણ વધી ગઈ છે કેટલીક જગ્યાએ જે જમીન પહેલાં પચાસ રૂપીએ એકર પ્રમાણે વેચાતી તે આજ રૂા ૧૫૦ થી ૨૦૦) એ પણ મળી ગઈતી નથી કોલક નહીં દક્ષિણના લોકોનો નિર્માહ ઘણેભાગે ઘાસ ઉપરજ છે વાણીના

અને પાર્ટીઓ એ ઘાસ ખાવળના મોટા ઇંજરદાર જેવા છે. પાર્ટી તાલુકાના રોશનનો ઘાસ ખાવળના વેપારથી ઉલ્લરાઈ રહ્યા છે, અને અનાજમાં પરત્ર વાનગી છે.

(૧૧) કેળાઈ ઝાડો:—આ તાલુકાની સ્થિતિ સુધરવામાં કેળાઈ ઝાડો આશીર્વાદ સમાન છે. (અ) કેળાઈ વાવેતર ફેટલાંક ગામોમાં સાધારણ થય છે ઉમરસાડી ને પલસાણામાં આ વાવેતર સારા પ્રમાણમાં થોડાક વર્ષ થયું, વચ્ચે થોડી સુદત છોડી દીધા પછીથી હાલ એ યાક કરવા લોકો લલચાયા છે કેળાના પાકને જોતું પાણી અને ખાતર ઘણા જોડુતો આવી ન શકવાથી જમીન એક વર્ષને બદલે ઘણી સુદત રોકવાથી જોડતો લાભ મેળવી શકતા નથી (બ) દેશી બાંખાની સંખ્યા આ તાલુકામાં પુષ્કળ છે, અને તેથી ફેરી મોટા જથ્થામાં થાય છે પરંતુ ફેરી સામાન્ય રીતે સ્વાદમાં ઉતરતી હોય છે, તેથી સારો ગાવ મેળવી શકતા નથી સારી જાતના આંખા ઉછેરવાની જોડતી કાળજી નથી, તેમ મોટા થજેલા ઝાડો ઉપર દેખાડેલા બીજકુવ રાખતા નથી. ફેરી પાડતી વખતેજ આંગાનો માલીક માલમ પડે છે. કોપ્રકાઈ ઉમળી જોડુનો એ જલાવપર તાલુકામાંથી સારી જાતના આંખાના મોટલા લારી રોપવા માંડ્યા છે, તેમ જો બધા ખેડુનો કરે અને ઝાડોની સંખ્યા વધારે તો બાલિય આ વનર ખર્ચે ઘણી સારી રકમ ઉત્પન્ન કરી શકાય એમ છે. હાલ જે ઝાડો છે, તેમાંથી ઘણાં તો ફળી શકતાજ નથી જોડ, ખાતર વગેરે બાબતો પર લક્ષ આપતા નથી ઘણાં ઝાડો, વાડાથી પાચમાલ મધ રહ્યાં છે.

(૬) કદમ્બી આંખા:—આ આંખાની વાડીઓ દીવસેદીવસે વધતી જાય છે. એ ઝાડોને આ તાલુકાના હવા, પાણી અને જમીન અનુકુળ છે. ઉમરસાડી, પલસાણા, મોતીવાડા, રેંટલાવ, કુંતા વગેરે ગામોના લોકો ધીરે ધીરે એ ઝાડો સારી સંખ્યામાં દાખલ કરવાથી સુધરતી જાય છે જો બાકીના ગામના લોકો પણ સારી સંખ્યામાં આ ઝાડો પાંપી, સાંપી માવજત કરે તો પાંચ વર્ષ પછી આ તાલુકાની સ્થિતિ સુધરવાનો સંભવ છે, પરંતુ સાધનવાળા ખેડુને પણ હળુ એ ઝાડો વધુ પ્રમાણમાં દાખલ કરતા નથી હાલ તો કેઇ કેઇ શ્રીમંતો અને મોટા જમીનદારો જેમાં પાર્ટી, વાણીઆ તથા કેળાવએલા જોડુતો આ ઝાડ ઉપર ઠીક મંડ્યા છે અને તેઓ સારો લાભ મેળવી રહ્યા છે અને બાલિયમા વધુ મેળવવાના એ નકડી છે, ગિસારા ગરીબ જોડુનો કે જેમની પાસે અનાજ પકવવા જેટલી જમીન નથી. નેજોની મરઝા હોય છતાં પણ આ આંખો લાભ લઇ શકે તેમ નથી પાર્ટી રોશન ઉપર શેઠ બીવડ

વાલાની વાડી અને કુંતામાં થેક ગાટલીવાળાની વાડીઓ જેકુનોને નમુના રૂપ છે, જે જેકુનો એ વાડીઓ ભેડ તેની વનસ્પતિ દાખવ કરે તો સારા લાભ થવાનો સંભવ છે. એ વાડીમા બની શકે તેવા સર્વ રૂપ ઝાડો ઉત્પત્તિ કરાવે છે. જેકુનો માટે ભાગે સાધનહિન અજ્ઞાન અને નિરૂપસાહી હોવાથી ઉત્પત્તિ સાધવામા પાછા પડે છે.

• સાહુકારો—વાણીયા, તથા પારસી આ તાલુકાના જેકુનોના મોટા સાહુકારો છે અજ્ઞાનતા અને ગરીબીથી જેકુનો પછસા વ્યાજ સાથે ગરી શક્તા નથી તેથી તેઓ ખીંડકનો શુભાવી બેઠા છે. વ્યાજનો દર સામાન્ય રીતે બાર આનાથી ટકા સુધી હોય છે તે ગરીબ લોકોને ઘણા ભારે પડવાથી દેવું વાળી શક્તા નથી. કોઓપરેટીવ ક્રેડીટ સોસાયટી કેટલાંક ગામોમા કાઢવામા આવેલી છે, ત્યાં પણ સાહુકારો હજી સુધી કાયમ છે અને તેથી એક સાહુકાર ને બહુ બે સાહુકાર થયા છે, જે કે આ બન્ને સાહુકારના વ્યવહારમાં ઘણાજ તકાવત છે

પરચુરણ ધધા—આ તાલુકાના જેકુનોમા લગભગ પોણા ભાગ ભારે માત્રા ખેતી ઉપર લક્ષ આપતા નથી માત્ર ઢોંઝરની રોપણી કરી બાર મહીના ચાલે પેટલુ અનાજ પકવે છે અને બની શકે તો રવિપાક થોડા ઘણા કરવાની કાળજી રાખે છે. બાકીનો વખત પરચુરણ ધધા રોપી પરચુરણ કમાણી કરવાના કાંઈ ભારે છે કેટલાક દેવું દરી ખીંડત શુભાવી કાઢે છે. થોડો ભાગ બળદનાહાથી વાડું દરી થોડું ઘણું ઉત્પન્ન કરી તાજે લાવા મેળવે છે, અને ઓગામું આવના બગીચોને નિરમાત્ર બનાવી ખેડની તક ભેખે તેની સાધતા નથી, તેમજ બે ત્રણ વર્ષે બગીચોની નવી ભેડ ખરીદવી પડે છે અને ત્યારે દેવું કરવા મિવાય બીજો ઇલાજ નથી. કેટલાક ધાત્ર, ગાવળ, ઠેરીના ટાંપમમા થોડો ઘણો શ્રમ લઈ થોડું ઘણું ઉત્પન્ન કરે છે અને એ રીતે આશુ વર્ષ કાઢે છે કેટલાક થોડા આઠ મામ નોકરી થોડે છે, અને સુમ્મી મોસમમા જમીન સુધારો શક્તા નથી. આઠ મામ તદ્દિજ જેવું ઉત્પન્ન કરવાની થોડામા વખત કાઢવાને બહુ બેનીમાં ઘટુ પ્રમાણે બની ગડે નેના પાકો કરે અને જમીન સુધારી ખાતર નાખી લાયક બનાવે તો આરો લાભ જરૂર થાય. કેટલાક ઉપમી જેકુનો થોડી જમીનમાં પત્તુ સારી રીતે નિર્માક કરી શકે છે. ત્યાં જેકુનોજ ખેતીને સુખ્ય ધધો ગણી ઉલ્લભ દરવાને બહુ મોણ ધધો સગલું વર્ષ ત્યાં પછી ખેતીમાં ઉત્પત્તિ રી રીતે થક શકે?

દેરડા—આ તાલુકાની જમીન અને વસ્તીના પ્રમાણમા દેરડા અનિશ્ચય છે, બે ગેકર ખેડ કરનારને ત્યાં પણ અર્ધ આઠ દેરડા મળે એટલુંજ નહિ

પણ બીજામુલક જમીન વિનાનાને ત્યાં પણ એ ચાર ટોરો ખન, એટલે જેડુને ઘણાં ટોરો નનામા રાખી ઘણાં પૈસાનો દુર્બંધ કરે છે તે જેડુતને બે, બળદની જરૂર હોય ત્યાં ચારથી પણ વધુ બળદ રાખી આવકને કેટલોક ભાગ નફામાં ઠાઠે છે સાધારણ જેડુત પણ એ બળદ અને ચોંક સવારી ગાડી રાખવામાં આનંદ માને છે

આટલા ટોરો હોવા છતાં ખાતર તો ખેતરમાં જવદેવ પડે છે. કેટલોક જગ્યાએ તો બળદ હજે તે દિવસે ખેતરમાં ફરે અને તે છાણ પડે તેજ ખાતર હોય ત્યાં પાક થી રીતે થઈ શકે ? ઉપર દર્શાવ્યું તેમ છાણનો ખાતરને મદદે બળતણમાં વ્યય થાય છે વળી જેડુનો ખાતર સમગ્ર રાખવાની આવડત અને કાળજી નથી ઉકરયા તદ્દન અલગ ને નાના ગણે છે એટલે ચોમાસાનું ખાતર પોવાઈ જાય છે અને સુકી મોસમનું બળતણમાં જાય છે એ ટોરોનું છાણ બરાબર સાચવી મેઢામાં મટાડો, ઘાસનો કચરો, પાદડા વગેરે મેળવી ઠાહુવડાવી ઉપયોગમાં લે તો જરૂર પાકો મારા પાકે, ખાતર વધુમા વધુ બનાવવું અને મેળવવું એ જેડુનો પોતાની ફરજ માનના નથી અને જમીન એમને એમજ પાક આપે એવી માન્યતા રાખે છે તેથી ઉન્નતિ થવી અશક્ય છે. વાવણીમાં અને અભ્યાસના પાટીદાર જેડુનો ખાતરની બાબતમાં આખા તાલુકાને નમુનારૂપ છે એ લોકો જરાપણ ખાતર નફામાં ન જવા દઈ કચરો મેળવી પાણી રેડી ઉતમ ખાતર બનાવી જમીનમાં પુષ્કળ રાખી આધારણ જમીનમાં પણ સારો પાક પકવે છે તે બધા જેડુનો આ પ્રમાણે કરે તે બહુ લાભ થાય, બળદ, તથા ગાયની જાત નાની છે ઉત્તર ગુજરાતના મોટા બળદો આ તાલુકાની જમીન તથા હવા ઘણી લોજવાલી હોવાથી વધુ વખત છવી શકતા નથી તેથી જો સારા સારા ગાયમાલ રાખી ચોલાદ સુધા રવાની કાળજી રાખવામાં આવે તો સારો લાભ થાય મોટા જનાવરોને અલી-નું પોષક ઘાસ માફક આવતું નથી. અને જીવારની કડબ મળતી નથી. એસો ઘણોજ થોડો છે, અને જે છે તે, પણ સારી માવજત ન થવાથી વધુ દુધ આપી શકતી નથી. જો આ તાલુકાના જેડુનો બીજા સંઘા 'ચોધવાને' મદદે ઘાસ ચારો સરખા હોવાથી વધુ સંખ્યામાં લેમો રાખી સારી માવજત કરે તો વધુ લાભ મેળવી શકે અને ખેતીની સુધારણામાં પણ મજો વખત બચાવી શકે.

સામાજિક સ્કેટચક:—આ તાલુકાના અનાવિલ બ્રાહ્મણ જેડુને ની નમળી સ્થિતિનું સુખ્ય દારણ સાંસારિક ખર્ચ છે. પાછું જોયે દે ન બચે સારી રીતે

જીવન ગુન્નરાય કે ન ગુન્નરાય, છોકરા વાણે કે ન વાણે, તેા પણ લગ્ન અને મરણના ખર્ચમાં મોઢકત વેચી, કે દેવું કરી નિર્ધારિતના પ્રમાણમા વધુ ખર્ચ કરી પાચમાંલ થતા જાય છે. સસારના ખર્ચ ઓછો થયા સિવાય આ ગરીબ અને થોડી આવકવાળો તાલુકો સુખી થવાનો નથી. કેળવણી વધવાથી આ ખર્ચ ઓછો થવાનો સંભવ છે અનાર્થિત પ્રાદ્યલોનુ આ સ્થિતિ મુધાગ્વા તરફ લક્ષ દોરાયુ છે, પરંતુ જ્યારે એ ખર્ચ આટકાવીએ ત્યારેજ લાભ થાય. આ-જમાનો હવે વાત કરવાનો નથી. દુનીયા ઘણી ઝડપથી ગતિ કરે છે અને તેમાં આ તાલુકો ધીમી ગતિ કરે તેા પાછળ પડેલો વધુ પાછળ પડી જશે, તેથી સસારના ખર્ચો મુધારના આ તાલુકાના વડા ન અને આગેવાનોએ ખાસ પ્રયત્ન કરવ નિ જરૂર છે સ્થિતિ મુધારની એ સમાજના આગેવાનોનિ પણ ફરજ છે, તેમ દરેક મનુષ્ય પોતાના અતાકરણમાં સતત લાગણી રાખી સતત ઉદ્યમ કરે અને નબળા સીવાજોનો નાશ કરી જીવન નિર્વાહ સરોળ બનાવી આવક વધારે ત્યારેજ ઉન્નતિ થાય તેમ છે, જીજી જીનો સ્થિતિના પ્રમાણમા ઓછો ખર્ચ કરે છે, તેથી કંઈક સુખી છે હાલના મોગવારીના સમયમા થોડા આવક અને માધારણ સ્થિતિના માણસોએ ખર્ચ ઘટાડી, આવક વધારી, દેવું નહિ કરવાની લીધમપ્રતિજ્ઞા લેવી લાગેલી અતને મુખમા જીવન ગાળવાનાં બીજો રસ્તો નથી

પાણીનાં સ્ત્રોતન:—જો વરસાદ નધનિન ને પુગ્ગો પડે તેા આ તાલુકામાં રાગરનો પાક સાધારણ સારો થઈ શકે છે. ક્યારીને થોડો લાગ તળાવ વિનાનો છે, પણ પુનતા વરસાદે પાક પાડી શકે છે. અનિશ્ચિત વાત થોડો વરસાદે આ પાક જોઈએ તેવો થવો નથી તાલુકાના પશ્ચિમ ભાગમાં લોજ થોડો રહેતો હોવાથી વધુ પાણીની જરૂર છે પુર્વ ભાગમા વધુ લોજથી સપાટ ખેતરોમાં પણ લોકો હાજર રાપે છે, અને તે સારા વરસાદથી ઠીક થઈ શકે છે. સ્વાધારણ સીવે પ્રણા ગાગોમા તળાવો હોય છે પરંતુ એટલી ખર્ચી ક્યારીઓ હોય છે કે અગમાં તળાવ અને પાણી વારવાની વધુ સાચવણી ન હોવાથી એક વખત પણ ખર્ચ પાડી ફરી શરૂ નથી જો તળાવ ઉડા કરવામાં આવે અને પાણીની વહેચણ અને સાચવણ ઉપર સખા દેખરેજ રાખવાનું આવે તે તળાવા વર્ષમા પાકને લાભ થવાનો સંભવ છે

કુચ સામાન્ય રીતે આખા તાલુકામાં જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં છે. બીજુ આ તાલુકામા જ્યાં થોડે ત્યાં રમથો રૂઠ કરે પાણી નોંદાળી શરૂનું હોવાથી, તોફાને તે જગાએ જારી શકે છે. કુચ ખેતી ગાના ઝોની, રૂઠ વગેરે પાક

કરે છે. જે કુવામાં વધુ પાણી હોય ત્યાં એન્ટન પંપની મદદથી પાણી ઉઘે ચઢાવી તુલને પાણી પાવામાં આવે તો ઓછી મહેનત તથા, ખર્ચે ખારેકું પાણી કાઢી ઉત્તમ ગાગયત પાકે લઈ શકાય આવી રીતે તે પાણી કાઢવાને માટે તુલનાકા ગામે પાવરપંપ ઇરીગેશન સોસાયટી કાઢવામાં આવી છે ને તે સારૂ કામ કરી રહી છે. કેટલાક કુવામાં વધારે પાણી હોતુ નથી. તેમજ તેને સારો ગાધેલા હોતા નથી કેટલાકમાં એક કે બે કલાક જ ઠોસ ફરી શકે છે જેથી કુવાઓને સારી ગેન બાધતાની ખોરીગ કમળી અને વધારે પાણી કાઢવાની કાળજી રાખવી જોઈએ કે જેથી તેની નીચે વધારે પ્રમાણમાં ગાગયત તુલ થઈ શકે અને તેથી સ્થિતિ સુધારવામાં સહાય થાય

આ તાલુકામાં નાની નાની ખાડીઓ કામદામ પુરુષ છે જેને બે ખાડી માં મજબુત પાકા બધો યોગ્ય જગાએ બાંધવામાં આવે તો ડાઘરનો પાક વધુ જગીતમાં થઈ શકે તેમ છે.

કેળવણી:—સુરત જિલ્લાના બીજા તાલુકા કરતાં આ તાલુકામાં કેળવણીનો પ્રચાર ઘણો ઓછો છે. નામદાર સરકારે ઘણા ગામેમાં સ્કુલો ખોલેલી હોવા છતાં હજી વસ્તીનો મોટો ભાગ અજ્ઞાન અવસ્થા લોગંબે છે, તે તાલુકાના ખેડુતોની પડતી સ્થિતિનું મોટું કારણ છે. ખેડુનો જે કેળવણી તે નવા અને સારા પાઠો ઉત્પન્ન કરી શકે, તેમજ નબળા સિવાને દૂર કરી શકે અને દેવાના પંજામાંથી બચી શકે એકંદરે આ તાલુકામાં પ્રાથમિક કેળવણી જાનસરે ૪૦૦૦ ગાળકો લે છે. પરંતુ વીલ્લાઈઓનો મોટો ભાગ એક બે ચાપડી વાણીને હાથે જાય છે, તેથી તે અણગુ જેવાજ રહે છે, ફરજિયાત કેળવણી બધી ઠોગમાં હાજલ કીધા સિવાય આ સ્થિતિ સુધરે તેમ નથી. અગ્રેજ કેળવણીનો પ્રચાર દિનપ્રતિદિન વધતો જાય છે પારડી સાર્વજનિક સોસાયટીની હાઈ સ્કુલથી આ તાલુકાની લાવિષ્યની ઉન્નતિની આશા રહે છે. આજ સુધી માં એકંદરે આ તાલુકામાં ફક્ત દસ, પંદર ગ્રેજ્યુએટો છે. જે ખેડુતના છોકરાઓ ખેતી અને તેને લગતા બીજા ઉપયોગી ધધાઓ શીખે અને પોતાનો વખત એ ધધામાં ગાળે તે સ્થિતિ સુધારવામાં સહાયબુત થાય. પારડી તાલુકાની ગરીબી પર નામદાર સરકારના કેળવણી ખાતાએ કેળવણી વધારવા આ તાલુકામાં સારો પ્રયાસ કીધો છે. તેથી લાવીષ્યમાં સારું ફળ આવે એવી આશા છે વળી નામદાર સરકારના ખેતીવાડી ખાતાએ પણ સારા, નવા અને ઉત્તમ પાકો કરાવવાના પ્રયાસ કરવામાં હયા છે ટાઓપરેટીવ ફેડીટ સોસાયટીએ પણ ખેડુતોની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવાને સારું લક્ષ આપવા

માંકયું છે અને એક દર્મી આર્થિક સ્થિતિ મુધારવાના ઉપાયો પી તપાસ કરી ગઇ છે.

જો લોકો ખેતીપર પુર્વ સજ્જ આપે, વળતનો ઉત્તમ વ્યય કરે, સારી ઈજવળી લે, જમીન અને પાણીનો ઉપયોગ કરે, ગામના લોકો સપ કરી એક ખીતને સહાય કરી સમજાવના ખીલવી, અરેખાઈ અને કુચંપ છોડી દઈ, વિક્રમની વીસમી સદીના પ્રગતિમય જમાનાનો પરિપરો લાભ લે અને ઉદ્યોગ એ પોતાનું છપન સમજી આર્થિક સામાજિક અને નણ્ણીક સ્થિતિ મુધારવાની ગનમાં જગરી લાગળી શખી આવક વધારી ખર્ચ પટાડે, હુલ રીવાજોને દુર કરે અને જમાનાને પ્રગતી કરે તો અને આશા છે કે આ લાલુકાની સર્વ રીતે દિનંતી જરૂર થાય તેમ છે. અને આ લાલુકાનું દિલ કમ્મનાર દરેક વ્યક્તિ ઉપર જતાવેલી વ્યખનેનું મનન કરી તે પ્રમલ્લે થઈશે તે મારો આ લેખ લખવાનો હિદ્દેશ સફળ થયો એમ હું માનીશ.

સને ૧૯૨૪-૨૫ ની શ્રાવમાં ઉત્તર ગુજરાતમાં
સરનારા ખેતીવાડી પ્રદર્શન.

અમદાવાદ છડલો.	તારીખ
ગોડાસા તાલુકે ગોડાસા	૯-૧-૨૫
છારોડી ક્ષાર્મ	તારીખ નક્કે નથી
એડાં છડલો.	
કજરાખાદ	૨૨-૧-૨૫
અણુપરા	૧૬-૧-૨૫
પંચગાડસ છડલો.	
દાહોદ ક્ષાર્મ	તારીખ નક્કે નથી

Gulabbhai N. Desai.

સને ૧૯૨૪ માં જગલેલા પ્રદર્શન આ જાનેચરી ૨૫ ને. જક

દોશખી જતાવ્યા નથી.

લેખક—પરાગજી રણછોડજી દેશાઈ,

જેતીવાડી જીવરશીખર—અમદાવાદ

જેતીવાડી ખાતાના પ્રચારથી તેમજ વરસાદની અનીયમીતતા, વાવચાસની સવડતા અને ખરીફ પાક તરીકે લાભદાયી નીવડતા પાકની સવાવીતતાના આધારે પ્રાલીજ તાલુકા અને મેઠાસા મહાલની અહર મગફળી અને કપાસના વાવેતરે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં વધવા પામ્યા છે તે નીચે આપેલા સાસવાર આકાશના કોષ્ટકથી સમગ્રતઃ જોવા છે

સાત	મગફળીનું વાવેતર રજીઆત યોજનામાં	ગીમાંફ
૧૯૧૬-૧૭	૭૫-૧૮	સોનામણ રામપુરા, આમોદગ્રી બાજુ વધરોટા, મદાદેન પગ, આંબાવાડા પુસરી
૧૯૧૪-૧૫	૧૭૩-૨૦	વીંગેરે ગામે મગફળીનું મોટા પ્રમાણમાં
૧૯૧૫-૧૬	૭૨૬-૫	વાવેતર થાય છે, મગફળીની જાત મોગ
૧૯૧૬-૧૭	૧૪૮૦-૧૯	છે આમુ સાથે મોડામાં મદાસમાં આસરે
૧૯૧૭-૧૮	આકાશ મદયા નથી	૧૦૦ એકર પર વાવેતર થયું હતું જે વર
૧૯૧૮-૧૯	૨૮૪૮-૦	મ થયાં માત્ર ૫ એકર પર વાવેતર થયું
૧૯૧૯-૨૦	આકાશ મદયા નથી	હતું છેહાં જે વેરસમાં વાવેતરનું પ્રમાણ
૨૦-૨૧	૪૬૦૮	વધ્યું છે જે આકાશપરથી દેખાઈ એમ છે.
૧૯૨૧-૨૨	૨૮૭૭	
૧૯૨૨-૨૩	૫૫૪૩	
૧૯૨૩-૨૪	૯૧૨૮	

	કપાસનું વાવેતર એકર પ્રાલીજ	મેઠાસા મદાસ
૧૯૨૧-૨૨	૨૪૫૮	૧૨૦૭ આમુ સાસમાં મોડામાં મદાસમાં કપાસનું
૧૯૨૨-૨૩	૨૮૪૩	૧૦૪૮ વાવેતર જાહેરાત પ્રમાણમાં કપાસમાં આ-
૧૯૨૫-૨૪	૬૮૭૮	૨૨૮૦ વધુ છે.

મારા પહેલાના વિવેચનમાં મેં જણાવ્યું છે કે આ તાલુકાને મદાસની અંદર જેતીવાડી લોકો પછાત વર્ગના છે, જેમની જેતી નકરવાની પદ્ધતિમાં સફાઈમાં જેતી કરવાના પુરા નોંધતાં જોખમોનો વપરાશ પડ્યો નથી આ

લોકમાં સફાઈખંધ ખેતી કરવાના ખેતીવાડી ખાતાના સતત ઉપદેશના આધારે રાંપ, રાંપડોળા, વાવણીઆ, વિગેરેનો પ્રત્યક્ષ ઉપયોગ કરી ખાતાની, તે પ્રચાર વધુ ઉપયોગમાં લેવાવાથી અને આબુમાબુના લોકો મગફળી, કપાસના વાવેતરો, સારી ખેડ કરી, સાધારણ કમી વરસાદના વરસોમાં પણ સારો પાક લઈ શકે છે તે જોવાથી અને સમજવાથી આ લોકમાં આવેલી જંગલીતું પરીણામ આ ખેતીએ (મગફળી અને કપાસની) વધુ પ્રમાણના થવા પામી છે એ ખુદલી સ્ત્રીને દેખાઈ આવે છે.

મોડાસા મહાલની અંદર ધનસુરા-દેત્રેઈ બાબુપર કપાસને લાયકની સારી જમીનો આવેલી છે. એ જમીનો આજદીન મુખી પડતર રહી સરકાર તરફથી એકસાલી હરાજથી લોકો સુખ્યત્વે ચણુને માટે રાખતા હતા. બે ત્રણ વરસ થયા ધનસુરા ગામે કપાસના અખતરા ખેતીવાડી ખાતાએ ઈંદુન લોકના ખેતર પર કરી ખતાવ્યા અને લઈ તેમજ હાલના સંજોગને ઇર્ષ્યે અને કપડવંજના માલની જમીન પર કપાસની ખેતી કરનારા લાટવળા આવી પહોંચવાથી આ કહેલી (ધનસુરા દેત્રેઈ) જમીનની કીંમત અમનાઈ આ ચાલુ વરસમાં આ પેદીનો આશરે ૫,૦૦૦ વીધા જમીનો લગભગ રૂા ૧૪૪,૦૦૦ નો કીંમતે ખેડુતોએ લાટ, બંધી કબજા હકથી રાખી અને મહેનત કરી આશરે ૭૦૦ વીધા ઉપર ધનસુરા ગામની નજીકની જમીન પર કપાસના વાવેતર રળીઆમણી રીતે કર્યા છે. ધનસુરા ગામના લોકો પણ ખેતાની જમીન પર આશરે ૭૦૦ વીધા પર કપાસને રાખ્યા છે તેમજ વાવેતર પણ કર્યું છે. એક જો ખેડુને મગફળીતું વાવેતર આશરે પંદર વીંધા પર ખેતાજ જમીન પર કરેલું છે આ બે ત્રણ વરસની અંદર દેત્રેઈ, મોતીસર, ટીલાતલાવ અને ધનસુરા ગામે આ પ્રમાણે પડતર જમીનો કબજા હકથી લેવાઈ છે અને તેના ઉપર સારા ખેડુને કપાસના વાવેતરો શરૂ કરી દીધાં છે. હજુ મોડાસા મહાલની અંદર પડતર જમીનો છે જેમાંની ઘણીખરી થોડા વરસોમાં કબજા હકથી લેવાશે અને સ્વાઈ ખેડુને અને બહારના ખેડુને બન્ને મળી આ મહાલની ખેતીમાં સારી પ્રગતિ કરશે એ નીશ્ચય છે. એટલે ખેતીવાડી ખાતાનો મુજ ઉદ્દેશ પણ સાથે પાર પડેલો ગણાયો.

અમદાવાદ જિલ્લામાં થતા તમાકુના વાવેતર વિષે.

લેખક:—પરાગજી રણછોડજી દેશાઈ.

જેતીવાડી ઓવરસીઅર—અમદાવાદ.

સામાન્ય વર્ણન.

આ જિલ્લામાં તમાકુનું વાવેતર ઘણુંખરું સાણંદ, દસ્ક્રોઈ, ધોળકા અને માંતીજ તાલુકામાં કરવામાં આવે છે. સાણંદ તાલુકામાં સાણંદ, નેંદ્રાળ, દસ્ક્રોઈ તાલુકામાં આંદખેડા, નરોડા, મોટેરા, ધોળકા તાલુકામાં બાવલા, રૂપાલ, ચલોડા અને માંતીજ તાલુકામાં સલાલ, માંતીજ અને તાજપુર ગામમાં વાવેતર મોટા પ્રમાણમાં થાય છે. વરસાદની અનીચમીતતાને લઈ ગયા બે વરસમાં જોતું વાવેતર ઘટક જોણા પ્રમાણમાં થવા માંડ્યું છે જે નીચેના આકૃતિ પરથી જણાયે.

વરસ તંબાકુના પાકનું લેણું એકરમાં, નીચે જણાવેલા તાલુકામાં

માંતીજ ઉ. દસ્ક્રોઈ ૬ દમકોઈ, ધોળકા, સાણંદ એકરે જિલ્લામાં

૧૯૧૮-૧૯	૫૮	૨૧૭	૨૭	૧૩	૧૨૫	૫૫૫
(આજી વગસાવોળું વરસ)						
૧૯૨૦-૨૧						૩૪૧૨
૧૯૨૧-૨૨	૨૪૪	૧૧૨૧	૨૪૦	૮૬૬	૧૪૩૧	૪૧૬૬
૧૯૨૧-૨૩	૧૮૬	૭૨૫	૧૪૫	૫૧૪	૧૧૮૭	૨૮૫૫
૧૯૨૩-૨૪	૩૬	૩૩૪	૪૮	૨૫૫	૮૭૦	૧૫૬૬

સાણંદમાં ઘણાખરા જોડત સરેરાશ ૪ વીંઘા તમાકુ રોપે છે. જ્યારે બાવલામાં બે વીંઘા રોપે છે. સાણંદમાં વડીઆ વગાનો તમાકુ જમીનતા કારણને લઈ સારો થાય છે.

તમાકુની જાત—

સાણંદમાં,	નાધોરી (ઉચી જાત)	મગધડીઈ (હુકા)
બાવલામાં,	કામડીઈ (ઉચી)	ગરજીઈ (હુકા)
માંતીજ સલાલમાં	ખાનગેશી મહુવડીઈ (ઉચી)	શીઆવેલ (હુકા)

સાણંદના લોક નાધોરી જાત વધું પસંદ કરે છે, મરઘડીયું જાત હુકા દોવાપી અને પીલા વધારે કુટતા દોવાયી પીલા ચુંટવાનું કામ હકવ પડે.

છે; આ ટુંકી જાતનો પાક એક વીંઘામાં આશરે ૧૦ મણુ વધુ થાય છે અને આછા વરસાદવાળા વરસમાં પાણી આપી કરવામાં આવે છે નાંધોરી જાતમાં બીજી જાતના છોડ થજી માલગ પડે છે સાણદમાં બી ને માટે છોડ પસંદ કરી જુદા રાખવામાં આવે છે જ્યારે બાવલામાં ઘણેખરે બાજે પીલા કુટવા હઈ (તમાકુ કાપ્યા પછી) સેમાંથી બી લેવામાં આવે છે, એટલે મહી આ લેજસેજ થઈ જવાનો સંભવ રહે છે. બાવલામાં ટુંકી જાત વધારે પસંદ કરે છે. પ્રાતીજ-સલાહમાં ખાનદેથી અગર જોધપુરી જાત (૮ થી જાત) વધુ પસંદ કરે છે.

જમીન ખાતર અને ખેડ.

જમીન જોણે ખરે સાજો રેતળી પસંદ કરવામાં આવે છે; કાળી જમીનમાં અગર ચીકાશવાળી જમીનમાં ખાલા બહુ પડો જાય છે કારણ કે પાણી બારાવાયા તમાકુના છોડ અગર રોપ મરી જાય છે. સાણદની જમીન બાવલા ની જમીન કન્તા વધારે કુળદુપ અને ઉડી છે તેથી બાવલા કરતાં સાણદમાં તમાકુ વધુ સારી થાય છે. પ્રાતીજ-સલાહની જમીન રેતાળ છે એટલે ખાતરનો શુશુ સારો જણાવાથી પાણી આપવાથી તમાકુ ઘણો સારો થાય છે. દર વરસે દરવીધે ૧૦-૧૨ ગાડાં ખાતર જેઠ મહીનામાં આપવામાં આવે છે અને તેની તે જમીનમાં તમાકુ દર વરસે કરવામાં આવે છે, અને આવી રીતે ખતરાયલી જુની જમીનમાં તમાકુ સારી થાય છે. બાવલા વાળા લોકોનો અનુભવ મુજબ છે કે એરંડીના ખોળનો ખાતર તરીકે ઉપયોગ કરવાથી તમાકુ સળગવામાં રાશી (ખરાબ) જણાય છે. વરસાદ થયે ખેડ કરવામાં આવે છે. પહેલાં રોપ અગર શંપહી દેરવવામાં આવે છે અને પછી જો વખત હજીથી ખેડ કરવામાં આવે છે કે જેથી જમીનનો (રવો) બારીક ભુંકો થાય એકદરે સાતથી દશ ખેડ તક મળે કરવામાં આવે છે.

ધરૂ ઉછેરવાની રીત.

વરસાદ થયે સારી રીતે ખાતર નાંખી તંબુચાર કરેલી જમીનમાં બી છાટી ધરૂ તંબુચાર કરવામાં આવે છે, છાછરા કીઆરાં કરવામાં આવે છે જેને કુવાની સવઠ હોય તે ધરૂને જરૂર પડે તો કોશ વળી પાણી પાય છે, નહીં તો જોશથી પાણી લાવી છાટે છે; કોઈ કોઈ વખત ધરૂમાં ચેંગ પડે છે અને તેનો ઉપદ્રવ વધે તો ધરૂ કોહી જાય છે; આવા સંજોગમાં પ્રયત્ન વીણી લેવામાં આવે છે અગર તો રાખ અને ઘાસેલ મેંગની છાંટવામાં આવે છે. જ્યારે ધરૂ ચાર પાનનું થાય ત્યારે રોપવા લાયકનું થાય છે તમાકુનું બી ઘણું જ

નાતું હોય છે અને તેથી બી. બી. ધાના રોપણ માટે એક મુઠી પણ ચાલી રહે. વળી બી. ની ઉગવાની શક્તિ ઘણા વરસ સુધી રહે છે.

રોપવાનો વખત અને રોપણ પછીની માવજત.

શ્રાવણ માસમાં જ્યારે ધરમર વરસાદ થતો હોય અને વાદળને સેપા ડગર હોય ત્યારે તમાકુને સારી રીતે ખેડ કરેલી ઉપલી જમીનમાં એક ગંજ ગંજને (આશરે બે ફુટ) છેડે રોપવામાં આવે છે. બી. ધામાં પ થી ૮ માણસ ધર લાવી રોપવા માટે જાય છે હાથોઆ રેતાળ આડી અવળી ફેરવી નીશાન કરેલી હોય તેમાં ચોકડીએ ફરેક જગ્યાએ એક છોડ રોપવામાં આવે છે. જો રોપ્યા પછી ટુવાની જરૂર પડે તો પાણીના ટુવા આપવા પડે છે. તમાકુ ના રોપ ચોંટી જાય અને વરસાદ થાય તો તરત રાંપડી દેવામાં આવે છે. સાણદમાં અને પ્રાંતીજમાં બળદથી રાંપડી ફેરવવામાં આવે છે. જ્યારે બાવલાં માં રોપ્યા પછી ચોથે દીવસે પહેલી વખતે માણસથી રાંપડી ફેરવવામાં આવે છે, પણ રોપ્યા પછી વરસાદ સારો થાય તો બળદથી રાંપડી દેમે. સાણદ બાવળા વિગેરે ભાગમાં ફરેક બળદની જોડ પર બે રાંપડી જોડી ફેરવવામાં આવે છે. પ્રાંતીજ તાલુકામાં એક બળદની જોડ પર એકજ રાંપડી જોડવામાં આવે છે. ત્યારબાદ જ્યારે જ્યારે વરસાદ થાય ત્યારે રાંપડી દેવી પડે છે. ત્રણ થી ચાર વખત આવી રીતે રાંપડી દેવી પડે છે.

છાંટવાની અને પીલા ચુટવાનો કોયા.

જ્યારે ઘુંટણની ઉચાઈના તમાકુના છોડ થાય ત્યારે ઉપરની ટોચ ભાગી ચુટી નાંખવામાં આવે છે એટલે તમાકુની જાત અમણે ૧૦ થી ૨૦ પાન તમાકુના રહે છે. (સાણદ નાયેરી) જાતમાં ૧૦ થી ૧૨ પાન, મરવડી આ જાતમાં ૧૨-૧૪, બાવલામાં 'ગરજીયુ' જાતમાં ૧૨ થી ૧૫ અને કાગડો આ (ઉચ્ચ) જાતમાં ૧૦-૧૩, સલાલમાં મહુવડીઆ અને ખાનદેશી જાતમાં ૨૦ થી ૨૩ અને શીખાવેલ જાતમાં ૧૬ થી ૨૦ પાન રહે છે. આપુ પવાલ અગર ચુટવાનું કામ તમાકુ ઢોંઢ મહીનાની સાથે અને ફુલ આવે ત્યારે કરવામાં આવે છે. ચુટ્યા પછી દસથી પંદર દીવસે ઉપલા ભાગમાં પીલા આવે તેને ચુટી કઢાડવામાં આવે છે. ત્યારબાદ દર અઠવાડીએ ફુટેલા પીલાને મજુર કરી ચુટી કાઢવા પડે છે. આ કામ જ્યાં સુધી તમાકુ પાકી તબયાર થાય ત્યાં સુધી કરવું પડે છે. આ કામ ઉપડ ઘણે ખેડે ભાગે મોસમ પુરતું બી. ધાના ૩૦ પ થી ૧૦ દેરવી આપવામાં આવે છે.

પાકવાનો વખત અને તમાકુ કાપી, ચાકી કરવાની પદ્ધતિ.

સાણુદમાં માગસર પોષમાં તમાકુ પાકી તઈયાર થાય છે. ગાવલામાં પોષ માસમાં અને સલાલ પ્રાંતીજમાં પોષ માહ મહીનામાં તઈયાર થાય છે. સાણુદમાં ઘણેખરે ભાગે તમાકુને પાણી પાતા નથી પ્રાંતીજ સલાલમાં બે વખત કારતક માસમાં પાણી પાય છે; ગાવલામાં પણ કાઈકાઈ ખેડુત એમ કરે છે. મીઠાં પાણી કરતાં ખારાં પાણી તમાકુને વધારે માફક આવે છે. પાણી પાયલો તમાકુ હીકણી અગર તપખીર ના કામમાં જાય છે; વગર પાણી પાયલો તમાકુ પાકમાં જોછો થાય છે, પણ ખીવામાં સખત આવે છે અને ઘણેખરે ભાગે હુકામાં વપરાય છે.

તમાકુ પાકી તઈયાર થાય એટલે આખાં છોડને હાતરઠા વતી કાપી નાંખવામાં આવે છે અને છોડને એમને એમ ૯ થી ૬૪ દીવસ સુધી ખેતરમાં રહેવા દેવામાં આવે છે. (કાપ્યા પછી ચાર પાંચ દીવસમાં બે સારા વરસાદ થાય તો તમાકુ કોહી ગગઠી જવા સંભવ છે;) કાપતી વખતે ત્રણ ચાલ સાથે કાપે અને કદલા મુકે અને આવતી વખતે ત્રણચાલ કાપે તેના આજળના કદલાની બાજુએ કદલા કરે, આ કદલાને ખેતરમાં નવ દશ દીવસ સુકાવા માટે રહેવા દેવામાં આવે છે ત્યાર, બાદ એટલે દીવસે સાંજના ચાર વાગે તમાકુ પર પાણી છાંટે; (ધાસ અગર ઠાંગરના પરાળાં પુરી, અગર તો હામની પુરી, તમાકુ પર રાખી પાણી છાંટવા અગર વેઠવામાં આવે. પ્રાંતીજ તાલુકામાં આજળ વધું પડતું હોવાથી ત્યાં બહુ પાણી છાંટવું પડતું નથી જ્યારે સાણુદ તરફ વધુ પાણીની જરૂર પડે છે. ત્યારબાદ કદલા કરી તમાકુની હાર કરવામાં આવે છે (છ કદલા અગર કોરીઆ કરે પંદર છોડના કદલા મુકે તેની છ હાર આવે) રાતના આઠ અગર નવ વાગે ઘર લઈ નીંધ ચાકી વાળે પછી બીજા દીવસે છોડથી પાન જુદા કરી પછી પાન રીતસર ગોઠવી, વચલા બાગમાં ખાખરી અગર ભુકા રાખી શુડીઆ વાળવામાં આવે, (૨ પાનને સોળનાર અગર જુદા કરનાર, ૨ પાનને ગોઠવનાર, ૨ ઘડીના બાંધનાર અને બે જણ કદલા કરનાર મળી આઠ માણસ લેઈએ; એક વીંધાના તમાકુને માટે ૩૨ માણસ અગર મજુર લેઈએ અને બે માણસ ચાકી વાંધવા અગર કરવા માટે જાય છે) આ શુડીઆને ચાર દીવસ રાગવામાં આવે છે પછી ફેરવવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી સુકાય ત્યાં સુધી ત્રીજા ચોથા દીવસે ફેરવી રીતસર ચાકી ગોઠવવી પડે છે; સાવ ૧૮ થી ૨૦ શુડીઆનો માત્ર પ્રમાણ ૩૦ ૪ થી ૫ આવે છે એક વીંધામાં ૬૦૦૦ છોડ રહે અને છ છોડનું એક શુડીઆ થાય એટલે એક વીંધામાં ૧૦૦૦ શુડીઆ થાય છે

-વેચાણુની પદ્ધતી.

૨૦ શુદીઆતુ લીલું વજન (પાણીવાળું) સાણુંદમાં ૪૫ શેર અને બારલામાં ૪૨ અને પ્રાંતીજ સલાલ તરફ મોટાં શુદીઆ કરતાં કોવાધી ૧૫ શુદીઆતું વજન ૫૦ રતલ થાય છે અને ઉપરની ગણતરી પ્રમાણે તમાકુનું વેચાણ થાય છે. સાણુંદ અને આવલામાં તમાકુના શુદીઆં ગણી વેચવાનો રીવાજ છે જ્યારે પ્રાંતીજ સલાલ તરફ તોલ બંધનો રીવાજ છે. મુકાય ત્યારે આવલામાં (૪૨ રતલનું) વજન આશરે ૧૫ થી ૨૦ શેર થાય, સાણુંદમાં (૪૫ રતલનું) શેર ૧૫ થાય છે. (પાણી પાચતા તમાકુનું વજન મુકાય ત્યારે ૧ મણનું ૧૨ શેર મુકાય ત્યારે થાય છે.) એક વીંઘાગા જમીનની બાત, મોસમ, ખાતર, વિગેરેના સંમેગે ૭૦ થી ૫૦ ગણ તમાકુનો પાક થાય છે. એક વીંઘા (૨૩ શુદામાં) મા નીચે પ્રમાણે ખર્ચ થાય છે.

	સાણુંદમાં	બારલામાં
ખાતર ૧૦ થી ૧૨ ગાડાં	૪૦-૦-૦	૩૦-૦-૦
ખાતરને ખેતર લેખ નાંખવાના	૧૦-૦-૦	૫-૦-૦
ખેડ ખર્ચના	૨૦-૦-૦	૧૦-૦-૦
રોપડો દેવાનો ખર્ચ	૮-૦-૦	૭-૦-૦
ધર ફરી રોપવાનો ખર્ચ	૧૦ ૦-૦	૪-૦-૦
પીસા ભાગવાનો ખર્ચ	૧૦-૦-૦	૫-૦-૦
તમાકુ કાપવાનો	૨-૦-૦	૧-૦-૦
પાણી છાટી, ચાકી તથાપર કરવા વિ માટે	૧૬-૦-૦	૧૩-૦-૦
ચાકી બધામણી	૨-૦-૦	૧-૦-૦
જમીનની સાય	૩૦-૦-૦	૧૫-૦-૦
	૧૪૮	૯૧

ઉપરની હકીકત ખેડુતને પુછી મેળવેલી છે એટલે કષ્ટ અતીશયોક્તિ હોય તેપણ કષ્ટ જ્યાસ આપવા ઉપજી ઉત્પ્રિકત આવી છે.

રોગ.

રોગમાં આગીઓ ઠાઠ ઠાઠ વર્ષત જણાય છે. તમાકુ રોગમાં પદેલાં વરસાદ ચારો થાય તો આગીઓ જણાય નહીં; વરસાદની તંગાસ દોય તે આગીઓ થાય એમ બાવલા વાળા લોકતુ માનવું છે. તમાકુ રોગમાં પડી વધારે વરસાદ થાય અને પાણી ભરાઈ રહે તો એવી જગ્યામાં તમાકુ પીગો પડી જાય છે. જળી જલ અગર આકરી જમીનમાં નીચેના પાન સુકાઈ ખરી જાય છે, અને ઠંડી જમીનમાં પાન સુકાઈ ખરી પડતા નથી. માટે તમાકુના

વાવેતર માટે જેમ વધારે સારી ખેડ થયેલી હોય તેમ સારૂ. વળી ચીકાશવાળી જમીન હોય તે પાણી લાગવાથી તમાકુના છોડ અગર રોપ મરી જાય છે અને ખાસા જાહે પડી જાય છે

મુચના.

ગામની નજીકમાં આવેલી ઉચી, સરખી, દેતવી અને ફળદ્રુપ જમીન તમાકુ માટે વધારે અનુકુળ છે જે છોડને પાન બાંધ શકતા હોય, પીના ચોખ્ખા કુટતા હોય, પીવામાં તમાકુ કચક આવતી હોય અને પાક વધારે આવતેર હોય તેવા છોડ જીને માટે પસંદ કરવા; પસંદ કરતી વખતે સારા ભરાવાદા છોડ પસંદ કરવા અને જીને માટે જરૂરેવા દેવા તમાકુનું જી ઊંચું હોય છે. માટે હરેક છોડનું જી જુદું રાખી, જુદા કીઆરા કરી ધરૂ ઉઠેરી, જુદું જુદું રોપાણુ કર્યું હોય તે છોડ સરખા થશે અને તમાકુ ઘણીખરી એટી વખત પાકી જશે. ધરૂ ઉઠેર તી વખતે અને તમાકુ રોપતી વખતે ખજી કાળજી રાખવાની જરૂર છે કુત આવે એ.વે ઉપલી રોચ, ચુટી નાખવીજ ભેખશે. (જીના છોડ એમને એમ રહેવા દેવા) અને ત્યારબાદ કુટેલા પીલાને દર માઠવાડીએ ચુંટવાજ લેખશે. તમાકુ કાપવાની થય તે વખતે જો વરસાદ થાય એવો દેખાવ જણાય તે વાહળ છુટી જાય ત્યારે તમાકુ કાપવો તમાકુ ને કાપી, મુકાબ્યા બાદ ચાકીએ ચઢાવવાની કીયામાં અનુવાથી ગાણુસની જરૂર છે કે જેથી માલનો જગાડ થાય નહીં.

જો વરસ થયા નાં સરકાર તરફથી ખેડા છુદલાના નડીઆદ સ્થળે તમાકુ સળધમાં અખતરો ચાલુ કરવામાં આવેલ છે, માટે એનાં સળધમાં વધું ભેખતી માહીત મેં ટોબેકો પ્રાઇડર, સાહેબને નડીઆદ, ફારમને મરનામે કાગળ લખી જાવવાથી મળશે.

જનરૂપ બતાવેલા અને હુન્નર ઉદ્યોગ મંડળનાં તા. ૧ લીં ઓક્ટોબર
 સને ૧૯૨૨ થી તા. ૩૧ મી માર્ચ સને ૧૯૨૪ સુધીના
 મંડળના ઓનરરી સેક્રેટરીએ જાહેરા કરેલકર અને
 મંડળના પ્રેસીડન્ટ સાહેબ તરફ કરેલો

રિપોર્ટ.

રૂ. ૭.

૧ મને ૧૯૨૨ નું ચોમાસું ધર્મ સતોપત્રરૂ હતુ અને જીજ્ઞાના મેળો લાગતાં
 ખેડુતોને એક આશીર્વાદ સમાન હતુ પરંતુ સને ૧૯૨૩ ના ચોમાસાના નિષ્ફળ જવાથી
 જીજ્ઞાના ફેટલાક ગામોમાં અને તેમાં મુખ્યત્વે ફરીને હમિયટ, વાઝરા, અને જજીમર
 તાલુકાઓનાં ગામોમાં ફેટલે એક અંશે દુકાળ માર્ગમ પડ્યો હતો.

૨ સને ૧૯૨૪ ના સાલના ચોમાસાની સારી આશા દેખાઈ છે અને તેનું લવિષ્ય
 પણ ઘણુ ઉત્તેજક છે.

મંડળના કાર્યવાહકો.

૩ મંડળના પ્રેસીડન્ટ તરીકે એચ. એલ. ફેલ્ડ એસ્કવાપર આપ. સી એમ તમા
 જી. એચ. કોનેન, એસ્કવાપર આર્થ. સી. એમ. રહયા હતાં મરદાર, શવ ગદાદુ
 મોતીલાલ ચુનીલાલે વાર્ષિક પ્રેસીડન્ટ તરીકે કામ કર્યું હતુ “ તેમજ ગુજરાત ખેતીવાડી
 અને હુન્નર ઉદ્યોગ ત્રિમાસિક ” ને પ્રમિલિ કરવા પર પૂર્ણ દેખરેખ રાખી હતી. ઓન
 સેક્રેટરી તરીકે મેં કામ કર્યું હતુ.

મંડળના સંસ્થા.

૪ રીપોર્ટના વખત દરમ્યાન ૧૪૧ જી. એ. પર્વતના અને ૧૩ વારસીક મંજ્યો
 હતાં. જ્યારે આગલી માસમાં ૧૪૦ જી. એ. પર્વતના અને ૪૪ વારસીક સંસ્થો હતા.
 ૩૨ વાર્ષિક મહાસભાએ ફી આપેલી નવી હોવાથી તેઓના નામ ફરી કરવામાં આવેલા
 જજીમર તાલુકામાંના એ. જી. એ. પર્વતના મહાસભા ગયા અને વાર્ષિક પ્રેસીડન્ટ
 સાહેબ કે જેઓ પોતાની વૃધ્ધાવસ્થામાં પણ મંડળ ગોઠે પોતાનું ગનતું કરે છે તેઓ
 ની મહેનતથી બે જી. એ. પર્વતના અને એક વારસીક સભામંડળો ઉમેરે થયા. તેઓ
 ભરૂચ શહેરમાંના ૧૨, હમિયટ તાલુકામાંના ૯, અકલેશ્વર તાલુકામાંના ૮, અને જાજીના
 જજીમર અને આમોદ તાલુકાઓમાંના સભાસભાને તે જાહેલ વાર્ષિક
 અરજ કર્યા છતાં આવી નહતી.

મંડળની સંભાળો.

૫ રીપોર્ટના વરસ દરમ્યાન કાર્યવાહક કમીટીની છે વાર મેટ્રો મળી હતી

મંડળનો આવક તથા ખર્ચ.

૬ આ માથે પરીશિષ્ટ “પૂઝ” થી રજુ કરેલો હિસાબ બોતાં જજીમર કે મંડળ
 ની આર્થિક સ્થિતિ રીપોર્ટના વખત દરમ્યાન સુધરી હતી. રીપોર્ટની આખર તારીખે
 બાકી સીલીક રૂ. ૮૨૨-૨-૧ ની હતી. જ્યારે તેની આગળી માસમાં રૂ. ૮૦૭૭-

મહાત્માની કુદૃષ્ટિ આવક રૂ. ૧૯૮૩-૧૧-૩ ની થઈ હતી તેમા મુખ્ય રૂ. ૮૬૬-૧૨-૦ ની ત્રીમાસિક ના લવાજમની છે રૂ. ૭૩૭-૫-૯ વ્યાજ પેરે આપના છે રૂ. ૨૦૦ લાઝ્ય ડીરેક્ટ લોન બોર્ડ તરફથી જે વરમની માનદના અને રૂ. ૭૬ અમામરો ની ફીના આવેના છે.

૭ મહાત્માની કુદૃષ્ટિ અર્થ રૂ. ૧૭૬૮-૬-૬ થયો છે તેમા મુખ્ય રૂ. ૭૨૮ જામામણી ના, રૂ. ૭૬૨ ઓફીસ અર્થના, રૂ. ૧૬૪-૪-૦ પોષ્ટ ખાતેના, અને રૂ. ૨૫ મોર ધુધુના, પડીકાની રકમો છે મોરધુધુના પડીકા લાઝ્ય ખેતીવાડી ખાતાના ઓવરસીયરની મારફતે ખેતુઓમાં મફત વહેંચવામા આવેના છે

૮ રીપોર્ટના વખતની આખર તારીખની રૂ. ૮૨૬૨-૨-૧ ની માગી શીનીકમા થી અનુક્રમે રૂ. ૨૫૦૦, રૂ. ૪૮૫ અને રૂ. ૧૦૬, લાઝ્ય કૌ-ઓપરેટીવ બેંક લી૦ ના ફીક્ષ ડીપોઝીટ, સીંગલ બેંક, અને માત્ર ખાતાઓમાં મુખ્યમા આપના છે મહાત્માની સીક્યુરીટીકમા રૂ. ૫૦૦૦ ના સાડાપાય ટમના મોરમોન્ડમ, લાઝ્ય કૌ-ઓપરેટીવ બેંક લી૦ નો રૂ. ૧૦૦) નો એક શેર તેમજ મામતજી ટમના વ્યાજની ૧૦૦) ની એકસરકારી લોન છે રીપોર્ટના વખતની આખરે રૂ. ૧-૨-૧ લાઝ્ય (મની) હતી. લાઝ્ય ડીરેક્ટ લોન બોર્ડના એકવિન્ટે વગર ફી એ લીમામ તપાસો છે અને તેમજ તે ખરો હોવાનુ પ્રમાણ પત્ર આપ્યું છે

મહાત્માનુ કાર્ય અને આમાન્ય

૯ રીપોર્ટના 'વખત દરમ્યાન' મા ગુજરાત ખેતીવાડી અને હુન્નર હિલોગ ત્રિમાસિક ' નીયમમર મહાત્મા તરફથી પ્રમિદ કરવામા આવેલ અને તે માટે સમગ્રના ખેતીવાડી ખાતાના અમલદારો તરફથી લેખો લખવામા આવેલા અને તેમા મુખ્ય કરીને ઉત્તર ત્રિમાસના ખેતીવાડા ખાતાના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ માહેમ મી૦ જી૦ એન૦ દેનાઈએ લાઝ્ય ખેતીવાડી ખાતાના ઓર્ગાઈઝર મી૦ ફ૦ ડી૦ નાંચે, અને પચમલાલ જીવાના રાધીઆગ ગામની નીશાળના હેડ માસ્તર મી૦ એમ૦ એન૦ સોલકીએ મુખ્ય લેખો લખ્યા હતા, અને તે પ્રદર્યોતો મહાત્મા આભાર માને છે

૧૦ મહાત્મા રૂ. ૨૫) ની ફીમનના જુવામરા થતો રોમ અગ્રવતી માં ખેતુનો મા મોરધુધુના પડીકા મફત વહેંચ્યા હતા

૧૧ લાઝ્ય તાનુકમા ખેતીવાડીનુ તાનુકા મહાત્મા આપના ગામતના આ મહાત્માની ઓફીસના ન ૩૪૫ સને ૧૯૨૨-૨૩ ના તા ૩ મધ્યેમર ૧૯૨૨ ના મે૦ વામ્મ પ્રેસીડન્ટ માહેમ મારફતે આપ સાહેબ ઉપર રાના કચેલા મારો પત્ર ઉપર આપનુ ધ્યાન ખેતના ગ્ગલ સહિ છ મુખાઇ છનાકાના જુ ૧ જુ ૨ જુ ૩ નાગોમા ખેતીવાડીની ખીલવણી ગ્ગલાની ઇજ્જ દર્શાવતો ના૦ સગારે રેન્ડુ ખતા તરફથી તા૦ ૫ જુન મને ૧૯૨૨ ની તારીખ નો નગર ૩૩૭૮ નો પોતાનો ફાવ મહાત્મા પાડ્યો છે અને ત ૬ જુને અનુમરીને આપ માહેબને મન્ગુ પત્ર મે લખ્યો પત્રુ તે પત્રનો જવામ આપ માહેમ તરફથી કોઇ મળો નહી તેમજ તે પત્રુ શુ થયુ તે જાગત પત્ર કા ખગર આ મહાત્માને આપવામા આવી નથી હુ એકવાગ મીને આપ માહેમની ધ્યાનપત્ર પાસાની ગ્ગલ સહિ ૨ ૬

નાગતર મગરના મરુ દેવરાગા બહુનું ગડગ સ્થાપવાથી આ મડગના રેતુ અને ઉત્તર બે ગાંધી

૧૨ આ જાનોમા ખેતીસાડી ઠી નીશાળ આપવા બાગતરી આ મડગની અગ્ર હજુ સીમાગઈ નથી અને તે માટે નામગર મ નરને ઉતારશે નિર્ણય કર્યા માગત અગ્ર રવા આપને રૂં વિનતી હૃં

૧૩ આ મળે મને ૧૯૨૦ ની આનમા ખેતીસાડી આ ઢોરોનું જે પ્રદર્શન ભરેતુ તે મુજબ જાનાના જુ ૧ જુ ૧ તાતુમઓમા રાગી- પ્ર નિં ભગરા માગત ગત સાન ના રીપોર્ટમા રૂં ઠી સુનાના પર પશુ હજુ ધ્યાન આપાયુ નથી, તો તે માટે હુ આપ સાહેબને અગ્ર હૃં કે ને દારજમર આ મડગ ને બહુદી વાગસીક બસીત આપના માટે નામદાર મગરને વિનતી રૂંગો

૧૪ મડીયાવાડ ગેવાકામ તથા મુગત બેગબીનાં દર ગરોનો તથા ભર્ય મુગત અમદાવાદ તથા ખેડા જાના તથા તાતુમ લેા ન બોડાનો આ મડગનું નીમાસી- ખરીદવા માટે આ મડગ આભાર માને છે ભર્ય ડીરડોડ્ટ લોડનમોડના એમઉન્ટની મીં બોગીનાવ હરીલાવ રાહે આ મડગનો હીમાગ વીના ફી એ તપાસેનો હોવાથી તેમનો પશુ આ મડગ ઉપર માને રૂં મડગના ધારકન મીં મુગગમ મડીપનગમ હીવાને પોતાની ફરજ ધણી- મતોપ રૂંગીને અને ચપવાઈથી બળી છે

તા. ૨૮ જુન ૧૯૨૪

આઈ એન દેશાઈ

ઓ. મેટેરી-ભર્ય જાના ખેતીસાડી અને

હુન- ઉધોગ મડગ-ભર્ય.

નંબર ૧૨૮ અને ૧૯૨૮-૨૫

સલામ સાથે રવાના

મડગના કાર્ય બાબતનો મીં ઇન્વરવાને ઘણો રપટ રીપોર્ટ લખ્યો છે અને તેમા મહારે વાઈ પશુ વધારવાનું નથી હુ તેમની સાથે દરેક બાબતમા મળીને થાઉ જ, અને રીપોર્ટના પેગ ૧૧ થી ૧૩ સુધીની ભાગતો કે જેને હુ મક્કમ રીતે ટેકા આપું છું તે ઉપર પ્રેસીડન્ટ સાહેબનું ધ્યાન ખેંચુ છું મીં ઇન્વરવાને રીપોર્ટના વખત દરમિયાન ધણી બાહોશીથી એન. મેટેરી તરીકે કામ કર્યું છે અને તે માટે તેએ મડગના આભારને પાત્ર છે.

(સહી) મોતીલાલ ચુનીલાલ.

વાઈસ પ્રેસીડન્ટ.

૩	૮	૦	મોગ્યુથુ ખાતે હિન્દી ખાતે	૨૫	૦	
૧૯૮૩	૧૧	૩		૧૭૧૮	૬	૬
૧૦૦૬૦	૧૧	૭				
			વર્ષ આખા બધા થતી સીલક અરુચ દેા-એપરેરીવ લેકમા			
			શીક્ષક ડીપોઝીટ ખાતે	૨૫૦૦-૦-૦		
			સેની ગ ખાતે	૪૮૫ ૦-૦-૦		
			કરંટ ખાતે	૧૦૬-૦-૦		
			ચેર ખાતે	૧૦૦-૦-૦		
			પ્રેમભરી નોટ ખાતે	૧૦૦-૦-૦		
			બોર બોન્ડ ખાતે	૫૦૦૦-૦-૦		

				૮૨૬૧-૦-૦		
			હાથ, હિપરની	૧-૨-૧		

			કુલે	૮૨૬૨-૨-૧	૮૨૬૨	૨ ૧
૦૦૬૦	૧૧	૭	ગ્રાડ ટોટલ	૧૦૦૬૦	૧૧	૭
			- ૧૩૦			

અપેનડીક્ષ અ ૧

સરકારી જમીનની અને હુન્નર ઉદ્યોગ ખીલવનાર મળણ અને
૧૯૨૪-૨૫ તા. ૧ સી અગ્રિક ૧૯૨૪ થી તા. ૩૧ માં માર્ચ
અને ૧૯૨૫ મુધીન બજેટ

જમા			બાબત	ખર્ચ		
ક્રમ	આ	પા		ક્રમ	આ	પા
૮૨૬૨	૨	૧	વર્ષ આખર ખુલ્લી સીલ નીચે પ્રમાણે સરકારી જમીનની બેઠકમાં શીલ્પ ડીપોઝીટ ખાતે ૨૫૦૦-૦-૦ સેવીંગ ખાતે ૪૮૫-૦-૦ કરક ખાતે ૧૦૧-૦-૦ કર ખાતે ૧૦૦-૦-૦ ગ્રામીણ નોટ ૧૦૦-૦-૦ વેર બોન્ડસ અને ૧૯૨૮ માં ૫૦૦૦-૦-૦ ----- ૮૦૨૧-૦-૦ હાથ ઉપરની ૧-૨-૧ ----- કુલ ૮૨૬૨-૨-૧			
૪૫૦	૦	૦	આપણું મુકદ્દમા ન્યાયાલય			
૬૦૦	૦	૦	ત્રીમાસિક વેર ન્યાયાલય			
૧૦૦	૦	૦	ડીપોઝીટ લેકચર બોર્ડ આદના			
૫૦	૦	૦	લાઈફ મેમ્બર શીના			
૪૦	૦	૦	વાર્ષિક મેમ્બર શીના			
૨૦	૦	૦	બજેટ અગર હુપમણી ઉપમણા			
૪૦	૦	૦	પોરબેજ ખાતે ૧૦૫ ૦			
			ત્રીમાસિક વેરે હુપમણી ખાતે ૩૦૦ ૦			
			નોટશીના પગાર ખાતે ૫૦૮ ૦			
			રોશનરી ખાતે ૪ ૦			
			પુસ્તક ખરીદી ખાતે ૨૫ ૦			
			પગમણ ખાતે ૨૦ ૦			

જગાએ ગીજીત છોડ ન જાવું જાર મહીનામાં ફળ તપ્ત્યાર ચંદ્ર વેચવા લાયક
 બને છે રાપ રેખ્યા બાદ પછી છોડની આસપાસ બળમે ત્રણ ત્રણ માંમે
 ગોડ કરવો તે વેળા મળોડીતું ખાતર નાળું આવશ્યક છે. દરેક છોડ પડેલો
 ત્રણ ચાર વર્ષ સુધી આગ અને મોટાં ફળ આપે છે પછી ફળ દરવર્ષે નાતું
 થતું જાય છે મારે ચારેક વર્ષ પછી તે છોડ કાઢી નાખવા. જેણે કાયમનો
 પપ્પયાનો પાક લેવો રાપ તેણે દરવર્ષે નવા નવા ધરૂથી છોડેર કરના રહેવું.
 કે જેણે કાઢી નાખેલા છોડની ખોટ પુરાતી રહેશે, અને પાક પછી કાયમનો
 રહેશે. ચોમાસામાં ગાયેલા કુચવાળા છોડના ફળ શિયાળામાં તડ્યાર થાય તે
 તે ફળ ઘણાજ સ્વાદિષ્ટ, અને પોષ્ટિક ગણાય છે. પપ્પયાના છોડને પવનથી
 નુકસાન થાય છે, કારણ કે વધુ પવનથી મોટા છોડ પડી જાય છે. મારે જે
 દિશાએથી પવન આવે તેમ હોય તે દિશાએ શેવરીની મજાડ હાલ કરવી. (મે
 વરીના બી દાહોદ ફાનમગાથી મળી શકશે.) ચોમાસાની ફળમાં પપ્પયાના
 વાવેતર વાળી પડતર જમીનમાંથી જુદી જુદી જાતની શાક ભાજનો પાંક લઈ
 શકાય છે તેમ ઉનાળાની રતુમાં પણ ઉનાળુ કારેલી, ફૂથી, રીંગણ વગેરેનો
 પાક લેવાય છે પપ્પયાનું વંચાણ મોટા જાગરમાં ઘણું મારૂ થઈ શકે છે.
 પપ્પયા સ્વાદિષ્ટ, ધાતુ પોષ્ટિક છે, કારણ કે તેમાં પેશીદળનક ચુકું છે. પપ્પ
 યાના ફળના દુધથી ખીલ મટે છે વળી તરસ મટાડવાનો તેનો ખામ શુકું
 હોવાથી માદાં માણસને તે આપવામાં આવે છે. વળી પપ્પયાના થડની છાલ
 રેસાનાં દોરડા બને છે શાકમાં મીઠું વધારે પડ્યું હોય તો તેના પાદડાની
 દાંડલીના ટુકડા કરી નાખવાથી તે મીઠું ચુમી લે. જ. એકદરે મહેનત, સુડી,
 અને સમયના પ્રમાણમાં પપ્પયાની ખેતી ઘણી ફાયદાકારક છે.

લેખક.

માધુસિંહ નથ્યુસિંહજી સોલંકી

આસિં ભારતર,

મેઘન સુલ.

ગોધરા.

હુન્નર ઉદ્યોગ, અને ખેડુતો.

ચોમાસાની ઋતુ પુગી થયા પછી મહેનતુ અને સાધનવાળા કૃષકોએ જોડો બાગાયત હુન્નર માટેની તૃણચારી કરે છે. જ્યારે કેટલાક આજમુ અને નિરૂધમી ખેડુતો વાતોના તંકાકા અને બીજાને ત્યાં પરીણા (Ghee) થવા માં પળાત શુભાવે છે. આવી સ્થિતિ લગભગ ઘણી જગ્યાએ જોવામાં આવે છે. ઘણીવાર તે કૃષક ખેડુતો ચોમાસાની ઋતુમાં પણ મેમાન થવામાં પાછી પાની કરતા નથી. પરિણામ એ આવે છે, કે ચોમાસાની રૂતુની રાહ જોઈ તૃણચાર થઈ રહેલો વરસાદ પડતાં તરતજ બીયાઈ ઓરી દેશે ત્યારે પેટો મહેમાન થઈ જશે ખેડુત ઘેર આવી સાધનની તૃણચારી કરવામાં, બીયારાની સવડ નહિ હશે તેની શોધમાં ચોરા દિવસ શુભાવી ખેતીમાં પછળ પડી જશે. પરિણામ પણ તેવુંજ મળશે. કારણ કે “ વાવણીને ધી તાવણી ” એ દહેવત મુજબ ગએલી તક પાછી મળતી નથી. પછી પ્રભુને દોષ કાઢવો એ એર વાજબી છે.

શિયાળાની રૂતુમાં તેમ જનણે જેને બાગાયત હુન્નર કરવાની સવડ નથી તેઓ ધારે તે નીચેના હુન્નર ઉદ્યોગોથી સારી કમાણી કરી શકે તેમ છે. વળી ચોમાસામાં ખરડાયું પટે છે ત્યારે પણ કુરસદનો લાભ લઈ કમાણી કરી શકાય છે.

૧. ખાટલા બરવાણું, વાણ બનાવણુ, દોરડાં બાગવા, શીકાં બનાવવાં, દોરને બાધવાનાં ગાળીઆવાળાં હામણાં બનાવવા આ એક હુન્નરજ છે અને તેથી સારી કમાણી લઈ શકાય છે.

૨. ખાટલા બરવા એ એક હુન્નર ઉદ્યોગજ છે, માટે તે પણ ખેડુતે જોણી લેવું જોઈએ. કારણ કે કુરસદ ખાટલા બરવાથી પણ કમાણી કરી શકાય છે.

૩. હુળ, સમાર, ચવડાં વગેરે ખેતીનાં ઓળાર ઘડવાં, તથા ફુરસત કરવાં એ ઉદ્યોગ ખેડુતને માટે આવશ્યક છે, માટે તે કામ દરેક દરેક ખેડુતને આવશ્યકની જરૂર છે આ કામ જે જે ખેડુતોને આવડે છે તે તે ખેડુતો બીજાઓના કરતાં કુરસદે સારી કમાણી કરી શકે છે. દરેક ખેડુતે પોતાને ત્યાં સુધારી ઓળારો (વાંસડો, વીજણું, ફરસી, સાયડી તથા હાથ કરવત) રાખવાંજ જોઈએ કે પોતાનું હુળ, અંડુ બાગે છટે કે તરતજ જોખનો

મુચારા કરતાં લેખીએ, આ જાળતંત્રી પથમહાલના દાહોદ જિલ્લા તાલુકાના તથા મુથરામપુર સ્ટેટના પુર્વ ભાગના પ્રજા જેહુતોને શાખાશી ઘટે છે, કારણ કે તેમણે મુચારાને ત્યાં જવાની જરૂર પડતી નથી, એટલુંજ નહિ પણ ઘણા તો નવા હાથ, સમાર, ચરણા નાગેજ કરી લે છે આ એક આર્થિક બચાવ છે, એટલુંજ નહિ પણ મુચાર ઉપર આધાર રાખી બેસી રહેવાનો પ્રસંગ આપતો નથી, અને તેથી તેમનો કીમતી વખત પણ દેખાતો નથી. આવું દરેક જેહુતે કંપુજ લેખીએ

૪. પાથરણા માટે શમુની પાટી વણવી, ખાટલો કારવાની મુતરાઉ પાટી વણવી, આ પણ ઉદ્યોગ ઘણો સારો છે. દાહોદ, જાલોદ તાલુકાના લગાના લોકો તથા દેડલાક રાવળીઆ લોકો પાટી બનાવે છે. એથી તે લોકો સારી કમાણી કરે છે.

૫. જે જેહુતોને રાખવા વાંધો નથી, તેમણે મરઘાં, ખતક વગેરેનો ઉછેર લેવો, તેની લેખતી માવજત કરી, વૃદ્ધિ કરવી આથી પણ (વેચાણ કરીને) સારી કમાણી કરી શકાય છે. આ શિક્ષણની જેહુતોના છોકરાઓને જરૂર છે. એને પોલ્ટ્રી ટીચીંગ કહે છે. એ શિક્ષણ ખેતીવાડી સ્વતંત્રતા આપાય-તો તે ઉત્તમ છે.

ઉપર લખેલા હુન્નર ઉદ્યોગથી મુરસદે જેહુત સારી કમાણી કરી શકે તેમ છે, માટે પોતાને રૂચનો ગમે તે હુન્નર ઉદ્યોગ દરેક હાથ ધરવો એ ફાયદાકારક છે.

લેખક

માધુસિંહ નથુસિંહ સોલંકી

આસિં ભારતર,

મેઇન સ્કુલ—ગોધરા.

જાહેર ખબર.

ધો શું જાન ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગ ત્રિમાસીક પત્રમા અત્યાર સુધી જાહેર ખબરો છાપવાનો રીવાજ હતો નહિ પણ પત્રના આલોકની જાણ ને માટે ખેતીવાડી ત્રિમાસ હુન્નર ઉદ્યોગને લગતી જાહેર ખબરો પત્રમા છાપવાનું ઉચીત લાગવાથી તે હવેથી નીચેના હે મુજબ લેવામા આવશે.

જાહેર ખબરની જાત	પ્રતી લીગીઓ અથવા પૌના		
અનિશ્ચ	ગમે એટલી લીગીઓ પણ આઠ લીટી નેતાં વચુનામ	ફરે લીગી છાપવાના જે આના પણ ફરે જાહેર ખબર ગેડ આઠ આનોથી કમતી નહિ	
		૦૨ અ.	૪ અ.
		૨ આ પા	૩ આ પા
જાહેર ખબર	૧૫ પૈજના	૫-૦-૦	૬-૦-૦
જાહેર ખબર	અર્ધ પૈજના	૮-૦-૦	૧૦-૦-૦
	એક પૈજના	૧૨-૦-૦	૧૮-૦-૦

અકના પાછલા જાહેરના પુઠાપર છાપવાની જાહેર ખબરો પેટે જાહેરના હર કરતા સેકેડે ૧૫) ટકા વધુ લેવામા આવશે

જાહેર ખબરો પેટે પત્રમા અગાઉથી લેવામા આવશે કોઈ પણ જાહેર ખબર જાહેરના ખેતીવાડી અને હુન્નર ઉદ્યોગના ગાંડગને માન્ય નહિ હશે તો પત્રમા દાખલ કરવામા આવશે નહિ

ઉચ્ચરલાલ નરસીલાલ દેગાઈ.

ઓ. મેકેન્ડરી

મકાન જો હુ ઉ ના ૧૨